

Парнікоза І.Ю., Атамась Н.С., Колінько В.В., Пинзеник О.О.,
Яловий К.В., Мальований А.М., Король О.В., Борейко В.Є.

КИЇВ ЗАПОВІДНИЙ

Перспективні території для створення
об'єктів природно-заповідного фонду
на території Києва

Постійна комісія Київської міської ради з питань екологічної політики
Управління екології та природних ресурсів виконавчого органу

Київської міської ради (КМДА)

КП «Київський міський Будинок природи» виконавчого органу

Київської міської ради (КМДА)

Парнікоза І.Ю., Атамась Н.С., Колінько В.В., Пинзеник О. О.,
Яловий К.В., Мальований А.М., Король О.В., Борейко В.Є.

КИЇВ ЗАПОВІДНИЙ

Перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного
фонду на території Києва

Серія

«Охорона дикої природи»

Випуск 89

Київ 2020

УДК 574:502/504](477.411-751)

К38

Парнікоза І.Ю., Атамась Н.С., Колінько В.В., Пинзеник О.О., Яловий К.В., Мальований А.М., Король О.В., Борейко В.Є.

Київ заповідний. Перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на території Києва – Київський еколого-культурний центр та ін., К., 2020 –264 с. (Серія «Охорона Дикої природи». Вип. 89.)

ISBN 978-966-2544-51-0

В книзі подається загальна характеристика сучасної природи Києва та огляд підходів до її збереження. Аналізуються існуючі підходи до заповідання міської природи в умовах долини великої річки як в Україні, так і закордоном. Наводиться обґрунтування створення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення: заказників, пам'яток природи та ін. Наведено також обґрунтування створення на території Києва трьох нових національних природних парків: «Дніпровські острови», «Святошинсько-Пуща-Водицький» та «Дарницький». Подано пропозиції до зонування території цих національних парків.

Parnikozha I., Atamas N., Kolinko V., Pynzenyk O.O., Yalovyi K., Malovanyi A., Korol A., Boreyko V.

Kyiv zapovidny. Areas of high nature conservation potential in Kyiv and its neighbourhoods – Kyiv Ecological and Cultural Center, K., 2020 – 294 s. (Seria «Protection of Wild Nature», Issue 89).

ISBN 978-966-2544-51-0

The book provides a general description of the modern nature of Kyiv and an overview of approaches for its conservation. In particular, the urban nature conservation approaches, existing both in Ukraine and abroad, especially under the conditions of a large river valley, are analyzed. Justification is given for the establishment of new conservation areas of local importance: zakazniks, natural monuments etc. Justification is also provided for the establishment of three new national nature parks within Kyiv area: «Dniprovsky Ostrovy», «Svyatoshynsko-Puschavodytsky» and «Darnytsky». The initial plans for zoning of these national parks' territories are proposed.

© Парнікоза І.Ю., Атамась Н.С., Колінько В.В., Пинзеник О.О., Яловий К.В., Мальований А.М., Король О.В., Борейко В.Є.

© Постійна комісія Київської міської ради з питань екологічної політики

© Управління екології та природних ресурсів

© Комунальне підприємство «Київський міський Будинок природи»

© Київський еколого-культурний центр

© Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»

© ДУ Національний антарктичний науковий центр МОН України

© Фото на першій сторінці обкладинки – Н.С. Атамась

© Фото на 4-й сторінці обкладинки – Ю.Б. Шепета

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1. ПРИРОДА КИЄВА	11
2. ОСНОВНІ СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ДОВКІЛЛЮ В КИЄВІ	30
3. ІСТОРІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ІНІЦІАТИВ ТА СТВОРЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ОБ'ЄКТІВ В КИЄВІ	34
4. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В ЗАПЛАВАХ ВЕЛИКИХ РІЧОК ТА НА ТЕРИТОРІЇ ВЕЛИКИХ МІСТ	46
5. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄКТІВ З ЗАПОВІДНІСТЮ: ЗАПОВІДНИКІВ ТА ЗАПОВІДНИХ ЗОН НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ	52
6. ПЕРШИЙ ЕТАП РОЗБУДОВИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ м. КИЄВА: СТВОРЕННЯ НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ	54
6.1. Вікові дерева – проєктовані ботанічні пам'ятки природи місцевого значення	54
6.2. Затока Верблюд та фрагменти оболонської заплави навколо неї — проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Калиновий ріг»	59
6.3. Озеро Біле (Центральне) на Оболоні — проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Біле»	66
6.4. Узбережжя Оболонської затоки та основа коси (можливо також з включенням острова Оболонської коси) – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Оболонська затока»	68
6.5. Острів коси Оболонської затоки – включення до проєктованого ландшафтного заказника місцевого значення «Оболонська затока» або створення самостійної ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Оболонська коса»	70
6.6. Озеро Алмазне – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Алмазне»	73
6.7. Ланцюг озер Опечень – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Почайна»	75

6.8. Парк моряків на Рибальському півострові – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк моряків»	85
6.9. Урочище Наталка з заплавлім лісом під опорами Північного мосту – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Наталка»	86
6.10. Північна частина острова Муромець – проєктоване заповідне урочище «Кільнище»	89
6.11. Ділянки Троєщинських лук – залишки лівобережної заплави річки Десна біля житлового масиву Троєщина – проєктовані ландшафтні заказники, «Троєщинські луки», «Вигурівські озера» та «Погребська заплава»	96
6.12. Острів Лопуховатий – розширення існуючого ландшафтного заказника місцевого значення «Муромець – Лопуховате»	104
6.13. Острів Оболонський – проєктована пам'ятка природи місцевого значення «Оболонський острів»	108
6.14. Озеро Малинівка – проєктована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Малинівка»	110
6.15. Затока Вовкувата – проєктоване заповідне урочище «Пернатий Рай»	111
6.16. Острів Долобецький і північна частина урочища Горбачиха – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Долобецький – Горбачиха»	113
6.17. Проєктоване розширення ландшафтного заказника місцевого значення «Труханів острів»	120
6.18. Південна частина острова Венеціанського (Гідропарк), острів Малий Гідропарк, а також мілина біля Венеціанського острова – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Венеціанський»	129
6.19. Острів Малий – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Острів Малий»	133
6.20. Острів Великий Південний – проєктований заказник місцевого значення «Острів Великий Південний»	135
6.21. Урочище Покал – Галерний острів, включаючи півострів Гострий – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Галерний острів»	140

6.22. Низка дрібних островів біля острова Жуків – проєктована пам'ятка природи місцевого значення «Тополеві острови»	146
6.23. Русанівська набережна – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Русанівський парк»	147
6.24. Березняківська набережна – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Березняківський парк»	148
6.25. Озеро Прірва – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Прірва»	149
6.26. Озеро Сонячне – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Сонячне»	150
6.27. Рештки Дарницької заплави – проєктоване заповідне урочище «Дарницька заплава»	151
6.28. Озеро Біле (Жандарка) – проєктоване заповідне урочище «Жандарка»	152
6.29. Озеро Тельбин – проєктований ландшафтний заказник мистецтва місцевого значення «Озеро Тельбин»	154
6.30. Озеро Нижній Тельбин – проєктований ландшафтний заказник «Озеро Нижній Тельбин»	155
6.31. Урочище та затока Берковщина – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Берковщина»	156
6.32. Штучні озера на Позняках на північ від проспекту Бажана – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Лебедині озера», або окремі заказники на кожному озері	158
6.33. Озеро Вирлиця – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Вирлиця»	162
6.34. Осокорківська заплава, на південь від озера Тягле – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Високий луг» чи окремі заказники: «Бортницька заплава», «Озеро Небреж» та «Озеро Мартишів»	164
6.35. Озеро Заспа – урочище Конча-Озерна – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Конча-Озерна»	171
6.36. Острів Дикий, урочище Княже, острів Рославський та острів Покал – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Княже»	177
6.37. Єдиний фрагмент непорушеної лівобережної заплави Дніпра на південь від межі Київ на Осокорках – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Гнідинська заплава»	181

6.38. Луки та фрагменти лісу в районі залізничної станції Підгірці – проектоване заповідне урочище «Орхідейні луки».....	182
6.39. Заплавне озеро Відро в долині річки Віта – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Відро».....	183
6.40. Південні відроги Київського плато в межах міста Києва – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Південні обрії».....	184
6.41. Фрагмент Дарницького лісопаркового господарства – проектоване заповідне урочище «Болото Ковпит».....	185
6.42. Фрагмент Дарницького лісопаркового господарства – проектоване заповідне урочище «Дарничанка».....	188
6.43. Черепанова гора – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Черепанова гора».....	189
6.44. Залишки вікових деревостанів та інших листяних і шпилькових порід вздовж вул. Антонова – проектована ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Реліктова діброва».....	191
6.45. Крайове підвищення Київського плато вздовж вул. Брестської – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Гора Ліпинка».....	192
6.46. Фрагмент піщаної дюни – проектована ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Вовча гора».....	194
6.47. Озеро Синє – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Синє».....	195
6.48. Узвиштя, на якому стоїть будівля обсерваторії Київського університету – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Обсерваторна гірка».....	198
6.49. Комплекс ставків на річці Совка – проектований ландшафтний казник місцевого значення «Совські ставки».....	201
6.50. Лісове урочище у протоки річки Совка – проектований ландшафтний казник місцевого значення «Совська Пронька».....	202
6.51. Парк «Перемога» – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Перемога».....	203
6.52. Фрагмент Святошинського лісу – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Скарбовий ліс».....	204
6.53. Сквер ім. Федори Пушиної – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Феодорин гай».....	205

6.54. Солом'янський ландшафтний парк – проектований ландшафтний казник місцевого значення «Кучмин яр».....	206
6.55. Ставки в нижній течії річки Борщагівка – проектований ландшафтний казник місцевого значення «Святошинські ставки».....	207
6.56. Старовікові насадження сосни вздовж лінії метро Дарниця-Лісова – проектована ботанічна пам'ятка природи «Людмилин гай».....	213
6.57. Фрагменти старовікових насаджень колишнього Святошинського бору – проектована ботанічна пам'ятка природи «Святошинські релікти».....	214
6.58. Парк Веселка – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Веселка».....	215
6.59. Парк по вулиці Уманській – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Кадетський гай».....	215
6.60. Урочище Протасів яр – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Протасів яр».....	217
6.61. Озеро Топило – проектоване заповідне урочище «Озеро Топило».....	218
6.62. Гора Юрковиця – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Гора Юрковиця».....	220
6.63. Зелений масив в районі витоків річки Либідь – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Відрадный».....	221
6.64. Інші об'єкти.....	222
7. ДРУГИЙ ЕТАП РОЗБУДОВИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КИЄВА: СТВОРЕННЯ НОВИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ ЧИ РОЗШИРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ГОЛОСІІВСЬКИЙ».....	223
7.1. Переваги створення національних парків для охорони природи Києва.....	223
7.2. Проектований національний природний парк «Дніпровські острови».....	224
7.2.1. Критерії розподілу функціональних зон розширеного регіонального ландшафтного парку – проектованого національного природного парку «Дніпровські острови».....	224
7.2.2. Зонування розширеного регіонального ландшафтного — проекто- ваного національного природного парку «Дніпровські острови».....	237
7.3. Національний природний парк «Святошинсько-Пуща-Водицький».....	242
7.4. Національний природний парк «Дарницький».....	250
Використана література.....	257

Присвячується Олександру Алоїзовичу Янаті

ВСТУП

«Яким має бути національний парк в Татрах і як маємо підійти до питання його створення? Приклад для таких «парків» американський парк Еллоустоун є повним резерватом. Людина не може там нічого робити, може тільки ходити та дивитися. Якщо ми не маємо змоги мати національного парку відповідно до американської практики, то принаймні можемо отримати його у власному виконанні. На відступ же від початкової ідеї при цьому слід дивитися лише як на необхідне зло».

Я. Гілберт-Павліковський, 1923 р.

Питання збереження природи Києва прогресивні люди свого часу почали обговорювати ще в кінці XIX – на поч. XX ст. Це супроводжувалося ініціативами з припинення розміщення джерел забруднення на заплаві Дніпра, боротьбою із стічними водами і браконьєрством. Згодом були створені і перші природоохоронні території для захисту нерестовищ – так звані рибні заповідники. З 1921 р. в околицях Києва на заплаві діяв заповідник «Конча-Заспа», ліквідований в 1934 р.

У 1913 р. на території Шулявської балки було закладено Київський зоологічний парк, який функціонує і досі як об'єкт природно-заповідного фонду та наукова установа зі збереження та відтворення цінних видів тварин.

В період після Другої світової війни нарешті було гідно оцінено природний потенціал Києва і його цінне ландшафтно-рекреаційне значення. Це призвело зокрема до рішення не відновлювати острівні поселення, а також створити низку нових міських парків. Зауважимо, що подібний підхід до цінування ландшафтно-рекреаційних властивостей річкових долин та фрагментів природних екосистем в межах міської території поширився і у великих міських центрах Західної і Центральної Європи. Внаслідок цього міські ліси, окремі острови, а подекуди і цілі річкові заплави були захищені від забудови та перетворені на рекреаційні зони. Такий підхід поширився і на інших континентах світу.

В 1970–90-х рр. в Києві було створено низку різного розміру об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Проте і досі важливим завданням є порятунком від забудови і знищення малих, дивом вцілілих природних об'єктів Києва: озер, джерел, київських лесових гір, ярів, боліт, парків та скверів. Для цього в умовах стрімкої розбудови міста необхідно терміново надати їм статус об'єктів природно-заповідного фонду: заказників та пам'яток природи місцевого значення, а також заповідних урочищ. Таких природних

об'єктів, перспективних для заповідання, нами виявлено в Києві близько 70. До цієї цифри слід додати ще кілька десятків вікових дерев, яким також потрібно надати статус пам'яток природи місцевого значення. Необхідно також розширити площі заказників «Муромець-Лопуховате», «Труханів острів», а також заказник «Жуків острів», територія якого на початку 2000-х років була необґрунтовано зменшена в 9 разів. Обґрунтування оголошення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в м Києві чи розширення існуючих ви знайдете в цій роботі.

Одночасно з шляхетною і непростою справою збереження окремих об'єктів київської природи важливим є створення більших об'єктів природно-заповідного фонду, які б дозволили ефективно зберегти природні екосистеми міста. В 2007 р. завдяки величезним зусиллям громадськості, зокрема лідера «Спілки порятунку Голосієва» М. Ю. Михалка, в Києві створено перший національний природний парк «Голосіївський», до якого увійшли території Голосіївського лісу, урочища Теремки, Бичок (ділянка колишньої заплавної діброви), Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України та Національного аграрного університету, а також лісопаркове господарство «Конча-Заспа» з ботанічним заказником загальнодержавного значення «Лісники». Пізніше в 2014 р. до парку вдалося приєднати також значну ділянку Святошинського лісопаркового господарства, яке складає його Святошинсько-Біличанське природоохоронне науково-дослідне відділення (6462,62 га). Проте зробленого для збереження унікального природно-культурного ландшафту Києва недостатньо. Зважаючи на накопичений досвід, для збереження природних і історико-культурних скарбів Києва пропонується створити нові комплексні об'єкти природно-заповідного фонду – національні природні парки: «Дніпровські острови», «Святошинсько-Пуца-Водицький» та «Дарницький». При цьому ми можемо орієнтуватися на досвід збереження природоохоронних коридорів в долинах великих річок Європи, і перш за все на функціонуючі тут національні природні парки, такі як, наприклад, національний парк Нижньої Одри на кордоні Польщі та Німеччини. Добрі приклади збереження заплави річок існують і в Україні. Найбільш ефективними є регіональний ландшафтний парк (РЛП) – «Кременчуцькі плавні», та національні природні парки (НПП) – «Нижньосульський», «Мезинський», «Великий Луг», «Гомільшанський», «Святі Гори», «Нижньодністровський», «Нижньодніпровський» та ін. Тому для охорони екосистем долини Дніпра у Києві важливим кроком має стати реальне створення та суттєве розширення об'єкта місцевого значення – РЛП «Дніпровські острови» площею 1214,99 га, який створений рішенням Київської міської ради 23 грудня 2004 року № 878/2288, на базі комунального підприємства по охороні, утриманню та експлуатації внутрішніх водойм м. Києва «Плесо». Доцільно також вивчити питання щодо створення на його базі або самостійного національного при-

родного парку «Дніпровські острови», або входження цього РЛП до вже існуючого НПП «Голосіївський» у якості самостійного науково-природоохоронного відділення (відділень).

Під час проектування національних природних парків на базі Святошинського лісопаркового господарства – національного природного парку «Святошинсько-Пуща-Водицький» та Дарницького лісопаркового господарства – національного природного парку «Дарницький», необхідно провести детальне вивчення території та з'ясувати просторовий розподіл раритетного біорізноманіття для його правильної організації. З огляду на складність створення природоохоронних територій в умовах великих міст, дуже важливою є правильна організація національного парку, зокрема його вдале зонування, яке має базуватися на зведеній інформації про комплексну цінність окремих складових природи столиці. В нашій роботі ми приділили більшу увагу національному парку «Дніпровські острови», для якого пропонуємо засади та перший варіант організації території та зонування. Зроблено також спробу звести наявні на сьогодні дані щодо обґрунтування створення національних парків «Святошинсько-Пуща-Водицький» та «Дарницький». Ми сподіваємося, що ця робота буде корисною для всіх, хто за службовими обов'язками чи покликом серця приділяє увагу охороні природи міста і знайде своє практичне втілення в нових природоохоронних територіях благословенного міста над Дніпром.

Автори висловлюють подяку М. Богомазу, К. Борисенку, М. Вежгону, С. Вітру, К. Войцеховському, Д. Вортману, А. Вяльцю, О. Годлевській, М. Жарких, В. Зозулі, В. Іванець, Д. Іноземцевій, В. Казаннику, А. Калиті, Т. Наконечному, О. Новіковій-Вигран, М. Павловській, А. Плизі, М. Погребиському, В. Ракову, П. Семилетову, Б. Синько, А. Сьлензак-Парнікозі, З. Цельці, М. Фатиковій, М. Чернишенку, Н. Шевченко, Ю. Шепеті та всім, хто допомагав у зборі інформації для цієї книги.

1. ПРИРОДА КИЄВА

(розділ підготовано у співавторстві з Д. Вортманом)

«Коли мені кажуть «Київ», я бачу Дніпро, стоячи на Володимирській гірці, я схилиюся над недосяжним простором, що відкривається перед моїми очима унизу, і в мене таке відчуття, наче я птах, мовби лечу я, розпластавши руки-крила, заточую великі кола над тим чарівним світом, який лежить унизу. Колись наш пращур теж отак зупинився на Київській горі над Боричевим узвозом і теж зазнав, певне, отакого почуття падіння польоту і навіки сподобав це місце. А може вибрав він Київську гору тому, що з неї най далі було видно, найліпше було виглядати червоні лад'ї, що йшли по Дніпру «з ваяряг», і чорні човники древлян, які спускалися по Десні. Хай там хоч що, а то був геніальний предок і ми повинні належно оцінити його мудрість».

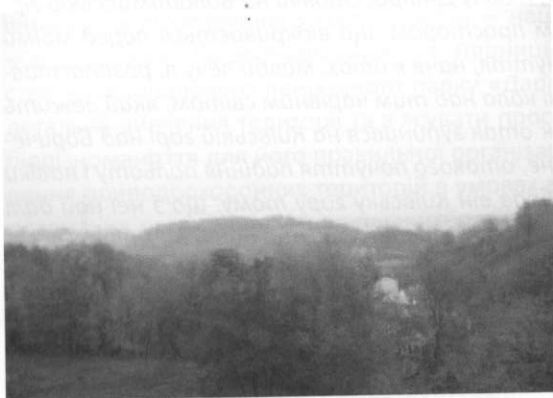
Павло Загребельний «День для прийдешнього»

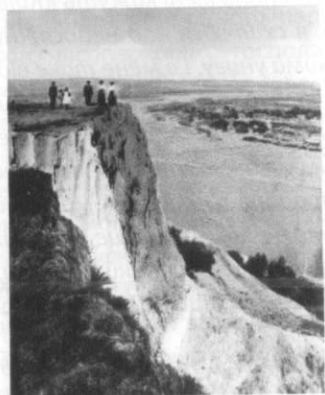
Вид на Київську заплаву. Фото з інтернету

У сучасних умовах, коли природа Києва зникає просто на очах, для того, щоб зрозуміти, що ми втрачаємо, необхідно чітко собі уявляти, якою була природа цього куточка Придніпров'я до розвитку тут міста, якою вона була ще навіть порівняно нещодавно. Столиця України – Київ, займає надзвичайно ви-

гідне географічне положення. Місто знаходиться нижче того місця, де Дніпро, приймаючи свої найбільші притоки – Прип'ять та Десну, перетворюється на багатоводну, найважливішу річку України.

Замкова гора у Києві. Фото І. Парнікози, 2007 р.

Візитівкою київського ландшафту є знамениті дніпровські кручі (гори), листівка кінця XIX ст.

Різноманітність природних умов Києва обумовлено як розташуванням на межі двох природних зон Лісостепу та Полісся, так і поділом міста річкою на дві частини: право- і лівобережну. Київські ландшафти, якими ми їх знаємо зараз, почали формуватись в кінці останнього у Придніпров'ї Дніпровського (Риського) зледеніння приблизно 200–100 тис. років тому, остаточно сформувавшись на початку голоцену (близько 10 тис. років тому). У цей час формуються головні складові київського ландшафту: правобережне сильно почленоване Київське плато, широка заплава Дніпра, а також прилегли до цих утворень як з правого, так і з лівого берега ділянки пісків борової тераси.

Візитівкою київського ландшафту є знамениті дніпровські кручі (гори). Завдяки їм Київ порівнювали з Римом, розташованим на семи пагорбах. Абсолютні висоти Київського плато коливаються від 90 до 196 м. н.р.м. Найвища точка Києва – 196 м. н.р.м. знаходиться на Печерській височині між площами Слави та Арсенальною. Складність рельєфу правобережного плато втілюється у чергуванні уступів та вимоїн, його перетинає більш ніж 50 глибоких ярів довжиною до 2,5 км. Головними ярами та балками є Сирецька балка, Бабин яр, Реп'яхів яр, Глибочицька, Наводницька, Мишоловська, Совська балка, Мокрий яр та інші. У межах міста є багато засипаних та спланованих в історичний час знижень: Хрещатик, Кловський яр, верхів'я одного з ярів системи Реп'яхівого яру, Наводницька балка. Кілька ярів заповнено намивними ґрунтами (Китаїв-

ський, Кругляківський). Малі річки та струмки, які збігали долинами ярів, наразі взяті у колектори. Київське плато розсічено на низку більших та менших з'єднаних між собою фрагментів. Найбільш відомими з них є Старокиївська гора (Верхнє місто), Щекавиця, Замкова гора (Киселівка), Кудрявець, Юрковиця та інші. Такі особливості київського рельєфу перешкоджали суцільній забудові території міста та зумовили надзвичайну мальовничість його ландшафтів.

Київські гори складені третинними і четвертинними відкладами на мезозойській основі, при цьому зверху перекриті товщею лесу – породи, подібної до глини, яка сприяє утворенню родючих ґрунтів.

Фрагмент лесової товщі на Лисій горі. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Реліктова протока у районі сучасної затоки Верблюд. Фото І. Парнікози, 2008 р.

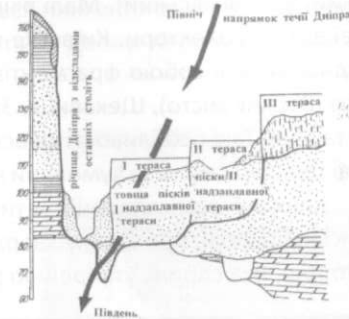
До підніжжя плато прилягає широка дніпровська заплава. Це відносно молоде утворення перебуває у постійному русі внаслідок блукання русел Дніпра та Десни та поступового перевідкладення алювіальних наносів.

Завдяки динамічним русловим процесам утворюються та зникають численні острови. Адже дніпровські острови, як правило, формуються з піщаних наносів, які відкладаються посеред річки. Існує й інший механізм виникнення островів – відрізання ділянок правого чи лівого берега внаслідок блукання дніпровських рукавів.

Особливо широкою є лівобережна заплава. Тут у районі сучасного озера Алмазне та села Бортничів помітні її давні ділянки, які зазнавали затоплення лише за часів масштабних повеней під час танення льодовиків Дніпра. Тобто, такі реліктові ділянки знаходяться на краях сучасної долини, позначаючи собою межі русла пра-Дніпра.

Утворений з піщаних наносів острів Пташиний. Фото А. Сьлензак-Парнікози, 2013 р.

Профіль Дніпровської долини, за (Стецюк, 2001)

Над рівнем як сучасної, так і давньої запливи розміщується перша надзаплавна (борова) тераса, на пісках якої панують соснові ліси – бори. Піски цієї тераси відклали льодовики пізнього плейстоцену.

Край першої надзаплавної (борової) тераси у північній частині Оболоні. Фото І. Парнікози, 2013 р.

Залишками лісів моренно-зандрової долини у Києві є Святошинсько-Пуща-Водицькі ліси. Фото І. Парнікози, 2013 р.

Її поверхня являє собою низку піщаних пагорбів та пасм, рельєф яких у подальшому зазнавав вітрової корекції. На лівому березі борова тераса представлена Дарницьким лісовим масивом, що простягається від сучасного Алмазного озера, через Дарницю до села Бортничі, на правому – масивами соснових лісів на краю лесового плато між Вишгородом та Оболонню (Куренівка, частина Пріорки та Подолу), а також на півдні у районі Конча-Заспи.

Ширина цієї тераси у південній частині Києва досягає 15–17 км. Великий масив постльодовикових пісків (моренно-зандрова рівнина) підходить до Києва з півночі та північного заходу з боку Пуща-Водиці, Святошина та Борщагівок.

Характеризуючи кліматичні умови Києва, треба пам'ятати, що тільки впродовж останніх 10 тис. років вони неодноразово зазнавали суттєвих коливань як у бік встановлення більш холодного і сухого, так і більш м'якого і

вологого клімату у відповідності до періодів голоцену. Клімат сучасного типу встановився на території Східної Європи з початком субатлантичного періоду голоцену, який розпочався близько 2500 років тому і триває до сьогодні. Наразі Київ розташований у зоні помірно-континентального, м'якого та достатньо вологого клімату. Взимку у місті, як і на всій території України, переважають холодні і сухі вітри східних та південно-східних напрямків. З червня до вересня тут переважають західні та північно-західні вітри, що несуть насичені вологою повітряні маси з Атлантики. Середня температура повітря найтеплішого місяця – липня, становить $+19,5^{\circ}\text{C}$, найхолоднішого, січня – $-5,8^{\circ}\text{C}$. Абсолютний максимум за час, коли ведуться спостереження, для Києва становить майже $+40^{\circ}\text{C}$, а мінімум -34°C .

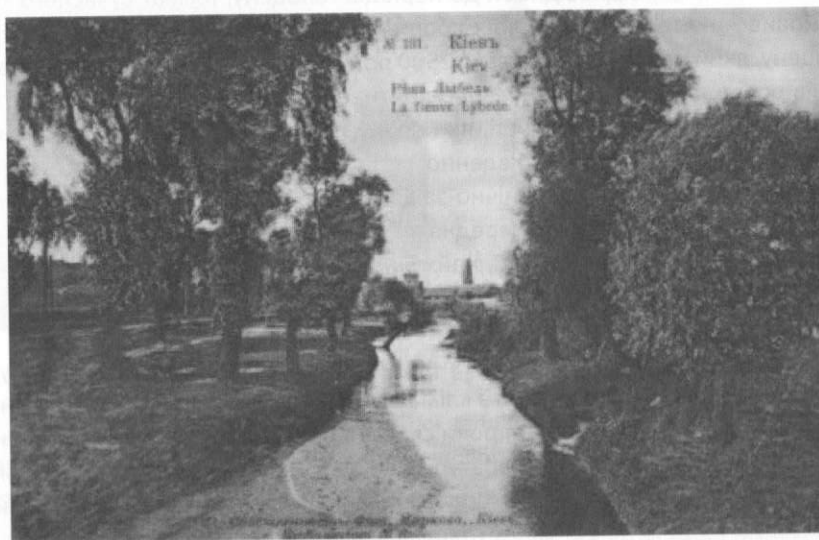
За останні 25 років (1990–2015 рр.) приземна температура повітря у м. Києві зросла на $1,2^{\circ}\text{C}$, порівняно з кліматичною нормою, а аномалії середньомісячної температури в останні роки сягають перевищення показників понад 3°C . Найбільший приріст температур ($3,1\text{--}3,7^{\circ}\text{C}$) реєстрували в центральних районах міста (Шевченківський, Солом'янський, Подільський та Печерський), найменший (від $2,3$ до $2,5^{\circ}\text{C}$) – у Голосіївському та Деснянському районах, де значні площі зайняті зеленими зонами (Екологічний атлас Києва, 2017).

Особливістю кліматичних умов, пов'язаних з розвитком міста, є те, що внаслідок запиленості атмосфери та великої вологості повітря показники інтенсивності сонячної радіації значно послаблюються. Явищем, яке розвинулося на території Києва порівняно нещодавно, є властивий великому місту парниковий ефект. Температура у ньому на $0,5\text{--}1,5^{\circ}$ вища, ніж на околицях (Клімат Києва, 1980).

Вид на Десенку з Троещинських лук. Фото І. Парнікози, 2013 р.

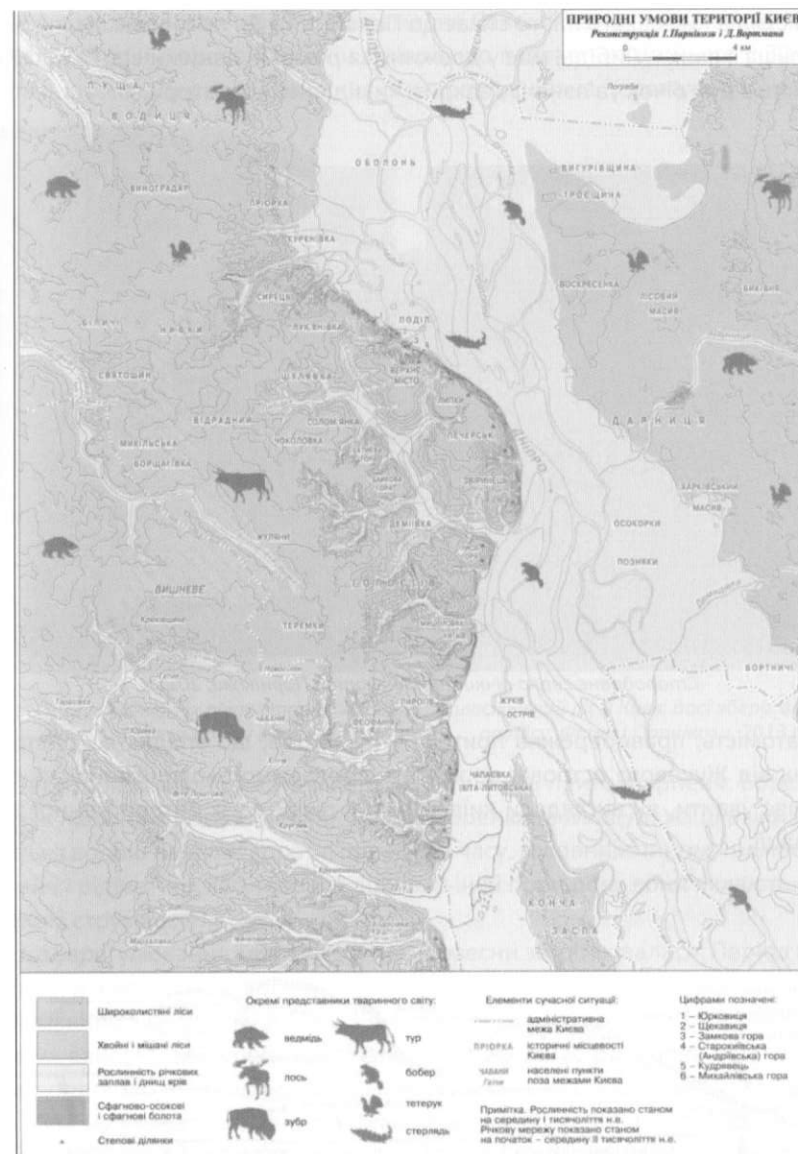

Пригирлова частина річки Либідь на листівці кін. XIX ст.

Окрім того, суттєвий вплив на сучасний клімат Києва, зокрема, вологість повітря, справляє наявність водосховищ на Дніпрі. Територія міста порівняно багата на опади, їх випадає понад 600 мм. Кількість днів у році з опадами становить 160. Середня тривалість снігового покриву – 106 днів у році. Сніг випадає найчастіше у середині листопада, хоча середня дата утворення стійкого снігового покриву – тільки 10 грудня, і тане у кінці березня (Клімат Києва, 1980).

На території сучасного Києва, починаючи з плейстоцену, сформувалася розвинена річкова мережа. Як вже зазначалося, Дніпро у Києві розпадається на два головних русла: власне Дніпро та Десенку, яку, втім, також вважають другим рукавом гирла Десни. Глибини дна у межах Києва сягають 15 м.

Окрім цих рукавів, у давнину існували і інші – Почайна чи Лисогірський рукав. Результатами блукання русла Дніпра у межах його заплави є численні заплавні озера-старичі.

Гідрологія (станом на початок – середину II тис. н.е.) та рослинність (станом на I тис. н.е.) у районі сучасного Києва, за (Парнікоза, Вортман, 2012)

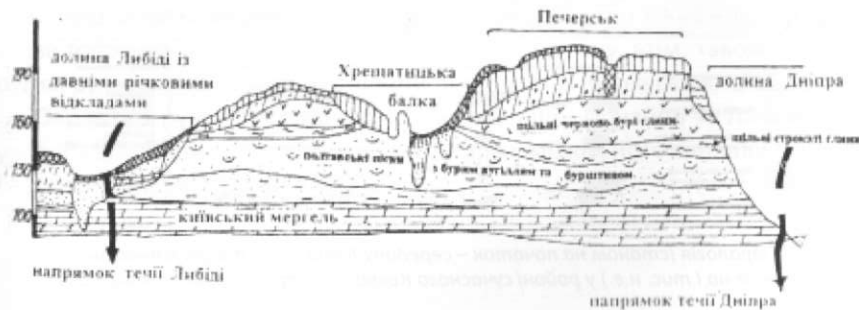

Зі схилів Київського плато стікає до Почайни та Дніпра низка малих річок, найбільша з яких – Либідь, має у довжину за різними даними від 13 до 17 км. Більшість з цих річок ув'язнені у закриті чи відкриті колектори.

Стародавнє гирло річки Либідь. Фото І.Парнікози, 2011 р.

Натомість, правобережна притока – річка Віта, що впадає до Дніпра на південь від Жукового острова, проходить переважно околицями міста, тому дозволяє уявити, як виглядали київські малі річки до їх антропогенної трансформації.

Схематичний зріз через долину Дніпра та річки Либідь у Києві, за (Стецюк та ін., 2001)

Долина Дніпра та Либіді відокремлена Солом'янськими висотами від долини річки Ірпінь, правої притоки Дніпра, що вливається до нього у 30 км на північ від Києва. Долина Ірпеня низинна, розташована переважно за межами міста.

Одна з київських малих річок станом на кін. XIX ст. Фото з архіву авторів

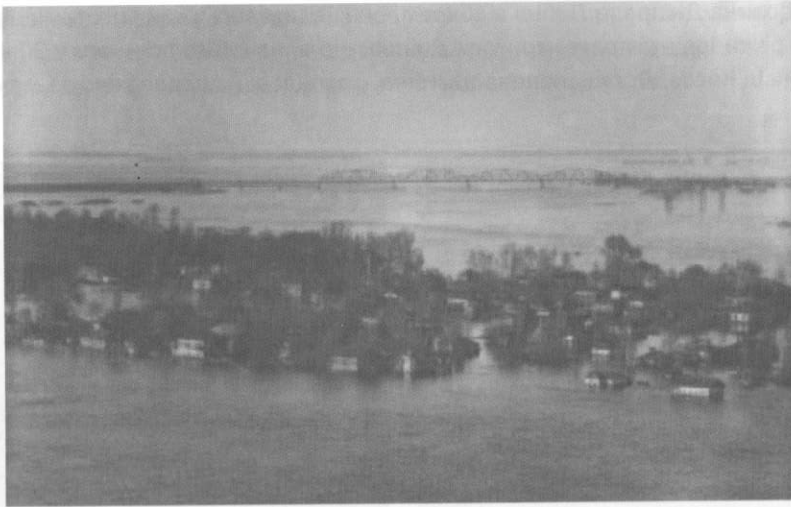

Голосіївський ліс у Києві досі зберіг ознаки пралісу. Фото І.Парнікози, 2013 р.

Територією міста та його околиць протікають притоки Ірпеня: Борщагівка (вона ж Желань чи Нова Гребля), Любка, Горенка та Мощун. Усі ці річки наповнюються водою на дуже короткі проміжки часу, головним чином, під час сніготанення і рідше – після зливових дощів. В інші пори року вони являють собою невеликі струмки.

До зарегулювання заплава Дніпра щовесни затоплювалася. Період повені сягав 20, а інколи і 40 днів.

Будівництво Київської ГЕС (1964 р.) порушило природний розвиток заплави явищ. А після побудови Канівської ГЕС (1976 р.) рівень води у районі міста додатково підвищився на 1 м. Внаслідок цього відбулось уповільнення течії. Тим не менш, заплава система у межах міста не втратила своєї динамічності. До створення водосховищ максимальна амплітуда коливання води у Дніпрі становила 9 м, тепер же це лише 5 м. Втім, виник новий тип коливання рівня води – добовий. Він пов'язаний з накопиченням ГЕС води вночі та її спуском вдень.

Повінь на Дніпрі у Києві 1937 р. Фото за архіву М. Кальницького

У ґрунтовому покриві Києва у відповідності до трьох типів ландшафтів можна виділити три основні групи ґрунтів. Малопродуктивні для сільського господарства дерново-підзолисті, а на заболочених ділянках – торф'яністі ґрунти, сформувалися на льодовикових пісках борових терас під сосновими лісами і добре маркують їх колишнє суцільне поширення у північній, північно-західній та західній частині правобережжя та борової тераси лівобережжя. Багатшими гумусом є сірі лісові ґрунти, сформовані на лесовій основі під листяними лісами у межах Київського плато. Ці ґрунти, а також вкраплення чорноземів, сформовані під мозаїчними вкрапленнями лучно-степової рослинності, у подальшому становили базу для ведення землеробства у районі сучасного Києва. На піщаних відкладах заплави сформувалися слабкодернові та дерново-піщані, а також супіщані ґрунти, непридатні для землеробства.

Своєрідність та специфічність комплексів рослинного покриву Києва пов'язана з його розташуванням на межі ліво- та правобережжя, а також двох природних зон Полісся (частина загальноєвропейської зони мішаних лісів) та Лісостепу. Палеонтологічні та археологічні свідчення дозволяють говорити про поширення тут за часів плейстоцену типового для тогочасної Східної Європи рослинності тундростепу. Про це свідчать знахідки кісток тварин характерної для того часу мамонтової фауни як у самому Києві, так і на інших палеолітичних пам'ятниках Середнього Подніпров'я.

Реконструкція кирилівської стоянки часів плейстоцену у Києві, за (<http://ukrmap.su/>)

У наближеному до сучасного вигляді рослинність Києва сформувалася впродовж голоцену синхронно до формування загальноєвропейської смуги лісів, які простягнулися від Британії до Кавказу, найбільшим реліктом якої є Біловезька пуща.

У відповідності до різноманіття рельєфних та мікрокліматичних особливостей формування набору рослинних угруповань на місцевості, де згодом виник Київ, завершилося до початку пізнього голоцену.

Угруповання хвойних та мішаних лісів історично є одним з найстаріших на території міста. Воно поширилося тут ще у ранньому голоцені, надалі його участь у загальному рослинному покриві варіювала аж до формування сучасного співвідношення з листяними лісами. У Києві станом на I тис. н.е. цей тип рослинності представлений угрупованнями соснових та мішаних лісів і був поширений у північній та північно-західній частині сучасного Києва, займаючи весь простір між долинами річки Ірпінь та її приток, заплавою Дніпра та лесовим Київським плато. На лівому березі вони облямовували заплаву Десни та Дніпра у межах борової тераси. Подекуди на піщаних дюнах вони вклинювалися до заплави, як, наприклад, відомий з архівних джерел сосновий бір на території села Троєщина. На відміну від прочищених лісниками монокультур сосни, реліктові залишки київських борів та суборів характеризуються, окрім наявності рідкісних видів, також присутністю дерев різного віку. Тут можна зустріти як дуби віком 300–400 років, так і зовсім молоденькі деревця.

*Поясківський ліс на Житомирщині дає уявлення, як виглядали колись Київські бори та субори.
Фото А. Плиги, 2012 р.*

Також у межах борової тераси має місце угруповання сфагново-осокових та сфагнових боліт. Їх реліктом ще донедавна залишалися Романівське болото у місці впадіння річки Любки до Ірпеня, залишки болотистих комплексів у нижній течії річки Борцагівка, сфагнові болота на території Межигірського лісництва та на лівому березі Дніпра у районі болота Ковпит та озера Рибного. Проте усі ці комплекси зазнали необерненої трансформації, зокрема, внаслідок гідромеліорації та видобування торфу.

*Низинні болота поширені на заплаві Дніпра. Жуків острів.
Фото І.Парнікози, 2013 р*

Угруповання листяних лісів на території Києва представлено грабово-дубовими лісами, які поширені на ділянках з багатшими ґрунтами.

*Лесові київські гори здавна вкриті листяними лісами, вид на Лису гору зі Звіринця.
Фото І. Парнікози, 2013 р.*

У Середньому Подніпров'ї вони відтіснили хвойні ліси на ділянки з біднішими ґрунтовими умовами у пізньому голоцені. Тож станом на кінець I тис. н.е. листяні ліси вкривали схили численних пагорбів Київського лесового плато – літописні Київські гори. Саме вони становили рослинність центральних районів сучасного міста – Верхнього міста і Печерська.

*Лучно-степові ділянки у межах Києва найкраще збереглися на Лисій горі.
Фото І.Парнікози, 2013 р.*

Уявлення про те, як виглядали ці ліси, наразі дають нам реліктові рослинні угруповання і багата флора Голосіївського лісу та його фрагментів – Феофанії, урочища Теремки та Лисої гори, відділених від материнського масиву у ХХ ст. Тут досі збереглися колись звичайні, а тепер рідкісні види рослин, характерні для листяного лісу. Саме у листяних лісах зростає липа серцелиста (*Tilia cordata*), яка була не тільки цінним медоносом, але й універсальним у побуті матеріалом для плетіння чи виготовлення посуду.

У долинах численних струмків та невеликих річок, що збігали ярами Київського плато, були поширені чорно-вільхові та осокорево-вербові вологолюбні ліси. До нашого часу їх залишки збереглися, наприклад, на території Голосіївського лісового масиву та відрізка стародавнього гирла річки Либіді. Лучно-степова рослинність займала переважно верхівки горбів і обернені на південь крутосхили, де внаслідок бідності ґрунтів, високого нагрівання влітку та відсутності снігового покриву взимку і відповідно вимерзання умови для деревної рослинності були несприятливими. Тут сформувалися флористично багаті ковилово-типчаккові угруповання. Розвиток людської діяльності, у першу чергу, вирубування лісів та випас худоби, призвели до просування такої рослинності на ділянки, які раніше були зайняті лісами.

Вихідною рослинністю київської заплави до початку її господарської експлуатації, найімовірніше, була лісова та чагарникова рослинність плавневого типу. При цьому на нижчих терасах заплави, де вода стояла довший час, були поширені осокорево-вербові ліси, на вищих, а також ділянках надзаплавних (реліктових заплавних) терас – заплавні діброви.

Заплавні вербові ліси – первинний деревний комплекс, що утворюється на намивних островах, острів Пташиний. Фото А. Сьлензак-Парнікози, 2013 р.

Тою чи іншою мірою порушені заплавні екосистеми через ряд проміжних стадій, зокрема, стадію заплавних лук, найчастіше відновлюються у вигляді

стабільного у цих умовах спонтанного листяного лісу заплавного типу. Саме такий процес спостерігався у другій половині ХХ ст. у Києві після того, як дніпровські острови припинили використовувати під сінокоси.

Діброви, які наразі займають незначні площі, у минулому, ймовірно, були поширені на всій правобережній заплаві. Про це свідчать їх реліктові залишки у північного узбережжя затоки Верблюд та на Жуковому острові, де збереглися навіть 900-річні дуби. Ними був, найімовірніше, вкритий київський Поділ.

Найстаріший київський дуб Грюнвальда (900 р.) в урочищі Конча-Заспа (<http://ecoethics.ru/category/kyivoldtrees/>)

У той же час підвищені елементи заплави, імовірно, були вкриті заростями верби гостролистої – шелюжниками, а верхівки піщаних дюн – найбільш витривалими сухими луками. Наразі у Києві на багатьох верхівках піщаних горбів заплави, які після зарегулювання Дніпра не затоплюються, висаджено сосну звичайну. Значна частина заплави похована під гідронамивом.

Від виникнення Києва і до середини ХХ ст. заплава становила важливий господарський ресурс місцевої економіки. Її активно розчищали від лісу, який поступався місцем високопродуктивним лукам-сіножатям. Вихідним ареалом поширення лучної рослинності, імовірно, були світлі ліси та узлісся, що перебували під впливом регулярного виїдання стадами диких ратичних. Та господарське використання заплави призвело до того, що наразі значна частина заплави Дніпра представлена справжніми, остепненими та болотистими луками.

Заплавні луки Дніпра є вторинними, вони утворилися на місці лісів, острів Муромець.
Фото І.Парнікози, 2013 р.

На руслах Дніпра, Десенки та акваторії численних озер-стариць на території островів та заплавних урочищ панує сформована типовими для Середнього Подніпров'я видами водна рослинність, яка за часи антропогенної трансформації території міста понесла найменші втрати. Хоча колишня багата рослинність лівобережної заплави сильно порушена постійною рекреацією, тут досі збереглися ділянки, що дозволяють нам уявити, якою була ситуація до розвитку міста. Загалом ступень заростання заплавних водойм значно варіює: від покриття прибережної смуги до повного перекивання усього водного дзеркала. Високу консервативність водної рослинності підтверджує наявність в її складі видів, характерних для передльодовикових часів.

Заплавна рослинність є найбільш збереженою, а види, що входять до її складу, подекуди є одними з найдавніших, озеро Лукове. Фото І.Парнікози, 2013 р.

У місцях значного порушення природної рослинності внаслідок будівництва, надмірного випасу, добування корисних копалин та засмічення поширена пов'язана з людиною синантропна рослинність. Її наявність фіксується вже у давньоруські часи. Під час розвитку міста до складу всіх природних типів рослинності увійшли численні занесені види, наприклад, клен американський з Північної Америки чи айлант найвищий з Китаю. У складі синантропної рослинності поширилася низка дуже небезпечних рослин, які швидко розповсюджуються в екосистемах, витісняючи природні аборигенні види.

Окрему складову сучасної рослинності створює паркова рослинність, насичена численними інтродукованими видами рослин. Діяльність зі створення парків почалася у XVIII ст. Наразі паркові насадження являють собою або трансформовані колишні природні угруповання (Голосіївський парк ім. М.Т. Рильського, Березовий гай), або є штучно створеними у місцях, де такі угруповання втрачено (Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка, Обсерваторна гірка). Київ також славний також своїми численними скверами, бульварами та клумбами. Загалом на балансі КО «Київзеленбуд» перебуває 119 міських парків, 528 скверів та 49 бульварів.

Різноманіття ландшафтів району формування Києва зумовлює надзвичайне багатство фауни цієї території. Головну складову дикої фауни міста, природньо, становлять безхребетні тварини, різноманіття яких є найбільшим на заплаві Дніпра.

До регулювання Дніпра, забудови та затоплення нерестовищ багатшою була і дніпровська фауна круглоротих та риб. Ще станом на початок XX ст. у Дніпрі водилися руські осетри та стерлядь (остання ще зрідка трапляється у Десні), звичайними були такі рідкісні та нечисленні наразі види як мінога українська, ялець звичайний, марена дніпровська, минь річковий, йорж Балона, рибець, синець, білоочка, головень, підуст, в'язь та інші. На основі розміру риболовних гачків, хоча б давньоруського часу, можна прийти до висновку, що у той час об'єктами промислу були набагато крупніші екземпляри риб ніж ті, яких виловлюють у наш час.

З давніх часів над Києвом проходять головні міграційні шляхи перелітних птахів. Писемні джерела зберегли для нас згадки про окремі види птахів, найчастіше, на жаль, у зв'язку з полюванням на них. Зокрема, птахів ловили спеціальними сітками – перевісищами. Вже у давньоруські часи полювання на диких птахів і звірів починало ставати не необхідністю, а забавою вищих верств суспільства. Зокрема, поширеними були соколині лови, для чого використовувалися як місцеві соколи, зокрема, рарог-балабан, так і привезені з півночі – кречет.

Як об'єкти промислу згадуються водоплавні птахи: черні, гоголі та лебеді. Всі ці птахи все ще зустрічаються на території Києва на заплаві. У хвойних лісах

звичайними на той час були зниклі наразі з околиць міста тетерук, глухар та орябок.

Багатою була і фауна звірів. Хвойним лісам віддавали перевагу бурий ведмідь, рись, россомаха та лось, а листяним – тури, зубри, лісові дикі коні-тарпани, шляхетні олені та інші. Звичайним супутником, а часто і суперником людини був вовк.

Звичайною твариною майже всіх без винятку ландшафтів майбутнього Києва була дика свиня. Великі бики – тур та зубр, яких у писемних джерелах Русі не розрізняли, були характерними мешканцями великих лісових масивів – пуц. Втім, імовірно, становлення Києва було несумісне зі спокійним існуванням цих велетнів. Тож, вони дуже рано відступили на Полісся. Такою ж була доля бурого ведмедя.

Наразі у приміських зелених масивах можна зустріти козулю чи дику свиню, час від часу трапляються заходи лося, включеного до Червоної книги України (Парнікоза І. Заборонити полювання на лося в Україні, 01.09.2018). Втім, розвиток міста повністю витіснив з його території великих хижих тварин. Найбільшим хижакком сучасного Києва є лисиця, якщо не вважати такими здичавілих собак.

Бобер переслідувався слов'янами, імовірно, ще до закладання Києва. Господарське значення його, а також куниці лісової, вивірки та горностая в якості об'єкта хутрозаготівлі стало неактуальним лише впродовж кінця минулого століття. А у 1930-і рр. стан бобра в Україні та у районі Києва був критичним. Сьогодні ж цей ссавець є звичайним мешканцем київської заплави.

Самого бобра побачити важко. Натомість сліди його діяльності дуже просто, острів Проміжний. Фото І.Парнікози, 2012 р.

Поселення борсука на території національного парку «Голосіївський». Фото І. Парнікози, 2012 р.

Значна частина теперішніх мешканців Києва: птахів, ссавців та деяких інших тварин, у різному ступені толерантні до життя поблизу людини. До фракції синантропів, зокрема, належить більшість кажанів, гризунів та значна частина горобиних та воронових птахів.

Більшість кажанів пристосувалися до співжиття з нами. Будьмо і ми дружніми до цих вразливих істот. Водяна нічниця в урочищі Лиса гора. Фото О. Годлевської, 2011 р.

Цінні природні комплекси та біологічне різноманіття Києва, залишки ландшафтів часів давньої Русі заслуговують на дбайливу охорону. На території сучасного м. Києва функціонує один національний природний парк, 1 заказник, 1 пам'ятка природи, 3 ботанічних сади, 1 дендрологічний парк, 1 зоопарк та 9 парків садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Регіональний ландшафтний парк «Лиса гора», яким опікується Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця». Фото І.Парнікози, 2012 р.

Краєвид заказника «Острови Козачий та Ольжин». Фото І.Парнікози, 2012 р.

Система об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) місцевого значення включає 3 регіональних ландшафтних парки, більше 30 заказників, більше 130 пам'яток природи, 14 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, а також 1 дендропарк місцевого значення (Природно-заповідний фонд, 2001; Природно-заповідний фонд м. Києва, 29.11.2020). Незважаючи на це, існуючої системи ПЗФ у м. Києві явно недостатньо.

Охоронцями природи об'єктовано на створення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення ще більше 20 вікових дерев та більше 70 київських природних урочищ. Серед них Троєщинські та Осокорківські луки, Горбачиха, Долобецький острів, найцінніші ділянки Труханового острова: район озера Бабіне та півострів Лісовий, урочище Покал – півострів Гострий, Обсерваторна гірка, залишки долини річки Дарничанка, Протасів Яр, гора Ліпинка, гора Юрковиця та інше.

Нагальною необхідною є створення у столиці національних природних парків: НПП «Святошинсько-Пуща-Водичський» на базі Святошинського лісопаркового господарства, НПП «Дніпровські острови» на базі території архіпелагу київських островів та заплавної урочища, а також НПП «Дарницький» на базі Дарницького лісопаркового господарства.

2. ОСНОВНІ СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ДОВКІЛЛЮ В КИЄВІ

Починаючи з кінця XIX ст. антропогенний вплив в межах Києва досягнув загрозового для стабільності екосистем рівня. А протягом XX та початку XXI ст. він набув руйнівного характеру.

Глобальну загрозу природним екосистемам Києва являють наслідки аварії на ЧАЕС. Адаже вище розташоване Київське водосховище акумулює значну кількість радіоактивних мулів, потрапляння яких нижче по течії може спричинити вторинне забруднення заплави.

Не меншу за своєю загрозою глобальну проблему для природи Києва становить забруднення побутово-стічними водами. Посилена рекреаційна активність на Дніпрі сприяє притоку органіки. Евтрофікація обумовлює масовий розвиток синьо-зелених водоростей, які викликають цвітіння води, дефіцит кисню та замори риби. Актуальною є також проблема поступового замулення та евтрофікації водосховищ.

Ще одним глобальним фактором негативного впливу є неконтрольована розбудова міста. В останні десятиліття вона відбувається хаотично в інтересах окремих забудовників, без урахування будь-якого містобудівного плану, оцінки та адекватного підходу до цінних в природному і історико-культурному плані районів міста. Це, в свою чергу, спричинює знищення водоохорон-

ної зони та цінних з природної та історико-культурної точки зору об'єктів міста. Внаслідок цього вже забудовано і продовжується забудова низки цінних прибережних урочищ: Троєщинських лук, Позняків, Осокорків, Жукового острова та Конча-Заспи. Планується гідронамив та забудова в районі затоки Берковщина, подальше знищення Позняківських лук, забудова Труханового острова та інше. Особливе занепокоєння викликає тенденція до захоплення земельних ділянок на заплаві окремими фізичними особами, які зводять тут свої котеджі чи садиби, відгороджуючи при цьому частину узбережжя Дніпра. Цілі містечка вирости на лівобережній заплаві, на Жуковому, Трухановому островах та багатьох інших ділянках заплави. В 2016 р. рейдерами вирубано частину урочища Бичок, яке входить до складу національного природного парку «Голосіївський». Передбачалося незаконно звести тут комплекс автообслуговування. Тривають суди. При цьому не приймається до уваги природна та ландшафтно-містоутворююча цінність та особливості заплавної урочища, знищуються цінні релікти їх історичної забудови, археологічні та історико-культурні пам'ятки. Так, нещодавно вирубано значну частину урочища Покал та Горбачиха, де ведеться забудова. В одну ніч знищено історичні споруди київського водогону на Дніпровській набережній.

У зв'язку із забудовою особливо гостро встає проблема відсутності винесення в натуру меж зелених зон, об'єктів природно-заповідного фонду, історико-археологічних та історико-культурних заповідників, прибережно-захисних смуг. Цим користуються численні забудовники, які незаконно використовують ці території. У разі відсутності винесення меж у натуру, які майже неможливо юридично довести факт захоплення таких земель.

Бівуак на острові Малий Північний, Фото з групи <https://www.facebook.com/chovnyari/>

Стихийне звалище на одному з островів Малий. Фото з групи <https://www.facebook.com/chovnyari/>

Будівельна активність також супроводжується видобуванням піску на акваторії Дніпра, що призводить до змін у руслових процесах та загрожує руйнуванням окремих заплавної елементів, зокрема малих дніпровських островів, а також знищує нерестовища та місця нагулу цінних видів риби.

Велику загрозу природним територіям Києва становить посилений рекреаційний вплив. Адаже окрім стихійного розвитку закладів відпочинку в парко-

вих зонах, на островах та прибережних урочищах – Гідропарку, Трухановому острові, Троєщині, Галерній затоці, – практично кожен острів чи прибережне урочище влітку опановані стихійними відвідувачами. Цьому сприяє широке розповсюдження у населення водного транспорту. Наслідком є влаштування човнярами біваків, витопування та обривання рослинності, турбування тварин, викопування льохів, влаштування відкритих смітників тощо.

Загалом, під час своїх відвідин природних об'єктів Києва потрібно керуватися простими правилами ввічливого поводження на природі: не смітити, не вмикати голосно музику, не знищувати рослин та не турбувати тварин. Необхідно, по можливості утриматися від відвідування зелених зон та островів з 1 квітня по 15 червня у період весняної тиші.

При виявленні пожежі необхідно негайно організувати її гасіння підручними засобами, а якщо це неможливо – обов'язково сповістити про це пожежну охорону (за телефоном 101).

Велику загрозу становить використання коней та квадрациклів, що призводить до порушення тонкого рослинного покриву та ґрунту, а на островах до розвіювання пісків.

Розвинена рекреація та доступність водного транспорту сприяє також широкому розповсюдженню браконьєрства на усіх водоймах дніпровської заплави. При цьому поширене як випадкове браконьєрство відпочиваючих, так і спеціалізоване браконьєрство з метою масового вилову товарної риби. Такі промисловики-браконьєри встановлюють на руслі Дніпра та в його затоках велику кількість сіткостасетивих матеріалів. Браконьєрська риба знаходиться у вільному продажу на ринках міста Києва. Браконьєри також застосовують надзвичайно небезпечні для всього живого електровудки, які все ще можна придбати за відповідною рекламою в Інтернеті.

Браконьєр з зняттям «павук» в момент затримання патрулем екологічної інспекції, Жуків острів.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Нейтралізація браконьєрської пастки на яструбів та інших хижих птахів, Жуків острів.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Окрім того, в Києві зареєстровано встановлення пасток на хижих птахів: кліток з принадою–голубом, навколо яких встановлені капкани.

В останні роки, у зв'язку з загостренням економічної ситуації, посилюється також фактор протизаконної вирубки дерев в зелених зонах на дрова. Такі випадки, зокрема, було зареєстровано в 2015 р. в розташованому неподалік Києва урочищі Гощів.

Недостатньою є робота служб Національної поліції, Державної екологічної інспекції та рибоохорони, які не мають відповідних кадрів та техніки, щоб запобігати таким порушенням.

В останні десятиліття посилюється також загроза окремим цінним природним територіям Києва з боку проведення масових заходів. Так, Труханів острів постійно розглядається міською владою як місце проведення гучних фестивалів, зокрема був використаний для влаштування багатолюдних наметових містечок під час Євро–2012.

Важливою проблемою є недостатнє охоплення цінних природних територій Києва об'єктами природно-заповідного фонду. Зокрема, необхідно створити не тільки мережу заповідних урочищ, заказників та пам'яток природи для збереження найцінніших складових, але розробити проекти створення національних природних парків «Дніпровські острови», «Святошинсько-Пуща-Водицький» та «Дарницький», які передбачали б оптимальне зонування території з метою її збереження та комплексного використання в загальному міському організмі. При цьому має бути створений баланс співвідношення пасивної та активної охорони шляхом оголошення заповідної зони та зон доступних для обмеженого використання: зони регульованої та стаціонарної рекреації, господарської зони.

Важливим негативним фактором, що впливає на стан об'єктів природно-заповідного фонду Києва, є суцільні рубки лісу, які проводяться під виглядом санітарних рубок. Так, за даними космічних знімків, в Межигірсько-Пуща-Водицькому заказнику за останні 10 років було вирубано суцільними рубками близько 200 га, або 10% території заказника. В заказнику «Пуща-Водицький» за останні 10 років суцільними рубками було вирубано понад 20 га, або 5% території заказника. Суцільні рубки проводилися і в національному парку «Голосіївський». Перший крок щодо заборони проведення суцільних рубок на територіях ПЗФ здійснила Київська міська рада, ухваливши рішення від 07.07.2016 № 574/574 «Про введення мораторію (заборони) на суцільну вирубку зелених насаджень у межах об'єктів природно-заповідного фонду міста Києва». З 2017 р. згідно Санітарним правилам в лісах України будь-які види суцільних рубок в заказниках і других категоріях об'єктів природно-заповідного фонду заборонені законом.

Наразі, потрібно ввести заборону і на проведення всіх видів вибіркових рубок в заказниках та пам'ятках природи. Адже ці рубки так само як суцільні рубки, хоча і дещо повільніше, призводять до деградації заповідних територій.

3. ІСТОРІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ІНІЦІАТИВ ТА СТВОРЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ОБ'ЄКТІВ В КИЄВІ

Уявлення про необхідність охорони природи на території України, як і у всій Європі, почали формуватися на тлі наочних побічних наслідків індустріальної революції. Вони проявилися в непридатності води для споживання, загибелі риби тощо. Важливе значення мали також наслідки урбанізації – необхідність покращення довкілля в містах змушувала турбуватися про озеленення та дбайливе ставлення до існуючих зелених масивів.

Піонером охорони природи в Європі став німецький дослідник Гуго Конвенц (див. Парнікоза І. Гуго Конвенц – піонер охорони природи в Європі, 17.08.2020). Саме він запропонував брати під охорону найважливіші об'єкти природи, створюючи в залежності від ситуації пам'ятки природи, національні парки чи повні резервати (заповідники). Він звернув увагу тогочасної громадськості на необхідність додержання культури спілкування з природою, припинення винищення низки бажаних для людини видів промислових тварин, а також археологічних об'єктів. Г. Конвенц добився створення першої природоохоронної служби та прийняття в Веймарській республіці першого природоохоронного закону. Г. Конвенц й інші піонери охорони природи принесли свої погляди на схід. Тож кінець XIX – поч. XX ст. у Російській імперії відзначився розвитком природоохоронних поглядів, а київська громадськість та преса почали приділяти увагу питанням чистоти заплави Дніпра та способам добування рибних ресурсів.

У серпні 1887 р. вивченням забруднення води річки Дніпро в межах Києва займався М.М. Кублі, який брав проби дніпровської води в 8-ми місцях за течією річки. Він визначив, що на відрізу 8 верст від Подолу майже зникає та частина забруднюючих речовин, які потрапляють з цього району міста. Він зазначав, що забруднення зникало б раніше, якби річка на своєму шляху не приймала нових обсягів забруднюючих та органічних речовини. Він також вказував, що річкова вода за своїм складом часто відрізняється навіть у тому самому поперечному розрізі річки і залежності від місця відбору проби. Автор відзначає, що ці розбіжності незначні на ділянках річки, розташованих далеко від джерела забруднення і більш помітні поблизу цих джерел (Щепець та ін., 2005).

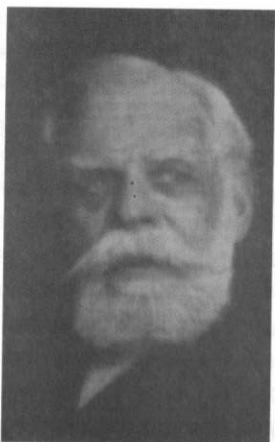
У 1893–94 рр. у «Віснику рибпромисловості» з серією статей з проблеми

впливу забруднених вод на рибні запаси виступив молодий іхтіолог, майбутній віце-президент Російського товариства рибальства та рибництва Інокентій Дмитрович Кузнецов. Аналізуючи вітчизняне законодавство, він прийшов до невтішного висновку, що на відміну від Італії, Швейцарії та всіх німецьких держав, в Росії до цього часу ще немає жодної законодавчої статті, що обмежує забруднення водою речовинами, шкідливими для риб. Були окремі розпорядження генерал-губернаторів, наприклад, київського, який нагадав в серпні 1911 р. поліції, що лов на кукільван (тропічну отруту), як і ввезення її в країну, – заборонені. У 1863 р. професор Київського університету К. Ф. Кесслер вже писав, можливо, вперше в Російській імперії, про згубний вплив «нечистот, що випливають із заводів і фабрик» на рибне населення. Згодом про це заговорили О.А. Грімм, Д.М. Соколов, Н.І. Ліберії та інші рибоводи. У своєму проєкті «Загальних правил рибальства в озерах і річках Європейської Росії», опублікованому в 1875 р., відомий іхтіолог Н.Я. Данилевський пропонував кілька штрафних санкцій для винуватців загибелі риби від отруєння. Ці статті увійшли і в «Проєкт загальних правил рибальства в Росії», розроблений Російським товариством рибальства та рибництва в 1884 р (Борейко, 2001а).

«Селяни, – писав в 1895 р. київський іхтіолог Іван Никифорович Фалєєв, – які живуть поблизу річки, здавна займалися і наразі займаються збором ікри, покладеної рибою підчас нересту у лози...У кожного з цих селян під час збору ікри можна побачити на спині кошик певного типу, прикріплений у вигляді ранця» (Борейко, 2001а).

Громадськість Києва не допустила розміщення у 1897 р. на Трухановому острові нафтових баків, що загрожувало масштабним забрудненням річки (архів В. Дзівалтовського).

Відбувався прогрес і у питанні охорони водою та рибних запасів. У 1893 р. київський рибовод Іван Никифорович Фалєєв створює Київський відділ Російського товариства рибоводства та риболовства і в цьому ж році добивається взяття під охорону Товариством відомого київського нерестовища – озера Конча-Заспа під Києвом.

Відомий український рибовод та природоохоронець Іван Никифорович Фалєєв, за (Борейко, 2001а)

Наразі запланні луки в районі села Вишеньки знищуються під котедржні містечка, Рекламне фото з мережі, 2012 р.

Цей природний об'єкт став хронологічно першим на території сучасного Києва і четвертим на сучасній території України заповідним об'єктом. Завдяки зусиллям І. Н. Фалєєва територія Конча-Заспи охоронялася товариством до 1917 р. (Борейко, 2001а,б).

У 1895 р. І. Н. Фалєєв публікує дуже цікаве дослідження «Днепровское рыболовство», вперше піднявши питання про створення рибних заказників в Україні.

«Подібні місця – писав він, – при вдалому виборі дали б на мій погляд величезний приріст рибного багатства. Лоза і взагалі рослинність, яка оточує заповідні затоки, має бути недоторканою».

І. Н. Фалєєв також намагався, але не зміг добитися заповідання ще одного дуже важливого нерестовища, яке знищується вже в наш час котедржними містечками – заток і озер лівобережної заплави в районі с. Вишеньки.

Для того, щоб зупинити спустошення, викликане революційним хаосом, І. Н. Фалєєв домігся від Народного комітету землі УРСР націоналізації Конча-Заспи, а у лютому 1921 р. Народний комітет землі передав усі угіддя під Дослідну рибну станцію.

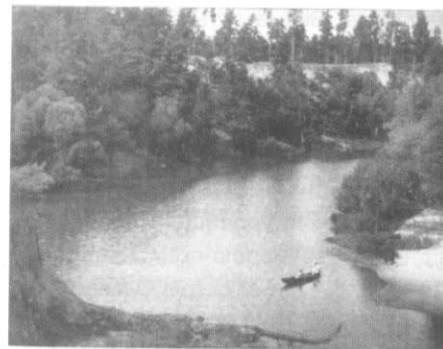
Професор Олександр Алоїзович Яната – ще один забутий український природоохоронець чеського походження. Фото за gr.mk.ua

Мапа-схема території заповідника «Конча-Заспа» станом на 1928 р.

Трохи пізніше завдяки О.А. Янати, І.Н. Фалєєву та іншим було прийняте рішення НКЗ УРСР від 29 грудня 1921 р.:

«Учитывая громадное значение озера «Конча-Глушец», протоки «Лящивка», урочища «Заспа» Хотовской волости Киевского уезда, как места нереста ряда пород рыб среднего течения Днепра, признать указанные угодья с прилегающей к ним землей (лугами) в количестве 150 десятин государственным рыбным заповедником».

Озеро Конча на заплаві Дніпра, 1927 р., за (Чорний, Чорна, 2013)

Працівники заповідника «Конча-Заспа» біля садиби заповідника, 1926 р., за (Чорний, Чорна, 2013)

У 1932 р. про заповідник «Конча-Заспа» у реєстрі пам'яток природи і заповідників України, який видав М. Шалит, читаємо:

«Державний заповідник Дніпрові плавні «Конча-Заспа» належить НКЗС (Народний Комісаріат Земельних Справ) і лежить в кількох кілометрах від Києва вниз по Дніпру. Заповідник засновано у 1921 р., загальна його площа біля 720 га. (Цікаво, що площа ландшафтного заказника місцевого значення «Жуків острів», створеного рішенням Київської міської ради від 02.12.1999 р. за № 147/649, становить більше 1000 га.).

До складу заповідника входить ліс (205 га), луки (242 га), та два великих озера Конча та Заспа (266 га). Під час розливу, ці озера з'єднуються протоками з Дніпром. Тому вони мають велике значення як резервуари риби, яка в них розмножується і потім виходить в Дніпро.

Різноманітні луки та старий ліс оточують ці озера і разом з ним утворюють справжній повний природний комплекс середньої Наддніпряни...» (Борейко, 2001а).

Доля заповідника складалася нелегко. Заповідник передавався у підпорядкування Сільськогосподарському науковому комітету (СГНКУ) НКЗС, який на той час знаходився у Києві. Вже тоді постійно приходилося відстоювати заповідні землі від зазіхань господарських органів. Так, 4.05.1923 р. СГНКУ до Наркома НКЗС скаржився:

«Не зважаючи на те, що СГНК, одержавши мандат на розпорядження згаданими урочищами ще 07.09.1921 р., фактично тільки літом 1921 р. зміг приступити до роботи по організації рибної станції та науково-освітньої праці, бо до того часу місцеві органи свавільно, захватним порядком, розпоряджалися заповідними місцями» (Борейко, 2001а).

1924 р. несподівано помирає І.Н. Фалєєв. Зазначається, що він був похований на одному з київських кладовищ. Директорський пост в «Конча-Заспі» обіймає Микола Васильович Шарлемань. Він намагається гідно продовжити діяльність свого попередника.

Вже при ньому до заповідника було приєднано ділянку соснового лісу Вітяно-Трипільського лісництва, протоки Козача та Осетрова лука, а також мисливський заказник – острови Козачий, Круглик та урочище Молодецьке. Розташування цих місцевостей можна відновити за мапою-схемою заповідника. Проте зазначимо, що згідно лоції 1933 р., сучасний острів Ольжин тоді називався острів Круглик, а колишнє головне річище Дніпра, а наразі протока (місце скиду вод системи р. Віта), що відділяє острови Козачий та Ольжин від урочища Конча-Заспа, називалася Козакове річище (наразі Козача протока). Острови ж Жуків та Козачий вже тоді мали свої сучасні назви. Слово «Заспа» напевне означає пересипану піском замулену затоку.

Переломним для заповідника став 1930 р. Тоді територія заповідника ста-

новила 800 га. В березні 1930 р. науково-дослідну станцію рибництва, що була складовою частиною заповідника, виділено в окрему одиницю і навіть більше того, – заповідник як такий починає існувати при дослідній станції, внаслідок чого робота щодо вивчення природи у ньому та районі майже припинилася. Влітку цього ж року Наркомзем передає Наркомату торгівлі усі функції в рибній справі. Заповідник «Конча-Заспа» залишається у віданні НКЗС разом з територією та майном, що стосується функцій заповідника по охороні та вивченню природи. Рибна станція передається Рибтресту Наркомата торгівлі.

Незважаючи на те, що рибна станція не бажала розмежування та чинила перепони, завдяки зусиллям вчених заповідник отримав статус «державного». 18.09.1930 р. відбулося засідання Бюро українського комітету охорони природи (протокол №22), на якому слухали: «Про реорганізацію НКЗС Державного заповідника дніпрові заплави «Конча-Заспа».

В 1931 р. Конча-Заспа стала державним заповідником. Проте охорону його забезпечували з великими труднощами. Постійно втручалися господарники, а 1932 р. на додачу до того заповідник став жертвою варварських військових маневрів. А наступний 1934 р. став для молодого заповідника останнім. Столиця УРСР переїжджає з Харкова до Києва. Тутешні угіддя впадають в око голові ВУЦВК Григорію Петровському. Тож заповідник ліквідують та перетворюють на підсобне господарство ВУЦВК. Все робилося без зайвого розголосу. Ліквідація заповідника «Конча-Заспа» мала ще один дуже негативний наслідок. Вона поклала початок трансформації радянських заповідників у так звані заповідно-мисливські господарства. Зокрема, на першому Всеросійському з'їзді з охорони природи у 1929 р. вже йшлося про великих чиновників, які полювали у заповідниках. Відновити заповідник «Конча-Заспа» після закінчення Другої світової війни так і не вдалося (Борейко, 2001а).

Важливим напрямком природоохоронних ініціатив було озеленення та рух за збереження існуючих зелених масивів. Любов до садів на Русь принесли візантійські монахи, які саджали яблуні і груші в своїх монастирських подвір'ях. Вже в XI ст. майже при кожному монастирі існували сади. В 1631 р. в Києві за вказівкою митрополита Петра Могили створюється, напевне, перший в Україні декоративний сад в Голосіївській пустині, яка належала Лаврі (Борейко, 2001а).

В середині XVIII ст. у Києві з'явився перший прогулянковий парк – Царський сад. Масштабне озеленення Києва розпочалося в другій половині XIX ст. Одним з перших джерел саджанців з ініціативи його тодішнього директора Е.-Р. Трауфеттера служив закладений на пустирі перед головною будівлею Київського університету ботанічний сад. Одночасно з утворенням ботсаду озеленили Володимирську гірку, висадили алею тополь на сучасному бульварі Т. Шевченка (1842 р.). Вперше засадили рослинністю кілька київських вулиць. У

1860-х рр. XIX ст. з'явилися Маріїнський та Університетський парки, а в кінці 1870-х сквери з обох сторін Золотих воріт.

Будівельний бум другої половини XIX ст. знищив багато приватних садів, які були основою зелених насаджень Києва. Тому до 1880-х рр. місто залишилося практично без зелені. На це звернула увагу громадськість. Після виступу в пресі голови Київського товариства садівників О. Осипова на засіданні міської думи була створена комісія під головуванням архітектора В. Ніколаєва. Перші роки її існування позначилися закладанням 12 нових скверів. Шість – біля «присутсвенних» місць, по одному на Олександрівській площі, Лук'янівці, біля Стрітенської церкви, пам'ятника Хрещення Русі на набережній Дніпра, Кудрявському провулку та на Андріївському узвозі. Пізніше зазеленіли сквери на розгалуженні Малої Володимирської та Фундуклеївської, на Новому Строненії, Миколаївській площі, перед Володимирським собором, міським музеєм та біля Вищих жіночих курсів. Одночасно висадили бульвари на Кузнечній (Антоновича), Караваївській (Толстого), Костельній та Бульварно-Кудрявській вулицях, бульвар вздовж Канави (Глибочиці) на Подолі, а також тополеву алею біля залізничного вокзалу. Висаджували липу, гіркокаштан кінський, клени, верби, робінію, тополі, березу та ялини. З чагарників – карагану деревовидну, шипшину, чубушник та жимолость. На території Олександрівської лікарні діяв розплідник, який давав біля 50 тис. рослин. У 1896-1902 рр. до нього додалося ще три – біля обсерваторії, на Трухановому острові та у Пушкінському парку (Фонтаний, 2004).

Станом на другу половину XIX ст. саджанці дерев постачали також приватні розсадники Крістера та Меера. У 1914 р. академіком М.Ф. Кашенком у Києві (вул. Мельникова, 36) було закладено акліматизаційний сад площею понад 5 га. Наразі від забудованої території саду лишився лише один платан, оголошений в 1997 р. пам'яткою природи і названий ім'ям вченого (Коханова, 1975).

Садовій комісії доводилося весь час захищати територію від міських закладів та відомств, які намагалися віддати її під забудову. Створення насаджень вздовж вулиць теж було не легким. У 1888 р. О. Осипов подав у думу проект озеленення вулиць. Проте та відхилила пропозицію озеленення за кошт міста, перекававши цю відповідальність на власників будинків. Ті не виявили ентузіазму, і озеленення реально розпочалося лише через десятиліття (Фонтаний, 2004).

Багато зробила для озеленення міста Київська міськрада міжвоєнного періоду. Після входження у 1923 р. в межі Києва великих лісових масивів вона створила п'ять лісництв – Київське, Пуща-Водицьке, Святошинське, Межигірське і Дарницьке. Кожне з них займалося в міру обмежених фінансових можливостей лісовпорядкуванням та лісовідновленням. Щоб розширити ці можливості, час від часу до роботи залучалася широка громадськість. Тижні і мі-

сячники лісу стали в Києві постійним явищем. У 1922 р. виникло добровільне товариство «Місто-сад», відділення якого почало працювати і в Києві. У 1925 р. утворилося ще одне громадське об'єднання «Друзі лісу».

29 травня 1922 р. голова РНК УРСР Х.Раковський підписав перший декрет радянської України з озеленення: «Про охорону зелених насаджень в містах і інших населених пунктах Української РСР» (Борейко, 2001а).

Після появи постанови РНК УСРР від 12 вересня 1931 р. «Про зелені насадження в містах та селищах міського типу» Київська міська рада розробила комплексний план озеленення з кінцевим показником: довести норму зелених насаджень до 10 м² на одного мешканця (існуючий показник становив 4.7 м²). На допомогу міським службам прийшов громадський комітет сприяння, який через профспілки та комсомол залучав до озеленення міста десятки тисяч киян. За один рік, до осені 1932 р. було висаджено понад 320 тис. дерев і кущів, вирощених у міських лісництвах. Кінцевою метою було перетворення не окультуреного лісу у лісопаркові та паркові зони відпочинку (що, як потім виявиться, вберегло їх від вирубок – авт.). У другій половині 1930-х рр. роботи з озеленення прискорилися. Щороку на мапі Києві з'являлися нові сади, сквери, парки. Зокрема, на Куренівці відкрився парк культури та відпочинку «Березовий гай». Був впорядкований парк «Аскольдова могила». Сади на правому березі Дніпра об'єднали у центральний парк культури та відпочинку. В 1936 р. на Звіринській горі на площі 157 га почалося будівництво ботанічного саду АН УРСР. До 43 га розширилася територія зоопарку. У 50 км прикиївській зоні заборонялася експлуатаційна вирубка лісів. До островів та заплави Дніпра в Києві в той період не добралися. Проте, Генеральним планом 1936 р. передбачалася ліквідація повінь-небезпечної слобідки на Трухановому острові та створення тут парково-відпочинкової зони.

Загалом, розроблений у 1931 р. план з озеленення міста був виконаний: на кожного киянина припадало майже 10 м² зелених насаджень. Київ почали називати «містом-садом» (Ілюстрована історія Києва, 2012).

У період після Другої світової війни розпочалося відродження парків, скверів та бульварів. На створення міських зелених насаджень в 1950-60-х рр. спрямовувалися значні кошти, запрошувалися кваліфіковані спеціалісти. З 1944 по 1970 р. Совміном УРСР прийнято 12 постанов з озеленення. Вже 19 грудня 1946 р. Совмін УРСР затвердив декрет «Про озеленення міст і сіл міського типу Української УРСР». У 1955 р. уряд УРСР затвердив десятилітній, а в 1966 р. п'ятирічний план розвитку зелених зон міст. В березні 1956 р. Совмін УРСР прийняв спеціальну постанову «Про декаду лісу і зеленого будівництва», якою дозволив залучати громадськість до озеленення. В кінці 1940-х рр. в Україні, скоріше за все адміністративним шляхом, було створено Українське товариство озеленення міст та населених пунктів (як і в РРФСР), яке в 1950 р.

злили з Українським товариством охорони природи (УТОП). З того часу УТОП став більше займатися озелененням, а в його структурі створили секцію озеленення, яка проіснувала до 1960-х рр. Особлива увага приділялася Києву. В кінці 1950-х рр. при Київському міськвиконкомі створили Управління зеленої зони м. Києва, що зробило багато корисного для озеленення Києва. З 1957 по 1960 р. Київський міськвиконком прийняв 5 постанов щодо збереження зелених насаджень. Цим було створено серйозну юридичну базу з охорони і насадження дерев у місті. 7 серпня 1951 г. вийшла спільна постанова ЦК КПУ і РМ УРСР «Про заходи щодо охорони і розвитку зелених зон міст Української РСР», якою з післявоєнних рубок виключалися приміські ліси великих міст України і визначалося необхідність заповідати у зелених зонах міст усі вікові дерева (Борейко, 2001а).

Значно розширено паркове господарство міста і його зелену зону. Вже 1948 р. закладено парк на Трухановому острові. У 1965 р. створено Гідропарк на Венеціанському острові. Нові зелені зони закладаються на схилах Дніпра. У 1960 р. площа зелених насаджень Києва перевищила довоєнну майже у 2,7 рази. У Києві налічувалося 20 парків та 130 скверів (Ілюстрована історія Києва, 2012).

У 1960 р. парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення оголошено Володимирську гірку, Маріїнський парк та Голосіївський парк ім. М.Т. Рильського. Після будівництва Пішохідного мосту з 1965 р. на Трухановому острові розбудовували Дніпровський парк площею 452,7 га. Взагалі до цього парку планувалося включити й інші центральні острови заплави, внаслідок чого площа парку мала зрости до 840 га. При цьому головний акцент було зроблено на збереження та використання природних компонентів ландшафту (Шулькевич, Дмитренко, 1982).

У 1972 р. створено парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення: «Голосіївський ліс», «Феофанія», «Сирецький гай», «Нивки» (східна частина), «Святошинський лісопарк» та «Пуца-Водицький лісопарк», пам'ятки природи місцевого значення – «Золоторітський сквер», «бульвар Тараса Шевченка», «Віковий дуб» на вул. Суворова, «Вікові дуби і липи» в провулку Делегатський, «Вікові дуби, липи і каштани» по вул. Вишгородська, 45, «Вікова липа» біля Історичного музею, «Вікові дуби» біля кіно-театру Шевченка, «Вікові липи та каштани» у Києво-Печерській Лаврі, «Вікові липи, ясени і каштани» по вул. Володимирська та «Віковий каштан» по вул. Китаївська, 15. Цього ж року створено парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення: «Парк ім. Т. Шевченка», «Кирилівський гай», «Аскольдова могила», «Міський сад», «Березовий гай», парк «Нивки» (західна частина), «Хрещатий», «Парк ім. Пушкіна», «Парк Політехнічного інституту», «Вічної слави» та «Парк Кинь-Грусть». У 1978 р. створено низку заказників міс-

цевого значення на території Дарницького лісопаркового господарства: «Березовий гай», «Біла діброва», «Рибне», а також Святошинського лісопаркового господарства – «Межигірське», лісопаркового господарства «Конча-Заспа» – «Дачне». 1979 р. взято під охорону створенням ботанічної пам'ятки природи загальнодержавного значення цінне Романівське болото на території Святошинського лісопаркового господарства.

1983 р. оголошено ботанічними садами загальнодержавного значення сучасні Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України, ботанічний сад ім. академіка О.В. Фоміна КНУ, Сирецький дендропарк оголошено дендрологічним парком загальнодержавного значення, а київський зоопарк набув статусу зоопарку загальнодержавного значення. У 1989 р. завдяки зусиллям науковців та громадськості, було створено один з найцінніших заказників Києва – ботанічний заказник загальнодержавного значення «Лісники», а також надано статус ботанічного саду загальнодержавного значення сучасному ботанічному саду НУБіП України (Природно-заповідний..., 2001).

З 1990-х рр. найбільшу роль у розбудові мережі об'єктів природно-заповідного фонду Києва відіграє Київський еколого-культурний центр. За його ініціативою при підтримці Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Держуправління екології в м. Києві було створено низку об'єктів ПЗФ. Зокрема, рішеннями Київради від 1994, 1997, 1999 та 2001 рр. було взято під охорону низку вікових дерев. Було також створено регіональний ландшафтний парк «Лиса гора» (1994 р.), іхтіологічний заказник місцевого значення «озеро Вербне» (1994 р.), ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Лісове урочище Крістерів» (1997 р.), ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Природний об'єкт цілини» (1997 р.), зоологічний заказник місцевого значення «острови Ольжин і Козачий» (1999 р.), ландшафтний заказник місцевого значення «Жуків острів» (1999 р.), загальнозоологічний заказник місцевого значення «Бобровня» (1999 р.), ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Дендропарк ім. Богомольця» (1999 р.), гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення «Святе цілюще джерело» у Голосіїві, «Два водних джерела» у Феофанії та «Виток річки Либідь» (1999 р.), ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Верхнє озеро-ставок з Китаївського каскаду» (1999 р.), ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Крістєрова гірка» (2001 р.), заказники місцевого значення «Пуца-Водиця» та «Річка Любка» (2002 р.), ландшафтний заказник місцевого значення «Муромець-Лопуховате» (2002 р.), комплексну пам'ятку природи місцевого значення «Природне русло р. Либідь» (2002 р.), пам'ятку природи «Дубовий гай з природною водоймою» (2002 р.), заказник «Пляхова» (2003 р.), лісовий заказник місцевого значення «Межигірсько-Пуца-Водицький» (2005 р.), комплексну пам'ятку природи місцевого значення «Дніпрові кручі» (2007 р.), комплексну пам'ятку

природи місцевого значення «Літописні гори» (2007 р.), парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Наводницький парк» (2007 р.), комплексну пам'ятку природи місцевого значення «Замкова гора» (2007 р.). Отримали охоронний статус близько 200 вікових дерев, серед яких 900-річний «Дуб Грюнвальда» та 600-річний «Дуб на Синій воді», ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Сосна Нестерова» та багато інших.

Також спеціалістами КЕКЦ та Київського національного університету ім. Т. Шевченка підготовано низку зведень та рекомендацій відносно природно-заповідного фонду (Борейко та ін., 1997; 2003; Подобайло, 2001 та ін.).

Працівники Київського еколого-культурного центру: зліва на право: Сесін В., Борейко В., Яцеленко О., Парнікоза І., 2009 р.

Об'єкти ПЗФ в цей час створювалися і з ініціативи інших організацій. У 1994 р. створено також регіональний ландшафтний парк «Партизанської слави». У 1997 р. створений «Ландшафтний заказник місцевого значення на лівому березі озера Конча», як буферна зона для резиденції президента.

З ініціативи активіста «Спілки порятунку Голосієва» М. Ю. Михалка у 2003 р. створено регіональний ландшафтний парк «Голосіївський». А 27 серпня 2007 р. зусиллями того ж М. Ю. Михалка Указом Президента України № 794/2007 був створений національний природний парк «Голосіївський». Це перший національний парк, створений у Києві. 1 травня 2014 р. він був розширений більш ніж в два рази.

У 2017 р. Київським еколого-культурним центром впроваджено у вітчиз-

няну природоохоронну практику новий європейський інструмент – створення охоронних зон для місць гніздування та існування рослин та тварин. Зокрема, вимогу створення охоронних зон в українських лісах вписано в пункті 5 Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.95 № 555 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 756). В рамках застосування цього інструменту рішенням Київради від 21.09.2017 р. за №47/3054 (Рішення.., 2017) в міських лісопаркових господарствах та національному парку «Голосіївський» створено 20 зон для охорони денних хижих птахів та таких, що охороняються Бернською конвенцією про охорону дикої флори і фауни: канюка звичайного, підсоколика великого, яструба малого, зміїєда, боривітра звичайного, малого підорлика та голуба-синяка.

Активну участь у створенні нових об'єктів природно-заповідного фонду відіграють мешканці Києва, Управління екології та природних ресурсів КМДА і депутати Київської міськради. Зокрема, після тривалої перерви у створенні нових площадних об'єктів природно-заповідного фонду у Києві у 2017 р. створено ландшафтний заказник місцевого значення «Радунка», у 2018 р. створено парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Парк Кіото», а в 2019-2020 рр. завдяки співпраці Київського еколого-культурного центру з екологічною комісією Київради створено ландшафтні заказники місцевого значення: «Труханів остров» (2019 р.), «Осокорківські луки» (2019 р.), «Озеро Тягле» (2019 р.), «Золотий ліс Пуща-Водиці» (2020 р.), «Яр пролісок» (2020 р.), «Озеро Редькино» (2020 р.), «Затока Наталка» (2020 р.), «Церковщина» (2020 р.), «Деснянські луки» (2020 р.), «Багинова гора» (2020 р.), «Долина річки Коноплянка» (2020 р.), «Червонохуторські озера» (2020 р.), «Бабин яр» (2020 р.), «Гора Щекавиця» (2020 р.), «Совська балка» (2020 р.), «Конча-Заспа» (2020 р.), а також комплексні пам'ятки природи місцевого значення: «Зелена діброва» (2020 р.), «Реп'яхів яр» (2020 р.), «Витоки річки Нивки» (2020 р.) та ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Три дуби» (2020 р.).

З переліком існуючих об'єктів природно-заповідного фонду м. Києва можна ознайомитися у довіднику «Природно-заповідний фонд м. Києва» (2001) та на електронному ресурсі «Природно-заповідний фонд м. Києва» (17.08.2020).

Розширення природно-заповідного фонду м. Києва як і України загалом стикається з великим колом проблем, пов'язаних переважно з небажанням землевласників погоджувати клопотання щодо створення нових об'єктів природно-заповідного фонду. Окрім суто комерційних міркувань, однією з причин такої ситуації є все ще низький рівень обізнаності киян у екологічних питаннях міста. Зокрема, люди не знають, що в Києві ще є чимало куточків, де збереглася природа, не знають, де розташовані існуючі заповідні об'єкти, не усвідомлюють наслідків знищення як існуючих так і перспективних заповідних

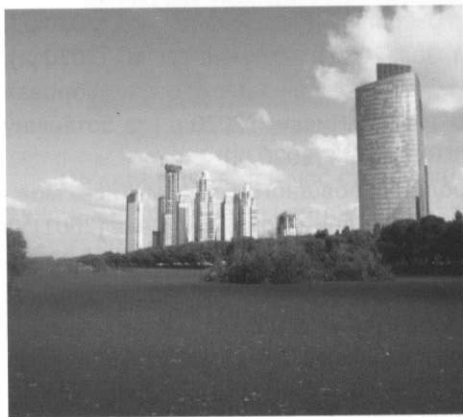

об'єктів внаслідок варварської забудови. Ситуація, безумовно, змінилася на краще навіть у порівнянні з початком 2000-х років, проте у київських природоохоронців та громадськості все ще дуже багато роботи.

4. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В ЗАПЛАВАХ ВЕЛИКИХ РІЧОК ТА НА ТЕРИТОРІЇ ВЕЛИКИХ МІСТ

Проектування та планування охорони та створення природоохоронних територій місцевого значення в межах заплави Дніпра в Києві як початкової стадії та національного парку «Дніпровські острови» як заключної стадії вимагає аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду, накопиченого в сфері охорони як річкових долин загалом, так і окремих їх фрагментів. При цьому з закордонного досвіду перш за все цікаві рішення з наближених до нас за своїми реаліями регіонів Європи. Однак треба враховувати, що створення окремих природно-заповідних території, зокрема і національного парку в долині Дніпра в Києві, має свою специфіку, яка полягає в наступному:

1. Йдеться про заплаву найбільшої ріки України, ширина якої сягає 9 км, а відрізок у місті досягає довжини більше 30 км.
2. Природний об'єкт є фактично тою віссю, вздовж якої формується просторова структура мегаполісу – столиці України, проходять його комунікаційні артерії.

Резерват «Південне узбережжя» (Reserva Ecológica Costanera Sur) в м. Буенос-Айрес – царство природи поблизу кварталу хмарочосів. Фото І. Парнікози, 2017 р.

Схема резервату «Південне узбережжя» на річці Ла-Плата в Буенос-Айресі

Приклади збереження фрагментів річкових заплав з їх цінним біологічним різноманіттям в межах великих міст існують по всьому світу, у тому числі у найбільших містах. Так, наприклад, в Буенос-Айресі на 365 га узбережжя естуарію річки Ла-Плата функціонує екологічний резерват – Reserva Ecológica Costanera Sur. В цьому мегаполісі Південної Америки на штучно намитих ґрунтах по берегу Ла-Плати в центрі міста планувалося реалізувати низку інвестицій. Проте, перемогла ідея збереження цієї території в якості парку природи.

Намитий простір швидко заріс аборигенними та екзотичними видами рослин та був заселений місцевою фауною. Наразі в центрі міста можна побачити аборигенних мешканців Південної Америки. В резерваті влаштовано екскурсійні маршрути, зони тихого відпочинку, гри в шахи, помости для спостереження за птахами, бігові та велосипедні доріжки. На ніч та в погану погоду брами резервату замикаються. Резерват обслуговує спеціальний штат працівників, серед яких фахівці біологи, рейнджери та гіді. Працівники резервату займаються також розведенням та посадкою в резерваті аборигенних для Аргентини видів рослин.

У великих містах Центральної Європи річкові долини зазнали докорінної трансформації досить давно. Це зумовлює турботливий підхід до їх залишків, що включає як гармонійне використання окремих елементів заплави у міському просторі, так і створення природоохоронних об'єктів.

Супутникове фото острова Маргарити в Будапешті за Google maps

Долина річки Варти в Познані – приклад збереження заплави річки в великому місті за Google maps

Прикладами дбайливого ставлення до окремих островів в майже повністю трансформованих заплавах є острів Маргарити в Будапешті на Дунаї та Стрілецький острів в Празі на Влтаві. Їх характеризує активне рекреаційне використання при збереженій природній основі. Саме на цей досвід треба спиратися, плануючи розвиток рекреаційної сфери, найкраще в рамках відповідної зони національного природного парку, на території дніпровської долини в Києві. Різного роду проектантам слід звернути увагу на те, що зелені острови в центрах європейських столиць не заливають в бетон і не забудовують.

В наближеному до природного вигляді збережено й деякі інші острови та прибережні заплавні урочища Дунаю в Будапешті.

Лише частково забудований історичний Тумський острів в Познані (Wyspa Tumska w Poznaniu). Його зелені насадження гарно компонуються з комплексом історико-культурних пам'яток. На північ від цього острова розташовуються добре збережені фрагменти заплави на правому і лівому берегах Варти. Нижче за течією на лівому березі Варти розташований Дембінський заплавний ліс (łęgi Dębińskie). Він частково використовуються як зона захисту познанського водогону, а також зона відпочинку на основі заплавного лісу за участі білої верби та тополі сіріючої. Таке використання цього заплавного урочища успішно рятує його від забудови.

Природний парк в заплаві р. Майн в Франкфурті. Супутникове фото за Google maps

Заплавний ліс по берегу Вісли в Варшаві. Фото Т. Наконечний, 2012 р.

В якості рекреаційної території використовується долина р. Ізар в Мюнхені. Тут, зокрема, знаходиться мальовничий міський парк – Англійський сад. На околицях міста долина цієї річки зберігається в майже природному стані. Зелена заплаву Майна збережено у Франкфурті в Німеччині.

Досить розумно вирішено питання збереження долини р. Свіслоч та її приток в якості зеленого рекреаційного пояса в Мінську. В Україні відповідно

до вищеописаних принципів створені зони відпочинку на Трухановому острові в Києві, на острові Монастирському в Дніпрі, а також острові Кемпа в Вінниці.

Проте, збереження річкових заплавл в Європі не обмежується створенням рекреаційних зелених територій. Поширеною є також практика створення тут природоохоронних територій. Так, в межах Варшави збережено низку природних об'єктів в долині Вісли, які представляють ділянки лівобережної заплави – Млоцінський парк (Park Młociński), Бураков (Buraków), резерват Білянський ліс (Rezerwat przyrody Las Bielański) – фрагмент заплавного лісу, резерват Черняківське озеро (Jezioro Czerniakowskie) – стариця Вісли, а також лісовий резерват «Морисин» (Morysyn).

Схема заплавного резервату «Завадовські острови» на Віслі у Варшаві

Супутниковий знімок резервату «Завадовські острови» на Віслі у Варшаві, за Google maps

Безпосередньо фрагмент течії Вісли з островами включають два резервати: «Завадовські острови» (Wyspy Zawadowskie) та «Свідерські острови» (Wyspy Świderskie). Фауністичний резерват «Завадовські острови» включає острови та мілини заплави Вісли в околицях Завадовської кемпи та боліт, в межах ділянок Варшави: Вавер та Вілянов (Wawer i Wilanów). Загальна площа резервату складає 803 га, з яких безпосередньо на території міста Варшава знаходиться 88,26 га. Резерват вважається найбільшим місцем гніздування рідкісного в Західній Європі малого крячка (Sternula albifrons), а також є місцем існування бобрів та видри. Тут також знаходяться місця гніздування малих пісочників (Charadrius dubius).

Нижче Лазенківського мосту обидва береги Вісли перебувають у малопорушеному стані, смуга староріч та заплави збереглася, а забудова не виходить до води.

У Відні на частині велетенського довгого острова посеред двох рукавів

Дунаю влаштовано природний резерват Naturschutzgebiet Toter Grund. А у безпосередній близькості до Відня також розміщується національний парк в заплаві Дунаю (Nationalpark Donau-Auen).

Супутникове фото національного парку Donau-Auen біля Відня в Австрії за Google maps

Новогутські луки в Кракові – зона гніздування низки водно-болотяних птахів. Фото І. Парнікози, 2012 р.

В Кракові збережено значну ділянку правобережних заплавних лук Вісли –Новогутські луки – місце гніздування численних видів птахів. Наразі цей розташований в межах міста резерват має статус об'єкту мережі Natura 2000.

Фрагмент заплави Варти в Великопольському національному парку коло Познані

Куточок заплави Варти в Роголінському ландшафтному парку. Фото І. Парнікози, 2013 р.

Значні фрагменти малопорушеної заплави річки Варта в околицях великого обласного міста Познань охороняються в Великопольському національному парку та Роголінському ландшафтному парку. Тут, зокрема, охороняються великі скупчення розташованих на заплаві багатовікових дубів – славнозвісні Роголінські дуби. Найвідоміші з них – дуби Лех, Чех і Рус пов'язані з легендою про трьох братів – предків трьох слов'янських народів.

В місті Торунь на увагу заслуговує острів Базарна Кемпа (Wyspa Kępa Bazarowa) на Віслі. Частина острова в 1987 р. була визначена як лісовий резерват природи площею 32,4 га. Тут охороняється природний комплекс розріженого заплавного вербово-тополевого лісу. Одночасно резерват є об'єктом туристичного відвідування, що підвищує його цінність в очах місцевої влади.

Заплава Нижньої Одри збереглася в доброму стані у Щецині і його околицях. Тут вона має значну ширину, посеред неї розташовується озеро. На північній околиці Щецина також знаходиться архіпелаг заплавних островів. З півдня ж прищетинська заплава межує з добре збереженим відрізком заплави в регіональному ландшафтному парку «Долина Нижньої Одри».

Вітчизняними прикладом ефективної охорони річкової заплави можуть служити регіональний ландшафтний парк «Кременчуцькі плавні», розташований в безпосередній близькості від великого промислового міста Кременчук, та розташований біля міста Дніпра природний заповідник «Дніпровсько-Орільський».

Супутникове фото заплави Дніпра включеної до регіонального ландшафтного парку «Кременчуцькі плавні», за Google maps

Краєвид заплави Дніпра, включеної до регіонального ландшафтного парку «Кременчуцькі плавні». Матеріал з Wikimedia Commons

Регіональний ландшафтний парк «Кременчуцькі плавні» створений рішенням Полтавської обласної ради від 12.07.2001 р. на загальній площі 5080 га і знаходиться в заплаві Середнього Дніпра у верхів'ї Дніпродзержинського водосховища, в межах Кременчуцького району Полтавської області. Він включає територію цінних Білицьківських плавнів, що репрезентують вигляд заплави Дніпра до її трансформації створенням водосховищ (Гальченко, 2006). До складу парку входять як острови, так і правобережні та лівобережні заплавні урочища. Ситуація при цьому не лише нагадує київську, але й підказує, як її вирішувати.

Значні заплавні ділянки в околицях міста Дніпра потрапили до природ-

ного заповідника «Дніпровсько-Орільський». Тут функціонує модель, досвід застосування якої цінний для реалізації в Києві. В умовах заповідності перебуває фрагмент лівобережної заплави Дніпра та деякі острови. В той же час необхідне також взяти під охорону заповідника інші острови та правобережні Діївські плавні.

Необхідно зазначити, що охорона річкових долин в Європі просунулася далі, ніж збереження існуючого стану речей. В рамках концепції активної охорони реалізуються проекти відтворення ділянок вільного русла річок. Так, нещодавно в Німеччині реалізовано проект з відновлення натуральної долини річки Лютер. Дніпро в Києві зарегульовано, що виключає таку можливість у випадку його головної системи. Проте в перспективі таке відновлення є цілком можливе для малих приток Дніпра. Його доцільно провести з метою повернення малим дніпровським притокам природного вигляду та колишнього значення в ландшафтно-історичному обличчі Києва.

5. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄКТІВ З ЗАПОВІДНІСТЮ: ЗАПОВІДНИКІВ ТА ЗАПОВІДНИХ ЗОН НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ

В питанні створення нових об'єктів природно-заповідного фонду у Києві ми маємо орієнтуватися на європейський досвід.

1. У Німеччині, Австрії заповідні зони національних парків, або як їх ще називають, зони природної динаміки, займають 50–90% території парку. У класичному європейському національному парку збереження природи переважає над усім іншим. У Румунії заповідна зона національних парків становить понад 50% території парку.

2. У національних парках Швеції, Швейцарії, Фінляндії, Іспанії повний захист від впливу людини має вся територія парку, тобто режим заповідності поширюється на весь парк.

3. У багатьох європейських країнах крім завдання збереження рідкісних видів флори і фауни ставиться завдання підтримки динаміки природних процесів і явищ, збереження дикої природи в природному стані, коли вона розвивається за своїми законами саморегуляції і саморозвитку. Збереження екологічної цілісності та підтримання природних екосистем у якомога більш природному стані є головною метою європейських національних парків. Поряд із заповідниками, на національні парки Європи покладено основне завдання по збереженню природи в природному стані. Тому саме заповідники і національні парки є в більшості європейських країн центральною ланкою всієї системи охоронюваних природних територій.

4. З 2000-х років у багатьох європейських країнах почався процес масового створення заповідників (територій найсуворішої охорони – категорія I-A МСОП). В Іспанії таких заповідників – 13, Швеції – 3121, Норвегії – 2189, Фінляндії – 123, Болгарії – 55, Румунії – 55 та Словаччини – 351.

5. Практично у всіх європейських країнах в національних парках заборонено полювання – в Німеччині, Італії, Іспанії, Ірландії, Швеції, Фінляндії, Австрії, Польщі, Румунії, Болгарії та Франції. У багатьох країнах в нацпарках заборонена риболовля.

6. У Німеччині та Австрії на законодавчому рівні прийнято рішення про доведення заповідних зон в нацпарках до 75% території НПП, в Чехії в 2017 р. прийнято рішення про доведення заповідних зон в нацпарках до 50% території НПП. Згідно з цим законом основне завдання чеських нацпарків – це захист дикої природи, і зона заповідності повинна покривати більше половини території нацпарку.

7. У Німеччині в Законі про охорону природи записано: «*Національні парки покликані забезпечити природний характер природних явищ і їх природну динаміку на переважній частині їх території*». Заповідна зона в німецьких національних парках повинна складати 75% площі парку. Якщо при створенні нового національного парку площа природних екосистем не досягає 75%, то інші екосистеми включаються в зону розвитку парку, де вони повинні відновлюватися до природного стану, і, у міру відновлення, поступово переводяться в заповідну зону парку. На це дається 30 років з моменту організації парку. Девіз національних парків Німеччини – «Дозволити природі йти своїм еволюційним шляхом». Зараз в більшості німецьких нацпарків заповідна зона складає більше половини території парків, а в 9 з 16 – більше 60% території парку. Німецькі екологи вважають, що кращий спосіб керування національним парком – за допомогою не втручання. Вони ж вважають, що короїди – це не шкідники, а частина природної динаміки лісу.

8. З 2000-х років активно почала створювати суворі заповідники Франція. З середини 2000-х років тут вже створено 3 заповідника площею понад 2 тис. га кожен.

9. У 2009 р. Європарламентом прийнято резолюцію про збереження дикої природи в Європі, яка зобов'язує країни ЄС охороняти дику природу. Планується території дикої природи на суші в Європі довести до 5%. Німеччина і Австрія планують до 2020 р. довести території дикої природи (на суходолі) до 2%, включаючи 5% суворо заповідних лісів. При цьому Австрія змінила свої лісові закони, визнавши пожежі частиною природної динаміки заповідних лісів. Фінляндія вже зараз має 5,2% площі суворо заповідних лісів (від усієї лісової площі), Швеція – 4% заповідних лісів.

10. Навіть у Білорусі поставили завдання охопити зонами суворої заповідності від 0,5% до 1% території країни. В Україні без врахування окупованого Криму площа суворої заповідності становить всього 0,88% країни.

Країни ЄС і не тільки вони взяли курс на розширення заповідних зон національних парків. Тут прийнято рішення про загальне збільшення площі суворих заповідників (категорія I-A МСОП), збільшення загального відсотка саме суворої заповідності, підтримку концепцію заповідності (невтручання в природні процеси на охоронюваних природних територіях), взяття під охорону і розширення території дикої природи.

Якщо Україна бажає йти в Європу, то вона повинна впроваджувати до вітчизняної заповідної справи екологічні європейські цінності та ідеали (Борейко и др., 2018).

6. ПЕРШИЙ ЕТАП РОЗБУДОВИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ М. КИЄВА: СТВОРЕННЯ НОВИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Протягом останніх десятиліть ведеться активна діяльність щодо створення у Києві об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення – заповідних урочищ, заказників, пам'яток природи та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення для охорони найцінніших природних та паркових ділянок Києва. Розглянемо об'єкти природно-заповідного фонду, як пропонується створити в поточний період.

6.1. Вікові дерева – проєктовані ботанічні пам'ятки природи місцевого значення

Дуб Миколи Шарлеманя (*Quercus robur*), зростає у 20 м за південною огорожею санаторію «Жовтень» на території дачного кооперативу «Ветеран-2», Голосіївський р-н. Охоплення 4,1 м, висота – 25 м, вік 300 років.

Дуб Івана Фалєєва (*Quercus robur*) на території санаторію «Конча-Заспа» в невеликому дубовому гаю в 200 м від санаторного пляжу по правому берегу озера Конча, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,2 м, висота – 10 м, вік – 400 років.

Дуб генерала Матикіна (*Quercus robur*) зростає на території санаторію «Конча-Заспа», Голосіївський р-н. Охоплення – 4 м, висота – 10 м, вік – 400 років.

Дуб Залізняка та дуб Гонти (*Quercus robur*) зростають на відстані 200 на

території заказника «Жуків острів» на дамбі, що веде від с. Віта-Литовська до комплексу «Поплавок», Голосіївський р-н. Охоплення цих дубів – 4,2 та 5,6 м, висота – 20 та 25 м, вік – відповідно 300 та 500 років. Дупла дерев потребують лікування.

Дуби-тролі (*Quercus robur*) зростають в 50 м зліва та справа від дамби навпроти Ольжиного острова та санаторію «Конча-Заспа», Голосіївський район. Охоплення – 4,5 м, висота – 10 м, вік цих дерев – 400 років.

Венеціанська заплава: група старих екземплярів тополь білої (*Populus alba*) та чорної (*Populus nigra*) на острові Венеціанський, Дніпровський район. До складу об'єкту входить, зокрема, потужний екземпляр тополі чорної. На висоті 1,3 м дерева має 5 м в охопленні. На жаль, це дерево не так давно обпиляла зеленбудівці. Поруч знаходиться вікова верба біла (*Salix alba*) з охопленням стовбура близько 5 м. Висота дерева близько 40 м. Цінною є також алея високих тополь білих, які зростають поблизу.

Венеціанські осоки (*Populus nigra*) на острові Венеціанський, Дніпровський р-н. Три велетенські екземпляри тополі чорної висотою близько 40 м. Найстаріше дерево має в охопленні 4 м та вік близько 70 років.

Муромські осоки (*Populus nigra*) у парку Дружби Народів на острові Муромець, Деснянський район. Деревам близько 100 років. Охоплення одного з них 4,65 м, висота 15 м. Друге має охоплення 6,1 м та висоту 15 м. Це дерево галузиться при основі на три стовбури. Дерева зростають недалеко від берега, неподалік від ресторану «Лето», розташованому на дебаркадері в Прямокутній затоці на південно-східному узбережжі острова.

Княжі тополі (*Populus nigra*) на території приватної забудови Осокорків, на перехресті поблизу садиби по вул. Іжевська, 26, Дарницький р-н. Чотири екземпляри тополі чорної (1 дерево – 50.400076, 30.603688, 2 дерево – 50.399973, 30.604203, 3 дерево – 50.399882, 30.604525, 4 дерево – 50.399475, 30.605010). Охоплення 2,6-3,9 м. Висота дерев близько 45 м, вік 50 років.

Могутня тополя (*Populus nigra*) на території приватної забудови Осокорків, на пустирі поблизу дитячого майданчика по вул. Трускавецька, 28 (50.403608°, 30.602455°), Дарницький район. Охоплення – 7 м, висота – 30 м, вік – 100 років.

Клен Миколи Шехоніна (*Acer negundo*) у сквері напроти будинку № 20 по вул. Волоська, Подільський р-н. Охоплення – 3,22 м, висота – близько 20 м, вік – більше 100 років. Це одне з найстаріших дерев клена американського у Києві. Навколо клена споруджений дерев'яний настил.

Бортницький дуб (*Quercus robur*) зростає на приватній території по вул. Польова, 6 (Бортничі) Дарницького району. Охоплення стовбура – 5 м, висота – 30 м, вік – близько 400 років.

Дуб Олександра Янати (*Quercus robur*) в заказнику «Лісники» на території

НПП «Голосіївський», в кв. 2. (50.3109, 30.5444), Голосіївський р-н. Охоплення – 5 м, висота – 30 м, вік – близько 400 років.

Вітянський дуб (*Quercus robur*) на перетині вулиць Рябова і Хохлова (с. Віта-Литовська), Голосіївський р-н. Охоплення – 5,1 м, висота – 25 м, вік – близько 400 років.

Липа Івана Заводовського (*Tilia cordata*) в НПП «Голосіївський» у 800 м вниз від буд. 10 по вул. Блакитного, у ставка, праворуч від стежки на узвишші, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,5 м, висота – 20 м, вік – близько 200 років.

Дуби Бориса Заверухи – дев'ять старих дубів (*Quercus robur*), які зростають на перетині вул. Осиповського та Вітряних гір, Подільський р-н. Охоплення – 3,7-4,1 м, висота – 30 м, вік – близько 300 років. У деяких дерев пошкоджена кора і є дупла. Деревина потребує лікування.

Дуб Олександра Топачевського (*Quercus robur*) у парку біля гаражів навпроти будинку 6-б по вул. Вітряні гори, Подільський р-н. Охоплення – 5 м, висота – 30 м, вік – близько 400 років. Дуб має кілька пошкоджень кори і зростає дупло.

Груша Репко (*Pyrus communis*) біля будинку по вул. Академіка Палладіна, 21, у гаражів, Святошинський р-н. Охоплення – 3 м, висота – 10 м, вік – 150 років. Має дупло і обпалений стовбур, вимагає лікування.

Дегтярівський дуб (*Quercus robur*) на кордоні парку «Нивки» біля будинку на вул. Табірна, 28, Подільський р-н. Охоплення – 4,2 м, висота – 25 м, вік – близько 300 років.

Дуб Олексія Липи (*Quercus robur*) навпроти будинків по вулиці ген. Родимцева, 60/1, Голосіївський р-н. Охоплення – 5 м, висота – 40 м, вік – більше 400 років.

Липа юннатів (*Tilia cordata*) на території Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, вул. Вишгородська, 19, Подільський р-н. Охоплення – 4,6 м, висота – 10 м, вік – близько 300 років.

Дуб св. Пантелеймона (*Quercus robur*) біля джерела св. Пантелеймона в Фефанії, вул. акад. Заболотного, 32, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,1 м, висота – 30 м, вік – 300 років.

Фефанійський дуб (*Quercus robur*) біля церкви св. Пантелеймона у Фефанії, Голосіївський р-н. Охоплення стовбуру – 4,2 м, висота – 30 м, вік – 300 років.

Липа св. Пантелеймона (*Tilia cordata*) біля джерела св. Пантелеймона в Фефанії по вул. Заболотного, 32, Голосіївський р-н. Дерево має охоплення стовбуру (разом з напливами на стовбурі) – 4 м, висоту – 18 м, вік – 200 років. Огороджена.

Дуб-релікт (*Quercus robur*) у гаражі у будинку 12 по вул. Тираспольська, Подільський р-н. Охоплення – більше 4 м, висота – 30 м, вік – більше 300 років.

Дуб на Сирці (*Quercus robur*), зростає у парку «Нивки» напроти будинку №2 по вул. Танкової, Подільський р-н. Дерево має охоплення стовбуру 4,15 м, висоту – 25 м, вік – близько 300 років.

Столітній бузок (*Syringa vulgaris*) у саду бузку Центрального ботанічного саду НАН України, Печерський р-н. Кущ з охопленням стовбура на рівні 0,5 м від землі 1,4 м, висотою 4 м, віком близько 100 років. Наявні ще близько двох десятків кущів близького віку.

Катальпа-красуня (*Catalpa sp.*) по вул. Індустріальна, Солом'янський р-н. Охоплення стовбура – 2,70 м., висота – 10 м, вік – близько 100 років. Одна з найстаріших катальп у Києві.

Дуб Олексія Терехіна (*Quercus robur*), вул. Родимцева, 4 у дворі фірми «Стик», Голосіївський р-н. Охоплення – 4,4 м, висота – 30 м, вік – більше 300 років.

Дуб Григорія Квітки-Основ'яненка (*Quercus robur*) у дворі приватного будинку по вул. Красицького, 15, Подільський р-н. Охоплення – більше 4 м, висота – 30 м, вік – 300 років.

Робінії-патріархи (*Robinia pseudoacacia*) по вул. Мостицькій, на кладовищі біля Покровської церкви, Подільський р-н. На висоті 1,3 м дерева мають 3 та 4,2 м в охопленні, висота дерев – до 15 м, вік більше 150 років.

Тис-патріарх (*Taxus baccata*) на території Інституту акушерства і гінекології, вул. Платона Майбороди, 8, Шевченківський р-н. Дерево тису з охопленням стовбуру 1,5 м, висотою 15 м, віком близько 300 років.

Дуб Віталія Вернігорова (*Quercus robur*) в НПП «Голосіївський» нижче вул. Блакитного поруч зі святим джерелом, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,2 м, висота – 30 м, вік – більше 400 років. Огороджений.

Дуб Василя Осьмака (*Quercus robur*). Знаходиться на вул. Генерала Родимцева, 60/1, навпроти будинків (50.372759, 30.513413). Охоплення – 5 м, висота – 40 м, вік – більше 400 років.

Дуби Дмитра Малакова – два дуби (*Quercus robur*) на території НПП «Голосіївський» (урочище Лісники), біля озера Шапарня, у хутора Мрига, біля доту № 106 «Нескорений». Перший дуб знаходиться в 10 м на схід від доту, другий – в 50 м на північ. Координати доту 50.2829049, 30.5522124, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,7 м, висота – 25 м, вік – близько 300 років.

Дуби Федора Ернста – два дуби (*Quercus robur*), в лісі в 250-400 м від буд. 40-Д по вул. Тираспольська, Подільський р-н. Охоплення – 4,04 м, висота – 30 м, вік – 300 років.

Дуб Андрія Меленського (*Quercus robur*) недалеко від буд. 40а по вул. Тираспольська, Подільський р-н. Охоплення – 5,6 м, висота – 35 м, вік – близько 500 років.

Дуб Віктора Гошкевича (*Quercus robur*) недалеко від будинку 40-д по вул.

Тираспольській, Подільський р-н. Охоплення – 4,32 м, висота – 30 м, вік – більше 300 років.

Дуби Антона Омельченка – два дуба (*Quercus robur*) біля будинку 60/1 по вул. Ягідна, Голосіївський р-н. Охоплення переднього дуба – 4,5 м, висота – коло 30 м, вік більше 300 років. Охоплення заднього дуба – 5,4 м, висота – близько 30 м, вік – близько 500 років.

Дуб Дмитра Борзаковського (*Quercus robur*) недалеко від буд. 60/1 по вул. Ягідна, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,03 м, висота – близько 30 м, вік – близько 500 років.

Дуб Василя Кричевського (*Quercus robur*) в Сирецькому гаю, над притокою р. Сирець, в районі вул. Тираспольської, Подільський р-н. Охоплення – 4,04 м, висота – 30 м, вік – близько 300 років.

Дуби Олександра Гуналі – дев'ять дубів (*Quercus robur*), які зростають недалеко від стежки, яка йде у Голосіївському лісі (НПП «Голосіївський») біля ВДНГ в продовження вул. Потехіна. Охоплення дубів – 4,50 м, 4,58 м, 4,30 м, 4,77 м, 4,50 м, 4,58 м, 4,14 м, 4,64 м, 4,28 м; висота – 25-30 м, вік – близько 300 років.

Дуби Дмитра Белінга – сім дубів (*Quercus robur*) над озером Дідорівка, праворуч від гори Купол, якщо дивитися від озера, на території площею 500-600 м, Голосіївський р-н. Охоплення 4,07 – 4,78 м, висота дерев 25-30 м, вік більше 300 років.

Дуби Дмитра Дяченка – чотири дуби (*Quercus robur*), які зростають на північний захід від селища Самбурки, на території площею 200-300 м, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,5-4,8 м, висота дерев – 25-30 м, вік понад 300 років.

Дуб Сергія Нігояна (*Quercus robur*) поруч з будинком 11 по вул. Родимцева, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,6 м, висота – 30 м, вік – більше 300 років.

Липа Валеріяна Гурського (*Tilia cordata*) зростає на березі озера Дідорівка, біля шашличної, Голосіївський р-н. Охоплення – 3,6 м, висота – близько 20 м, вік – 250 років.

Дуб Михайла Жизнівського (*Quercus robur*) по вул. Родимцева, 11 у дворі будинку, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,05 м, висота – близько 30 м, вік – близько 500 років.

Дуб Івана Хмари (*Quercus robur*) недалеко від будинку 11 по вул. Родимцева в парку, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,1 м, висота – біля 30 м, вік – близько 500 років.

Дуб Володимира Станчинського (*Quercus robur*) в селищі Самбурки, недалеко від гори Купол, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,12 м, висота – близько 30 м, вік – близько 500 років.

Липа Фелікса Штильмарка (*Tilia cordata*) в Голосіївському лісі над озером Дідорівка, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,7 м, висота – близько 20 м, вік – 300 років.

Дуб Юрія Вербицького (*Quercus robur*) в Голосіївському лісі, в 15 метрах від кафе «Бахчисарай», в кілометрі від будинку № 89 по Голосіївському проспекту, Голосіївський р-н. Охоплення – 4,5 м, висота – більше 30 м, вік – більше 300 років.

Дуби Гуго Конвенца – сім дубів (*Quercus robur*) в Голосіївському лісі на площі від вершини гори Купол до вул. Кащенко (Мишоловка), Голосіївський р-н. Охоплення – більше 4 м, висота – близько 30 м, вік – близько 300 років.

«Тис-патріарх». Фото В. Борейка, 2017 р. Козельці українські, урочище Калиновий ріг.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Дуб Сергія Кокуріна (*Quercus robur*) в Голосіївському лісі недалеко від вершини гори Купол в напрямку вулиці Кащенко, Голосіївський р-н. Охоплення – 5,15 м, висота – 30 м, вік близько 500 років.

Воскресенський каштан – дерево гіркокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*) в дворі церкви Воскресіння Христового по вул. Лаврська, 17, Печерський р-н. Охоплення – більше 3,3 м, висота – близько 15 м, вік – більше 100 років.

Бук Володимира Заболотного (*Fagus sylvatica*) у дворі корпусу № 1 КПІ з південного боку за адресою пр. Перемоги, 37, Солом'янський р-н. Охоплення 3,4 м, висота 25 м, вік 110 років. Вгорі є металева стяжка, що скріплює дві гілки. Дерево потребує лікування та огорожі.

Тополя Тетяни Андрієнко (*Populus sp.*) по вул. Володимирська, 76, Шевченківський р-н. Охоплення – 4,5 м, висота – 30 м, вік – близько 100 років.

6.2. Затока Верблюд та фрагменти оболонської заплави навколо неї – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Калиновий ріг»

Об'єкт являє собою останній залишок колись суцільних оболонських лук, включаючи територію навколо затоки Верблюд та сучасну косу затоки

Собаче гирло. Зі сходу його територію обмежено річищем Дніпра, із заходу – вул. Богатирською. Південна межа проходить північним краєм гаражного кооперативу вздовж вул. Північної аж до затоки Собаче гирло, далі йде північним та східним узбережжям затоки Собаче гирло. На півночі межа проходить південним краєм садових товариств. Уся територія об'єкту знаходиться в адміністративних межах Оболонського району. Площа проектного заказника 417 га.

Фрагмент урочища Калиновий ріг.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Фрагмент урочища Калиновий ріг.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Цей заплавний район має висоту над рівнем Дніпра 2–4 метри. Заплаву сформовано алювіальними відкладеннями – замуленими пісками та торф'янистими ґрунтами. Абсолютні позначки висоти поверхні становлять 90-95,2 м над рівнем моря. Рельєф плаский, слабохвилястий, з окремими невеликими підвищеннями до 5 метрів та місцевим заболочуванням. Ландшафт заплавної, лучно-болотяний з значними масивами заплавної лісу, розсічений внутрішніми водоймами. На місці сучасної затоки Верблюд початково існували стариці Дніпра, якими у великі повені вода перетинала оболонські луки. Затока Верблюд утворена 1968–83 рр. внаслідок з'єднання з Дніпром кар'єру для гідронамивання піску. Дубки – назва затоки Верблюд, яка була поширена в 1990-ті рр. серед оболонських рибалок (Вакулишин, 2014). Під час будівництва житлового масиву Оболонь колишній острів, розташований навпроти, перетворився на косу. За мапою 1872 р. цей острів розташовувався навпроти входу до вихідної затоки.

Назва об'єкт походить від топоніму Калиновий ріг – урочища між Луковим озером та Дніпром. Тут знаходилися сіножаті селян розташованого у 3 км хутора Редьки (Вакулишин, 2014).

Рослинність території має значну цінність, адже це практично єдина правобережна частина заплави Дніпра в межах Києва, яка зберегла на значній площі малопорушений комплекс основних груп – піщаних лук та шельюжників,

справжніх лук, болотистих лук та боліт, заплавних лісів, прибережно-водної та водної рослинності.

Піщані луки займають найбільшу площу і найвищі елементи рельєфу. Вони сформовані в основному з костриці Бекера (*Festuca beckeri*), куничника наземного (*Calamagrostis epigejos*) та кипця сизого (*Koeleria glauca*). Флористичне ядро цих лук формують щавель горобиний (*Rumex acetosella*), вероніка сива (*Veronica incana*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), енотера дво-річна (*Oenothera biennis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та їдкий (*Sedum acre*), щавель кислий (*Rumex thyrsoiflorus*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), остудник голий (*Herniaria glabra*), осока лігерійська (*Carex ligerica*), смілка татарська (*Silene tatarica*), псамофілієла мурова (*Psammophliella muralis*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*) та ячмінь мишачий (*Hordeum murinum*). В складі таких угруповань зустрічаються козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*), занесені до Європейського Червоного списку (Європейський Красний список., 1992), а також така малопоширена рослина, як очиток шестирядний (*Sedum sexangulare*), що знаходиться тут на східній межі свого ареалу. Значну цінність також мають зарості булавоносця сіруватого (*Corynephorus canescens*).

На гребенях піщаних алювіальних гряд вздовж Дніпра можна знайти рідкісні угруповання мохів та куцистих лишайників за участю рунянки волосконосної (*Polytrichum piliferum*), пельтигери двопальчастої (*Peltigera dydactyla*) та різних видів кладонії (*Cladonia sp.*).

Заплавна водойма біля затоки Верблюд.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Фрагмент заплавної діброви в урочищі Дубище – релікт дубових гаїв Оболоні.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Для піщаних дюн заплави Дніпра характерними є також зарості верби гостролістої (*Salix acutifolia*) – шельюжники. Вони є наступною стадією заростання лук. У зв'язку з майже повною трансформованістю долини Дніпра в межах

столиці, ці угруповання потребують негайної охорони.

Піщані луки формують комплекси із справжніми та болотистими луками. Справжні луки сформувалися в низинах на вологіших супіщаних, а подекуди з шаром намулу, ґрунтах. В них переважають угруповання костриці лучної (*Festuca pratensis*), грястиці збірної (*Dactylis glomerata*), тонконогу лучного (*Poa pratensis*), тимофіївки лучної (*Phleum pratense*) та пажитниці багаторічної (*Lolium perenne*).

На північному узбережжі затоки Верблюд також виявлено досить рідкісний в Києві щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa*).

Флористичне ядро справжніх лук найбагатше. Тут зустрічаються типово лучні види: волошка лучна (*Centaurea jacea*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), свербіжниця польова (*Knautia arvensis*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*) та колосиста (*V. spicata*), щавель кінський (*Rumex confertus*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), дзвінець малий (*Rhynanthus minor*), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), козельці великі (*Tragopogon major*), крупка весняна (*Erophila verna*), роговик польовий (*Cerastium arvense*), кмін звичайний (*Carum carvi*), морква дика (*Daucus carota*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), дивина звичайна (*Verbascum phlomoides*) та борошніста (*V. lychnitis*), подорожник великий (*Plantago major*), ланцетолистий (*P. lanceolata*) та середній (*P. media*), витка гречка берізкова (*Fallopia convulvulus*), авран лікарський (*Gratiola officinalis*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), осот польовий (*Cirsium arvense*), цикорій дикий (*Cichorium intybus*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), перстач гусячий (*Potentilla argentea*), підмаренник північний (*Galium boreale*) та справжній (*G. verum*), мітлиці собака (*Agrostis canina*) та велетенська (*A. gigantea*), пахуча трава (*Anthoxanthum odoratum*), стоколос безостий (*Bromus inermis*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), осока шорстково-волосиста (*Carex hirta*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*), альпійська (*T. alpestre*), польова (*T. arvense*), повзуча (*T. repens*) та гірська (*T. montanum*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), комонник лучний (*Succisa pratensis*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), люпин багатолістий (*Lupinus polyphyllus*), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina*), нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*), оман британський (*Inula britannica*) та деревій звичайний (*Achillea millefolium*).

В складі рослинності таких сухих біотопів виявлено також рідкісний в Києві вид – сонцепвіт звичайний (*Helianthemum nummularium*). Узбережжя затоки Верблюд – його єдине відоме місцезростання в Києві.

У комплексі зі справжніми луками на території проектного заказника по знижених зволжених ділянках, прилеглих до великої кількості внутрішніх водойм острова, сформувалися болотисті луки. Вони представлені угрупованнями осоки гострої (*Carex acuta*), рідше лепешняку великого (*Glyceria maxima*). Флористичне ядро в них утворюють такі гідрофільні види, як гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), щавель кінський (*Rumex confertus*), хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), гірчак почечуйний (*Persicaria maculosa*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), плакун лозний (*Lythrum virgatum*), калюжниця болотяна (*Caltha palustris*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), молочай болотяний (*Euphorbia palustris*), перстач прямий (*Potentilla erecta*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), плетуха звичайна (*Claystegia sepium*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), м'ята польова (*Mentha arvensis*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), водяний хрін (*Rorippa amphibia*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), жеруха гірка (*Cardamine amara*), а також тонконіг стиснутий (*Poa compressa*). В складі таких лук на південному узбережжі затоки Верблюд виявлено популяцію півників сибірських (*Iris sibirica*), які включено в Червону книгу України (2008а), а також регіонально рідкісні алтея лікарська (*Althea officinalis*) та самосил часниковий (*Teucrium scordium*).

По всій території об'єкту розташовані окремі ділянки заплавної лісу. Вони складаються, головним чином, з тополі чорної (*Populus nigra*) та білої верби (*Salix alba*), осики (*Populus tremula*), тополі білої (*Populus alba*), верби сірої (*Salix cinerea*), в'яза гладкого (*Ulmus laevis*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), облепіхи (*Hippophae rhamnoides*), абрикосу (*Armeniaca vulgaris*), вишні (*Cerasus vulgaris*), дуба червоного (*Quercus rubra*) та черешчатого (*Q. robur*), сосни (*Pinus sylvestris*), клена американського (*Acer negundo*), робінії білої (*Robinia pseudoacacia*), робінії клейкої (*Robinia viscosa*), клена сріблястого (*Acer saccharinum*), шовковиці чорної (*Morus nigra*), волоського горіха (*Juglans regia*), берези повислої (*Betula pendula*), верби козячої (*Salix caprea*) та тритичинкової (*S. triandra*), сніжноягідника білого (*Symphoricarpos albus*), калини (*Viburnum opulus*), груші (*Pyrus communis*), крушини ламкої (*Frangula alnus*), свидини білої (*Swida alba*) та криваво-червоної (*S. sanguinea*), глоду кривочашечкового (*Crataegus rhipidophylla*), шипшини (*Rosa canina*), ожини (*Rubus caesius*), та малини (*Rubus idaeus*). Значною є також участь аморфи кущової (*Amorpha fruticosa*). Стовбури дерев та чагарників обвивають ліани: хміль (*Humulus lupulus*), дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та ехіноцистис (*Echynocystis lobata*).

В трав'янистому ярусі таких лісів зустрічаються кропива дводомна (*Urtica dioica*), суниці лісові (*Fragaria vesca*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), хвощ зимуючий (*Equisetum hyemale*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), дзвоники круглололисті (*Campanula rotundifolia*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), борщівник сибірський (*Heracleum sibiricum*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), лопух великий (*Arctium lappa*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), цибуля овочева (*Allium oleraceum*) та кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.).

В фрагментах тополевого лісу на південь від затоки виявлено популяцію орхідеї – коручки чемерникової (*Epipactis helleborine*), яка включена до Червоної книги України (2009а). В відкритих ландшафтах острова збереглося багато великих поодиноких екземплярів верби білої, які мають значний вік і мають бути збережені.

Особливу цінність має дубове рідколісся, що займає частину північного узбережжя затоки Верблюд в урочищі Дубище. Це реліктовий масив з вікових дубів також має бути збережений. В трав'яному покриві цього масиву зростає регіонально рідкісна конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та цінна лікарська рослина – буквиця лікарська (*Betonica officinalis*).

Об'єкт має розвинену гідрологічну мережу: значна за площею затока Верблюд, а також природні оболонські озера Лукове, Окуневе та інші.

Добре розвиненою є прибережно-водна рослинність, флористичне ядро якої утворюють рогіз широколистий (*Typha latifolia*), очерет звичайний (*Phragmites australis*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), комишівник звичайний або оситняг (*Scirpoides holoschoenus*), ситник сплюснутий (*Juncus compressus*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*), вероніка джерельна (*Veronica anagallis-aquatica*), берула пряма (*Berula erecta*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*) та череда листяна (*Bidens frondosa*), а також види, які охороняються на території Києва рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...): лепеха (*Acorus calamus*), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) та півники болотяні (*Iris pseudacorus*).

Акваторію численних водойм острова та прилеглих водотоків займає водна рослинність. Основу водних угруповань формують кушир зануре-

ний (*Ceratophyllum demersum*), рдесники пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), кучерявий (*P. crispus*) та блискучий (*P. lucens*), водяний жовтець (*Batrachium circinatum*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), різак алоевидний (*Stratiotes aloides*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), ряски мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*L. trisulca*), а також спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrhiza*). Виявлено регіонально рідкісні глечики жовті (*Nuphar lutea*), які охороняються на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. та латаття біле (*Nymphaea alba*), яке охороняється на території Києва рішенням Київради за № 219/940 від 29 червня 2000 р. (Перелік рослин та тварин...). На території об'єкту зростають також водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) та сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), які включено в Червону книгу України (2009а).

Особливої цінності зазначеним водоймам надає присутність тут рідкісних угруповань водних рослин, занесених до Зеленої книги України (2009): глечиків жовтих, латаття білого (в комплексі з сальвінією чи водяним горіхом) та сальвінії. В наш час площа поширення цих угруповань неухильно скорочується. Враховуючи це, ці водні угруповання потребують дбайливої охорони. Особливо цінними в плані збереження є узбережжя Дніпра, включаючи косу та затоку Собаче гирло.

Мулисті відмілини швидко заростають ситнягом болотяним (*Eleocharis palustris*) та голчастим (*E. acicularis*), ситником членистим (*Juncus articulatus*) та чорним (*J. atratus*).

На території об'єкту виявлено гриб-парасольку дівочу (*Leucoagaricus nympharum*).

Відповідно до різноманіття типів рослинності, дуже багатим є тваринний світ вказаної території. Великим і маловивченим є світ безхребетних. В 2020 р. тут масово зафіксовано бабку рівночерева решітчастого (*Orthetrum cancellatum*).

Прилеглі водотоки та внутрішні водойми острова населяють такі види риб: чеський йорж (*Gymnocephalus baloni*), занесений до Червоної книги України, синець (*Ballerus ballerus*), чехоня (*Pelecus cultratus*), білизна (*Aspius aspius*) та сом (*Silurus glanis*), що охороняються згідно Додатку III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). Численні мілководні затоки, розташовані по північному узбережжю затоки Верблюд, слугують цінними нерестовищами для таких риб як синець (*Ballerus ballerus*), лящ (*Abramis brama*) та інших. Ці ж стації сприяють нагулу молоді.

Територію об'єкту заселює 10 видів амфібій. З них деревна райка (*Hyla arborea*), тритон гребінчастий (*Triturus cristatus*), кумка червоночерева (*Bombina bombina*), землянка звичайна (*Pelobates fuscus*), зелена ропуха (*Bufo viridis*) та гостроморда жаба (*Rana arvalis*) охороняються згідно Додатку II до

Бернської конвенції. З поширених тут плазунів прудка ящірка (*Lacerta agilis*) та болотяна черепаха (*Emys orbicularis*) також охороняються згідно Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Найбільш численною групою тварин на вказаній території є птахи, значна кількість видів яких є рідкісними або зникаючими. У захаращених нетрях, так само як і 300 років тому, виводять своїх пташенят численні горобині птахи. Сухі дерева відіграють важливе значення для популяцій дятлів. Над заростями прибережної рослинності годуються чорні крячки (*Chlidonias niger*). Під час міграцій територія проєктованого заказника та прилегла до них акваторія Дніпра стають місцем відпочинку численних видів птахів. Саме під час прольоту тут трапляється кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), включений до Червоної книги України (2009b). Взимку на незамерзлій акваторії затоки Верблюдь та у затоки Собаче гирло великими скупченнями до 500 особин присутні крижень (*Anas platyrhynchos*), мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*), жовтоногий (*Larus cachinnans*), сизий (*Larus canus*), а також лебідь-шипун (*Cygnus olor*), попельох (*Aythya ferina*), чернь чубата (*Aythya fuligula*), пірникоза велика (*Podiceps cristatus*) і мала (*Tachybaptus ruficollis*), крех малий (*Mergellus albellus*), гагара черношия (*Gavia arctica*) та баклан великий (*Phalacrocorax carbo*). Також на зимівлі регулярно спостерігаються крех великий (*Mergus merganser*) та гоголь (*Vicserphula clangula*), а також великий хижак – орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), які занесені до Червоної книги України (2009b) (усне повідомлення В. Казанніка). Навпроти місця впадіння річки Десна взимку 2005 р. була відзначена сірошока пірникоза (*Podiceps grisegena*) (Костюшин, Полуда, 2007).

Над суходільними ділянками урочища спостерігаються зимняк (*Buteo lagopus*), боривітер звичайний (*Falco tinunculus*), також тут зустрічається снігур (*Pyrrhula pyrrhula*) та чечітка звичайна (*Acanthis flammea*) (усне повідомлення В. Казанніка).

Більшість з вищевказаних птахів охороняється згідно Додаткам до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Зазначимо, що оголошення заказника «Калиновий ріг» повністю відповідає концепції використання цієї території як зелених насаджень загального користування, закладеній в Генеральному плані розвитку Києва до 2020 року.

6.3. Озеро Біле (Центральне) на Оболоні – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Біле»

Об'єкт розташований у центрі кварталу між вул. Героїв Дніпра, Маршала Тимошенка, проспектами Оболонським і Героїв Сталінграда (50.518092, 30.508953) у Оболонському районі м. Києва. Площа об'єкту – 7 га. Землекористувач – КП «Плесо». Озеро є фрагментом не засипаної під час гідронамиву

поверхні Оболонських лук, який залишили в рекреаційних цілях.

Навколо озера утворилася зелена зона, обмежена пішохідною доріжкою. У 2004 р. цю доріжку відремонтовано разом зі сходами до озера, встановлено освітлення та малі архітектурні форми.

Озеро досить холодне з чистою і прозорою водою, оскільки вода надходить до нього з підземних джерел. Вода озера гідрокарбонатно-кальцієва. Середня величина мінералізації становила 386,3 мг/дм³ з вмістом сульфат-іонів до 63,7 мг/дм³ (Ситник та ін., 2005).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150. Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – С1.33 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Озеро Біле (Центральне) на Оболоні.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Коса Оболонської затоки.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

На озері Біле сформувалася затишна зелена зона, яка слугує відпочинку місцевих мешканців. Основу тутешнього ландшафту становить фрагмент деревостану з білої верби (*Salix alba*) та зарості очерету (*Phragmites australis*). Зважаючи на загрозу забудови та природно-рекреаційну цінність, цей об'єкт має бути оголошений заказником.

6.4. Узбережжя Оболонської затоки та основа коси (можливо також з включенням острова Оболонської коси) – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Оболонська затока»

Об'єкт знаходиться у Оболонському районі м. Києва, його площа 5 га. Територія об'єкту є залишком колишньої правобережної Оболонської заплави, який залишився після забору ґрунту для гідронамиву житлового масиву Оболоні та утворення Оболонської затоки, і включає в себе зелену зону на північному закінченні Оболонської затоки (50.516546, 30.519935) та затоку, обмежену островом Оболонської коси (50.507772, 30.520830).

Оболонська затока сформована у першій половині 1970-х рр. під час забору піску для будівництва житлового району. З того часу і до спорудження метро (початок 1980-х рр.) тут причалювали катери внутрішньоміської траси. Довжина – 1,5 км, ширина – понад 200 м. (Вакулишин, 2014).

Територія об'єкту значно трансформована, проте являє собою цінну зелену зону з деревостанами, сформованими ясенем звичайним (*Fraxinus excelsior*), в'язом гладким (*Ulmus laevis*), тополею білою (*Populus alba*) та чорною (*P. nigra*), вербою гостролистою (*Salix acutifolia*), вербою білою (*S. alba*) та сірою (*S. cinerea*), абрикосом (*Armeniaca vulgaris*), сливою (*Prunus domestica*), грушею (*Pyrus communis*), робінією (*Robinia pseudoacacia*), шовковицею білою (*Morus alba*). З чагарників поширені шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*), свидина біла (*Swida alba*) та криваво-червона (*S. sanguinea*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), аморфа куцова (*Amorpha fruticosa*), крушина ламка (*Frangula alnus*). Наявність плодкових дерев значно підвищує цінність території для різних видів міської орнітофауни. Поширені також ліани: дівочий виноград (*Parthenocissus inserta*), здичавилий виноград (*Vitis vinifera*) та хміль (*Humulus lupulus*).

В складі рослинності об'єкту зберігся псамофітний елемент, в складі якого зростають холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), смілка татарська (*Silene tatarica*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*) та куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*).

В складі вологолюбної та прибережно-водної рослинності зростають жеруха земноводна (*Rorippa amphibia*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), конюшина гібридна (*Trifolium hybridum*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), перстач гусачий (*Potentilla anserina*), вероніка струмкова (*Veronica beccabunga*), паслін со-

лодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), осока гостра (*Carex acuta*), шорстка (*C. hirta*) та прибережна (*C. riparia*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), ситник членистий (*Juncus articulatus*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*), яка охороняється в м. Києві згідно до рішення Київради від 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...), а також частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*).

В складі водної рослинності зростають глечики жовті (*Nuphar lutea*), які охороняються на території Києва рішенням Київради від 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...) та рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150. Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – С1.33 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Акваторія Оболонської затоки має велике значення як місце концентрації на зимівлі таких водоплавних птахів як мартин сизий (*Larus canus*), мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*), мартин жовтоногий (*Larus cachinanns*), крижень (*Anas platyrhynchos*), свищ (*Anas penelope*), чирянка мала (*Anas crecca*), пірникоза велика (*Podiceps cristatus*), крех великий (*Mergus merganser*) та гоголь (*Vuccephala clangula*), занесений до Червоної книги України (2009b). У прибережній смугі зустрічаються зимняк (*Buteo lagopus*), боривітер звичайний (*Falco tinunculus*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), снігур (*Pyrrhula pyrrhula*) (усне повідомлення В. Казанніка). Чисельність крижня у деякі зими на Оболонській затоці може сягати близько 800 особин (Пшенічний та ін., 2009). Разом з затокою Собаче гирло та Верблюд це одне з найважливіших місць зимівлі виду на території Києва. На прилеглій ділянці акваторії Дніпра узимку 2014 р. у зграї зимуючих водоплавних зареєстровано надзвичайно рідкісного птаха – казарку червоноволу (*Rufibrenta rufcollis*), яку включено до Червоної книги України (2009b) (Мороз та ін., 2015).

6.5. Острів коси Оболонської затоки – включення до проєктованого ландшафтного заказника місцевого значення «Оболонська затока» або створення самостійної ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Оболонська коса»

Об'єкт знаходиться в межах Оболонського району м. Києва і являє собою майже непорушений заплашний острів. Передбачається включення його до ландшафтного заказника місцевого значення «Оболонська затока» або створення самостійної ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Оболонська коса».

Територія об'єкту (50.507772, 30.520830) являє собою колишне узбережжя Дніпра в урочищі Оболонь з залишками кам'яного укріплення дніпровського берега, що походить, імовірно, ще з XIX ст. Косою об'єкт став під час забору піску для гідронамиву житлового масиву Оболонь.

Площа об'єкту становить 12 га.

Вид на Оболонську затоку.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Куточок острова коси Оболонської затоки.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Деревна рослинність представлена розрідженими спонтанними деревостанами з тополі білої (*Populus alba*) та чорної (*P. nigra*), осики (*P. tremula*), робінії (*Robinia pseudoacacia*), клену американського (*Acer negundo*). Наявні старовікові екземпляри тополі чорної. До них домішуються дуб черешчатий (*Quercus robur*) та червоний (*Q. rubra*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), клен сріблястий (*Acer saccharinum*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), вишня (*Cerasus vulgaris*), абрикос (*Armeniaca vulgaris*), яблуня (*Malus domestica*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), груша (*Pyrus communis*). Ярус чагарників формують бузина чор-

на (*Sambucus nigra*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), крушина ламка (*Frangula alnus*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), черешня (*Prunus avium*), слива (*P. domestica*), шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*). Наявні також ліани: хміль (*Humulus lupulus*), дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та виноград здичавілий (*Vitis vinifera*).

В травостої лісових діянок та чагарникових заростей зростають буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), подорожник великий (*Plantago major*) та парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*).

На піщаних дюнах зустрічаються зарості верби гостролистої (*Salix acutifolia*). Поширені також ділянки псамофітної рослинності з домінуванням костриці Бекера (*Festuca beckeri*) та кипця сизого (*Koeleria glauca*). В складі таких угруповань зростають осока лігерійська (*Carex ligerica*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), червець багаторічний (*Scleranthus perennis*), псамофіліела мурова (*Psammodiella muralis*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), дивина фіолетова (*Verbascum phoeniceum*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), щавель кислий (*Rumex thyrsoiflorus*) та горобиний (*R. acetosella*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та шестирядний (*S. sexangulare*) та деревій щетинистий (*Achillea setacea*). Виявлено популяцію козельців українських (*Tragopogon ucrainicus*) (Європейський красний список, 1992).

Біотопи псамофітних лук охороняються згідно Оселищної директиви ЄС. Зокрема, охороняються піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120 та остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyszny). Псамофітні угруповання також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: Євро-сибірські піонерні угруповання на карбонатних пісках – E1.12 (відповідник біотопу 6120 Директиви ЄС), не зімкнені не середземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах – E1.9 псамофітні піонерні комплекси (відповідник біотопу 2330 Директиви ЄС). Охороняється також комплекс біотопів X35 – континентальні піщані дюни (Тлумачний..., 2017).

Природну цінність острова Оболонської коси становлять добре збережені лучні екосистеми за участі багатого набору видів, серед яких: осока рання (*Carex praecox*), морква дика (*Daucus carota*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), підмаренник справжній (*Galium verum*) та північний (*G. boreale*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), конюшина гібридна (*Trifolium hybridum*), рівнинна (*T. campestre*), повзуча (*T. repens*), лучна (*T. pratense*), та гірська (*T. montanum*), грястиця збір-на (*Dactylis glomerata*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), жовтець багатоквітковий (*Ranunculus polyanthemus*), пажитниця багаторічна (*Lolium perenne*), тимофіївка лучна (*Phleum pratense*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*) та колосиста (*V. spicata*), пахуча трава (*Anthoxanthum odoratum*), стоколос розчепірений (*Bromus squarrosus*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*), щавель кінський (*Rumex confertus*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*) та звичайна (*S. vulgaris*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*) та нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*).

На території об'єкту зустрічаються фрагменти вологих та заболочених лук за участі куничника очеретяного (*Calamagrostis arundinacea*), осоки гострої (*Carex acuta*), виткої виткої гречки берізкової (*Fallopia convolvulus*), плакуна лозного (*Lythrum virgatum*) та гадючника в'язолистого (*Filipendula ulmaria*). Виявлена також популяція півників сибірських (*Iris sibirica*), внесених до Червоної книги України (2009а).

Прибережно-водна рослинність представлена такими видами як очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), берула пряма (*Berula erecta*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), ситник членистий (*Juncus articulatus*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*) та вероніка джерельна (*Veronica anagallis-aquatica*).

В складі водної рослинності зростають жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*) та рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*). Вздовж узбережжя острова зростають поодинокі розетки водяного горіха (*Trapa natans*), включеного до Червоної книги України (2009а), та зарості глечиків жовтих (*Nuphar lutea*), які охороняються рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...).

На порушених місцях чи як домішки до природної флори зростають берізка польова (*Convolvulus arvensis*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), спориш

(*Polygonum aviculare*), лобода біла (*Chenopodium album*), незабудка польова (*Myosotis arvensis*), осот польовий (*Cirsium arvense*), гикавка сіра (*Berteroa incana*), кучерявець Софії (*Descurainia sophia*), хрениця (*Lepidium ruderales*), сухоребрик лікарський (*Sysimbrium officinale*), чина бульбиста (*Lathyrus tuberosus*), мишій кільчастий (*Setaria verticillata*), ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*), резеда жовта (*Reseda lutea*), топінамбур (*Helianthus tuberosus*), анізанта покривельна (*Anisantha tectorum*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), злинка канадська (*Conyza canadensis*), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), латук дикий (*Lactuca seriola*), тонколучник однорічний (*Erigeron annuus*) та золотушник канадський (*Solidago canadensis*).

Об'єкт номінально увійшов до створеного 2004 р. регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови». Проте через невизначеність зонування парку реальної охорони він поки не отримав.

6.6. Озеро Алмазне – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Алмазне»

Об'єкт являє собою кар'єрне озеро на лівобережній заплаві, створене у 1980-х рр. під час забирання піску для гідронамиву житлового масиву Троєщина (50.505886, 30.650096), а також рештки велетенського меандру пра-Десни, які не були використані для створення озера (50.522039, 30.659333) в районі вул. Пухівської.

Проектований заказник розташований на північ від Лісового масиву і на схід від масиву Вигурівщина-Троєщина у Деснянському районі Києва. Площа проектованого об'єкту 170 га. Землекористувачем є КП «Плесо».

Озеро Алмазне має штучне походження і розташоване у велетенському староріччі – меандрі пра-Десни, який залишився з пізньольодовикового часу на межі з боровою терасою. Цей меандр – так званий Торф'яник в минулому був відомий мешканцям Вигурівщини як болото. Розробка торфу розпочалася з 1950-х рр. Тому зрідка серед місцевого населення зустрічається ще одна назва озера – Торфи. Намив піску тривав з 1979 по 1991 рр. З 1985 р. заповнюється водою. В сучасних розмірах існує з 1991 р. (Вакулишин, 2014). Озеро живиться переважно атмосферними опадами і завдяки надходженню підземних вод. Воно є слабо протічним і сполучається бетонною трубою з групою Вигурівських озер, а через них – із Десенкою. Північна частина колишнього меандру зберегла природний вигляд. Решта перетворилася на озеро з розвиненою прибережно-водною та водною рослинністю.

Особливістю цього озера є значні глибини на більшій частині його акваторії.

Водна рослинність озера сформована такими видами як кушир зануре-

ний (*Ceratophyllum demersum*), спіродела багатокренева (*Spirodela polyrhiza*) та ряска мала (*Lemna minor*). Прибережний травостій формують лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), широколистий (*T. latifolia*) та Лаксмана (*T. laxmannii*), очерет (*Phragmites australis*), частуха подорожницька (*Alisma plantago-aquatica*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), стрілолист звичайний (*Sagittaria sagittifolia*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), пронизанолистий (*P. perfoliatus*) та лискучий (*P. lucens*), гірчак земноводний (*Persicaria amphibia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...) та сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*) (Савицький, Зуб, 1999). В прибережній зоні зустрічається також цінна лікарська рослина – обліпіха (*Hippophae rhamnoides*), а до самої води спускаються сосни (Оляницька, Багацька, 2005).

Узбережжя озера Алмазне.
Фото І. Парнікози, 2014 р.

Куточок озера Алмазне.
Фото І. Парнікози, 2014 р.

На Алмазному зростають рідкісні латаття біле (*Nymphaea alba*) та глечики (*Nuphar lutea*) – види, які охороняються Рішеннями Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. та за № 880/2290 від 23.12.2004 р., відповідно Савицький, Зуб, 1999; (Перелік рослин та тварин...).

На захищених мілководдях озера зустрічається рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*). На Алмазному значні масиви на берегах водойми формує в районі гирла та уздовж берегів допливу рідкісний рогіз Лаксмана (*Typha laxmannii*). Тут також відмічені реофільно-лімфофільні угруповання рдесника пронизанолистого та водопериці колосистої. Досить поширені монодомінантні угруповання водопериці колосистої (Савицький, Зуб, 1999).

Алмазне озеро має багату іхтіофауну. Тут, зокрема, зустрічаються плітка звичайна (*Rutilus rutilus*), краснопірка звичайна (*Scardinius erythrophthalmus*),

вівсянка (*Leucaspis delineatus*), верховодка звичайна (*Alburnus alburnus*), плоскирка (*Blicca bjoerkna*), лящ (*Abramis brama*), карась сріблястий (*Carassius gibelio*), щиповка звичайна (*Cobitis taenia*), багатоголкова колючка південна (*Pungitius platygaster*), окунь (*Perca fluviatilis*), бичок-пісочник (*Neogobius fluviatilis*) та бичок-гонець (*Vabka gymnotrachelus*). Промислові риби становлять 75% видів, що створює великі можливості для аматорського рибальства на цій водоймі (Кундієв та ін., 2005). З екзотичних риб трапляється сонячний окунь звичайний (*Lepomis gibbosus*).

Береги озера становлять також цінний резерват для листоїдних довгоноскоподібних жуків (Назаренко, 2005).

Береги озера створюють умови для гніздування низки видів коловодних птахів, у тому числі і видів, що охороняються згідно Додаткам II та III до Бернської конвенції: крижня (*Anas platyrhynchos*), попелюха (*Aythya ferina*), чирянки великої (*Anas querquedula*), пірникози великої (*Podiceps cristatus*), лиски (*Fulica atra*), чаплі рудої (*Ardea purpurea*), бугайчика (*Ixobrychus minutus*), підсоколика великого (*Falco subbuteo*), рибалочки (*Alcedo attis*), коловодних та лучних представників Горобцеподібних – різних видів очеретянок *Acrocephalus* ssp., ремеза (*Remiz pendulinus*), синьошийки (*Luscinia svecica*), чорнолобого (*Lanius minor*) та тернового (*Lanius collurio*) сорокопугів тощо.

В околицях озера Алмазного, у районі ТЕЦ-6 час від часу фіксувалося перебування сокола-сапсана (*Falco peregrinus*), включеного до Червоної книги України (2009b) (Домашевский, 2002б).

Восени на озері тримаються скупчення бакланів (*Phalacrocorax carbo*), жовтоногих мартинів (*Larus cachinnans*) та пірникоза велика (*Podiceps cristatus*).

Велику цінність становить фрагмент колишнього меандру пра-Десни, який зберігся в північній частині об'єкту біля озера. Водночас, станом на 2020 р. ведеться намивання піску, що загрожує екосистемам цього цінного об'єкту.

6.7. Ланцюг озер Опечень – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Почайна»

До складу об'єкту входять кар'єрні озера, утворені під час гідронамиву Оболоні, з півночі на південь: Мінське (50.520771, 30.472262), Лугове (50.511725, 30.476296), Мале (50.505775, 30.480866), Андріївське (Богатирське) (50.502295, 30.486767), Кирилівське (50.498214, 30.495060) та Йорданське (50.491246, 30.503750). Загальна площа об'єкту – 15,5 га. Об'єкт розташований в межах Оболонського району м. Києва.

Цінність даних об'єктів зумовлена перш за все ландшафтно-екологічним значенням для прилеглих частин київського мегаполісу.

Озеро Мінське або Опечень-6 розташоване на території Оболонського

району. Площа – 8,2 га. Тип загальної мінералізації – прісне. Походження – антропогенне. Група гідрологічного режиму – безстічне. Довжина – 0,84 км. Максимальна ширина – 0,1 км.

Розташоване на правому березі Дніпра на захід від 8-го мікрорайону житлового масиву Оболонь і на схід від Мінського масиву на захід від вулиці Богатирської, на північ від вулиці Полярна. На заході розташована нежитлова забудова, на сході – залізниця.

Озерна улоговина неправильної форми витягнута з півночі на південь. Озеро створено в результаті заповнення водою кар'єра гідронамиву при будівництві прилеглому житлового району Оболонь. Береги пологі, порослі очеретом (*Phragmites australis*) та рогозом (*Typha sp.*). Оточене зеленою зоною. Тут збереглися галерейні ліси з верби білої (*Salix alba*) та тополі чорної (*Populus nigra*), розвинений пас прибережно-водної рослинності. На берегах Мінського озера збереглися старі екземпляри верби білої (*Salix alba*). Один екземпляр має п'ять стовбурів.

Озеро Мінське. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Озеро Лугове. Фото І. Парнікози, 2018 р.

Вода озера хлоридно-натрієвого складу. Середня величина мінералізації становила 735,6 мг/дм³ (Ситник та ін., 2005).

Озеро забруднюється, як і інші озера системи Опечень, через скидання технічних вод з навколишніх підприємств і житлової забудови.

Озеро Лугове затиснуте в зоні промислової забудови Оболоні. Лугове озеро – кар'єр на Оболоні паралельний вулиці Бережанській. Заповнене водою на зламі 1970-х та 1980-х рр., довжина майже 1 км, ширина до 110 м (Вакулишин, 2014). Площа – 10,7 га. Тип загальної мінералізації – прісне. Походження – антропогенне. Група гідрологічного режиму – безстічне. Розташоване на правому березі Дніпра на захід від 6-го мікрорайону житлового масиву Оболонь на захід від вул. Богатирської, на північ від вул. Лугова і південніше вул. Полярна. На заході розташована нежитлова забудова, на сході – залізниця.

Озерна улоговина неправильної форми, витягнута з півночі на південь.

Озеро створено в результаті заповнення водою кар'єра гідронамиву, створеного при будівництві прилеглому житлового району Оболонь. Береги пологі, порослі прибережно-водною рослинністю. На берегах цього озера збереглися рештки біотопів, характерних для Оболоні перед зведенням тут житлового масиву. Зокрема, тут зустрічаються фрагменти піщаних дюн, зарослих псамофітними (пісколюбними) угрупованнями за участі шелюжників – угруповань верби гостролистої або шелюги (*Salix acutifolia*).

Береги озера являють собою добре збережені зелені зони з залишками вихідних лісів. Тут збереглися поважного віку верби білі (*Salix alba*). На жаль, вони дуже постраждали від пожеж. В деревостанах також зустрічаються клен американський (*Acer negundo*) та тополя біла (*Populus alba*). Тут також розвиваються ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*), виноград здичавілий (*Vitis vinifera*) та хміль (*Humulus lupulus*). В підліску наявні чагарнички ожини сизої (*Rubus caesius*). В прибережній зоні знаходяться широкі зони очерету. Стіни очерету трапляються також на західному березі озера у лісі.

В травостой прибережної зони зростають вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*) та монетчасте (*L. numularia*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), вовконігєвропейський (*Lycopseuropaeus*), підмаренникчпккий (*Gallium aparine*) та північний (*G. boreale*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisifolia*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* agg.), щавель кучерявий (*Rumex crispus*) та прибережний (*R. hydrolapathum*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), гравілат міський (*Geum urbanum*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), люцерна посівна (*Medicago sativa*), коношина польова (*Trifolium arvense*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), колючковата (*C. muricata*), лисяча (*C. vulpina*) та прибережна (*C. riparia*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), м'яточник чорний (*Ballota ruderalis*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*) та отруйний (*R. scelearatus*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*) та ситник стиснутий (*Juncus compressus*). Тут також виявлено півники болотяні (*Iris pseudacorus*) – релікт первинної флори Оболоні. Цей вид охороняється на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). На повалених вербах зростає трутовик несправжній форма вербова (*Phellinus igniarius f. salicis*).

Озеро Мале.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Озеро Андріївське.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Озеро забруднюється, як і інші озера системи Опечень, через скидання технічних вод з навколишніх підприємств і житлової забудови.

Озеро Мале розташоване між вул. Богатирською та Луговою і являє собою невелику проточну водойму з розвиненою деревною та прибережно-водною рослинністю. Тут зростають полин гіркий (*Artemisia absinthium*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), топінамбур (*Helianthus tuberosus*), подорожник великий (*Plantago major*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*) та м'яточник чорний (*Ballota ruderalis*). В прибережній зоні зустрічається стіна очерету (*Phragmites australis*).

Озеро Андріївське, Богатирське або Опечень-3 – озеро на території Оболонського району Київської міськради. Площа – 7,7 га. Тип загальної мінералізації – прісне. Походження – антропогенний. Група гідрологічного режиму – безстічне. Довжина – 0,51 км. Максимальна ширина – 0,18 км. Розташоване на правому березі Дніпра на захід від 5-го мікрорайону житлового масиву Оболонь на схід від вулиці Богатирської, на захід від вул. маршала Малиновського, на північ від вул. Добринінської, на південь від вул. маршала Тимошенка. На півночі і сході має місце житлова і нежитлова забудова. Одне з системи озер Опечень.

Озерна улоговина неправильної форми витягнута з північного заходу на південний схід. Озеро створено в результаті заповнення водою кар'єра гідронамиву, створеного при будівництві прилеглого житлового району Оболонь. Береги пологі, вкриті ділянками прибережно-водної рослинності та спонтанним лісом. В деревостані зростають верба біла (*Salix alba*), шовковиця біла (*Morus alba*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), тополя чорна (*Populus nigra*), вишня (*Cerasus vulgaris*) та груша звичайна (*Pyrus communis*). На стовбурах верб зростають лишайники: ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*) та пармелія борозенчаста (*Parmelia sulcata*). В чагарни-

ковому ярусі присутні свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), малина (*Rubus idaeus*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*) та верба тритичинкова (*Salix triandra*). Тут також виявлено ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та хміль (*Humulus lupulus*).

В травостої зростають чистотіл звичайний (*Cheledonium majus*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), гравілат міський (*Geum urbanum*), м'яточник чорний (*Ballota ruderalis*), ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*), скерда покривельна (*Crepis tectorum*), нечуйвітер (*Hieracium sp.*), чина лучна (*Lathyrus pratensis*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), хвощ болотяний (*Equisetum palustre*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*), морква дика (*Daucus carota*), щавель го-пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), морква дика (*Daucus carota*), щавель го-робиний (*Rumex acetosella*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), полин австрійський (*Artemisia austriaca*) та дніпровський (*A. campestris*), осока прибережна (*Carex riparia*), ситник тонколистий (*Juncus tenuifolius*), подорожник великий (*Plantago major*) та королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*).

Прибережно-водна рослинність вирізняється тим, що окрім очерету (*Phragmites australis*) тут поширені зарості рогозу вузьколистого (*Typha angustifolia*).

В прибережній зоні виявлено також регіонально рідкісні півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...) та валеріану лікарську (*Valeriana officinalis*).

Озеро забруднюється через скидання технічних вод з підприємств і житлової забудови.

Озеро Кирилівське розташоване між Оболонським проспектом та вул. Добринінською в Оболонському районі Києва. Глибина сягає 12–15 метрів.

Озеро сформувалося у 1970-х роках на місці старого русла Почайни у зв'язку з будівництвом житлового масиву Оболонь, зокрема, через роботи з видобутку піску. Спочатку було єдиним цілим із сучасним Йорданським озером. При прокладанні наприкінці 1970-х рр. лінії метрополітену (лінію відкрито 1980 р.) між озерами насипано дамбу, під якою прокладено лінію метрополітену. Озеро являє собою проточну водойму, навколо якої збереглися рештки колишньої Облонської заплави. Зокрема, тут наявні фрагменти листяних гаїв з верби білої, осики та тополі сірої (*Populus xcanescens*). Участь у їх формуванні приймають також клен американський (*Acer negundo*), тополя біла (*Populus alba*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), обліпіха (*Hippophae rhamnoides*), верба біла (*Salix alba*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*) та вишня (*Cerasus vulgaris*). Зустрічаються

і гриби: трутовик несправжній форма вербова (*Pellinus igniarius f. salicis*), трутовик сірчано-жовтий (*Laetiporus sulphureus*) та лишайник ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*).

В чагарниковому ярусі зростають верби козяча (*Salix caprea*) та сіра (*S. cinerea*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), ожина сиза (*Rubus caesius*) та рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*). На деревах виявлено омелу білу (*Viscum album*) – цінну для зимового харчування птахів рослину.

Півники болотяні – озеро Кирилівське.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Фрагмент реліктового заплавного лісу в
гірлі річки Сирець на озері Кирилівське.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Стовбури дерев обвивають ліани винограду здичавілого (*Vitis vinifera*), дівочого винограду (*Parthenocissus inserta*) та хмелю (*Humulus lupulus*).

В травостой зростають осока лігерійська (*Carex ligerica*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), кінський часник черешковий (*Alliaria petiolata*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), гравілат міський (*Geum urbanum*), грястиця збір-на (*Dactylis glomerata*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), комиш лісовий (*Scirpus sylvestris*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), підмаренник північний (*Galium boreale*), жовтець повзу-чий (*Ranunculus repens*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), комишівник звичайний або оситняг (*Scirpoides holoschoenus*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), горошок тоноколистий (*Vicia tenuifolia*), люцерна посівна (*Medicago sativa*), підмаренник справжній (*Galium verum*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), осока рання (*Carex praecox*), шорстковолосиста

(*C. hirta*) та прибережна (*C. riparia*), топінамбур (*Helianthus tuberosus*), чорнокорінь лікарський (*Cynoglossum officinale*), ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*) та болотяний (*E. palustre*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), дягель лікарський (*Angelica archangelica*), фіалка шор-стка (*Viola hirta*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), роман український (*Anthemis ruthenica*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*) та лопух великий (*Arctium lappa*).

На озері Кирилівське збереглися також біотопи піщаних гряд з псамо-фітною рослинністю: полином гірким (*Artemisia absinthium*) та дніпровським (*Artemisia dniproica*), волошкою дніпровською (*Centaurea borysthena*), еноте-рою дворічною (*Oenothera biennis*), житом лісовим (*Secale sylvestris*), костри-цею Бекера (*Festuca beckeri*), гвоздиком дельтовидним (*Dianthus deltooides*) та очитком їдким (*Sedum acre*). Тут також трапляються куртинки моху короткоко-шика (*Brachytecium sp.*).

На піщаних ділянках зростають також куртинки моху арідниці сільської (*Syntrichia ruralis*).

На озері наявні зарості прибережно-водної рослинності, переважно представленої очеретом (*Phragmites australis*). Зустрічаються також рогіз ву-зьколистий (*Typha angustifolia*), широколистий (*T. latifolia*) та Лаксмана (*Typha laxmani*), а також лепешняк великий (*Glyceria maxima*). До берега підступають окремі екземпляри верби білої (*Salix alba*) та тополі чорної (*Populus nigra*).

Вказується, що центральна частина озера заросла «плямою», де пере-важає водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), а також зустрічаються рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), кучерявий (*P. crispus*) та кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), а також у невеликій кількості рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*) (Савицький, Зуб, 1999).

В озеро Кирилівське впадає річка Сирець, яка стікає зі схилів Київського плато. Гирло Сирця являє собою звивистий канал, оточений прибережно-вод-ною рослинністю. Також до озера Кирилівське впадає широкий дренажний канал.

По узбережжю Кирилівського озера спостерігаються староріччя Сирця, за-тягнуті ряскою малою (*Lemna minor*). Вздовж гирла Сирця зустрічається також велика популяція півників болотяних (*Iris pseudacorus*). Цей вид охороняється на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

В Кирилівському озері влітку двічі спостерігалися піки, викликані розвитком синьо-зелених водоростей (Кравцова, 2017).

Озеро Йорданське також являє собою надзвичайно цінний зелений куто-чок. Вихідне озеро Йорданське (або Чернече) лежало на Оболоні. Через нього протікала Почайна. Зафіксоване топографами середини XIX ст. Судячи з зобра-

ження на плані міста (1914 р.), Йорданське озеро мало довжину близько 1,5 км, ширину 100 м. З розширенням Гавані увійшло до його акваторії (Вакулішин, 2014). Сучасне озеро Йорданське утворилося після розділення дамбою лінії метро великого кар'єрного озера Кирилівське. Південно-східна частина колишнього великого Кирилівського озера в свою чергу успадкувала назву свого попередника – озера Йорданського.

Береги сучасного Йорданського озера – це велика зелена зона на приозерних пісках. З дерев вихідної оболонської флори тут залишилися хіба що домінуючі деревостою – чорні тополі (*Populus nigra*) та білі верби (*Salix alba*). Окрім них в деревостанах трапляються клен американський (*Acer negundo*), осика (*Populus tremula*) та тополя біла (*Populus alba*), а також липа серцелиста (*Tilia cordata*), облепиха крушиновидна (*Hypophae rhamnoides*), абрикос (*Armeniaca vulgaris*), вишня домашня (*Cerasus vulgaris*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), верба ламка (*Salix fragilis*), підріст волоського горіха (*Juglans regia*) та клена татарського (*Acer tataricum*). На корі тополь можна знайти лишайники: ксанторію настінну (*Xanthoria parietina*) та фісцію сиву (*Phycia caesia*).

В чагарниковому ярусі зростають бузина чорна (*Sambucus nigra*), шипшина (*Rosa sp.*) та ожина сиза (*Rubus caesius*). Повсюдно зустрічається ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*), виноград здичавілий (*Vitis vinifera*) та хміль (*Humulus lupulus*).

Озеро Йорданське.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Зарості очерету на озері Йорданське –
біотоп багатьох водно-болотних птахів.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

В травостой тутешньої зеленої зони зростають зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*) та середній (*S. media*), анізанта покривельна (*Anisantha tectorum*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), підмаренник справжній (*Galium verum*) та чіпкий (*G. apparine*), полин звичайний (*Artemisia*

vulgaris), осока рання (*Carex praecox*), м'яточник чорний (*Ballota nigra*), чисто-тіл звичайний (*Chelidonium majus*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), тонконіг лучний (*Poa pretensis*), роман-руський (*Anthemis ruthenica*), лобода біла (*Chenopodium album*), подорожник великий (*Plantago major*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), вовконіг європейський (*Lycopus europeus*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), осока лисяча (*Carex vulpina*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), топінамбур (*Helianthus tuberosus*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), тонконіг бульбистий (*Poa bulbosa*), хвощ болотяний (*Equisetum palustre*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), пірий повзучий (*Elytrigia repens*), грядиця збір-на (*Dactylis glomerata*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), нечуйвітер волохатий (*Hieracium pilosella*), берізка польова (*Convolvulus arvensis*), ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*), полин дні-провський (*Artemisia campestris*), люцерна румунська (*Medicago romanica*), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina*), люцерна посівна (*Medicago sativa*), конюшина повзуча (*Trifolium repens*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), розрив-трава дрібнооквіткова (*Impatiens parviflora*), тонколучник однорічний (*Erigeron annuus*), кінський часник черешковий (*Alliaria petiolata*), лопух великий (*Arctium lappa*), гравілат міський (*Geum urbanum*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), миколайчики плоскі (*Eringium planum*), лещиця волотиста (*Gypsophila paniculata*), нетреба (*Xanthium sp.*), лутига татарська (*Atriplex tatarica*), щавель кучерявий (*Rumex crispus*), грічак водяний перець (*Persicaria hydropiper*), бугиля лі-сова (*Anthriscus sylvestris*), сухоребрик Льозеліїв (*Sisymbrium loeselii*), дескурація Софії (*Descurania sophia*), грицики польові (*Capsella bursa-pastoris*), водяний хрін австрійський (*Rorippa austriaca*), доврядник тонколистий (*Diplotaxis tenuifolia*), костриця лучна (*Festuca pratensis*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), осот польовий (*Cirsium arvense*), ситник стиснутий (*Juncus compressus*), осока псевдосмикавцева (*Carex pseudocyperus*), стоколосиця непліда (*Bromus sterilis*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*), ячмінь мишачий (*Hordeum murinum*), кит-ник колінчастий (*Alopecurus geniculatus*), фіалка шорстка (*Viola hirta*) та астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos*).

Прибережно-водна рослинність представлена стіною очерета, до якого домішуються рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*).

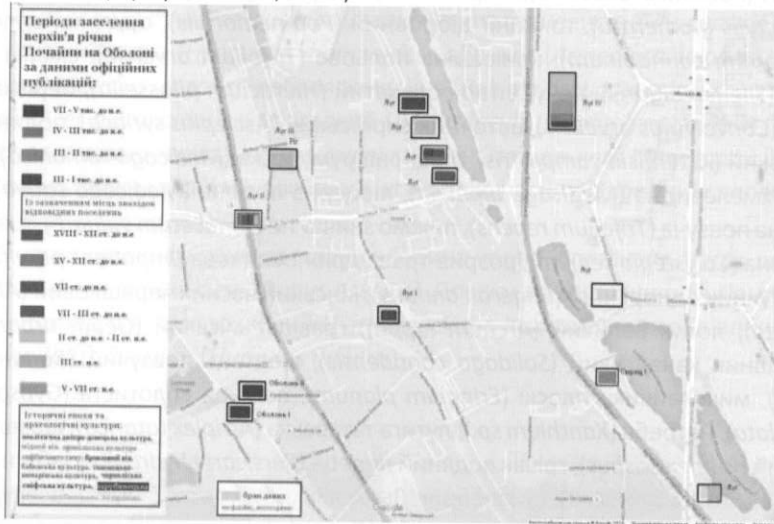
В складі водної рослинності зростають кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), ряска мала (*Lemna minor*), а водорість кладофора (*Cladophora sp.*) утворює так зване жа-

буриння. На озері висаджено декоративне рожеве латаття (<https://shotam.info/u-kyievi-na-oboloni-aktyvisty-ozelenuly-ozero-lotosamy-foto/>).

На озері Йорданське функціонує також кілька пляжів. Мешканцями прилеглих будинків регулярно висаджуються декоративні дерева.

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150 (*Siedliska – Przewodnik metodyczny*). Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм – С1.32 та вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – С1.33 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Тлумачний..., 2017).

Археологічні пам'ятки вздовж системи озер Опечень, за А. Моріною

Зарослі береги та зарості водної рослинності малодоступних озер ланцюга Почайна стали захищеним біотопом для багатьох птахів, особливо горобиних.

У гніздовий період тут трапляються очеретянки велика (*Acrocephalus arundinaceus*) та ставкова (*Acrocephalus scirpaceus*), вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita*), зяблик (*Fringilla coelebs*), соловейко східний (*Luscinia luscinia*), вивільга (*Oriolus oriolus*), зозуля (*Cuculus canorus*) та інші птахи, зустрічається мала чапелька – бугайчик (*Ixobrychus minutus*), гніздують крижень (*Anas platyrhynchos*), лиска (*Fulica atra*) та водяна курочка (*Gallinula chloropus*).

У післягніздовий період та на зимівлі присутні посмітюха (*Galerida cristata*), чиж (*Carduelis spinus*), снігур (*Pyrrhula pyrrhula*) та волове око (*Troglodytes troglodytes*). На плесах озер плавають качки – крижні та чорна чубата (*Aythya*

fuligula), а також пірникоза велика (*Podiceps cristatus*). Найявніші риби приваблює птахів, зокрема мартинів (*Chroicocephalus ridibundus*), крячка річкового (*Sterna hirundo*) та рибалочку (*Alcedo atthis*). Незамерзаючі озера є важливим місцем зимівлі таких водоплавних птахів як мартин сизий (*Larus canus*), мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*), мартин жовтоногий (*Larus cachinnans*), крижень (*Anas platyrhynchos*), лиска (*Fulica atra*) та водяна курочка (*Gallinula chloropus*). Також взимку тут полюють хижакі – яструб великий (*Accipiter gentilis*), боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*) та сапсан (*Falco peregrinus*), занесений до Червоної книги України (2009b) (усне повідомлення В. Казаніка). На Кирилівському озері встановлено рибацьку платформу, зручну для відпочинку та, імовірно, гніздування річкових крячків (*Sterna hirundo*). На озері Йорданське зафіксовано бобра (*Castor fiber*), який охороняється Додатком III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

На території об'єкту виявлено численні археологічні пам'ятки.

6.8. Парк моряків на Рибальському півострові – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк моряків»

Об'єкт являє собою парк у Подільському районі Києва, розташований на Рибальському півострові, між Київською гаванню та вул. Електриків. Загальна площа паркової зони – 2,67 (за іншими даними 2,96) га.

Історія парку розпочинається 1967 р., коли на невеликому зеленому островці Рибальського півострова було встановлено монітор «Железняков» та пам'ятний знак екіпажу цього корабля. Наразі цей парк являє собою єдину незабудовану частину Рибальського півострова, в якій існують меморіальні об'єкти пам'яті моряків річкових дніпровських флотилій: монітор «Железняков», пам'ятник канонерському човну «Вірний», пам'ятник підводникам, пам'ятник морякам Пінської та Дніпровської військової флотилії, який було перенесено з набережної Дніпра (раніше стояв біля річкового вокзалу).

У парку зростають старі екземпляри осики (*Populus tremula*) (4 дерева) та 6-ть екземплярів чорної тополі (*Populus nigra*). Уздовж усієї набережної Дніпра знаходиться алея гіркокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*). Тут також висаджені декоративні тополі Болле (*Populus bolleana*) та декоративні групи інших листяних дерев та ялівці.

В прибережній зоні зростають глечики жовті (*Nuphar lutea*) – вид, який охороняється рішенням Київради № 880/2290 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...) в м. Києві. Угрупування цієї рослини (в комплексі з сальвінією чи водяним горіхом) внесено до Зеленої книги України (2009).

В парку наявна спортивна площадка. Наразі, коли підхід до парку утруд-

нений через закриття пам'ятки інженерної архітектури – Рибальського вантового мосту і можливий лише через новий Гаванський міст та вулицю Електриків, існує імовірність його забудови. Парк необхідно оголосити ландшафтним заказником, і окрім нього зберегти Рибальський вантовий міст, яким відкрити сюди доступ відвідувачів.

Вид на Парк моряків та монітор «Железняков».
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Прибережна та водна рослинність на відмілині в урочищі Наталка. Фото І. Парнікози, 2012 р.

6.9. Урочище Наталка з заплавліссям під опорами Північного мосту – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Наталка»

Об'єкт розташований в південно-східній частині Оболоні, на схід від Оболонської Набережної в межах Оболонського району м. Києва. Площа об'єкта 20,8 га.

Наталка – урочище, зазначене на планах кінця XIX – поч. XX ст. Поява залізничного насипу (1916 р.) спричинила переміщення Наталки на 2 км на північ. В цей час Наталка мала популярність серед містян-ремісників, які заготовляли тут вербову лозу. Хутір Наталка розташовувався на правому березі Дніпра навпроти урочища Чорторий. В перші десятиліття XX ст. мешканці Наталки працювали на місцевому тартаку, займалися рибальством та володіли човною переправою через Дніпро для мешканців Воскресенки, Вигурівщини та Троєщини. У 1938 р. у зв'язку з будівництвом НКШС №1 усіх мешканців було переселено до селища Шевченка (близько 10 хат). Тут розташовувалася база відпочинку заводу «Маяк» (кінець 60-х рр. XX ст.). У другій половині 50-х рр. XX

ст. урочище Наталка було частково заліснено. Площа 20 га (сіножать, 1963 р.) (Вакулишин, 2014).

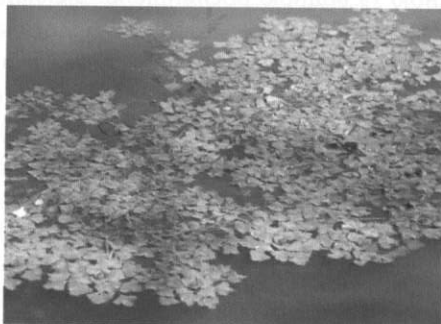
На початку 1990-х рр. на площі 11 га був закладений парк з насадженнями клену гостролистого (*Acer platanoides*), дуба черешчатого (*Quercus robur*), берези повислої (*Betula pendula*). Зустрічаються також робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), клен американський (*Acer negundo*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), каркас західний (*Celtis occidentalis*), груша звичайна (*Pyrus communis*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*) та малий (*Ulmus minor*). Самосівом поширені звичайні для заплави тополі біла (*Populus alba*) та чорна (*P. nigra*), верба гостролиста (*Salix acutifolia*) та біла (*S. alba*). З чагарників широко поширені свидина біла (*Swida alba*) та криваво-червона (*S. sanguinea*), крушина ламка (*Frangula alnus*), ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та здичавілий виноград (*Vitis vinifera*). Поширена також ожина сиза (*Rubus caesius*).

Найбільшу цінність в урочищі становлять ділянки заплавної лісу з білої верби (ці угруповання охороняється в Євросоюзі Оселищною Директивою), які мають природний гідрорежим, тобто навесні вони заливаються водами Дніпра. Найбільший їх фрагмент знаходиться під правобережними биками Північного мосту. Тут має місце незасмічена ділянка плавнів з добре вираженим трав'янистим ярусом, прибережно-водною та водною рослинністю. В складі тутешньої рослинності виявлено такі вологолюбні види: незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), жеруха земноводна (*Rorippa amphibia*), плетуха звичайна (*Claystegia sepium*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), м'ята водяна (*Mentha aquatica*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), алтея лікарська (*Althea officinalis*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), вероніка джерельна (*Veronica anagallis-aquatica*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), берула пряма (*Berula erecta*) та інші.

В урочищі Наталка збереглися ділянки, які відповідають трансформованим псамофітним (пісколюбним) лукам, в складі яких домінують злаки – кипець сизий (*Koeleria glauca*) та костриця Бекера (*Festuca beckeri*). Вони мають бути збережені з огляду на свою різноманітну флору. Тут зустрічаються такі посухостійкі рослини, як верблюдка (*Corispermum sp.*), морква дика (*Daucus carota*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та шестирядний (*S. sexangulare*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), гіркий (*A. absinthium*) та дніпровський (*Artemisia campestris*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*) та лучна (*C. jacea*),

любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), козельці великі (*Tragopogon major*) та українські (*T. ucrainicus*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), псамофілієла мурова (*Psammophliella muralis*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), підмаренник північний (*Galium boreale*) та справжній (*G. verum*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), дивина чорна (*Verbascum nigrum*), вероніка колосиста (*Veronica spicata*) та довголиста (*V. longifolia*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*) та перстач сріблястий (*Potentilla argentea*).

Всі форми псамофітної рослинності чутливі до витоптування та інших форм рекреаційної діяльності, а також надмірного засипання піском та заростання наступними в ряду сукцесії рослинними угрупованнями. Вони знищуються також внаслідок добування піску та забудови місцезростань. Зважаючи на це, вони перебувають під охороною Оселищної Директиви Євросоюзу. Зокрема, перебувають під охороною піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120 та остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Водяний горіх плаваючий в урочищі Наталка. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Насадження дуба черешчатого в урочищі Наталка. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Набільш вологих лучних ділянках зростають конюшина польова (*T. arvense*), гібридна (*T. hybridum*), лучна (*T. pratense*) та повзуча (*T. repens*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*) та чотринасінний (*V. tetrasperma*), золототисячник малий (*Centaureum erythraea*), рутвиця лискуча (*Thalictrum lucidum*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*) та очеретянка звичайна (*Phalaroides arundinacea*).

В складі прибережно-водної рослинності поширені: жовтозілля татарське (*Senecio tataricus*), осока гостра (*Carex acuta*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), ситник сплюснутий

(*Juncus compressus*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*), яка охороняється в м. Києві згідно до рішення Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*) та стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*).

У водній флорі прибережної зони Дніпра та його заток поширені різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), глечики жовті (*Nuphar lutea*) – вид, який охороняється на території Києва рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), включений до Червоної книги України (2009а), рдесник гребінчастий (*Potamogeton crispus*), а також рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*).

Зважаючи на загрозу забудови, все урочище Наталка, включаючи найцінніші збережені в природному вигляді частини вздовж узбережжя та під правобережними биками Північного мосту, має бути оголошене ландшафтним заказником місцевого значення.

6.10. Північна частина острова Муромець – проектване заповідне урочище «Кільнище»

Об'єкт являє собою північну частину великого дніпровського острова Муромець, що на півночі виходить до гирла річки Десна. Зі сходу його територію обмежено рукавом Десни – Десенкою, із заходу – головним річищем Дніпра. Південна межа проходить по північній межі парку Дружби Народів (район запланованої площі 15 республік). Територія об'єкту виключає існуючі об'єкти – заказники місцевого значення «Бобровня» та «Муромець – Лопуховате», проте включає територію острова Муромець в 2004 р. номінально включену в регіональний ландшафтний парк «Дніпровські острови» (148,15 га) та невеликий острів Крайній біля західного узбережжя Муромця (50.535167, 30.540433, 4 га). Площа об'єкту – 187 га. Територія об'єкту входить до Вишгородського району Київської області та Деснянського району м. Києва.

Назва об'єкту походить від озера Кільнище – лугового озера-стариці між руслом Дніпра та Десенки, напроти 10-го км фарватеру (від річкового вокзалу) (Вакулишин, 2014).

Острів Муромець – це заплашний район, який має висоту над рівнем Дніпра 2–4 м. Острів сформовано алювіальними відкладеннями: замуленими пісками та торф'янистими ґрунтами. Товща мулистих ґрунтів коливається від одного до двох метрів. Абсолютні позначки висоти поверхні становлять 90,5–95,5 м над рівнем моря. Рельєф плаский, слабохвилястий, з окремими невеликими підвищеннями до 5 метрів та місцевим заболочуванням. Ландшафт заплашний, лучно-болотяний.

На території об'єкту розташовані численні заплавні водойми – стариці проток Дніпра, одна з яких – озеро Кільнище – і дала назву всьому об'єкту.

Рослинність проектного заповідного урочища представлено такими основними групами: піщаними луками, справжніми луками, болотистими луками та болотами, заплавними лісами, прибережно-водною та водною рослинністю.

Піщані луки займають на території об'єкту найбільші площі на найвищих елементах рельєфу. Вони сформовані в основному з угруповань кипця Делявіня (*Koeleria delavignei*) та сизого (*K. glauca*), куничника наземного (*Calamagrostis epigejos*), костриці Бекера (*Festuca beckeri*). Флористичне ядро формують осока лігерійська (*Carex ligerica*), жито лісове (*Secale sylvestre*), тонконіг бульбистий (*Poa bulbosa*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), козельці великі (*Tragopogon major*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), псамофіліела мурова (*Psammophliella muralis*), дивина фіолетова (*Verbascum phoeniceum*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), миколайчики плоскі (*Eringium planum*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), перстач пісковий (*Potentilla incana*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та їдкий (*S. acre*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*). В складі таких угруповань зустрічаються козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*), які були внесені до Європейського Червоного списку (Європейський Красний список., 1992), а також такі малопоширені рослини, як очиток шестирядний (*Sedum sexangulare*). Останній вид знаходиться тут на східній межі свого ареалу.

Біотопи псамофітних лук охороняються згідно Оселищній директиві ЄС. Зокрема, охороняються піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120, остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Псамофітні угруповання також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: євро-сибірські піонерні угруповання на карбонатних пісках – E1.12 (відповідник біотопу 6120 Директиви ЄС), не зімкнені не середземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах – E1.9 псамофітні піонерні комплекси (відповідник біотопу 2330 Директиви ЄС). Охороняється також комплекс біотопів X35 – континентальні піщані дюни (Тлумачний., 2017).

В міру зростання вологості та зниження елементів рельєфу псамофітні луки замінюються справжніми та болотистими луками. Справжні луки сформувалися на нижчих вологіших супіщаних, а подекуди з шаром намулу ґрунтах. В них переважають угруповання тонконогу лучного (*Poa pratensis*) та костриці лучної (*Festuca pratensis*). На бідніших ґрунтах поширені угруповання китника лучного (*Alopecurus pratensis*) та тимофіївки лучної (*Phleum pratense*). Флористичне ядро таких лук найбагатше. Тут зустрічаються типово лучні види:

смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), конюшина гірська (*Trifolium montanum*), вероніка колосиста (*Veronica spicata*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), дивина борошніста (*Verbascum lychnitis*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), зірочник ламкий (*Stellaria fragilis*) та злаковидний (*S. graminea*), підмаренник північний (*Galium boreale*) та справжній (*G. verum*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), витка гречка берізка (*Fallopia convolvulus*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), роговик ланцетолистий (*Cerastium holosteoides*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissas*), щавель кінський (*Rumex confertus*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), альпійська (*T. alpestre*) та повзуча (*T. repens*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*) та чотиринасінний (*V. tetrasperma*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), стоколос розчепірений (*Bromus squarrosus*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*) та сіруватий (*C. canescens*), рутвиця мала (*Thalictrum minus*), королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*), рутвиця проста (*Thalictrum simplex*), а також жовтець їдкий (*Ranunculus acris*). В травостої також присутні такі малочисельні регіонально рідкісні види як фіалка висока (*Viola elatior*) та суниця зелені (*Fragaria viridis*). Наявний в складі даних біотопів зозулинець блощичний (*Anacamptis coriophora*), внесений до Червоної книги України (2009а).

Наразі лучні біотопи в Європі стають дедалі рідкіснішими. Так, формації справжніх та деяких типів вологих лук знаходяться під охороною Бернської конвенції та Оселищної Директиви ЄС (Дідух, Альошкіна, 2012). Зокрема, у випадку наявних на території даного об'єкту біотопів, Директивою охороняється всі типи справжніх лук – код 6510, та деякі типи вологих лук: угруповання молінії – код 6410 і двожилника – код 6440 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Згідно Додатку 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції під охороною перебувають: E2.2. Рівнинні та низькогірні сінокісні луки (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС); E3.4. Мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки – заплавні луки з домінуванням злаків, комишів та *Scirpus sylvaticus* (відповідають біотопу 6440 Директиви ЄС); E3.5 Мокрі або вологі оліготрофні луки – осока гостра, молінія блакитна (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС) (Тлумачний., 2017).

У комплексі зі справжніми луками на Муромці по знижених зволжених ділянках прилеглих до великої кількості внутрішніх водойм острова сформувалися болотисті луки. Вони представлені переважно угрупованнями осоки гострої (*Carex acuta*), рідше лепешняку великого (*Glyceria maxima*). Флористичне ядро в них утворюють такі гідрофільні види, як півники болотяні (*Iris pseudacorus*), що охороняється на території Києва рішенням Київради за №

880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), фіалка персиколіста (*Viola stagnina*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), жовтозілля татарське (*Senecio tataricus*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), теліптеріс болотяний (*Thelypteris palustris*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), чина болотяна (*Lathyrus palustris*), очеретянка звичайна (*Phalaroides arundinacea*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), алтея лікарська (*Althea officinalis*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*) та хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*). На вологіших ділянках зростають також малопоширені види: валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*) та мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*). Наявні популяції рідкісних рослин: коручки болотяної (*Epipactis palustris*), осоки Баксбаума (*Carex buxbaumii*) та півників сибірських (*Iris sibirica*), внесених до Червоної книги України (2009а), а також вужачки звичайної (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється Рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та яка рекомендована до внесення до Червоної книги України. Півники сибірські представлено великими популяціями. Особливу наукову цінність являє собою виявлена у 2002 р. популяція пальчатококорінника м'ясо-червоного (*Dactylorhiza incarnata*). Цю орхідею внесено до Червоної книги України (2009а). Популяція повночленна та багаточисельна і потребує охорони.

Вздовж знижень – реліктових проток та стариць, а також на прируслових валах Дніпра та Десенки сформувалися ділянки листяного заплавної лісу. Їх сформовано головним чином з тополі чорної (*Populus nigra*), верб ламкої (*Salix fragilis*) та білої (*S. alba*). Значною є також участь таких видів, як клен американський (*Acer negundo*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), дуб черешчатий (*Quercus robur*) та червоний (*Q. rubra*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен татарський (*Acer tataricum*) та сріблястий (*A. sacharinum*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), береза повисла (*Betula pendula*) та осика (*Populus tremula*). Чагарниковий ярус утворюють аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), верба тритичинкова (*Salix triandra*), крушина ламка (*Frangula alnus*), шипшина собача (*Rosa canina*), бузина чорна (*Sambucus nigra*) та трав'яниста (*S. recemosa*), а також калина звичайна (*Viburnum opulus*). Тут зустрічається також рідкісна верба розмаринолиста (*Salix rosmarinifolia*). Виразений ярус ліан, в якому зростає хміль (*Humulus lupulus*) та дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*).

В трав'янистому ярусі таких лісів зустрічаються хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), ториліс японський (*Torilis japonica*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*)

та чоловічий (*D. filix-mas*), подорожник великий (*Plantago major*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та холодок лікарський (*Asparagus officinalis*). В затінених місцях зростають полин лікарський (*Artemisia abrotanum*) та кремена несправжня (*Petasites spurius*). Остання подекуди формує значні зарості.

Листяний ліс панує на берегах озера Кільнище. Це озеро дуже евтрофіковане, вода в ньому темна, а водної рослинності немає.

У відкритих ландшафтах острова збереглося багато великих поодиноких екземплярів верби білої, які мають значний вік і мають бути збережені.

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин низка угруповань заплавної лісів Європи взята під охорону Оселищної директиви ЄС. У випадку території об'єкту це заплавні вербові ліси (*Salicetum albae*) разом з прирічковими заростями верб *Salicetum triandro-viminalis*, код угруповання 91E0-1 та заплавні тополеві ліси (*Populetum albae*), код угруповання 91E0-2 (*Siedliska – Przewodnik metodyczny*).

Біотопи заплавної лісів охороняються також Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції. Це, зокрема, у випадку території об'єкту прирічкові вербові ліси – G1.11, мішані дубово-в'язово-ясеневі ліси великих річок – G1.22 (Тлумачний..., 2017).

Добре розвиненою є прибережна водна рослинність, флористичне ядро якої утворюють рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), очерет звичайний (*Phragmites australis*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*). Прибережно-водна рослинність добре розвинена по піщаним мілинам західного узбережжя Муромця. Цікавою є Жаб'яча затока в північній частині об'єкту – стариця гирла Десни. Тут виявлено низку гідрофітів: вероніку ставкову (*Veronica beccabunga*) та джерельну (*V. anagallis-aquatica*), водоперицю (*Myriophyllum* sp.), виринницю весняну (*Callitriche verna*) та ситняг голчатий (*Eleocharis acicularis*). Вище за рівень затоплення зростають деревій верболистий (*Achillea salicifolia*) та череда листяна (*Bidens fondosa*).

Акваторію численних водойм острова та прилеглих водотоків займає водна рослинність. Основу водних угруповань формують різуха велика (*Najas major*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), ряски мала (*Lemna minor*) та трьохроздільна (*L. trisulca*), а також різак алоєвидний (*Stratiotes aliodes*).

Особливої цінності зазначеним водоймам надає присутність тут рідкісних угруповань водних рослин, внесених до Зеленої книги України (2009). Тут від-

мічено угруповання глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) та латаття білого (*Nymphaea alba*) (в комплексі з сальвінією чи водяним горіхом), а також сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*). В наш час площа поширення цих реліктових угруповань неухильно скорочується. Латаття та глечики охороняються рішеннями Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та № 880/2290 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), а реліктова водна папороть сальвінія плаваюча внесена до Червоної книги України (2009а). В протоках і озерах зростає також регіонально рідкісний водяний жовтець (*Batrachium aquatile*) – вид, який охороняється рішенням Київради № 880/2290 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). Виявлено інтродукований вид - елодею Нуталія (*Eloдея nuttallii*).

Фрагмент луки на острові Муромець.
Фото К. Борисенко, 2010 р.

Протока Бобровня на острові Муромець.
Фото К. Борисенко, 2010 р.

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150. Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно плаваючих скупчень жабурника (*Hydrocharis morsus-ranae*) – С1.222, сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*) – С1.225, різак (*Stratiotes aliodes*) – С1.223, вільно-плаваюча рослинність евтрофних водойм (ряски, різак, сальвінія, вольфія) – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці та різухи – С1.33, мілководні біотопи з водяного жовтецю (*Batrachium sp.*) – С1.3411, мезотрофна рослинність повільно текучих водотоків (рдесники плаваючий та пронизанолистий, водяні жовтеці, водопериця колосиста, латаття біле) – С2.33, евтрофна рослинність повільно текучих річок (угруповання водяних жовтеців, рдесників лискучого та гребінчастого, їжача голівка зринувша, стрілолист та глечики жовті) – С2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумачний..., 2017).

У місцях, порушених антропогенною діяльністю, зростають чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), осот польовий (*Cirsium arvense*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), череда листяна (*Bidens frondosa*), цикорій дикий (*Cichorium intybus*), празелень (*Lapsana communis*), анізанта покривельна (*Anisantha tectorum*), льоник звичайний (*Linaria vulgaris*), спориш (*Polygonum aviculare*), грицики польові (*Capsella bursa-pastoris*), кучерявець Софії (*Descurainia sophia*) та лобода біла (*Chenopodium album*).

Відповідно до різноманіття типів рослинності дуже багатим є тваринний світ території. В 2003 р. на водотоках острова виявлено перлівницю (*Unio reictorum*), жабурницю (*Anadonta sp.*), дрейсену (*Dressena sp.*) та живородку (*Viviparus sp.*). В 2005 р. тут зареєстровано майку фіолетову (*Meloe violaceus*), бражника-язикана (*Macroglossum stellatarum*), адмірала (*Vanessa atalanta*), павука хрестовика (*Araneus diadematus*) та велику ложнокінську п'явку (*Haemoris sanguisuda*). В 2008 р. тут зареєстровано мнемозину (*Parnassius mnemosyne*), яка охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Територію об'єкту заселює 9 видів амфібій. З поширених на острові плазунів прудка ящірка (*Lacerta agilis*) та болотяна черепаха (*Emys orbicularis*) охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Найбільш численною групою тварин на вказаній території є птахи, значна кількість видів яких є рідкісними або зникаючими. Окрім розмаїття горобиних, тут на гніздуванні відмічені підсоколик великий (*Falco subbuteo*), сови вухата (*Asio otus*) та сіпа (*Strix aluco*), а також куріпка сіпа (*Perdix perdix*). Багатство дрібних птахів приваблює на полювання великих хижаків: великого (*Accipiter gentilis*) та малого яструбів (*Accipiter nisus*) та канюка звичайного (*Buteo buteo*). Усі перелічені вище птахи охороняються Бернською конвенцією (Bern Convention 1979). Територія важлива як частина коридору для мігруючих птахів, зокрема хижих та водоплавних.

Над територією Києва відзначений 21 вид хижих птахів на прольоті, і більшість з них приурочена саме до дніпровської та деснянської заплави загалом, та до острова Муромець зокрема (Домашевский, 2001, 2002а).

Територія має виняткове значення для збереження зимувальних скупчень водоплавних птахів на акваторії Дніпра у межах міста. Взимку на акваторії Дніпра у цій місцевості тримаються крижень (*Anas platyrhynchos*), крехи великий (*Mergus merganser*) та малий (*Mergellus albellus*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), внесений до Червоної книги України (2009b), мартини звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*) жовтоногий (*Larus cachinnans*), сріблястий (*L. argentatus*), сизий (*L. canus*), чорнокрилий (*L. fuscus*) та каспійський (*Ichthyaeetus ichthyaeetus*), який включений до Червоної книги України (2009b) (усне повідомлення В. Казанніка), а також пірникоза велика (*Podiceps cristatus*) та чернь чубата (*Aythya fuligula*).

Незамерзла акваторія у північній частині проєктованого заказника безпосередньо коло острова Муромець у місці впадіння річки Десна має виняткове значення для зимування рідкісної качки – гоголя (*Vuccephala clangula*), включеної до Червоної книги України (2009b). Чисельність гоголя щозими сягає тут до декількох сотень особин (Костюшин, 1998; Бюлленень РОМ, 2011). У деякі суворі зими на незамерзлій ополонці нараховуються скупчення більше 1000 особин гоголя, сотні особин креха великого, а також відмічається зимівля лебедя-шипуну (*Cygnus olor*) (Пшеничний, 2007). Серед деревної рослинності зимують чижі (*Carduelis spinus*) та в'юрки (*Fringilla montifringilla*) (усне повідомлення В. Казанніка), а також довгохвості синиці (*Aegithalos caudatus*), снігурі (*Pyrrhula pyrrhula*) та багато інших видів горобцеподібних та дятлів. На Десенці також спостерігалася гагара червоношия (*Gavia arctica*) (Мороз та ін., 2005).

Старі дуплисті дерева дають прихисток декільком видам кажанів, усі види яких занесені до Червоної книги України (2009b). Тут також все ще зустрічаються занесені до Червоної книги України (2009b) горностаї (*Mustella erminea*) та видра (*Lutra lutra*). Видра окрім Червоної книги України, занесена до Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). Поширений на теренах острова бобер (*Castor fiber*), охороняється Додатком III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Територія об'єкту входить до складу Дніпровського екологічного коридору. Згідно закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.», долина Дніпра (Дніпровський екологічний коридор) включена до елементів загальнодержавного значення. Крім того, Дніпровський коридор має високе міжнародне значення в першу чергу як шлях міграції великих мас перелітних птахів. Охороняти мігруючи види птахів Україна зобов'язалася, прийнявши «Закон України про приєднання до Боннської конвенції» 19.03.1999 р. Зазначимо також, що охорона цієї території забезпечить чітке виконання особливого режиму в межах II-го поясу санітарної охорони Дніпровського водозабору.

6.11. Ділянки Троєщинських лук – залишки лівобережної заплави річки Десна біля житлового масиву Троєщина – проєктовані ландшафтні заказники, «Троєщинські луки», «Вигурівські озера» та «Погребська заплава»

Ділянки Троєщинських лук – це фрагмент лівобережної заплави річки Десна в межах Деснянського району м. Києва та Броварського району Київської області. Рішенням Київради №97-9176 від 28.07.2020 р. на площі 322,1 га було створено ландшафтний заказник місцевого значення «Деснянські луки». Проте, на цьому

справа збереження фрагментів заплави Десни не закінчена. На території Троєщинських лук пропонується створити ще низку заказників:

1. Залишки заплавних лук на схід від житлового масиву Троєщина пропонується включити до *ландшафтного заказника місцевого значення «Троєщинські луки»* площею 381,8 га в межах Деснянського району м. Києва.

2. Штучні озера, зарослі природною рослинністю вздовж вул. Закревського – озера Вигурівське Нижнє, Середнє і Верхнє - пропонується включити до *ландшафтного заказника місцевого значення «Вигурівські озера»*. Необхідно розглянути також питання про включення до цього заказника цінних у рекреаційно-ландшафтному відношенні озер штучного походження між проспектом Ватутіна та вул. Закревського, зокрема зеленої зони, яка є реліктом первинного тутешнього ландшафту (50.496638, 30.581157) та штучної водойми (50.496809, 30.596735) в парку Ватутіна в межах Деснянського району м. Києва.

3. Заплава Десни на північ від житлового масиву Троєщина до русла Десни в межах Броварського району Київської області та урочища Вітовська в межах Києва (50.533873, 30.617316), Погребська Старуха (50.556336, 30.603561), Сваромський півострів (50.556167, 30.569056) в межах Броварського району Київської області – *ландшафтний заказник місцевого значення «Погребська заплава»* в межах Деснянського району та Броварського району Київської області.

4. Урочище Запісоччя (північне, 50.497534, 30.558422 та південне - 50.493418, 30.570830) – *ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Запісоччя»* в межах Деснянського району м. Києва.

Вид на фрагмент Троєщинських лук.
Фото І. Парнікози, 2013 р.

Куртина коручки болотяної у Верхнього Вигурівського озера.
Фото І. Парнікози, 2013 р.

Заплава в цьому районі має висоту над рівнем Дніпра 2–4 метри. Підстиляючу основу заплави сформовано алювіальними відкладеннями – замуленими пісками та торф'янистими ґрунтами. Товща мулистих ґрунтів коливається від одного до двох метрів. Абсолютні позначки висоти поверхні становлять 94–98 м над рівнем моря. Рельєф плоский, слабо-хвилястий, з окремими невеликими підвищеннями до 5 метрів та місцевим заболочуванням. Ландшафт заплавної, лучно-болотяний. Найбільшу площу і найвищі елементи рельєфу займають піщані луки. Вони сформовані в основному з костриці Бекера (*Festuca beckeri*), куничника наземного (*Calamagrostis epigejos*) та кипця сизого (*Koeleria glauca*). Флористичне ядро формують миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та їдкий (*S. acre*), щавель кислий (*Rumex thysiflorus*) та кінський (*R. confertus*), еспарцет піщаний (*Onobrychis arenaria*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*), червець багаторічний (*Scleranthus perennis*), псамофіліела мурова (*Psammophliella muralis*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*) та жито лісове (*Secale sylvestre*). Подекуди на піщаних дюнах трапляються фрагменти угруповання булавоносця сірватого (*Corynephorus canescens*).

Наявні також розріджені зарості верби гостролистої (*Salix acutifolia*). Біотопи псамофітних лук охороняються згідно Оселищній директиві ЄС. Зокрема, охороняються піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120, угруповання булавоносця сірватого – код 2330, остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Псамофітні угруповання також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: євро-сibirські піонерні угруповання на карбонатних пісках – E1.12 (відповідник біотопу 6120 Директиви ЄС), не зімкнені не середземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах – E1.9, псамофітні піонерні комплекси (відповідник біотопу 2330 Директиви ЄС). Охороняється також комплекс біотопів X35 – континентальні піщані дюни (Тлумачний..., 2017).

Піщані луки формують комплекси із справжніми та болотистими луками. Справжні луки сформувалися на нижчих вологіших супіщаних, а подекуди з шаром намулу ґрунтах. В них переважають угруповання костриці лучної (*Festuca pratensis*) та пирію повзучого (*Elytrigia repens*). На бідніших ґрунтах поширені угруповання тимофіївки лучної (*Phleum pratense*) та китника лучного (*Alopecurus pratensis*). Флористичне ядро таких лук найбагатше. Тут зустрічається велике різноманіття видів: смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), волошка блакитна (*Centaurea cyanus*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), конюшина гірська (*Trifolium montanum*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), золототи-

сячник малий (*Centaureum erythraea*), горошок тонколистий (*Vicia angustifolia*), морква дика (*Daucus carota*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), череда листяна (*Bidens frondosa*), осот польовий (*Cirsium arvense*), роговик ланцетовидний (*Cerastium holosteoides*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissas*) та лозний (*E. esula subsp. tommasiniana*), бедринець ломикаменевий (*Pimpinella saxifraga*), нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*), оман верболистий (*Inula salicina*), королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*), жовтий осот городній (*Sonchus oleraceus*), козельці великі (*Tragopogon major*), гвоздика армерієвидна (*Dianthus armeria*) та дельтовидна (*D. deltoides*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), зірочник ламкий (*Stellaria fragilis*), злаковидний (*S. graminea*) та зірочник п'яне сіно (*S. hippoctona*), дзвоники скупчені (*Campanula glomerata*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), чина лучна (*Lathyrus pratensis*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), люцерна серповидна (*Medicago falcata*), люцерна посівна (*Medicago sativa*), в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), конюшина рівнинна (*Trifolium campestre*), альпійська (*T. alpestre*), польова (*T. arvense*), гібридна (*T. hybridum*) та лучна (*T. pratense*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), тонколистий (*V. tenuifolia*) та шорсткий (*V. hirsuta*), лаватера тюрінгська (*Lavatera thuringiaca*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), жовтець багатоквітковий (*Ranunculus polyanthemos*), рутвиця жовта (*Thalictrum flavum*) та блискуча (*T. lucidum*), перстач срібний (*Potentilla argentea*) та повзучий (*P. reptans*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), північний (*G. boreale*) та справжній (*G. verum*), авран лікарський (*Gratiola officinalis*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), дивина чорна (*Verbascum nigrum*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), метлюг звичайний (*Apera spica-venti*), стоколос розчепирений (*Bromus squarrosus*) та безостий (*B. inermis*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*) та сірватий (*C. canescens*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), червець багаторічний (*Scleranthus perennis*), мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*), тонка (*A. tenuis*) та собача (*A. canina*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*), стоколос житній (*Bromus secalinus*) та очеретянка канаркова (*Phalaris canariensis*).

В травостої також присутні такі малочисельні види, як суниця зелена (*Fragaria viridis*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), китятки чубаті (*Polygala comosa*) та очанка стиснута (*Euphrasia stricta*). Досить рідкісним тут є і щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa*). Ці рослини слід рекомендувати до включення в список рослин, що охороняються на території Києва.

У комплексі зі справжніми луками на Трощинських луках на знижених зволожених ділянках прилеглих до внутрішніх водойм присутні болотисті луки,

які формують осока гостра (*Carex acuta*), чорноколоскова (*C. melanostachya*) та прибережна (*C. riparia*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), берула пряма (*Berula erecta*), очеретянка звичайна (*Phalaroides arundinacea*), м'ята польова (*Mentha arvensis*), ситники жаб'ячий (*Juncus bufonius*), стиснутий (*J. compressus*) та сизий (*J. inflexus*), молочай болотяний (*Euphorbia palustris*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), горичник болотяний (*Thyselinum palustre*), жовтий осот болотний (*Sonchus palustris*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), чина болотяна (*Lathyrus palustris*), череда трироздільна (*Bidens cernua*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*) та високий (*L. exaltatus*), дягель лікарський (*Angelica archangelica*), хвощ болотяний (*Equisetum palustre*), теліптеріс болотяний (*Thelypteris palustris*), м'ята довголиста (*Mentha longifolia*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*) та звичайний (*F. vulgaris*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*) та лозний (*L. virgatum*), алтея лікарська (*Althea officinalis*), зніт волосистий (*Epilobium hirsutum*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), шорсткий (*P. lapathifolia*) та почечуйний (*P. maculosa*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*) та китник колінчастий (*Alopecurus geniculatus*).

В районі Верхнього Вигурівського озера виявлено велику популяцію надзвичайно рідкісної в Києві орхідеї включеної до Червоної книги України (2009а) – коручки болотяної (*Epipactis palustris*). Тут також виявлено такі регіонально рідкісні види, як валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), що охороняються на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...) та внесені до Червоної книги України (2009а) півники сибірські (*Iris sibirica*).

Наразі лучні біотопи в Європі стають дедалі рідкіснішими, що зумовлює взяття їх під охорону. Так, формації справжніх та деяких типів вологих лук знаходяться під охороною Бернської конвенції та Директиви з охорони біотопів Європейського Союзу (Дідух, Альошкіна, 2012). Зокрема, у випадку наявних на території даного об'єкту біотопів, Директивою з охорони біотопів ЄС охороняється всі типи справжніх лук – код 6510, та деякі типи вологих лук, а саме угруповання молінії, – код 6410, двожилника – код 6440 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Згідно Додатку 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції під охороною перебувають: Е2.2. рівнинні та низько-гірські сінокісні луки (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС), Е3.4. мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки – заплавні луки з домінуванням злаків, комишів та *Scirpus sylvaticus* (відповідають біотопу 6440 Директиви ЄС) та Е3.5 мокрі або вологі оліготрофні луки – осока гостра, молінія блакитна (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС).

Вздовж Десенки, а також по старицям Десни та на схід від житлового масиву Троєщина, на притерасній заплаві розташовані ділянки заплавної лісу. Їх сформовано, головним чином, з тополі чорної (*Populus nigra*), білої (*P. alba*) верб сірої (*Salix cinerea*) та білої (*S. alba*). Наявні фрагменти деревостанів з вільхи (*Alnus glutinosa*) та осики (*Populus tremula*). В деревостанах поширені також клен американський (*Acer negundo*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), дуб черешчатий (*Quercus robur*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), горіх волоський (*Juglans regia*), шовковиця біла (*Morus alba*) та чорна (*M. nigra*), облепіха (*Hippophae rhamnoides*), яблуня (*Malus domestica*), слива (*Prunus domestica*), груша (*Pyrus communis*), шипшина собача (*Rosa canina*), верба козяча (*Salix caprea*) та тритичинкова (*S. triandra*), липа серцелиста (*Tilia cordata*) та сосна звичайна (*Pinus sylvestris*).

В чагарниковому ярусі поширені аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), свидина біла (*Swida alba*) та криваво-червона (*S. sanguinea*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*), вовчуг польовий (*Ononis arvensis*), крушина ламка (*Frangula alnus*) та ожина сиза (*Rubus caesius*).

Тут зростають ліани хміль (*Humulus lupulus*) та дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*).

В трав'янистому ярусі таких лісів зустрічаються ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*) та зимуючий (*E. hyemale*), герань робертова (*Geranium robertianum*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), лопух великий (*Arctium lappa*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), суниці лісові (*Fragaria vesca*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*) та подорожник великий (*Plantago major*).

На півночі Троєщинської заплави в заростях дерев та чагарників у старих меандрах Десни виявлено популяції реліктової папороті вужачки звичайної (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. (Перелік рослин та тварин...), а також регіонально рідкісної грушанки малої (*Pyrola rotundifolia*).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин низка угруповань заплавної лісів Європи взята під охорону Оселищної директиви ЄС. У випадку території об'єкту це заплавні вербові ліси (*Salicetum albae*) разом з прирічковими заростями верб *Salicetum triandro-viminalis*, код угруповання 91Е0-1 та заплавні тополеві ліси (*Populetum albae*), код угруповання 91Е0-2 (Siedliska

– Przewodnik metodyczny). Біотопи заплавлених лісів охороняються також Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції. Це зокрема у випадку території об'єкту прирічкові вербові ліси – G1.11, мішані дубово-в'язово-ясеневі ліси великих річок – G1.22 (Тлумачний..., 2017).

Добре розвиненою є прибережно-водна рослинність, флористичне ядро якої утворюють рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), широколистий (*T. latifolia*) та Лаксмана (*T. laxmanii*), очерет звичайний (*Phragmites australis*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), ситник членистий (*Juncus articulatus*), стиснутий (*J. compressus*) та розлогий (*J. effusus*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), їжача головка зринувша (*Sparganium emersum*), яка охороняється рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), лепешняк великий (*Glyceria maxima*) та леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*).

На мілководдях Вигурівських озер виявлено цікаві монодомінантні угруповання лепешняку плаваючого (*Glyceria fluitans*). Тут також виявлено зарості лепехи (*Acorus calamus*), що охороняється Рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...; Савицький, Зуб, 1999).

Основу водних угруповань формують кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) ряски мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*L. trisulca*), а також жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*). Особливої цінності зазначеним водоймам надає присутність тут рідкісних угруповань водних рослин, внесених до Зеленої книги України (2009). Тут відмічено угруповання глечиків жовтих (*Nuphar lutea*), латаття білого (*Nymphaea alba*) (в комплексі з сальвінією), а також сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*). В наш час площа поширення цих реліктових угруповань неухильно скорочується. Перші два види охороняються рішенням Київради (Перелік рослин та тварин...), а сальвінія плаваюча внесена до Червоної книги України (2009а). У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер, та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно плаваючих скупчень жабурника (*Hydrocharis morsus-ranae*) – C1.222, сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*) – C1.225, різак (*Stratiotes aliodes*) – C1.223, вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм (ряски, різак, сальвінія, вольфія) – C1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці та різухи – C1.33, мілководні біотопи з водяного жовтецю (*Batrachium* sp.) – C1.3411, мезотрофна рослинність повільно текучих водотоків (рдесники плаваючий та

пронизанолистий, водяні жовтеці, водопериця колосиста, латаття біле) – C2.33, евтрофна рослинність повільно текучих річок (угруповання водяних жовтеців, рдесників лискучого та гребінчастого, їжача голівка зринувша, стрілолист та глечики жовті) – C2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумачний..., 2017).

По узбережжю урочища Запiсоччя Пiвнiчне виявлено цiннi алювiальнi бiотопи за участю смикавця бурого (*Cyperus fuscus*), ситника чорного (*Juncus atratus*) та тонкого (*J. tenuis*), ситняга болотяного (*Eleocharis palustris*) та однолускового (*E. uniglumis*).

Ці угруповання дуже чутливі до антропогенного пресу (Matuszkiewicz, 2008). Алювіальна рослинність охороняється також на міжнародному рівні, зокрема, так звані європейсько-сибірські низькорослі однорічні земноводні угруповання (за винятком угруповань ситника жаб'ячого) за участю смикавця бурого – C 3.51 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції, тоді як алювіальна рослинність загалом охороняється Директивою з охорони біотопів Європейського Союзу – код угруповання 3270-1 (Siedliska – Przewodnik metodyczny, Тлумачний..., 2017).

Територія Троещинських лук багата комахами. Деякі відомості наявні завдяки дослідженням Р. Кривошеєва щодо ентомофауни північної частини Троещинських лук біля гирла Десни. Тут зустрічається 27 видів жуків-листоїдів, 11 пластинчастовусих жуків (Scarabaeidae), 16 видів вусачів (Cerambycidae), 3 види пістряків (Cleridae), 12 видів м'якотілок (Cantharidae), 11 видів корівок (Coccinellidae), 14 видів плавунців, 20 видів водолюбів. Загалом же жуків близько 300 видів. З перетинчатокрылих відзначено 22 види бджолиних (Apidae), з яких джміль лезус (*Bombus laesus*) – вразливий вид, а також ксилокопа фіолетова (*Xylocopa villosa*) та звичайна (*X. xylocopa*) – рідкісні види, занесені до Червоної книги України (2009b). Тут також виявлено 3 види сколеїд (Scoliidae), 5 видів веспід (Vespidae), 7 видів блесянок-хризидид (Chrysididae), 7 видів дорожніх (Pompilidae) та 8 видів риючих ос (Sphecidae). Усього перетинчатокрылих близько 50 видів. Також з двокрилих зустрічається 26 видів дзюрчалок (Syrphidae), 4 види гедзів (Tabanidae), 6 видів ктирів (Asilidae), 7 видів бренивкових (Bombyliidae). Усього ж двокрилих близько 130 видів. Багатою є фауна прямокрылих – близько 40 видів, та цикадок та попелиць – 100 видів (Р. Кривошеєв, неопубліковані дані). В водоймах лук на північ від житлового масиву Троещина виявлений водяний жук – водолюб великий (*Hydrous piceus*).

Численною групою тварин на вказаній території є птахи, значна кількість видів яких є рідкісними або зникаючими. На вологих луках та водоймах зустрічаються такі види як водяна курочка (*Gallinula chloropus*), деркач (*Crex crex*), перепілка (*Coturnix coturnix*), куріпка сіра (*Perdix perdix*), коловодник звичайний (*Tringa totanus*), крячок чорний (*Chlidonias niger*) та світлокрылий (*Chlidonias leucopterus*), а також сіра чапля (*Ardea cinerea*). У роки зі значним рівнем во-

допілля на цій території утворюють колонії чорні крячки, гніздує пара грициків великих (*Limosa limosa*) та декілька пар чайки (*Vanellus vanellus*).

Восени заплава та прилегла до них акваторія Чорторію стають місцем відпочинку мігруючих водно-болотних птахів. Серед них – крижень (*Anas platyrhynchos*), брижач (*Phylomachus pugnax*), побережник чорноволий (*Calidris alpina*), колесовник болотяний (*Tringa glareola*), баранець великий (*Gallinago media*) та малий (*Gallinago gallinago*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), внесений до Червоної книги України (2009b), багато видів мартинів та крячків, серед них крячок малий (*Sternula albifrons*), внесений до Червоної книги України. Над луками полюють такі хижаки як канюк (*Buteo buteo*), боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*), лунь болотяний (*Circus aeruginosus*), а також внесені до Червоної книги України (2009b) шуліка чорний (*Milvus migrans*), лунь лучний (*Circus pygargus*). Взимку зустрічається зимняк (*Buteo lagopus*). У 1994 та 1999 р. на Троєщині спостерігали сапсана (*Falco peregrinus*) – сокола, внесеного до Червоної книги України (2009b) (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

З горобиних птахів тут гніздують очеретянки лучна (*Arcoccephalus scheenobaenus*) та чагарникова (*Arcoccephalus palustris*), сорокопуд терновий (*Lanius collurio*), кропив'янки рябогруда (*Sylvia nisoria*) та сіра (*Sylvia communis*), жовта плиска (*Motacilla flava*), польовий жайворонок (*Alauda arvensis*), кам'янка звичайна (*Oenanthe oenanthe*), коноплянка (*Acanthis cannabina*) та інші. Серед горобиних птахів трапляються і види, внесені до Червоної книги України (2009b), зокрема, сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*), зафіксований 30.03.1996 р. та 23.01.1998 р. (Костюшин, 1998).

Окрім великої природної цінності, територія об'єкту має й високе історичне значення. З району Вигурівщини відомі знахідки трипільської культури та скіфського часу (Парнікоза І. Прадавня історія заплави Дніпра у Києві).

6.12. Острів Лопуховатий – розширення існуючого ландшафтного заказника місцевого значення «Муромець – Лопуховате»

Острів Лопуховатий початково являв собою частину більшого острова Муромець. Пізніше від Муромця відділився острів на Десенці, який об'єднував сучасні острів Лопуховатий та урочище Запісоччя. Під час будівництва Північного мосту цей острів був приєднаний до лівого берега. Пізніше він зазнав великої шкоди від гідронамиву житлового масиву Троєщина. Саме через забір ґрунту було сформовано сучасний острів Лопуховатий, який через ізольованість і обмеженість відвідування та рекреації найкраще зберіг біотопи, характерні для непорушених дніпровських островів. Проте лише частина острова Лопухова-

тий рішенням Київської міської ради від 24.10.2002 за № 96/256 увійшла до створеного ландшафтного заказника місцевого значення «Муромець-Лопуховате». Наразі потрібно розширити цей заказник, включивши в нього усю територію острова Лопуховатий, зокрема, ділянки лучної, водно-болотяної та водної рослинності. Зауважимо, що 2004 р. острів Лопуховатий також увійшов до регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови» з рекомендацією включення до заповідної зони, але з-за невизначеності з зонуванням та територією цього парку реальної охорони в рамках цього об'єкту досі не отримав.

Більша частина території острова Лопуховатий вкрита спонтанним листяним лісом за участі в'язу гладкого (*Ulmus laevis*), тополі білої (*Populus alba*) та чорної (*P. nigra*), верби білої (*Salix alba*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), бирючини (*Ligustrum vulgare*), шовковиці білої (*Morus alba*), дуба черешчатого (*Quercus robur*), сливи (*Prunus domestica*), груші (*Pyrus communis*), сосни (*Pinus sylvestris*), клену гостролистого (*Acer platanoides*), татарського (*A. tataricum*), американського (*A. negundo*) та сріблястого (*A. sacharinum*) та берези повислої (*Betula pendula*). Чагарниковий ярус формують свидина біла (*Swida alba*) та криваво-червона (*S. sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), дрід фарбувальний (*Genista tinctoria*), крушина ламка (*Frangula alnus*), черемха пізня (*Padus serotina*), пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*), ожина сиза (*Rubus caesius*), верба сіра (*Salix cinerea*) та тритичинкова (*S. triandra*), а також калина звичайна (*Viburnum opulus*). Наявні ліани дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та виноград здичавілий (*Vitis vinifera*). На деревах зростає омела біла (*Viscum album*) – рослина дуже важлива для зимового харчування птахів.

В травостой тут зростають кропива дводомна (*Urtica dioica*), суниця лісова (*Fragaria vesca*), коротконіжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), ториліс японський (*Torilis japonica*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), подорожник великий (*Plantago major*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*) та чоловічий (*D. filix-mas*), лопух великий (*Arctium lappa*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та звичайне (*L. vulgaris*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* agg.), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*) та конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

В комплексі з лісовим біотопом трапляються фрагменти інших біотопів, зокрема, лучного. Тутешні фрагменти лук мають дуже строкатий склад видів. Тут зростають стоколос розчепірений (*Bromus squarrosus*), китник лучний (*Alopecurus pratensis*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), валері-

ана лікарська (*Valeriana officinalis*), підмаренник справжній (*Galium verum*) та північний (*G. boreale*), щавель кислий (*Rumex thyrsiflorus*), горобиний (*R. acetosella*) та кінський (*R. confertus*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), сріблястий (*P. argentea*) та повзучий (*P. reptans*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), довголиста (*V. longifolia*) та колосиста (*V. spicata*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), плакун лозний (*Lythrum virgatum*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), деревій пагорбовий (*Achillea collina*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), оман верболистий (*Inula salicina*), незабудка польова (*Myosotis arvensis*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*), агалик-трава гірська (*Jasione montana*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), псамофіліела мурова (*Psammophliella muralis*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), чина лучна (*Lathyrus pratensis*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), гірська (*T. montanum*), лучна (*T. pratense*) та повзуча (*T. repens*), горошок мишачий (*Vicia cracca*) та тонколистий (*V. tenuifolia*), ситник стиснутий (*Juncus compressus*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), пальчатка кров'яна (*Digitaria sanguinalis*) та костриця червона (*Festuca rubra*). Лучною рослинністю вкрито, зокрема, ділянку давньоруського городища в південно-західній частині острова Лопуховатий.

На більш знижених вологих, болотистих ділянках зростають плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*) та високий (*L. exaltatus*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*) та земноводний (*P. amphibia*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), вех широколистий (*Sium latifolium*) та лепешняк великий (*Glyceria maxima*). Тут також поширені півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), та півники сибірські (*Iris sibirica*), які включено до Червоної книги України (2009а).

На сухих піщаних ділянках зростають екземпляри верби гостролистої (*Salix acutifolia*). Тут також поширені ділянки псамофітних лук за участі таких видів, як кунічник наземний (*Calamagrostis epigejos*), костриця Бекера (*Festuca beckeri*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), очиток шестирядний (*Sedum sexangulare*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), жито лісове (*Secale*

sylvestre), цмин піщаний (*Helichrysum arenarium*) та смілка татарська (*Silene tatarica*).

Біотопи псамофітних лук також охороняються згідно Оселищній директиві ЄС. Зокрема, охороняються піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120, остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Куточок острова Лопуховатий.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Краєвид острова Лопуховатий.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Псамофітні угруповання також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: Євро-сибірські піонерні угруповання на карбонатних пісках – E1.12 (відповідник біотопу 6120 Директиви ЄС), не зімкнені не середземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах – E1.9, псамофітні піонерні комплекси (відповідник біотопу 2330 Директиви ЄС). Охороняється також комплекс біотопів X35 – континентальні піщані дюни (Тлумачний..., 2017).

Західні береги острова являють собою суцільні комплекси недоторканої водної та прибережно-водної рослинності. В складі прибережно-водної рослинності поширені рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), а також куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*). В складі водної рослинності у берегах острова зростають кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), ряска мала (*Lemna minor*), різуха велика (*Najas major*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*) та сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), внесена до Червоної книги України (2009а). Тут також зростають великі поля глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) та латаття білого (*Nymphaea alba*), які охороняються Зеленою книгою України (2009).

Східні береги острова, які експлуатувалися як кар'єри для гідронамиву,

зараз являють собою зону формування піонерних комплексів дніпровської заплави.

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно-плаваючих скучень жабурника – С1.222, сальвінії плаваючої – С1.225, різак – С1.223, вільно плаваюча рослинність евтрофних водойм (ряски, різак, сальвінія, вольфія) – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці та різухи – С1.33, евтрофна рослинність повільно текучих річок (угруповання водяних жовтеців, рдесників лискучого та гребінчастого, їжача голівка зринувша, стрілолист та глечики жовті) – С2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумачний.., 2017).

Такі умови особливо сприятливі для збереження великого комплексу рідкісних та типових для непорушеної заплави комах та інших безхребетних. Звичайними видом на острові Лопуховатий є бобер (*Castor fiber*), який охороняється Додатком III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

6.13. Острів Оболонський – проектована пам'ятка природи місцевого значення «Оболонський острів»

Цей острів (50.504581, 30.530100) утворився внаслідок відокремлення фрагменту західного берегу більшого острова Муромець. Оболонський острів та розташований біля його східного узбережжя невеликий острів Шарлеманя (пропонована назва на честь видатного природоохоронця – М. В. Шарлеманя) площею 14,77 га у 2004 р. номінально увійшли до регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», проте жодної реальної охорони поки не отримали. Адміністративно об'єкт перебуває в межах Деснянського району м. Києва.

Охорони тут вимагають практично непорушені угруповання псамофітних лук, зокрема на верхівці дніпровського кліфу, а також фрагменти лісової та водно-болотяної заплавної рослинності. Лісові угруповання складені типовими для заплави видами, такими як тополя чорна (*Populus nigra*), верба біла (*Salix alba*) та сіра (*S. cinerea*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), обліпіха (*Hippophae rhamnoides*) та свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*). Трапляються зарості хмелю (*Humulus lupulus*).

Найбільшу цінність становлять значні площі псамофітної рослинності. Тут зростають костриця Бекера (*Festuca beckeri*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), хвилівник звичайний

(*Aristolochia clematitis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*) пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), жовтушник сірий (*Erysimum canescens*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), смілка татарська (*Silene tatarica*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), мітлиця виноградникова (*Agrostis vinealis*), щавель кислий (*Rumex thyrsoiflorus*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*) та щавель горобиний (*Rumex acetosella*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*). Кінцевою стадією розвитку цих угруповань є зарості верби гостролистої (*Salix acutifolia*).

Біотопи псамофітних лук охороняються згідно Оселищної директиви ЄС. Зокрема, охороняються піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120, остепнені луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Псамофітні угруповання також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: євро-сибірські піонерні угруповання на карбонатних пісках – Е1.12 (відповідник біотопу 6120 Директиви ЄС), не зімкнені не середземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах – Е1.9, псамофітні піонерні комплекси (відповідник біотопу 2330 Директиви ЄС).

В прибережній зоні острова добре розвиненою є гідрофільна рослинність за участі рогузу вузьколистого (*Typha angustifolia*) та широколистого (*T. latifolia*), ситника тонкого (*Juncus tenuis*) та берули прямої (*Berula erecta*).

Куточок Оболонського острова взимку.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Затока Вовкувата.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Природна ізоляція об'єкту сприяє спокою його фауни, представленій усіма головними групами тварин заплави. Тут, зокрема, виявлено богомола (*Mantis religiosa*) та бабку красуню блискучу кримську (*Calopteryx splendens taurica*).

Детальніше дивіться (Парнікоза І. Малі острови на Дніпрі. Цикл науково-популярних статей, 17.08.2020).

6.14. Озеро Малинівка – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Малинівка»

Озеро Малинівка – релікт колишньої системи рукавів Десни. Знаходиться в Деснянському районі Києва в межах Русанівського дачного масиву. Площа об'єкту 11,9 га. Адміністративно перебуває в межах Дніпровського району м. Києва.

Озеро зберегло натуральний гідрорежим. Його береги вкриті природною рослинністю. В складі водної рослинності присутня внесена до Червоної книги України (2009а) водна папороть – сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер, та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Озеро Малинівка. Фото І. Парнікози, 2011 р.

Затока Вовкувата.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно плаваючих скупчень жабурника (*Hydrocharis morsus-ranae*) – С1.222, сальвінії плаваючої – С1.225, різака (*Stratiotes aliodes*) – С1.223, вільно плаваюча рослинність евтрофних водойм (ряски, різак, сальвінія) – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці та різухи – С1.33, мезотрофна рослинність повільно текучих водотоків – С2.33, евтрофна рослинність повільно текучих річок – С2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумачний..., 2017).

Разом з цим озером, під охорону варто взяти і розташоване неподалік невелике озеро Зеркалка. В силу лише сезонної відвідуваності озера сприяють підтриманню місцевого вогнища біорізноманіття. Озера слугують місцем відпочинку місцевих дачників.

6.15. Затока Вовкувата – проектоване заповідне урочище «Пернатий Рай»

Об'єкт являє собою затоку Вовкувата – частину колишньої Почайнинської затоки Дніпра, яка на початку ХХ ст. була відрізана залізничною колією до Подільського залізничного мосту. Об'єкт знаходиться між вулицями Миколи Плав'юка та проспектом Степана Бандери в межах Оболонського району м. Києва.

План І. Таїрова (1902 р.) подає на місці Вовкуватої суходільне озеро без назви, саме по ньому 1916 р. провели залізничний насип. Перпендикулярна до Дніпра спрямованість Вовкуватої сформувалася у 1930–40-х рр. На лоцманських схемах 1960-х рр. її подано під назвою Гарячка (близько 400 м) (Вакулишин, 2014).

Впродовж тривалого періоду ця ділянка київської заплави залишилася немов би законсервованою. Колись береги затоки були вкриті розвиненим заплавлним лісом. З тих часів збереглася величезна верба, що має в охопленні 5 м. По берегах колишньої затоки відновився спонтанний ліс з білої тополі (*Populus alba*), осока (*P. nigra*), білої верби (*Salix alba*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*) та робінії (*Robinia pseudoacacia*).

Як домішки можна зустріти такі види як горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), клен американський (*Acer negundo*), айлант (*Ailanthus altissima*), обліпиха (*Hippophae rhamnoides*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), крушина ламка (*Frangula alnus*), шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*), верба тритичинкова (*Salix triandra*), свидина біла (*Swida alba*) та криваво-червона (*S. sanguinea*), а також рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*). Стовбури дерев обвивають ліани: хміль (*Humulus lupulus*), дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та здичавілий виноград (*Vitis vinifera*).

Старих дерев небагато, що свідчить, що ліс цей відновлювався, починаючи приблизно з 1980-х років, тобто з того часу, коли зазнала необоротної трансформації майже вся Оболонь.

В травостої деревостанів зростають тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), кострець Бенекена (*Bromopsis benekenii*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), пірій повзучий (*Elytrigia repens*), подорожник великий (*Plantago major*), ториліс японський (*Torilis japonica*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), лучна (*T. pratense*) та повзуча (*T. repens*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), м'ята довголиста (*Mentha longifolia*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), вербозілля луч-

не (*Lysimachia nummularia*), дивина борошніста (*Verbascum lychnitis*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*) і болотяний (*E. palustre*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*) та мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*).

Вздовж русла, прокладеного до озера каналу, збереглося давнє русло реліктової затоки, яке наповнюється водою лише під час злив. У інший час тут зберігаються невеличкі плеса у вигляді калуж та ставків. Поверхня їх затягнута ряскою, а по краю зростає багата прибережно-водна рослинність.

На піщаних берегах над Вовкуватою збереглися рештки псамофітних угруповань за участі верби гостролистої (*Salix acutifolia*). Представниками псамофітного комплексу в флорі урочища є кипець сизий (*Koeleria glauca*), костриця Бекера (*Festuca beckeri*), мітлиця собача (*Agrostis canina*), морква дика (*Daucus carota*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), а також козельці великі (*Tragopogon major*).

Розвиненою є прибережно-водна рослинність за участі таких видів, як очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*Typha latifolia*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), берула пряма (*Berula erecta*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), череда листяна (*Bidens frondosa*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), плетуха звичайна (*Claystegia sepium*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*).

В складі водної рослинності виявлені жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*), різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), ситник стиснутий (*Juncus compressus*), ряска мала (*Lemna minor*) та кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*). На плесах у верхів'ях затоки можна побачити пагони глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) – виду, який охороняється Рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

Тут також виявлено реліктову папороть – сальвінію (*Salvinia natans*), яка внесена до Червоної книги України (2009а).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи нату-

ральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно плаваючих скучень жабурника (*Hydrocharis morsus-ranae*) – С1.222, сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*) – С1.225, різака (*Stratiotes alioides*) – С1.223, вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм (ряски, різак, сальвінія, вольфія) – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці та різухи – С1.33, мезотрофна рослинність повільно текучих водотоків – С2.33 та евтрофна рослинність повільно текучих річок – С2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумачний..., 2017).

Затоку населяє безліч істот. Полюють річкові мартини (*Chroicocephalus ridibundus*) та крячки (*Sterna hirundo*). В прибережних заростях гніздують лиска (*Fulica atra*), водяна курочка (*Gallinula chloropus*), крижень (*Anas platyrhynchos*), бугайчик (*Ixobrychus minutus*), чирянка велика (*Anas querquedula*) та попелюх (*Aythya ferina*). Тут також виявлено болотяну черепаху (*Emys orbicularis*) – вид, який охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). Також зустрічається бобер (*Castor fiber*), який охороняється Додатком III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

6.16. Острів Долобецький і північна частина урочища Горбачиха – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Долобецький – Горбачиха»

В межах Дніпровського району міста, на острові Долобецький, який знаходиться поблизу Труханового острова, більше половини площі, зайнято малопорушеними екосистемами. Унікальним є також розташоване на лівому березі Дніпра північніше Долобецького острова урочище Горбачиха. Пропонується створити на цих територіях заказник місцевого значення «Долобецький–Горбачиха». Він має включати територію урочища Горбачиха від Петрівського залізничного мосту на півночі до Русанівської протоки на півдні. Із заходу територія заказника обмежується руслом Десенки, а зі сходу – дорогою вздовж Русанівських садово-дачних ділянок. Можливе включення до складу цього заказника реліктового озера-стариці Русанівського, розташованого за протиповіневою греблею. Другою частиною заказника має стати північна частина острова Долобецький аж до межі з парком відпочинку, розташованим південніше. Обидві частини проєктованого заказника знаходяться в межах Дніпровського району Києва.

Площа проектованого об'єкту включає 71 га північної частини острова Долобецький та 80,3 га урочища Горбачихи.

Долобецький – острів, який історично складається з двох частин. Північна – це колишній фрагмент острова Труханів, що пізніше відділився від нього. Південна частина відділилася від острова Венеціанський, який до будівництва Ланцюгового мосту був фрагментом лівого берега. Назва походить від згаданого в літописі Руському Долобського озера.

Горбачиха – урочище з насадженнями другої половини 1950-х рр. Характерна конфігурація склалася на початку ХХ століття, назва усталилася на зламі 1940-х та 1950-х рр. Від Русанівських садів урочище відокремлено у 1974 р. потужною греблею вздовж Русанівського озера. Площа близько 100 га. Довжина – майже 2,5 км. Розвиток курортної інфраструктури (пляжів, бази відпочинку) мав місце у 1960 рр. після спорудження мосту через Венеціанську протоку (Вакулишин, 2014).

На зазначених територіях поєднуються рослинність листяних заплавних лісів та сухих піщаних лук.

Більшу частину острова Долобецький та урочища Горбачиха після зарегулювання Дніпра вкрили спонтанні листяні ліси. Вони сформовані різноманітними видами дерев, серед яких ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), дуб черешчатий (*Quercus robur*), тополя біла (*Populus alba*) та чорна (*P. nigra*), осика (*P. tremula*), верба біла (*Salix alba*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), дуб червоний (*Quercus rubra*), береза повисла (*Betula pendula*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), американський (*A. negundo*), сріблястий (*A. sacharinum*) та татарський (*Acer tataricum*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), шовковиця біла (*Morus alba*), абрикос (*Armeniaca vulgaris*), каркас західний (*Celtis occidentalis*), вишня (*Cerasus vulgaris*), черемха пізня (*Padus serotina*), слива (*Prunus domestica*), груша (*Pyrus communis*) та горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*).

В чагарниковому ярусі листяних лісів Долобецького виявлені пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*), крушина ламка (*Frangula alnus*), ліщина (*Corylus avellana*) (досягає на острові першого ярусу), бузина чорна (*Sambucus nigra*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), свидина біла (*Swida alba*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), бирючина (*Ligustrum vulgare*), птелея трилиста (*Ptelea trifoliata*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*), верба тритичинкова (*Salix triandra*) та верба розмаринолиста (*Salix rosmarinifolia*).

Особливу унікальність в межах міста має велика ділянка листяного лісу в урочищі Горбачиха, а саме старовікові деревостани осокорів та верби білої. Загалом, у деревостанах урочища поширені тополя чорна (*Populus nigra*), топо-

ля біла (*Populus alba*), верба біла (*Salix alba*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), верба тритичинкова (*Salix triandra*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), черемха звичайна (*Padus avium*), дуб черешчатий (*Quercus robur*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), клен татарський (*Acer tataricum*), клен американський (*Acer negundo*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), клен сріблястий (*Acer sacharinum*), береза повисла (*Betula pendula*), шовковиця біла (*Morus alba*), вишня повстиста (*Prunus tomentosa*) та вишня культурна (*Cerasus vulgaris*). В чагарниковому ярусі тут виявлені порічки колосисті (*Ribes spicatum*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), свидина біла (*Swida alba*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), бирючина (*Ligustrum vulgare*), крушина ламка (*Frangula alnus*), шипшина собача (*Rosa canina*) та ожина сиза (*Rubus caesius*).

Окрім того, на Долобецькому острові спеціально висаджено на верхівках піщаних дюн сосну (*Pinus sylvestris*). На деревах в обох урочищах росте омела біла (*Viscum album*). В листяних лісах Долобецького та Горбачихи широко поширені ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та здичавілий виноград (*Vitis vinifera*).

Сформовані за участю багатьох деревних порід заплавні ліси Долобецького та Горбачихи мають дуже багатий травостій. На Долобецькому до його складу входять рідкісні та цінні лікарські рослини. Зокрема, в обох урочищах виявлені гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*) – охороняється Рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), підмаренник північний (*Galium boreale*), Бессерів (*G. mollugo*) та справжній (*G. verum*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*) та річковий (*Equisetum fluviatile*), щитник гребінчастий (*Dryopteris cristata*) та чоловічий (*D. filix-mas*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), ториліс японський (*Torilis japonica*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), деревій заплавний (*Achillea inundata*) та звичайний (*A. millefolium*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), осот польовий (*Cirsium arvense*), нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), тонкопромінник однорічний (*Erigeron annuus*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*) та звичайний (*Solidago virgaurea*), жовтий осот польовий (*Sonchus arvensis*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), гірська (*T. montanum*) та лучна (*T. pratense*), гикавка сіра (*Berteroa incana*), жовтушник сірий (*Erysimum canescens*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), буквиця лікар-

ська (*Betonica officinalis*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*), гравілат міський (*Geum urbanum*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*) та колосиста (*V. spicata*), осока прибережна (*Carex riparia*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), мітлиця тонка (*Agrostis tenuis*), кострець Бенекена (*Bromopsis benekenii*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), гусятник малий (*Eragrostis minor*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*) та кипець сизий (*Koeleria glauca*).

В урочищі Горбачиха в травостої листяного лісу виявлено такі види: тонконіг звичайний (*Poa trivialis*) та дібровний (*P. nemoralis*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), гравілат міський (*Geum urbanum*) та болотяний (*G. rivale*), суниці лісові (*Fragaria vesca*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), сурпиця пряма (*Barbarea stricta*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), морква дика (*Daucus carota*), борщівник сибірський (*Heracleum sibiricum*), ториліс японський (*Torilis japonica*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), деревій пагорбовий (*Achillea collina*) та звичайний (*A. millefolium*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), міцеліс стінний (*Mycelis muralis*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), зніт гірський (*Epilobium montanum*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*) та великий (*P. major*), щавель кучерявий (*Rumex crispus*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та звичайне (*L. vulgaris*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*) та коротконіжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*).

На Долобецькому острові окрім того існує популяція рідкісної і маловивченої папороті – гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*). Цю унікальну рослину включено до Червоної книги України (2009а). В урочищі Горбачиха в листяному лісі, натомість, виявлено споріднену вужачкову папороть – вужачку звичайну (*Ophioglossum vulgatum*). Ця папороть охороняється в межах м. Києва рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. та рекомендована до внесення до Червоної книги України (Парнікоза, Целька, 2018).

В умовах обох урочищ піщані дюни зарослі вербою гостролистою (*Salix acutifolia*). На цих дюнах поширені фрагменти псамофітних угруповань кистри-

ці Бекера (*Festuca beckeri*). На острові Долобецький в їх складі зростають миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), волошки дніпровська (*Centaurea borysthena*) та сумська (*C. sumensis*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbassii*), ушанка дніпровська (*Otites borysthena*), псамофіліела мурова (*Psammophiella muralis*), смілка татарська (*Silene tatarica*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), їдкий (*S. acre*) та шестирядний (*S. sexangulare*), жито лісове (*Secale sylvestre*), кунічник наземний (*Calamagrostis epigejos*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*) та пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*).

Аналогічні комплекси виявлені і в урочищі Горбачиха, тут зростає кипець сизий (*Koeleria glauca*), кистриця Бекера (*Festuca beckeri*), кунічник наземний (*Calamagrostis epigejos*), жито лісове (*Secale sylvestre*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), козельці великі (*Tragopogon major*) та українські (*Tragopogon ucrainicus*) – вид весений в Європейський Червоний список 1991 р., смілка татарська (*Silene tatarica*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), їдкий (*S. acre*) та шестирядний (*S. sexangulare*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), щавель кислий (*Rumex thyrsoiflorus*), горобиний (*R. acetosella*) та кінський (*R. confertus*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), осока лігерійська (*Carex ligerica*) та мітлиця виноградникова (*Agrostis vinealis*).

На більш вологих ділянках Долобецького зростають гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), чистець болотяний (*Stachys palustris*). В лучних угрупованнях Горбачихи виявлено китник лучний (*Alopecurus pratensis*), підмаренник північний (*Galium boreale*), волошку лучну (*Centaurea jacea*), оман британський (*Inula britannica*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), мильнянку лікарську (*Saponaria officinalis*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*), лядвінець рогатий (*Lotus corniculatus*), конюшину повзучу (*Trifolium repens*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), жовтець багатоквітковий (*Ranunculus polyanthemos*), підмаренник справжній (*Galium verum*), дзвінець літній (*Rhinanthus aestivalis*) та малий (*R. minor*), дивину звичайну (*Verbascum phlomooides*), вероніку дібровну (*Veronica chamaedrys*), довголисту (*Veronica longifolia*) та колосисту (*Veronica spicata*), цибулю гранчасту (*Allium angulosum*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), грястицю збірну (*Dactylis glomerata*), пірий повзучий (*Elytrigia repens*) та стокolos безостий (*Bromus inermis*).

Прилегла до урочища Горбачиха та Долобецького острова акваторія Де-

сенки є середовищем існування добре збережених комплексів прибережно-водної рослинності. Зокрема, у прибережній зоні Долобецького острова виявлено рогіз широколистий (*Typha latifolia*) та леерсію рисовидну (*Leersia oryzoides*).

У вологолюбних та прибережно-водних біотопах Горбачихи виявлено значне різноманіття видів. Тут зростають жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), берула пряма (*Berula erecta*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), жовтий осот болотний (*Sonchus palustris*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*) та високий (*L. exaltatus*), м'ята блошина (*Mentha pulegium*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), плакун лозний (*Lythrum virgatum*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), осока прибережна (*Carex riparia*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), що охороняються на території Києва рішенням Київради за № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), ситник членистий (*Juncus articulatus*), кунічник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), їжача головка зринувша (*Sparganium emersum*), яка охороняється рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*) та стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*).

По берегах Десенки поблизу урочища Горбачиха та острова Долобецький добре розвиненою є водна рослинність. Зокрема, тут поширено формації глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) (в комплексі з сальвінією) та сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*), які внесено до Зеленої книги України (2009). Реліктову водну папороть сальвінію плаваючу також включено і до Червоної книги України (2009а).

Вздовж узбережжя острова Долобецький поширений також включений до Червоної книги України (2009а) водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*). Богату водну флору мають узбережжя, затоки та внутрішні водойми урочища Горбачиха. Тут виявлені різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), ряска мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*Lemna trisulca*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrhiza*), різуха велика (*Najas major*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), а також регіонально рідкісні латаття біле (*Nymphaea alba*), яке охороняється Рішенням Київради № 219/940 від

29.06.2000 р. та глечики жовті (*Nuphar lutea*), які охороняються Рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин..., Червона книга України, 2009а). На внутрішній Рогоподібній затоці Долобецького острова зростає також сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*).

Таким чином, на території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Куточок острова Долобецький.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Заплавне урочище «Горбачиха».
Фото І. Парнікози, 2012 р.

На Долобецькому виявлено різні гриби, зокрема біду поганку (*Amanita phalloides*) та головач урновидний (*Handkea utriformis*). На корі дерев зростають лишайники: ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*) та фісція сиза (*Physcia caesia*).

На вказаних територіях зафіксовано велике фауністичне розмаїття. В водах заток Долобецького острова виявлений рідкісний рачок (*Polyphemus pediculus*).

Досить багатий світ плазунів та амфібій включає занесених до Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979) болотяну черепаху (*Emys orbicularis*), ящірку прудку (*Lacerta agilis*) та гостроморду жабу (*Rana arvalis*). Тут також можна зустріти більш звичайних вужа (*Natrix natrix*) та озерну жабу (*Pelophylax ridibundus*).

Зарослі чагарниками смуги заплавлених лісів і піщані коси активно використовуються з кінця літа і до початку льодоставу хвилею мігруючих через місто коловодних і лісових птахів. Зокрема, тут на прольоті зустрічаються за-

несені до Червоної книги України (2009b) види: кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), крячок каспійський (*Hydroprogne caspia*) та крячок малий (*Sternula albifrons*), а також занесені до Додатку II Бернської конвенції (Bern Convention 1979) крячок річковий (*Sterna hirundo*), мартин малий (*Hydrocoloeus minutus*) і ціла низка куликів – побережник чорногрудий (*Calidris alpina*) та червоногрудий (*Calidris ferruginea*), брижач (*Philomachus pugnax*), коловодник лісовий (*Tringa ochropus*) та болотяний (*Tringa glareola*), набережник (*Actitis hipoleucos*) та пісочник малий (*Charadrius dubius*).

Протягом теплого сезону ліси та прилеглі ділянки заплави переповнені птахами: вівсянками, вівчариками, славками, очеретянками, дроздами та синицями. З видів, внесених до Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979), на вказаних територіях постійно гніздує у сорочих гніздах сова вухата (*Asio otus*). Також на гніздуванні зустрічаються ремез (*Remiz pendulinus*), вивільга (*Oriolus oriolus*), малий строкатий (*Dryobates minor*), середній строкатий (*Leioricus medius*), сирійський (*Dendrocopos syriacus*) дятли та жовна сива (*Picus canus*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), одуд (*Urupa erops*), сорокопуд терновий (*Lanius collurio*) та берестянка звичайна (*Hippolais icterina*) (Костюшин, 1994). Спостерігається також висока щільність гніздувань соловейка східного (*Luscinia luscinia*).

Узбережжя острова та заплавної лісу в урочищі «Горбачиха» використовується бобром (*Castor fiber*), якого внесено до Додатку III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

У 2004 р. острів Долобецький площею 128,00 га номінально увійшов до складу регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», проте жодної реальної охорони поки не отримав. Що стосується Горбачихи, то її територію роздано в якості компенсації дачникам, ділянки яких опинилися на трасі нового мостового переходу з Рибальського півострова на Воскресенку (Парнікоза І. Горбачиха: дика і незнана).

6.17. Проектоване розширення ландшафтного заказника місцевого значення «Труханів острів»

Ландшафтний заказник місцевого значення «Труханів острів» оголошено рішенням Київської міської ради від 16 травня 2019 р. Площа заказника 44,4 га – 26,4 га заплавної озера острова Труханів та 18 га острова Міжмостний. Таким чином, створений заказник включив тільки внутрішні озера острова Труханів та невеликий, але цінний острів Міжмостний.

До складу заказника необхідно включити також решту території острова Труханів, включно з територією навколо системи стариць Бабиного озера та півострова Лісовий (135 га) та інші фрагменти острова, які не увійшли до існуючого заказника. Усі території, які передбачаються під розширення заказника,

знаходяться в межах Дніпровського району Києва.

Труханів острів – це «Київська Хортиця», центральний та найбільш історично цінний з усіх київських дніпровських островів. Саме на ньому локалізують літописне озеро, біля якого у 1103 р. з ініціативи князя Володимира Мономаха відбувся з'їзд князів щодо оборони південно-руського прикордоння від половців (Парнікоза І. Київ в часи Русі). У XVI ст. у зв'язку з суперечками на право володіння тутешніми луками між київським Пустинно-Микільським монастирем та міщанами острів вперше згадується як Труханів. Дані суперечки тривали впродовж усього XVI та першої половини XVII ст. У зв'язку з цим, документальна історія Труханового острова починається з 4 липня 1508 р. З островом пов'язана і атака козацьких човнів на литовські байдаки, здійснена 26 серпня 1651 р. Ця битва, а також і Труханів острів зображено на досить умовному малюнку А. ван Вестерфельда (Парнікоза І. Заплава Дніпра в Києві в період становлення України (від 1240 р. до середини XIX ст.).

Тривалий час Труханів острів був місцем розташування селища. Неофіційна забудова існувала тут з 1870-х рр. До міської смуги острів включено у 1889 р. На 1902 р. тут нараховується 26 садиб. Офіційно розплановано поселення у 1907 р. Населення станом на 1924 р. – 2200 мешканців, 1926 р. – 2500 мешканців у 290 садибах, 1930–367 будинків. Статус приміської зони зафіксували топографи у 1932 р. Єлизаветинську церкву, зачинену у 1934 р., відновили за часів німецької окупації. Забудова, яка сформувалася на початку 1920-х рр. (1,5 км вздовж Дніпра), залишалася незмінною до часу знищення слобідки. Станом на 1936 р. мешканці мали 85 дійних корів, 37 телиць, 300 кіз, близько 3000 свиней. На час ліквідації селища в ньому проживало 4440 осіб. Міські сіножаті станом на 1923 р. складали 151 га. У 1948 р. на Трухановому острові закладено парк на площі 180 га, висаджено понад 120 тис. дерев та чагарників. З початку 1950-х рр. потужно розкинулася веслувальна база у Матвіївській затоці. Найбільша популярність пляжу на Трухановому припала з кінця 1950-х до другої половини 1960-х рр. від створення Пішохідного мосту до будівництва метро на Венеціанський острів, після чого популярнішим став сучасний Гідропарк (Вакулишин, 2014).

На сьогодні внаслідок потужного рекреаційного тиску відбувається деградація природних екосистем дніпровських островів в межах міста. Тож зараз необхідним є збереження залишків островних екосистем. Двома такими районами зі збереженою природною рослинністю та тваринним світом внаслідок своєї віддаленості від автомобільних доріг та Пішохідного мосту є райони озера Бабине та півострів Лісовий. Обидві цінні території за виключенням заплавної озера не увійшли до природно-заповідного фонду міста і передбачаються для розширення існуючого ландшафтного заказника місцевого значення «Труханів острів».

Район озера Бабине (31 га, 50.474250, 30.543709) являє собою комплекс сухих піщаних, вологих лук та прибережно-водної та водної рослинності. Озера увійшли до створеного заказника, але не прилегла місцевість.

Озеро Бабине розташоване на південь від Матвіївської затоки, має виміри 600 на 70 м. Формування озера завершилося в 1960-х рр. (Вакулишин, 2014). На захід від Бабиного розташовується озеро-стариця Бічне. На північ від них розташовуються озера Окунево (західне) та Сине (східне), а далі на північ озеро Верхнє та Жаб'яче.

Півострів Лісовий (135 га, 50.460697, 30.555418) – східний півострів острова Труханів, який вкритий суцільним заплавленим листяним лісом. Тут наявні окремі ділянки піщаних гряд та невеликі заболочені водойми.

Найбільші площі обох частин Труханового та острова Міжмостний займають заплавні ліси. Спонтанні листяні ліси вкрили майже весь Труханів острів одразу після зарегулювання Дніпра. Їх основу складають типові для заплави деревостани тополі чорної (*Populus nigra*). Деревостани формують також інші види дерев, які або самі поширилися або були висаджені під час заліснення острова після Другої світової війни: дуб черешчатий (*Quercus robur*) та червоний (*Q. rubra*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), татарський (*A. tataricum*), американський (*A. negundo*), та сріблястий (*A. sacharinum*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), верба біла (*Salix alba*), дика груша (*Pyrus communis*), черемха (*Padus avium*), здичавіла яблуня (*Malus domestica*) та в'яз гладкий (*Ulmus laevis*).

Чагарники представлені такими видами, як аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), птелея трилиста (*Ptelea trifoliata*), сніжноягідник (*Symphoricarpos albus*), бруслина європейська (*Euonymus europaea*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), крушина ламка (*Frangula alnus*), пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), шипшина собача (*Rosa canina*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), ожина сиза (*Rubus caesius*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), спірея верболиста (*Spiraea salicifolia*), верба тритичинкова (*Salix triandra*) та розмаринолиста (*S. rosmarinifolia*). Подекуди зустрічається також здичавілий барбарис (*Berberis vulgaris*).

В лісах Труханового острова поширені ліани: хміль (*Humulus lupulus*), дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та здичавілий виноград (*Vitis vinifera*).

В травостой заплавлених лісів зростають конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), вероніка струмко-

ва (*Veronica beccabunga*), довголиста (*V. longifolia*), колосиста (*V. spicata*), щитник гребінчастий (*Dryopteris cristata*), шартрський (*D. carthusiana*), та чоловічий (*D. filix-mas*), суніці лісові (*Fragaria vesca*) та зелені (*F. viridis*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), гравілат міський (*Geum urbanum*), коротконіжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), стоколос безостий (*Bromus inermis*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*) та наземний (*Calamagrostis epigejos*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), перстач повзучий (*Potentilla reptans*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), лобода калинолиста (*Chenopodium opulifolium*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), борщівник сибірський (*Heracleum sibiricum*), ториліс японський (*Torilis japonica*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), подорожник великий (*Plantago major*), жовтець золотистий (*Ranunculus auricomus*) та повзучий (*Ranunculus repens*), латук дикий (*Lactuca seriola*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), перестріч гайовий (*Melampyrum nemorosum*) та вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*).

В лісах півострова Лісовий з 2000 р. зберігається велика популяція рідкісної папороті – гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*). Цей вид включено до Червоної книги України (2009а). В 2020 р. тут виявлено також орхідею коручку чемерникову (*Epipactis helleborine*). В складі лісової рослинності виявлено також регіонально рідкісний вид – самосил часниковий (*Teucrium scordium*). У 2018 р. нами у популяції гронянки виявлено інший регіонально рідкісний вид – вужачку звичайну (*Ophioglossum vulgatum*), яка також охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та рекомендована до внесення у Червону книгу України (Парнікоза, Целька, 2018).

В трав'яному покриві тутешніх лісів було зафіксовано також плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum*), який охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Значні площі на півострові Лісовий і в районі Бабиного озера займають угруповання піщаних лук. Вони сформувалися на підвищених ділянках пісків в умовах недостачі вологи. Саме тому тут під час кінцевої стадії сукцесії формуються зарості шелюги – верби гостролистої (*Salix acutifolia*). Проміжною стадією є відкриті псамофітні угруповання за участі посухостійких видів, таких як очиток звичайний (*Sedum maximum*) та їдкий (*S. acre*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), дивина фіоле-

това (*Verbascum phoeniceum*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*) щавель кислий (*Rumex thyrsiflorus*), горобиний (*R. acetosella*) та кінський (*R. confertus*), кмин звичайний (*Carum carvi*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), псамофіліела мурова (*Psammophliella muralis*), смілка татарська (*Silene tatarica*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), вероніка трилиста (*Veronica tryphyllos*), різушка Таля (*Arbidopsis thaliana*), крупка весняна (*Erophilla verna*), незабудка польова (*Myosotis arvensis*) та чаполоч пахуча (*Hierochloe odorata*). Звичайною є також очиток шестириядний (*Sedum sexangulare*), який знаходиться тут на східній межі свого поширення.

На нижчих ділянках домінує комплекс вологих високотравних лук. На луках звичайними є оман британський (*Inula britannica*), пахучка звичайна (*Clinopodium vulgare*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), молочай кипарисовидний (*Euphorbia cyparissias*), вероніка сива (*Veronica incana*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), перестріч гребінчастий (*Melampyrum cristatum*), авран лікарський (*Gratiola officinalis*), підмаренник справжній (*Galium verum*) та північний (*G. boreale*), дивина ведмеже вухо (*Verbascum thapsus*), дивина звичайна (*Verbascum phlomoides*), конюшина гірська (*Trifolium montanum*), лучна (*T. pratense*) та повзуча (*T. repens*), горошок тонколистий (*Vicia tenuifolia*), золототисячник рожевий (*Centaureum erythraea*), хаменерій вузьколистий (*Chamerion angustifolium*), ранник тіньовий (*Scrophularia umbrosa*), купина пахуча (*Polygonatum odoratum*) та смілка звичайна (*Silene vulgaris*).

По берегах численних озер проток і заток зустрічаються вологі лучно-болотяні комплекси. Тут поширені сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), вех широколистий (*Sium latifolium*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*) та малий (*P. minor*), м'ята блошина (*Mentha pulegium*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), підмаренник болотяний (*Galium palustre*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), золотушник звичайний (*Solidago virgaurea*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), жеруха гірка (*Cardamine amara*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), кунічник сіруватий (*Calamagrostis canescens*) та водяний хрін болотний (*Rorippa palustris*).

Куточок півострова Лісовий, Труханів острів.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Бабине озеро, Труханів острів.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

На зволжених луках траплялася орхідея – пальчатокорінник м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*), занесена до Червоної книги України (2009а). А ближче до берегів водойм зростають поважного віку екземпляри верби білої (*Salix alba*).

Прибережно-водна флора Труханового острова включає такі види як рогіз широколистий (*Typha latifolia*), їжача головка зринувша (*Sparganium emersum*), яка охороняється рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*) та ланцетна (*Alisma lanceolatum*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*), осока гостра (*Carex acuta*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), рутвиця жовта (*Thalictrum flavum*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*) та стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*).

Периферія усіх внутрішніх водойм острова восени стає зоною розвитку надзвичайно цінної алювіальної рослинності. Цей тип рослинності розвивається на мулистих літоралях, які формуються в результаті спадання води, за участі таких видів як: смикавець бурий (*Cyperus fuscus*), ситняг голковидний (*Eleocharis acicularis*), подорожник проміжний (*Plantago major subsp. intermedia*) та ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*). Тут також трапляються виринниця весняна (*Callitriche verna*), вероніка ставкова (*Veronica beccabunga*) та джерельна (*V. anagallis-aquatica*), ситник членистий (*Juncus articulatus*) та водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*). В літоральній зоні утворює куртини мох красивомошка загострена (*Calliergonella cuspidata*).

Пальчатокорінник (зозульки) м'ясо-червоний. Фото і малюнок І. Парнікози

Не менш різноманітною є флора відкритих водойм островів і прилеглої до них акваторії Дніпра. Поширеними тут є глечики жовті (*Nuphar lutea*) та латаття біле (*Nymphaea alba*), угруповання яких (в комплексі з сальвінією чи водяним горіхом) включено до Зеленої книги України (2009), різуха велика (*Najas major*), жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*), водяний жовтець (*Batrachium sp.*), різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), ряска мала (*Lemna minor*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), рдесник стиснутий (*Potamogeton compressus*) та пронизанolistий (*P. perfoliatus*) та водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), включений до Червоної книги України (2009а). У воді розвиваються нитки зеленої водорості кладофори (*Cladophora sp.*).

Рідкісні угруповання водних макрофітів поширені також на Матвіївській затоці Труханового острова. Тут зростають латаття біле, які охороняються на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р., водяний горіх плаваючий, та глечики жовті, які охороняються на території Києва рішенням Київради № 880/2290 за 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). Всі ці рослини добре пристосовані до перепадів рівня води, пов'язаних з гідрорежимом водосховища.

Звичайною в водоймах є також реліктова водна папороть – сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), внесена до Червоної книги України (2009а). Угруповання сальвінії плаваючої охороняються Зеленою книгою України (2009), і є рідкісними загалом по Україні.

Сезонна динаміка озера Бабіне характеризувалася двома піками розвитку водоростей: першим – навесні, що викликаний розвитком синьо-зелених водоростей, та другим – влітку, в який внесок роблять також зелені водорості (Кравцова, 2017).

Загалом, на території проектного розширення заказника наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Флора мохів Труханового острова також включає 45 видів (Ізотова, Партика, 1988). На ґрунтовому та кам'яному субстратах зростає арідниця сільська (*Syntrichia ruralis*), головмох сріблястий (*Bryum argenteum*), гримія подушкова (*Grimmia pulvinata*), розтріщеник (*Schistidium sp.*), всюдник пурпуровий (*Ceratodon purpureus*) та красивоношка загострена (*Calliergonella cuspidata*). На стовбурах дерев зростають мохи пілезія багатокоробочкова (*Pylaisia polyantha*), прямоволосник прозорий (*Orthotrichum diaphanum*), а також представники родів оманозубець (*Anomodon*), сонмох (*Hypnum*) та ін. На Трухановому острові В.М. Вірченком (2006) виявлено також головмох Клігрефа (*Bryum klinggraeffi*).

На піщаних луках Труханового острова виявлено гриб зморшок їстівний (*Morchella esculenta*), а у лісах такі види грибів, як веселка фіолетова (*Phallus hadriani*), шампінйон польовий (*Agaricus bisporus*), мухомор червоний (*Amanita muscaria*), головач мішководний (*Handkea utriformis*), дощовик велетенський (*Calvatia gigantea*), підберезник звичайний форма біла болотна (*Leccinum scabrum f. chioneum*). З дереворуйнівних грибів розвиваються трутовики лускатий (*Polyporus squamosus*), справжній (*Fomes fomentarius*) та сірчано-жовтий (*Laetiporus sulphureus*), лусчатка руйнівна (*Pholiota destruens*), коріол різнобарвний (*Trametes versicolor*), глива (*Pleurotus cornucopiae*) та плютей оленячий (*Pluteus cervinus*).

Територія Труханового острова в межах проектного заказника характеризується багатоманітною фауною. В водах озера Бабіне поширений рідкісний в Києві джгутіконосець – *Ceratium*.

У внутрішніх водоймах острова мешкають двостулкові моллюски (перлівниці та жабурниці), що є ознакою їх чистоти та проточності.

На Трухановому острові виявлено 30 видів бабок. Серед них дозорець-імператор (*Anax imperator*) (Червона книга, 2009а); білоноська товстохвоста (*Leucorrhinia caudalis*), дуже рідкісний вид, охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979) та рішенням Київради №879/2289 від 23.12.2004; сіролютка кільчаста (*Symptetra paedisca*) – на півночі України звичайний, на півдні – більш рідкісний, охороняється рішенням

Київради №879/2289 від 23.12.2004; тонкочеревець південний (*Sympetrum meridionalis*) – вид, який охороняється в Києві рішенням Київради №879/2289 від 23.12.2004. Загалом, Труханів острів можна вважати дуже багатим на бабок, адже тут зустрічається 40,5% видів фауни бабок України (Перелік рослин та тварин...; Титар, 2003).

Бабине озеро має також багату іхтіофауну. Тут мешкають плітка звичайна (*Rutilus rutilus*), в'язь (*Leuciscus idus*), краснопірка звичайна (*Scardinius erythrophthalmus*), лин звичайний (*Tinca tinca*), верховодка звичайна (*Alburnus alburnus*), плоскирка звичайна (*Blicca bjoerkna*), лящ (*Abramis brama*), гірчак європейський (*Rhodeus amarus*), карась золотий (*Carassius carassius*), який включений до Червоної книги України (2009b), карась сріблястий (*Carassius gibelio*), щипавка звичайна (*Cobitis taenia*), щука (*Esox lucius*), вівсянка (*Leucaspis delineatus*), триголкова колючка звичайна (*Gasterosteus aculeatus*), окунь (*Perca fluviatilis*), бичок-гонець (*Babka gymnotrachelus*) (Кундієв та ін., 2005). Це пояснюється тим, що у роки повеней озеро з'єднувалося з Дніпром, що вело до збагачення його іхтіофауни.

Ще не так давно на озері Бабине знаходилася колонія бобрів (*Castor fiber*). В дуплах старих дерев острова знаходять схованки декілька видів кажанів, які занесені до Червоної книги України (2009b).

В заплавних листяних лісах та коло води мешкають такі види птахів: рибалочка (*Alcedo atthis*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), жовна сива (*Picus canus*), дятли великий (*Dendrocopos major*) та середній строкаті (*Leiorpicus medius*), сирійський дятел (*Dendrocopos syriacus*), вивільга (*Oriolus oriolus*), кропив'янка чорноголова (*Sylvia atricapilla*), садова (*Sylvia borin*) та прудка (*Sylvia curruca*), мухоловки сіра (*Muscicapa striata*) та білошия (*Ficedula albicollis*), зеленяк (*Chloris chloris*), горихвістка чорна (*Phoenicurus ochruros*), щиглик (*Carduelis carduelis*) (Костюшин, 1994). 26.01.1996 р. на острові зафіксовано орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*), який занесений до Червоної книги України (2009b) (Костюшин, 1998). Восени прилегла акваторія Матвіївської затоки стає місцем відпочинку птахів, які летять на південь.

Для існування рослинних і тваринних комплексів району озера Бабине необхідним є збереження перезволожених лук, зарослих низинок і боліт, а також заборона будь-яких заходів з регулювання водотоків, меліорації та інших, що можуть призвести до змін водного режиму водойм острова.

Для збереження фауни півострова Лісовий необхідно є заборона розчищення лісу, вивезення старих трухлявих колод, вітровалу, санітарних рубок дерев, заходів з «окультурення». Дуже важливим є збереження старих, сухих, дуплистих та загиблих дерев, що дають притулок різним видам комах, птахів та ссавців, включаючи рідкісних та зникаючих. Зважаючи на це, необхідно розглянути можливість створення на півострові Лісовий окремого заповідного урочища.

6.18. Південна частина острова Венеціанського (Гідропарк), острів Малий Гідропарк, а також мілина біля Венеціанського острова – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Венеціанський»

До складу заказника пропонується включити південну частину острова Венеціанського (Гідропарк), острів Малий Гідропарк, а також міліну на південний захід від Венеціанського острова. Усі ці території знаходяться в межах Дніпровського району Києва. Загальна площа об'єкту – 109,2 га.

Колись Венеціанський острів був вкритий суцільними вологими луками, які перетинали численні протоки. Після будівництва греблі Київської ГЕС рівень Дніпра знизився, острів перестав затоплюватися, тож його вкрив спонтанний ліс, частково трансформований за участю людини в паркові комплекси.

Після Другої світової війни виникла ідея створити на місці спаленої Передмостової Слобідки відпочинково-розважальне містечко. Назва «Гідропарк» фігурує з 1965 р. і походить від однойменної станції метро. За два роки на площі близько 100 га закладено парк імені 50-річчя Жовтня. У 1980-ті рр. тут відпочивало до 100 тис. людей (Вакулишин, 2014).

У 1981 р. на острові заклали паркову алею Дружби народів на честь 1500-річчя Києва, про що свідчить встановлений на ній меморіальний камінь.

Наразі південна частина острова та острів Малий Гідропарк являють собою комплекс тополево-вербових лісів, декоративних паркових насаджень з фрагментами прибережно-водної та водної рослинності.

Мальовничості південній частини острова надають групи старезних чорних (*Populus nigra*) та білих тополь (*P. alba*).

В деревостанах південної частини острова Венеціанський та острова Малий Гідропарк звичайними є біла верба (*Salix alba*), груша (*Pyrus communis*), береза повисла (*Betula pendula*), в'яз шорсткий (*Ulmus glabra*) і гладкий (*U. laevis*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), дуб черешчатий (*Quercus robur*), клен американський (*Acer negundo*), шовковиця біла (*Morus alba*) та вишня (*Cerasus vulgaris*). З чагарників звичайними є аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*), крушина ламка (*Frangula alnus*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), свидина біла (*Swida alba*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*) та бузина чорна (*Sambucus nigra*).

В насадженнях зустрічаються також штучно насажені дерева та кущі: сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), гіркокаштан кінський (*Aesculus hippocastanum*), дуб червоний (*Quercus rubra*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), японський (*A. platanum*), явір (*A. pseudoplatanus*),

татарський (*A. tataricum*) та сріблястий (*A. sacharinum*), ялина колюча (*Picea pungens*), чубушник (*Philadelphus coronarius*), горіх волоський (*Juglans regia*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), сніжноягідник (*Symphoricarpos albus*), бруслина європейська (*Euonymus europaea*), пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*), бирючина (*Ligustrum vulgare*), спірея японська (*Spiraea japonica*) та Вангутта (*Spiraea x vanhouttei*), а також барбарис (*Berberis vulgaris*).

Тут також зустрічаються ліани: дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та хміль (*Humulus lupulus*).

Травостій в деревних насадженнях представлений сумішшю видів вихідної флори та мігрантами, які поширилися сюди після припинення режиму заливання водами Дніпра. Це хвощ польовий (*Equisetum arvense*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*) та чоловічий (*D. filix-mas*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), фіалка шорстка (*Viola hirta*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), полуниці (*Fragaria x ananassa*), гравілат міський (*Geum urbanum*), далекосхідна гречка (*Reynoutria japonica*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), подорожник великий (*Plantago major*), глуха кропива плямиста (*Lamium maculatum*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), щиріця звичайна (*Atriplex retroflexus*), ториліс японський (*Torilis japonica*), кострець Бенекена (*Bromopsis benekenii*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*), куничник сіриватий (*Calamagrostis canescens*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*) та хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*).

Представниками лучної флори є грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), конюшина польова (*Trifolium arvense*) та повзуча (*T. repens*) деревій пагорбковий (*Achillea collina*) та звичайний (*A. millefolium*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*) та горошок мишачий (*Vicia cracca*).

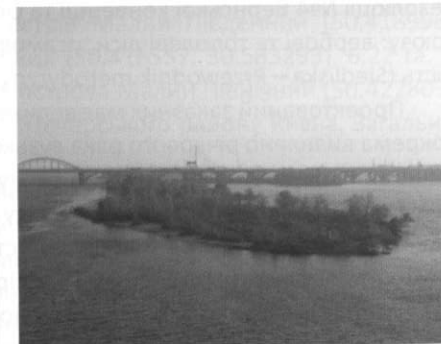
На території об'єкту присутні також фрагменти цінних псамофітних угруповань. Наявні як зарості шелюги (*Salix acutifolia*), так і невеликі фрагменти відкритих угруповань за участі таких рослин, як костриця Бекера (*Festuca beckeri*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), дивина борошніста (*Verbascum lychnitis*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), підмаренник справжній (*Galium verum*), тонконіг лучний (*Poa pratensis*), жито лісове (*Secale sylvestre*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), щавель кислий (*Rumex thyrsiflorus*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), смілка татарська (*Silene tatarica*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*) та звичайний (*A. vulgaris*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), гвоздика Бор-

баша (*Dianthus borbassii*), псамофілієла мурова (*Psammophliella muralis*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та шестириядний (*S. sexangulare*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*) та козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*) – вид, внесений в Європейський Червоний список 1991 р. (Європейський красний список, 1992).

В складі вологолюбної рослинності зростають осока прибережна (*Carex riparia*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), вовоконіг європейський (*Lycopus europaeus*), незабудка болотяна (*Myosotis scorpioides*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), м'ята блошина (*Mentha pulegium*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), жовтий осот болотний (*Sonchus palustris*), куничник сіриватий (*Calamagrostis canescens*) та деревій верболистий (*Achillea salicifolia*).

Південна частина острова Венеціанський.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Острів Малий Північний.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

В складі прибережно-водної рослинності зростають частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), ситник стиснутий (*Juncus compressus*) та тонкий (*J. tenuis*), ряски: мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*Lemna trisulca*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), а також їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*), яка охороняється рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). В літоральній зоні утворює куртини мох красивомошка загострена (*Calliergonella cuspidata*).

Водна рослинність панує по узбережжям острова та на внутрішніх водоймах Венеціанського острова та острова Малий Гідропарк. Тут зустрічаються глечики жовті (*Nuphar lutea*), угруповання яких (в комплексі з сальвінією) включено до Зеленої книги України (2009). Загалом же водний фіто-

комплекс тут напрочуд багатий: рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoiliatus*), гребінчастий (*P. pectinatus*), кучерявий (*P. crispus*), водопериця кільцева (*Myriophyllum verticillatum*), жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*), різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), елодея (*Elodea canadensis*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) – вид включений до Червоної книги України рослини (2009а) та водорость кладофора (*Cladophora sp.*), що утворює мотки – жабуріння. В старицях ще зустрічається занесена до Червоної книги України (2009а) реліктова папороть сальвінія (*Salvinia natans*), угруповання якої включено до Зеленої книги України (2009). Біля південного закінчення острова збереглося велике місцезростання водяного горіху плаваючого. Колись чисельний в протоках острова, з їх обмілінням він значно скоротив тут свою чисельність.

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний, 2017).

Проектований заказник має велике різноманіття фауни безхребетних. Тут, зокрема виявлено річкового рака вузькопалого (*Astacus leptodactylus*), перлівницю звичайну (*Unio pictorum*) та бабку дідка (*Gomorphus sp.*).

Наявність природного комплексу такого розміру надзвичайно сприятлива для гніздування великої кількості горобиних птахів та навіть великих хижих, таких як яструб великий (*Accipiter gentilis*). На острові зустрічаються такі птахи як вивільга (*Oriolus oriolus*), жовна сива (*Picus canus*), великий строкатий дятел (*Dendrocopos major*), а також дятел малий (*Dryobates minor*), рибалочка (*Alcedo atthis*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), всі види вівчариків (*Phylloscopus sp.*), соловейко східний (*Luscinia luscinia*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), кропив'янки чорноголова (*Sylvia atricapilla*) та садова (*Sylvia borin*), берестянка (*Hippolais icterina*) та костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*). На акваторії гніздують лиска (*Fulica atra*) та крижень (*Anas platyrhynchos*).

Прилегла акваторія вкрай важлива як місце зимування водно-болотних птахів через наявність великої ополонки, що не замерзає. У найсуворіші зими скупчення крижнів (*Anas platyrhynchos*), мартинів звичайних (*Chroicocephalus ridibundus*) та жовтоногих (*Larus cachinanns*) можуть сягати до 1700 особин (Бюлетень РОМ, 2017). У окремі суворі зими на ополонках також тримається зимняк (*Buteo lagopus*) (Домашевский, 2002а).

Наявність зрілих дерев заплавної лісу надзвичайно сприятлива для кажанів, з яких тут трапляються й дуже рідкісні види, наприклад, нічниця ставкова (*Myotis dasycneme*).

Цінною є також мілина навпроти Наводницького парку (2,7 га, 50.431132°,

30.573242°) – затоплений після будівництва водосховища острів. На ній протягом вегетаційного сезону розвивається богата водна рослинність.

Південна частина острова Венеціанського (Гідропарк) та острів Малий Гідропарк номінально увійшли до створеного 2004 р. регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови». Малий Гідропарк рекомендований до заповідної зони, а острів Венеціанський - до зони стаціонарної рекреації (що у випадку його південної частини неправильно). Проте реальної охорони жоден з цих об'єктів поки не отримав.

6.19. Острів Малий – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Острів Малий»

Являє собою групу з трьох піщаних островів: острів Малий Північний (50.423119, 30.584435), 4,18 га; острів Малий Південний (50.418996, 30.586445), 2,52 га; острів Малий Західний (50.416557, 30.583293), 6,22 га, а також міліну біля західного узбережжя острова Малий Північний (50.422803, 30.581009). Об'єкт знаходиться в межах Печерського району Києва. Загальна площа близько 19 га.

Ізольовані з усіх боків широким річищем Дніпра, ці острови надають унікальну можливість прослідкувати розвиток рослинних угруповань в зоні активних руслових процесів, зокрема весь ланцюг сукцесійних змін від первинного заселення піщаних відмілин піонерними фіто-комплексам до розвинених масивів заплавної тополево-вербового лісу як завершальної стадії. Зокрема, перші стадії сукцесії демонструє піщана мілина у острова Малий Північний.

Найнижчий **острів Малий Західний** являє собою все ще затоплюваний острів з зімкнутими деревостанами білої верби (*Salix alba*). Наразі це високі дерева, до яких також домішується в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), клен американський (*Acer negundo*) та сріблястий (*Acer saccharinum*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*) та шовковиця (*Morus sp.*). В ярусі чагарників зростають крушина ламка (*Frangula alnus*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), порічки колосисті (*Ribes spicatum*), ожина сиза (*Rubus caesius*) та свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*). Ближче до берегів на піщаних схилах зустрічається аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*). Подекуди зустрічається верба гостролиста (*Salix acutifolia*).

В підліску рясно зростає дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та здичавилий виноград (*Vitis vinifera*).

У травостой зростають вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), м'яточник чорний (*Ballota nigra*), витка гречка берізкова (*Fallopia convolvulus*),

шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), фіалка шорстка (*Viola hirta*), осока лігерійська (*Carex ligerica*), герань робертова (*Geranium robertianum*), гравілат міський (*Geum urbanum*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), дивина звичайна (*Verbascum phlomoides*), амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisifolia*), злинка однорічна (*Erigeron annuus*), бутень п'янки (*Chaerophyllum temulum*), лобода біла (*Chenopodium album*) та конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Острів Малий Південний тягнеться підвищеним піщаним масивом і є значно вищим за попередній. Зважаючи на це, умови на ньому більш сухі і він вкритий листяним лісом з тополі чорної, верби білої, в'язу гладкого, ясна звичайного, здичавілої яблуні (*Malus domestica*), горобини звичайної, клена сріблястого, рідко клена гостролистого (*Acer platanoides*). В чагарниковому ярусі зростають (*Swida sanguinea*), аморфа кущова, ожина сиза та інтродукований каркас західний (*Celtis occidentalis*). В ярусі ліан зростають дівочий виноград п'ятилисточковий та хміль (*Humulus lupulus*). В травостої зростають хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), енотера (*Oenothera sp.*), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), ситники членистий (*Juncus articulatus*) та стиснутий (*J. compressus*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), смілка татарська (*Silene tatarica*), підмаренник північний (*Galium boreale*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), тонконіг сплюснутий (*Poa compressa*) та вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*). На вологому піску в прибережній зоні та на затінених ділянках острова поширені мохоподібні.

Острів Малий Північний – найвищий і надзвичайно мальовничий завдяки високим берегам та розрідженому деревно-чагарниковому покриву. Велика площа зайнята псамофітним угрупованням кипця сизого (*Koeleria glauca*) – костриці Бекера (*Festuca beckeri*). Подекуди вони перемежуються з розрідженими заростями шелюги (*Salix acutifolia*). В складі цих пісколюбних угруповань зростають волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), хвилівник звичайний, полин дніпровський (*Artemisia campestris*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), вероніка сива (*Veronica incana*), жито лісове (*Secale sylvestre*), мительник вовнистоцвітий (*Kochia laniflora*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*) та очиток шестирядний (*Sedum sexangulare*). Тут зростають також козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*), внесені до Європейського Червоного списку 1991 р. (Європейський Красний список, 1992). Значна частина дюн вкрита покривом мохоподібних. На пісках розріджені деревостани та чагарникові зарості створюють також тополя чорна, абрикос та аморфа кущова. Поодинокі зустрічаються клен гостро-

листый, сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) та горіх волоський (*Juglans regia*). На затінених ділянках також зростають мох короткокошик (*Brachythecium sp.*) та гриби порхавки. Північна частина острова розмивається, внаслідок чого тут наявні піщані кліфи. Матеріал перевідкладається нижче по течії.

В прибережній смузі островів архіпелагу Малий поширені рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), очерет (*Phragmites australis*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*) та сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*). Біля узбережжя островів Малий на мілководдях поширені угруповання куширу зануреного (*Ceratophyllum demersum*), рдесника пронизанолистого (*Potamogeton perfoliatus*), різухи великої (*Najas major*), водяного горіха плаваючого (*Trapa natans*), включеного до Червоної книги України (2009а), глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) та їжачої голівки прямої (*Sparganium erectum*). Останні два види охороняються рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки, водна та алювіальна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

На мілинах поблизу островів поширена перлівниця звичайна (*Unio pictorum*). На острові Малий Західний виявлено популяцію молюска бурштинівки (*Succinea sp.*).

Острів Малий та розташована поблизу мілина слугує ідеальним місцем перепочинку мігруючих птахів під час їх міграції вздовж Дніпра. Біля зарослих осоками берегів цих островів відпочивають крячки, кулики, мартини, качки та інші перелітні птахи. На островах Малому Південному та Західному виявлений бобер (*Castor fiber*), який охороняється Додатком III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Усі острови архіпелагу Малий включені до РЛП «Дніпровські острови» як рекомендовані до заповідної зони. Розташування посеред русла сприяє можливості введення тут заповідного режиму. Проте, реальної охорони вони поки не отримали. Влітку спостерігається значний рекреаційний прес на острови, зокрема Малий Північний, де вдень може відпочивати до 100 осіб.

6.20. Острів Великий Південний – проектований заказник місцевого значення «Острів Великий Південний»

Проектований заказник включає острів Великий Південний (40 га, 50.407481, 30.590095) та острів Сателіт (0,9 га, 50.398310, 30.588448). Загальна площа проектованого об'єкту 40,9 га. Територія об'єкту знаходиться в межах Голосіївського району Києва.

Ці острови становлять велику цінність як фрагмент колись великого Микільського чи Осокорянського острова (з групи Галерних островів), який до будівництва Дарницького залізничного мосту в 1870 р. існував посередині головного русла Дніпра.

Фрагмент узбережжя острова Великий Південний. Фото І. Парнікози, 2011 р.

Водяний горіх плаваючий та глечики жовті біля острова Великий Південний. Фото І. Парнікози, 2011 р.

Для острова характерний хвилястий рельєф, адже вздовж нього протягнулися окремі прируслові вали, які чергуються з западинами. В одній з таких западин на західному узбережжі острова розташована видовжена заросла Осокорянська затока (колишня протока). Вузькі прибережні смуги острова вкриті суцільним листяним лісом. Деревостани острова сформовані тополею чорною (*Populus nigra*), до якої домішуються ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), горіх волоський (*Juglans regia*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), абрикос (*Armeniaca vulgaris*), клен татарський (*Acer tataricum*), слива (*Prunus domestica*), яблуня (*Malus domestica*), груша звичайна (*Pyrus communis*), клен американський (*Acer negundo*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), верба тритичинкова (*Salix triandra*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), липа серцелиста (*Tilia cordata* – одне дерево в західній частині острова). Чагарникові зарості формує аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), бруслина європейська (*Euonymus europaeus*), крушина ламка (*Frangula alnus*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), ожина сиза (*Rubus caesius*) та бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare*). Виявлена інтродукована магонія падуболиста (*Mahonia aquifolium*). В якості ліан виступають дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*), хміль (*Humulus lupulus*) та здичавілий виноград (*Vitis vinifera*).

В травостої зростають хвощ польовий (*Equisetum arvense*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*) та лучне (*L. numularia*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), зірочник лам-

кий (*Stellaria fragilis*), костриця велетенська (*Festuca gigantea*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*), стоколос безостий (*Bromus inermis*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), підмаренник справжній (*Galium verum*) та північний (*G. boreale*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*), фіалка шорстка (*Viola hirta*), герань робертова (*Geranium robertianum*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), куничник сіриватий (*Calamagrostis canescens*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*) та очиток звичайний (*Sedum maximum*). Зустрічаються кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), синяк звичайний (*Echium vulgare*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), лобода біла (*Chenopodium album*), гикавка сіра (*Berteroia incana*), м'яточник чорний (*Ballota nigra*), злинка канадська (*Conyza canadensis*) та дуже рідко - амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisifolia*).

Натомість, найбільші площі на острові займають піщані степи. Вони займають усю центральну, підвищену частину острова. Зокрема виявлено псамофітні луки сформовані кипцем сизим (*Koeleria glauca*) та кострицею Бекера (*Festuca beckeri*). Подекуди вони перемежуються з розрідженими заростями шельюги (*Salix acutifolia*), за участі таких видів як перестріч польовий (*Melampyrum arvense*), очиток їдкий (*Sedum acre*), цмин піщовий (*Helichrysum arenarium*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), вероніка сива (*Veronica incana*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), полин лікарський (*Artemisia abrotanum*), нечуй-вітер волохатенький (*Hieracium pilosella*), пижмо звичайне, гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), ушанка дніпровська (*Otites borysthenticus*), смілка татарська (*Silene tatarica*), жито лісове (*Secale sylvestre*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), мітельник вовнистоцвітий (*Kochia laniflora*), мишія сизий (*Setaria glauca*) та гусятник малий (*Eragrostis minor*). Тут зростають також козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*) та жовтозілля дніпровське (*Senecio borysthenticus*). Ці види було внесено до Європейського Червоного списку 1991 р. (Європейський Червоний список, 1992). Подекуди по піщаним гривам наявні зарості кремени несправжньої (*Petasites spurius*).

В північній та частково центральній частині острова піщані степи переходять у осоковий рідколісся, які є фінальною стадією сукцесії в умовах незатоплюваних алювіальних пісків.

Північна частина острова розвивається, внаслідок чого тут наявні піщані кліфи, а у воді лежать повалені дерева. Матеріал перевідкладається нижче по течії.

Вздовж берегової смуги острова, а також видовженої Осокорянської затоки розвиненою є прибережно-водна та суто водна рослинність. Тут зустрічаються куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), шоломниця звичайна (*Scutellaria*

galericulata), деревій верболистий (*Achillea salicifolia*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), осока прибережна (*Carex riparia*) та гостра (*C. acuta*), череда листяна (*Bidens frondosa*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), різуха велика (*Najas major*), рогіз широколистий (*Typha latifolia*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*) та пронизанолистий (*P. perfoliatus*), які утворюють розріджені угруповання на прибережних мілинах, ряски мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*Lemna trisulca*), а також спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrhiza*). В складі водної рослинності присутні також водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), який включено до Червоної книги України (2009а) та глечики жовті (*Nuphar lutea*), охороняються рішеннями Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

Біля північно-східної околиці острова Великий Південний також розташована велика мілина вкрита угрупованням водяного горіха (*Trapa natans*) та глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) з куртинами їжачої голівки прямої (*Sparganium erectum*) та півників болотяних (*Iris pseudacorus*), які охороняються на території Києва рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...).

На острові виявлено популяцію равлика великого звичайного (*Helix albescens*), а також крота (*Talpa europaea*) та їжака (*Erinaceus roumanicus*).

Острів Сателіт являє собою підвищений піщаний острів майже суцільно вкритий заплавленим лісом з тополі чорної (*Populus nigra*), клена американського (*Acer negundo*), в'язу гладкого (*Ulmus laevis*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), яблуні (*Malus domestica*), абрикоси (*Armeniaca vulgaris*) та сливи (*Prunus domestica*). В ярусі чагарників зростають шипшина собача (*Rosa canina*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare*) та горобина проміжна (*Sorbus intermedia*) та ожина сиза (*Rubus caesius*). Тут також трапляються ліани здичавилий виноград (*Vitis vinifera*), дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*) та інтродукований на цьому острові лимонник китайський (*Schizandra chinensis*). На корі осокорів зростають лишайники: ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*) та фісція сиза (*Physcia caesia*). На відмиряючих деревах зустрічається трутовик сірчано-жовтий (*Laetiporus sulphureus*). На гілках дерев зустрічається омела (*Viscum album*).

В підліску зростають вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*) та лучне (*L. nummularia*), подорожник великий (*Plantago major*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), витка гречка берізкова (*Fallopia convolvulus*), оман верболистий (*Inula salicina*), фіалка шорстка (*Viola hirta*), кінський часник черешковий

(*Alliaria petiolata*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clamatitis*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), злинка канадська (*Conyza canadensis*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), дутень ягідний (*Cucubalus baccifer*), герань робертова (*Geranium robertianum*), підмаренник болотний (*Galium palustre*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*), а також конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...). В полізі заплавного лісу трапляються гриби: хрящ-молочник справжній (*Lactarius resimus*) та зірковик потрійний (*Geastrum triplex*).

На виходах пісків трапляються фрагменти заростей верби гостролистої (*Salix acutifolia*), з травами: куничником сірим (*Calamagrostis canescens*), очитком звичайним (*Sedum maximum*) та шестирядним (*Sedum sexangulare*), кременою несправжньою (*Petasites spurius*) та житом лісовим (*Secale sylvestre*).

По краю острова розвинена болотяна та прибережно-водна рослинність за участі череди листяної (*Bidens frondosa*), вовконога європейського (*Lycopus europaeus*), ситника сплюснутого (*Juncus compressus*), рогозу широколистого (*Typha latifolia*), та водна рослинність представлена угрупованням елодеї канадської (*Elodea canadensis*), водяного горіха плаваючого, який включено до Червоної книги України (2009а), глечиків жовтих та їжачої голівки прямої, що охороняються на території Києва рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...), а також ряски малої (*Lemna minor*) та спіродели багатокореневої (*Spirodela polyrhiza*). На вологих пісках в прибіній зоні поширені куртини красивомошки загостреної (*Calligonella cuspidata*).

Таким чином, у випадку островів Великий Південний та Сателіт наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки, водна та алювіальна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

На піщаних відмілинах біля островів Великий Південний та Сателіт звичайною є перлівниця звичайна (*Unio pictorum*).

Острів – частина пролітного Дніпровського екологічного коридору мігруючих птахів має значення як місце зупинок включеного до Червоної книги України (2009b) кулика-сороки (*Haematorus ostralegus*), який харчується на піщаних мілинах вздовж острова. На мілинах також харчуються або відпочивають крячок річковий (*Sterna hirundo*), чепура велика біла (*Egretta alba*), мартини звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*) та жовтоногий (*Larus cachinnans*), чапля сіра (*Ardea cinerea*) та крижень (*Anas platyrhynchos*).

Острів Великий Південний та Сателіт включені до РЛП «Дніпровські остро-

ви» як рекомендовані до зони регульованої рекреації і заповідної зони відповідно. Розташування посеред русла сприяє можливості введення тут заповідного режиму. Проте реальної охорони вони поки не отримали.

Детальніше про острів Великий Південний дивіться (Парнікоза І. Малі острови на Дніпрі).

6.21. Урочище Покал – Галерний острів, включаючи півострів Гострий – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Галерний острів»

Об'єкт включає урочище Покал, Галерний острів та півострів Гострий в межах Голосіївського району Києва. Площа проєктованого заказника – 177,5 га.

Наразі терени цих урочищ являють собою надзвичайно дикі закутки кивської природи. Після зарегулювання Дніпра та припинення щорічного затоплення піщані поверхні перевідкладених до правого берега колишніх Галерних островів – сучасного Покалу заросли листяним лісом.

Царина заплавного лісу Покал, вид з Лисої гори. Фото І. Парнікози, 2009 р. до варварської рубки лютого 2010 р.

Масив заплавного лісу Покал, вид з Лисої гори. Фото І. Парнікози після варварської рубки лютого 2010 р.

Такі ліси формуються самосівом на вологих піщаних ґрунтах. Деревостани сформовано здебільшого вербою білою (*Salix alba*) та тополею чорною (осокором) (*Populus nigra*), рідше зустрічаються тополя біла (*Populus alba*), осика (*P. tremula*), а в прибережній смугі – верби сіра (*Salix cinerea*) та тритичинкова (*S. triandra*). Участь в тутешніх деревостанах мають також тополя сіривата (*Populus x canescens*), липа серделиста (*Tilia cordata*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*) та малий (*U. pumila*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клени гостролистий (*Acer platanoides*), татарський (*A. tataricum*) та американський (*A. negundo*), граб (*Carpinus betulus*), береза повисла (*Betula pendula*), робінія звичайна (*Robinia*

pseudoacacia), дуб черешчатий (*Quercus robur*), шовковиця біла (*Morus alba*), вишня (*Cerasus vulgaris*), черемха пізня (*Padus serotina*) та горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*).

Напрочуд старі, більше 50-ти років, екземпляри верби білої збереглися, зокрема, вздовж стародавнього гирла річки Либідь. В деревних насадження Покалу виявлено екзотичний каркас західний (*Celtis occidentalis*), батьківщина якого – Північна Америка.

Чагарниковий ярус сформований переважно свидиною криваво-червоною (*Swida sanguinea*) та аморфою кущовою (*Amorpha fruticosa*), також тут зростають крушина ламка (*Frangula alnus*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), свидина біла (*Swida alba*), облепіха (*Hippophae rhamnoides*), шипшина собача (*Rosa canina*), ожина сиза (*Rubus caesius*), бирючина (*Ligustrum vulgare*), жимолость татарська (*Lonicera tatarica*) та бузина чорна (*Sambucus nigra*). На гілках дерев подекуди зростає омела біла (*Viscum album*).

Дерева обплітають ліани дівочого винограду (*Parthenocissus inserta*), здичавілого винограду (*Vitis vinifera*) та хмелю (*Humulus lupulus*).

В трав'яному покриві таких лісів зустрічаються компоненти різних угруповань та біотопів: кропива дводомна (*Urtica dioica*), паслін чорний (*Solanum nigrum*), дивина борошниста (*Verbascum lychnitis*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), перстач неблизкучий (*Potentilla neglecta*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), бугиля лісова (*Anthriscus sylvestris*), морква дика (*Daucus carota*), пастернак лісовий (*Pastinaca sylvestris*), ториліс японський (*Torilis japonica*), бутень п'янкий (*Chaerophyllum temulum*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*), люцерна серповидна (*Medicago falcata*), буркун білий (*Melilotus albus*), конюшина польова (*Trifolium arvense*), горошок мишачий (*Vicia cracca*) та заборний (*V. sepium*), грабельки звичайні (*Erodium cicutarium*), осока гостра (*Carex acuta*) та прибережна (*C. riparia*), ситник стиснутий (*Juncus compressus*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), підмаренник справжній (*Galium verum*), північний (*G. boreale*) та чіпкий (*G. aparine*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), лопух великий (*Arctium lappa*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*) та великий (*P. major*), зніт гірський (*Epilobium montanum*), осот польовий (*Cirsium arvense*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*), гіркий (*Artemisia absinthium*), та лікарський (*A. abrotanum*), цикорій дикий (*Cichorium intybus*), нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*), латук дикий (*Lactuca seriola*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), гаркуша нечуйвітрова (*Picris hieracioides*), тонкопромін-

ник однорічний (*Erigeron annuus*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*) та звичайний (*S. virgaurea*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), розхідник шорсткий (*Glechoma hirsuta*), мітлиця тонка (*Agrostis tenuis*), коротконіжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), стоколос розчепірений (*Bromus squarrosus*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), пальчатка кров'яна (*Digitaria sanguinalis*), гравілат міський (*Geum urbanum*), гусятник волосистий (*Eragrostis pilosa*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum officinale*), бедриниць ломукаменевий (*Pimpinella saxifraga*), тонконіг стиснутий (*Poa compressa*) та лучний (*P. pratensis*).

Найкраще збережені листяні ліси існують наразі у південній частині півострова Гострий. Проте окремі великі сосни свідчать, що раніше ця територія тривалий час була безлісою.

Рослинні раритети урочища Покал. 1 – вужачка звичайна, 2 – коручка чемерникова. Фото Д. Іноземцевої, І. Парнікози

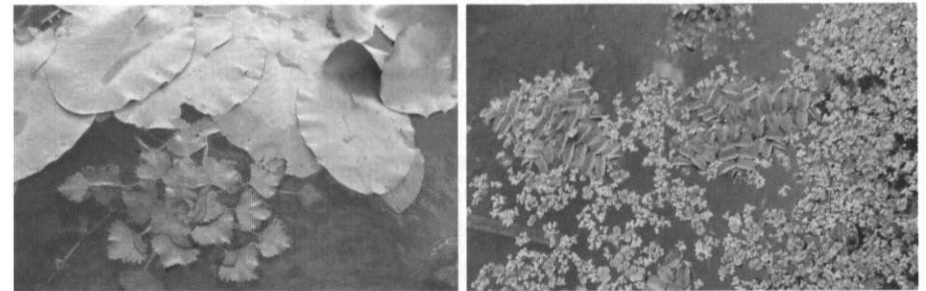
Дніпровське узбережжя півострова Гострий – місце зростання рідкісних водних рослин. Фото І. Парнікози, 2009 р.

Трав'янистий покрив знижень представлений вологолюбною болотистою флорою. Тут трапляються і надзвичайно цінні види, такі як оригінальна і дуже давня папороть вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється на території м. Києва рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. і рекомендована до внесення до Червоної книги України (Перелік рослин та тварин...; Парнікоза, Целька, 2018), а також орхідеї – коручка чемерникова (*Epipactis helleborine*) та болотяна (*E. palustris*), включені до Червоної книги України (2009а). Всі ці види до того ж представлені великими та надзвичайно життєздатними популяціями. В тутешньому лісі виявлено також надзвичайно рідкісну, занесену до Червоної книги України (2009а) орхідею жировик Льюзеля (*Liparis loeselii*). В 2020 р. в урочищі знайдено також червонокнижні пальчатокорінник м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*), зозуліні сльози яйцевидні (*Listera ovata*) та любку (*Platanthera sp.*).

У травостої вздовж гирла Либіді спостерігалася декоративна асоціація пшінки весняної (*Ficaria verna*).

На значній площі півострова Гострого збереглися фрагменти сухих ксерофітних дніпровських лук, сформованих переважно пісколюбними злаками: кострицею Бекера (*Festuca beckeri*), куничником наземним (*Calamagrostis epigejos*) та кипцем сизим (*Koeleria glauca*). Флористичне ядро утворюють гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), щавель горобинний (*Rumex acetosella*) та кислий (*R. acetosa*), миколайчики плоскі (*Eryngium campestre*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та їдка (*S. acre*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*) та волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*).

У складі таких угруповань зростають козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*), внесені до Європейського Червоного списку 1991 р. (Європейський Червоний список..., 1992), а також очиток шестириядний (*Sedum sexangulare*), який знаходиться тут на східній межі ареалу.

Водяний горіх плаваючий – реліктова водна рослина, внесена до Червоної книги України (2009а), ще досить звичайна на акваторії Галерної затоки та поблизу півострова Гострий. Фото І. Парнікози, 2009 р.

Реліктова водна папороть – сальвінія плаваюча, внесена до Червоної книги України (2009а), полюбляє тихі затоки з малопроточною водою, зокрема старицю Лисогірського рукава – Галерну затоку. Фото І. Парнікози, 2009 р.

На берегах Дніпра та Галерної затоки панує прибережно-водна та водна рослинність. Прибережно-водна рослинність представлена заростями таких рослин, як очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), череда трироздільна (*Bidens tripartita*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), авран лікарський (*Gratiola officinalis*), перстач повзучий (*Potentilla reptans*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та плакун лозний (*Lythrum virgatum*). Тут виявлена також їжача голівка пряма

(*Sparganium erectum*) – вид, який охороняється рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...).

Участь у формуванні водної рослинності приймають глечики жовті (*Nuphar lutea*), угруповання яких охороняються Зеленою книгою України (2009). Тут також наявні водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) та сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) – реліктові водні рослини, занесені до Червоної книги України (2009а), а їх угруповання – до Зеленої книги України (2009). Крім того, звичайними видами є рдесник гребінчастий (*Potamogeton crispus*), різуха морська (*Najas marina*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*) та ряска мала (*Lemna minor*). Верхня частина Галерної затоки повністю заросла прибережно-водною рослинністю, тут наявні лише окремі плеса. В нижній частині цієї затоки мають місце суцільні зарості сальвінії. Великі зарості водяного горіха зростають також в Кулястій затоці на північ від Гострого півострова. Глечики жовті поширені вздовж узбережжя нижньої частини Галерної затоки та вздовж дніпровського узбережжя півострова Гострий. Дуже рідко трапляється латаття біле (*Nymphaea alba*), яке охороняється на території м. Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), а його угруповання – Зеленою книгою України (2009). Зарості латаття присутні в районі мису Корчі, де багато затоплених пнів на мілководді.

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny, Тлумачний..., 2017).

Надзвичайно різноманітним є тваринний світ зазначених урочищ. Зокрема, на великих заростях хвилівника острова Галерний існує популяція включеного до Червоної книги України (2009b) метелика поліксени (*Zerynthia polyxena*). Тут також зустрічаються червонокнижні подалірій (*Iphiclides podalirius*) та махаон (*Papilio machaon*). Багатим є світ комах урочища, тут виявлено бабок: красуню блискучу (*Calopteryx splendens*), плосконіжку звичайну (*Platycnemis pennipes*), бабку чотириплямисту (*Libellula quadrimaculata*), бабку червону (*Leucorrhinia rubicunda*) та занесену до Червоної книги України (2009b) бабку дозорця-імператора (*Anax imperator*).

«Київська Амазонія» – півострів Гострий – користується великою популярністю у птахів. Фото І. Парнікози, 2009 р.

На заплаві постійно зустрічаються також плазуни: черепаха болотяна (*Emys orbicularis*) і вуж звичайний (*Natrix natrix*). Тутешні деревостани дають можливість для гніздування великій масі горобиних птахів, зокрема соловейка східного (*Luscinia luscinia*). З птахів, що охороняються згідно Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979), в урочищах відмічені сіпа (*Strix aluco*) та вухата сови (*Asio otus*), великий яструб (*Accipiter gentilis*), рибалочка (*Alcedo atthis*) та сіпа куріпка (*Perdix perdix*). На численних озерах острова Галерний зустрічаються чорний (*Chlidonias niger*) та річковий крячки (*Sterna hirundo*), а також бугайчик (*Ixobrychus minutus*). Натомість малий крячок (*Sternula albifrons*), який включений до Червоної книги України (2009b), годується на Галерній затоці.

Завдяки скиданню теплої води з ТЕЦ Покальським каналом, взимку вода тут не замерзає, тож формуються скупчення зимуючих мартинів та качок. Акваторія напроти Корчуватого, зокрема Галерна затока та прилеглі ділянки Дніпра, має важливе значення як місце зимівлі таких рідкісних включених до Червоної книги України (2009b) птахів як гоголь (*Vesperhala clangula*) та орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Зустрічається також рідкісний крех великий (*Mergus merganser*). Тут також зимують у значній кількості крижень (*Anas platyrhynchos*), попелюх (*Aythya ferina*), лиска (*Fulica atra*), жовтоногий мартин (*Larus cachinans*), рибалочка (*Alcedo atthis*) та чапля сіпа (*Ardea cinerea*) (Пшеничний, 2007; Пшеничний та ін., 2009). У особливо суворі зими чисельність гоголя, креха та мартинів сизого (*Larus canus*) та жовтоногого на незамерзлій

ополонці тут може сягати до 1200 особин (Бюллетень РОМ, 2017). Також у холодні зими коло ополонки тримається зимняк (*Buteo lagopus*) (Домашевський, 2002а).

Під час прольоту та літування у прибережній рослинності та на плесі Галерної затоки і дніпровському узбережжі півострова Гострий тримаються численні коловодні птахи, зокрема, маса крижня (*Anas platyrhynchos*), зустрічаються також пірникоза велика (*Podiceps cristatus*) та чорношия (*P. nigricollis*), попелюх (*Aythya ferina*), чернь чубата (*A. fuligula*), чирянки велика (*Anas querquedula*) та мала (*A. crecca*), квак (*Nycticorax nycticorax*), а також сіра (*Ardea cinerea*) та біла (*Egretta alba*) чаплі. Окрім того, неодноразово тут на прольоті спостерігалася занесена до Червоної книги України (2009b) скопа (*Pandion haliaetus*). На піщаному узбережжі тримаються кулики побережник чорногрудий (*Calidris alpina*) та пісочник малий (*Charadrius dubius*), занесений до Червоної книги України (2009b) кулик-сорока (*Haematorus ostralegus*), мартини звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*), сизий (*Larus canus*), чорнокрилий (*L. fuscus*), сріблястий (*L. argentatus*) та малий (*Hydrocoloeus minutus*).

С. О. Лопарев (1996) знаходив на піщаних дюнах Галерного острова вилювки орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*) включеного до Червоної книги України (2009b).

Цінні тутешні урочища і для ссавців. На території об'єкту в 2004 р., зокрема, зафіксований заєць сірий (*Lepus europaeus*).

На жаль, наразі урочище Покал забудовується житловим комплексом «SVITLO PARK».

6.22. Низка дрібних островів біля острова Жуків – проєктована пам'ятка природи місцевого значення «Тополеві острови»

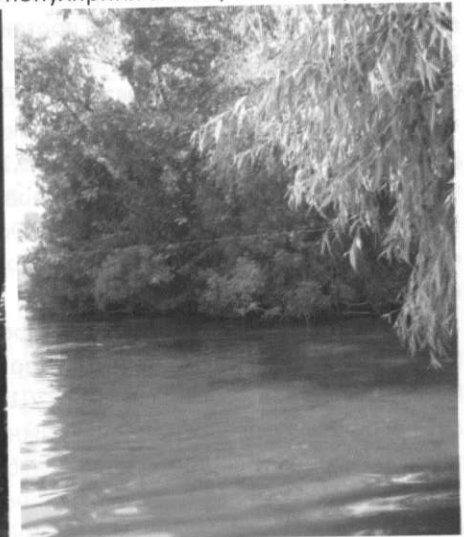
Об'єкт являє собою невеликий острів Тополевий на акваторії Дніпра нижче півострова Гострий (50.356046°, 30.583349°), а також розташовані поблизу нього острови: Куличиний Північний – на південь від півострова Гострий, (50.360509, 30.575802, площа 0,15 га) та Куличиний Південний на південний-захід від Тополевого, (50.354178, 30.576284, 0,33 га), Рачий (50.359095, 30.573115, площа 2,18 га) та Довгий (50.354178, 30.576284, 2,54 га) – обидва біля узбережжя острова Жуків – навпроти острова Тополевий. Площа об'єкту становить 14,9 га, адміністративно він знаходиться в межах Голосіївського району м. Києва. Усі острови, окрім острова Рачий в 2004 р. номінально увійшли до регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», втім реальної охорони в рамках цього об'єкту не отримали.

Острів Тополевий являє собою північну ділянку колишнього суцільного

острова Чернечий, який був розділений на дві частини. Другою – південною ділянкою цього острова є сучасний острів (півострів) Водників. Розділення відбулося під час будівництва тунелю під Дніпром в 1930-ті рр. Інші з зазначених островів є результатом відкладання наносів вздовж узбережжя острова Жуків. На відміну від забудованого острова Водників, острови, що входять до проєктованого заказника зберегли майже непорушений покрив заплавної лісу. Тут наявна також розвинена прибережно-водна рослинність. Детальніше про історію острова Тополевий дивіться (Парнікоза І. Малі острови на Дніпрі, Малі острови на Дніпрі. Цикл науково-популярних статей, частина 3).

Заплавний ліс на острові Тополевий.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Узбережжя острова Тополевий.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

6.23. Русанівська набережна – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Русанівський парк»

Об'єкт являє собою фрагмент природного берега Русанівки з західного боку вул. Ентузіастів (50.441510, 30.589483). Площа об'єкту 17 га, адміністративно він знаходиться в межах Дніпровського району.

Землекористувачем вказаної території є КО «Київзеленбуд» (КП УЗН Дніпровського району).

Назва Русанівка походить від Русанівського рукава Дніпра, який присутній на мапах 1870-х -1940-х рр. Житловий масив на штучно намитому піску має розміри 1.5 км на 1.4 км і площу 127 га. Базу для нього сформовано протягом 1960–66 рр. Забудовано переважно дев'ятиповерховими будинками. Забудо-

ва тривала у 1961–74 рр. Наразі тутешній житловий масив населяє близько 50 тис. мешканців (Вакулишин, 2014).

Великою популярністю користується набережний парк, створений в 1960–70-х рр. шляхом використання збереженої заплави та насадження листяних дерев. Під час Євробачення 2017 р. реконструйовано алеї, посередині парку знаходиться скульптурна композиція «Шлях до знань». В парку наявні також інші оригінальні малі скульптури.

Але найціннішою складовою цього паркового масиву є рештки природної заплавної рослинності безпосередньо вздовж русла поглибленої і розширеної під час гідронамиву Русанівської протоки. Мальовничі групи дерев верби білої (*Salix alba*), фрагменти прибережно-водної рослинності та водної рослинності за участі водяного горіха плаваючого (*Trapa natans*), який включено до Червоної книги України (2009а) та глечиків жовтих (*Nuphar lutea*), які охороняються рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), утворюють на території об'єкту угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві зарості та водну рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

12.03.1994 р. на Русанівській протоці спостерігалось 8 особин гоголя (*Vulpes lagopus*), включеного до Червоної книги України (2009b). У околицях Русанівського каналу взимку 2013–2015 рр. на зимівлі регулярно спостерігалися особини рідкісного червонокнижного сокола-сапсана (*Falco peregrinus*), а також поодинокі особини сокола балабана (*Falco cherrug*) (Мороз та ін., 2015).

Тутешня паркова зона надзвичайно важлива для охорони рідкісних кажанів – вечірниць дозірної (*Nyctalus noctula*), нічниць водяної (*Myotis daubentonii*) та інших, внесених до Червоної книги України (2009b). На території об'єкту та в Русанівському обвідному каналі зустрічається ондатра (*Ondatra zibethicus*).

6.24. Березняківська набережна – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Березняківський парк»

Площа об'єкту 4 га. Він являє собою фрагмент не намитого берегу Березняків вздовж Дніпровської набережної (50.425006, 30.590953). Адміністративно об'єкт знаходиться в межах Дніпровського району м. Києва.

Сучасна назва Березняки, імовірно, походить від назви гаю на березі Тельбіна, який згадується у 1733 р., та хутора Березник, назву якого подано на мапах міста (1932, 1942 рр.). Він мав сім вулиць, які простяглися між озером Тельбин, залізницею та Наводницьким шосе (суч. проспект Соборності) (Вакулишин, 2014).

Окрім ландшафтного парку уздовж Березняківської набережної зберег-

лися ділянки природної прибережно-водної та водної рослинності. На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: алювіальна та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

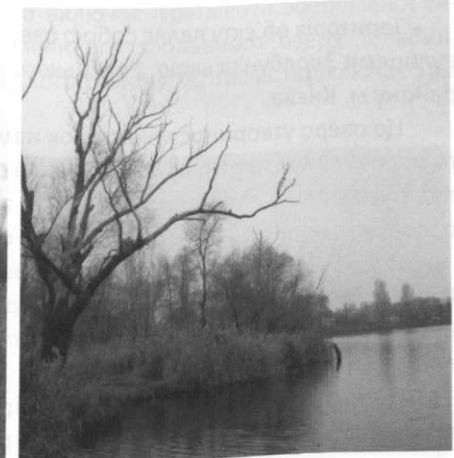
6.25. Озеро Прірва – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Прірва»

Об'єкт знаходиться між вул. Затишною, Любарською та Теплоозною в Дарницькому районі Києва. Озеро розташовується між Дарницьким кладовищем та озером Нижній Тельбин (50.422058, 30.626179), і являє собою водойму штучного походження. Площа об'єкту з оточуючою зеленою зоною – 17,7 га.

Картографи 1897 р. зафіксували на місці Прірви болото. Довгожителі звуть Прірву річкою. Площа озера – 9 га, глибина – до 4 м (Вакулишин, 2014).

Зелена зона біля озера Прірва восени.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Куточок узбережжя озера Прірва восени.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

На сьогоднішній день озеро Прірва виконує важливу екологічну функцію, слугуючи зеленим осередком у цьому районі міста. Тут існують розріджені деревостани з тополі білої (*Populus alba*) та чорної (*P. nigra*), верби білої (*Salix alba*) та сірої (*S. cinerea*) з домішкою сосни (*Pinus sylvestris*). Зустрічаються кущики крушини ламкої (*Frangula alnus*) та ожини сизої (*Rubus caesius*). Берега озера заросли прибережно-водною рослинністю, в складі якої зустрічаються сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), лю-

церна румунська (*Medicago sativa*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), вербозілля лучне (*Lysimachia vulgaris*) та звичайне (*L. vulgaris*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), берула пряма (*Berula erecta*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються на території Києва рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...), ситник членистий (*Juncus articulatus*) та очерет (*Phragmites australis*).

В складі флори озера поширена внесена до Червоної книги України (2009а) папороть сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*).

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси та біотопи водної рослинності (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

6.26. Озеро Сонячне – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Сонячне»

Територія об'єкту являє собою озеро Сонячне та прилеглу зелену зону між вулицями Здолбунівською, Ревуцького та Драгоманова в межах Дарницького району м. Києва.

Це озеро утворилося внаслідок наміву піску для будівництва Харківського масиву та масиву Позняки. Довжина озера – 0,66 км, ширина – 0,28 км. Температура води у озері в літній період знаходиться в межах 12–24°C, рН=6–8, прозорість води 84–335 при середньо-сезонному значенні – 210 см.

Озеро Сонячне має розвинену прибережно-водну та водну рослинність. По берегах зростають групи дерев верби білої (*Salix alba*). Місцями розвинені фрагменти угруповання очерету (*Phragmites australis*) за участю інших рослин-гідрофітів.

Ця водойма наразі є слабко забрудненою, але незважаючи на це тут зустрічаються коловертки, веслоногі ракоподібні, гіллястовусі ракоподібні, зокрема, цікавий хижий рачок лептодора велика (*Leptodora kindtii*), мізиди (*Mysidacea*), зокрема, *Limnopsis bendeni*, бокоплави (*Amphipoda*), малощетинкові черви, кишковопорожнинні, зокрема, гідри, а також личинки бабок, одноденок, двокрилих, личинки комарів дзвінців, жуків, зокрема, гребця (*Agabus* sp.) та волохатокрильців. Черевоні молюски представлені наступними видами: катушка біла (*Acroloxus lacustris*), катушка гребінчаста (*Armiger crista*) та ставковик яйцевидний (*Limnaea ovata*), ставковик трансильванський (*Limnaea transsylvanica*), фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*). Також тут мешкають метелики, зокрема надзвичайно цікавий водний метелик ацентропус білий (*Acentropus niveus*) та клопи, зокрема ранатра (*Ranatra linearis*). Наявність мізид в фауні озера робить його придатним для інтро-

дукції цінних видів риби (Дубровський та ін., 2005).

Наявність прибережно-водної рослинності сприяє тому, що в прибережній фауні озера трапляються птахи: крижень (*Anas platyrhynchos*), водяна курочка (*Gallinula chloropus*), мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*) та ссавці – ондатра (*Ondatra zibethicus*).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150. Вільно-плаваюча рослинність евтрофічних водойм – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофічних водойм – С1.33 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

6.27. Рештки Дарницької заплави – проєктоване заповідне урочище «Дарницька заплава»

Територія проєктованого заказника включає фрагменти збереженої заплави лівого берега поблизу колись великого заплавного озера Тельбин. Об'єкт розташований в межах Дарницького району м. Києва та включає такі ділянки:

Урочище Болітце сірої чаплі.
Фото П. Семилетова, 2012 р.

Урочища Болітце сірої чаплі (1) та Мокрий ліс (2) на супутниковому знімку Києва.

1. Болітце сірої чаплі між колями лінії «Лівий берег» – «Київська Русанівка». Площа об'єкту 3,4 га, координати фрагменту 50.427244, 30.620726 (кадастровий номер ділянки 14).

2. Урочище Мокрий ліс – другий фрагмент реліктів Дарницької заплави, розташований на південний схід від попереднього, між Дарницьким шосе та головною гілкою залізниці Київ-Пасажирський – Дарниця. Координати фрагменту 50.426256, 30.626670. Площа об'єкту 2,3 га. Урочище розташоване між трьома залізничними насипами поруч з колишнім Фанерним хутором.

Воно позбавлене стоку, тож тут зберігся фрагмент вільшанику. У західній частині фрагменту розташоване озерце. Унікальний біоценоз склався з середини ХХ ст. Назва відома з другої половини 1970-х рр. (Вакулишин, 2014).

3. *Урочище Чарівний ліс* – зелений масив вздовж спрямленого русла річки Дарниці паралельно Дарницькому шосе. Координати фрагменту 50°422503, 30°612721. Площа 2 га.

Землекористувачем даних територій є Державне територіально-галузеве об'єднання «Південно-Західна залізниця». Загальна площа об'єкту 7,4 га.

Вказані об'єкти є частиною колишнього звивистого русла річки Дарниці (або Дарничанки). Тут на ділянці Болітця сірої чаплі збереглися ділянки водного дзеркала, оточені фрагментами угруповання очерету (*Phragmites australis*) та водно-болотною рослинністю. Також присутній деревостій з верби білої (*Salix alba*) та осики (*Populus tremula*) віком 50 років. Внаслідок своєї ізольованості та слабкої відвідуваності осередки являють собою зручні об'єкти для заповідання. Незважаючи на домішки синантропних та рудеральних видів рослин, вони являються собою релікти колишньої лівобережної Дарницької заплави.

Тут посеред міста знаходить притулок низка водно-болотних птахів, таких як бугайчик (*Ixobrychus minutus*), лиска (*Fulica atra*) та водяна курочка (*Gallinula chloropus*). Тут також безпечний від мисливців гніздує крижень (*Anas platyrhynchos*). Усі ці птахи охороняються в Україні згідно Додатку II до Бернської Конвенції (Bern Convention, 1979).

Долина річки Дарниці виділена в гідроекологічний коридор екомережі Дніпровського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

У зв'язку з необхідністю збереження даних природничо-цінних територій Дарницької заплави необхідно оголосити їх територію заповідним урочищем «Дарницька заплава».

6.28. Озеро Біле (Жандарка) – проектоване заповідне урочище «Жандарка»

До проектованого заповідного урочища необхідно включити озеро Біле (Жандарка) (50.413132, 30.619910) – площа об'єкту 8,5 га, Качине озеро (50.416749, 30.622163) та озеро Корольок (50.417692, 30.614546) в адміністративних межах Дарницького району Києва. Перші два об'єкти являють собою релікти дніпровського рукава, а згодом озера Тельбин, а також Позняківської затоки Дніпра. Озеро Корольок є кар'єром, в якому забирався ґрунт для будівництва позняківської промзони. Наразі усі ці озера зарослі прибережно-водною та водною рослинністю оази, навколо яких існують зелені зони за участі

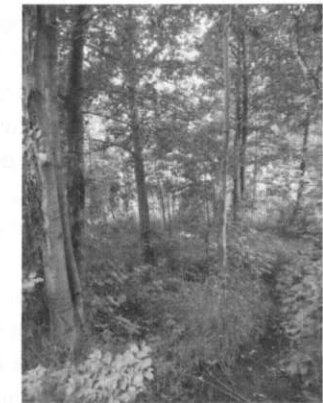
деревостанів тополі чорної (*Populus nigra*), надзвичайно важливі як рекреаційна зона для оточуючих новобудов.

Історична Жандарка – стариця Дніпра в Позняках. Назву, яка побутувала у 1950-ті та 60-ті рр., пригадали сільські довгожителі. Контури Жандарки залишалися незмінними щонайменше з кінця ХІХ ст., коли його (без назви) зафіксували топографи – завдовжки понад 200 м, на стику тогочасного Нижнього Тельбину та Позняківки. Наприкінці 1990-х рр. Жандарку оточив житловий масив Позняки (Вакулишин, 2014).

На зазначених озерах зустрічаються лиска (*Fulica atra*), водяна курочка (*Gallinula chloropus*) та мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*). На території об'єкту зустрічається також занесена до Червоної книги України (2009а) водна папороть сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), а також регіонально рідкісне латаття біле (*Nymphaea alba*), яке охороняється рішенням Київради №219/940 від 29.06.00 р. (Перелік рослин та тварин...).

Фрагмент озера Біле (Жандарка).
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Осичник біля озера Біле (Жандарка).
Фото І. Парнікози, 2011 р.

На території об'єкту наявні фрагменти угруповань, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

6.29. Озеро Тельбин – проектований ландшафтний заказник мистецтва місцевого значення «Озеро Тельбин»

Об'єкт включає озеро Тельбин та прилеглу паркову зону в адміністративних межах Дніпровського району Києва. Площа озера складає близько 0,1 км².

Початково озеро Тельбин було частиною великого дніпровського меандру (протоки), який починався на півдні лівобережної заплави з озера Святище, проходив озером Тельбин на північ повз села Осокорки та Позняки і у острова Малий вливався до Дніпра. Зважаючи на це, давніше під Тельбином, напевне, розуміли більш широке поняття, ніж те, яке закріпилося за ним на початку ХХ ст. (фрагмент лівобережної стариці від села Микільська Слобідка до села Позняки). Імовірно, початково в поняття Тельбин вкладали той самий сенс, що в літописні часи в поняття Золоча. Принаймні на рукописній карті Київщини 40-х років ХVІІ ст. уся система лівобережних проток носить назву «Оз. Тельбинь». В першій половині ХІХ ст. на своєму плані землемір Сноєвський вживає назву Тельбин в такому ж сенсі. Цей топонім фігурує майже на всіх планах другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. В 1892 р. Тельбин згадується як «озеро и речка в Остерском уезде, вблизи левого берега Днепра у Позняков».

В 1870 р. озеро Тельбин було розсічене залізничною колією. Перед Першою світовою війною це озеро додатково було перерізане Новодницьким шосе (Вакулишин, 2014).

Згодом вихідний Тельбин був повністю засипаний при гідронамиві тутешніх житлових районів у другій половині 1960-х рр. Залишком колишньої стариці, імовірно, є тільки Болітце сірої чаплі між залізничними коліями поміж станціями Дарниця та Київська Русанівка. Натомість на місці нижньої частини колишнього Тельбину виникла низка кар'єрних озер. Сучасні ж штучні озера Тельбин та Нижній Тельбин лише успадкували назву колишньої стариці.

В кінці 1970-х рр. берег озера Тельбин підперто бетонною набережною (Вакулишин, 2014). Наразі озеро Тельбин, площа якого досягає 1,8 квадратних км, становить важливу зону відпочинку прилеглому житловому масиву Березняки (Вакулишин, 2014).

Тут наявні піщаний пляж та зелена зона. На озері можна взяти напрокат човен, діє спортивна зона. Береги озера ідеальні для розвитку зелених паркових композицій. На озері висаджено декоративне рожеве латаття (<https://shotam.info/u-kyievi-na-oboloni-aktyvisty-ozelenyly-ozero-lotosamy-foto/>).

Подекуди береги озера щільно зарослі прибережно-водною рослинністю. Зараз в озері Тельбин зустрічається окунь (*Perca fluviatilis*), плітка (*Rutilus rutilus*), прилітають дикі качки. Максимальна глибина озера – 7 метрів. По берегу також збереглося кілька верб білих (*Salix alba*), які фігурували у фільмі В. Цоя «Кінець канікул», 1986 р. Одна з верб була названа його ім'ям співака і

користується великою популярністю. Дерево в 2020 р. оголошено ботанічною пам'яткою природи місцевого значення.

Озеро наразі має гіпертрофний стан і характеризується наявністю наступних груп безхребетних: коловертки, веслоногі ракоподібні, гіллястовусі ракоподібні (*Cladocera*), бокоплави (*Amphipoda*), малощетинкові черви, кишковопорожнинні (гідри), п'явки (4 види), одноденки, бабки – еналягма чашеносна (*Enallagma cyathigerum*) та тонкохвіст елегантний (*Ischnura elegans*), личинки бабок, двокрилих, личинки комарів дзвінців та волохатокрильців. Наявні також звичайні червононогі молюски: котушка біла (*Gyraulus albus*), загорнута (*Anisus vortex*) та гребінчаста (*Armiger crista*), ставковик яйцевидний (*Lymnaea ovata*), фіза пухирчаста (*Physa fontinalis*), бурштинівка велика (*Succinea putris*) та затворка (*Valvata piscinalis*). В озері також відмічений цікавий хижий рачок лептодора велика (*Leptodora kindtii*) (Дубровський та ін., 2005).

Береги озера становлять також цінний резерват для листоїдних жуків-довгоносиків (Назаренко, 2005).

Зелена зона навколо озера виділена в природне ядро екомережі Дніпровського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

6.30. Озеро Нижній Тельбин – проектований ландшафтний заказник «Озеро Нижній Тельбин»

Об'єкт включає озеро Нижній Тельбин та прилеглу зелену зону в адміністративних межах Дарницького району Києва.

Як вже вказувалося у описі сучасного озера Тельбин, вихідний дніпровський меандр – стариця Тельбин був похований під піском у другій половині 1960-х рр. Сучасне озеро Нижній Тельбин, як і озеро Тельбин, мають з ним лише спільну назву. Озеро Нижній Тельбин, зокрема, створено як відстійник вод Північно-Дарницького меліораційного каналу у 1950-х рр. Довжина озера у 1980-ті рр. становила близько 1,5 км, ширина до 100 м (Вакулишин, 2014).

Береги озера являють собою маловідвідувану місцевість, що сприяє збереженню тутешнього біорізноманіття. В складі прибережно-водної та водної рослинності тут зростають різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), латаття біле (*Nymphaea alba*) – вид який охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р., бульбокомиш морський (*Bolboshenus maritimus*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), очерет (*Phragmites australis*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), гірчак земноводний (*Persicaria amphibia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), рдесник пронизанолистий

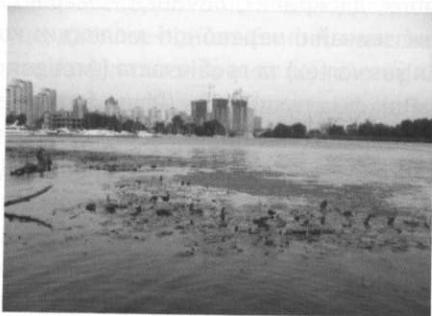

(*Potamogeton perfoliatus*), водопериця кільчаста (*Myriophyllum verticillatum*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та глечики жовті (*Nuphar lutea*) – вид, що охороняється рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...; Савицький, Зуб, 1999).

Взимку озеро є місцем концентрації крижня (*Anas platyrhynchos*) та жовтоногого мартина (*Larus cachinanns*), яких тут нараховується до декількох сотен особин (Бюллетень POM, 2017).

Озеро Нижній Тельбін.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Затока Берковщина.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

6.31. Урочище та затока Берковщина – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Берковщина»

Об'єкт включає затоку Берковщина та прилеглу берегову паркову зону в адміністративних межах Дарницького району Києва.

Сучасна затока Берковщина (50.407088, 30.603023) – це поглиблена гідронамивом одна з колишніх дніпрових проток. Станом на 1799 р. село Осокорки на мапі розділене протокою, яка впадала до річки Дніпро приблизно в місці сучасної затоки Берковщина, на дві частини – на півночі «деревня Осокорки», на півдні – «село Осокорки». Наприкінці XIX ст. тут лежав ланцюжок вузьких (до 70 м) озер-стариць. Затока розширена до сучасного вигляду (довжина 1 км, ширина до 400 м) на зламі 1950–60-х рр., коли розбудова позняківської промзони потребувала видобутку піску. Наприкінці 1970-х рр. тут засновано 7-му базу відстою моторних човнів. Про яхт-клуб тут загадано вперше у міському довіднику 1989 р. (Вакулишин, 2014).

Наразі в урочищі зберігся комплекс заплавної рослинності, зокрема фрагменти галерейних вербових лісів, фрагменти старовікових осокорників з тополі чорної (*Populus nigra*). Тут також зростають абрикос (*Armeniaca vulgaris*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), тополя чорна (*Populus nigra*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*) та клен американський (*Acer negundo*), а також зустрічаються

зарості аморфи кущової (*Amorpha fruticosa*) та шелюги (*Salix acutifolia*). Поширеною є ліана дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*).

Травостій цих деревостанів дуже різноманітний, так як він включає представників різних угруповань, а також заносні види. Зокрема, тут поширені холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), люцерна серповидна (*Medicago falcata*), череда листяна (*Bidens frondosa*), хондрила ситниковидна (*Chondrilla juncea*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), молочай лозний (*Euphorbia esula* subsp. *tommasiniana*), м'яточник чорний (*Ballota nigra*), паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*), дивина звичайна (*Verbascum phlomoides*) та борошніста (*V. lychnitis*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), щириця звичайна (*Amaranthus retroflexus*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), дніпровський (*A. campestris*) та звичайний (*A. vulgaris*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), подорожник великий (*Plantago major*), гірчак перцевий (*Persicaria hydropiper*), спориш (*Polygonum aviculare*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), морква дика (*Daucus carota*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*) та чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*).

В урочищі на північ від затоки Берковщина збереглися ділянки псамофітної (пісколюбної) рослинності, у складі флори яких трапляються костриця Бекера (*Festuca beckeri*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), козельці українські (*Tragopogon ucrainicus*) – вид, внесений до Європейського Червоного списку 1991 р. (Європейський Красний список..., 1992), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), мильнянка лікарська (*Saponaria officinalis*), смілка татарська (*Silene tatarica*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), буркун лікарський (*Melilotus officinalis*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), в'язель різнобарвний (*Securigera varia*), осока лігерійська (*Carex ligerica*) та дивина звичайна (*Verbascum phlomoides*).

Всі форми псамофітної рослинності чутливі до витоптування та інших форм рекреаційної діяльності, а також надмірного засипання піском та заростання наступними в ряду сукцесії рослинними угрупованнями. Вони знищуються також внаслідок добування піску та забудови місцезростань. Зважаючи на це, вони перебувають під охороною Оселищної Директиви ЄС. Зокрема, перебувають під охороною піонерна псамофітна рослинність: угруповання костриці-келерії – код 6120 та остепенні луки – код 6210 (Siedliska – Przewodnik metodyczny).

У складі вологолюбної та прибережно-водної рослинності виявлено наступні види: вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), жовтець повзучий

(*Ranunculus repens*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*), леерсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), ситняг болотяний (*Eleocharis palustris*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), рогіз широколистий (*Typha latifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*) та щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*).

Тут також виявлено цікавий вид піонерних алювіальних угруповань – смикавець бурий (*Cyperus fuscus*). Ці угруповання дуже чутливі до антропогенного пресу (Matuszkiewicz, 2008). Алювіальна рослинність охороняється також на міжнародному рівні, зокрема європейсько-сибірські низькорослі однорічні земноводні угруповання (за винятком угруповань ситнику жаб'ячого) за участю смикавцю бурого – С 3.51 охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції, тоді як алювіальна рослинність загалом охороняється Директивою з охорони біотопів Європейського Союзу – код угруповання 3270-1 (Siedliska – Przewodnik metodyczny, Тлумачний..., 2017).

В складі водної рослинності виявлено представників раритетної фракції флори: глечики жовті (*Nuphar lutea*) – охороняються на території Києва рішенням Київради № 880/2290 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...) та водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), включений до Червоної книги України (2009а). В складі водної рослинності відмічено також такі рослини: кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), ряска мала (*Lemna minor*), різуха велика (*Najas major*), рдесник гребінчастий (*Potamogeton crispus*) та пронизанолистий (*P. perfoliatus*).

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою Європейського союзу: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, алювіальна та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

6.32. Штучні озера на Позняках на північ від проспекту Бажана – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Лебедині озера», або окремі заказники на кожному озері

Об'єкт являє собою кар'єрні озера, розташовані на північ від проспекту М. Бажана в межах Дарницького району Києва: Срібний кіл (50.398429, 30.626552), площа – 13 га, озеро Позняківське (50.400216, 30.638568) – 9,2 га, а також озеро Лебедине (50.402069, 30.645091) – 16,3 га. Джерело живлення озер – фільтрація дніпровських вод.

Куточок озера Срібний кіл.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Прогулянкові стежки на озері Позняківське.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

В давнину усе київське лівобережжя напроти літописних круч являло собою суцільні заплавні луки, пронизані величезною кількістю проток та озер. Після будівництва Південного мосту в кінці 1980-х та початку 1990-х рр. на території, прилеглий до колишнього села Позняки, а частково і на місці його знесеної забудови постав житловий масив Позняки. На південь від проспекту Бажана будується житловий масив Осокорки з 11 мікрорайонів. Одночасно постали штучно створені озера Срібний кіл, вздовж однойменної вулиці та озера Позняківське та Лебедине. Ці озера антропогенного походження подекуди зберегли на своїх берегах ділянки не намитой первинної заплави. Внаслідок цього, вони швидко відновили прибережно-водну та водну рослинність та виконують важливу рекреаційну функцію. Наразі в межах сучасної житлової забудови Дарницького району ці водойми є зеленими оазами, і мають важливе значення в формуванні мікроклімату району.

На озерах сформувалося кілька зон рослинності, починаючи з водної, представленої угрупованнями занурених рослин, таких як рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*) чи кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), а також вільно плаваючих, таких як жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*). Біля берегів розвивається також нитчаста водорість кладофора (*Cladophora*), яка утворює мотки – жабуріння. В складі водної рослинності зростає також регіонально рідкісна рослина – глечики жовті (*Nuphar lutea*), яка охороняється в Києві рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). На озері Лебедине знайдено малопоширений у Києві рдесник плаваючий (*Potamogeton nutans*) та включений до Червоної книги України (2009а) водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*). Окрім того, на озері Лебедине в 2020 р. висаджено декоративне латаття рожеве.

Розвинutoю є також прибережно-водна рослинність. Тут зростають очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*) та ситник членистий (*Juncus articulatus*) тощо.

Найбільш цінним на території об'єкту є фрагмент вихідної заплавної рослинності, яка не була засипана при гідронамиві на північному березі озера Лебедине. Тут зберігся фрагмент угруповання очерету та водно-болотних рослин за участі таких видів як вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), теліптеріс болотний (*Thelypteris palustris*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), жовтець їдкий (*Ranunculus acris*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*) та повзуча (*Trifolium repens*), лядвенець рогатий (*Lotus corniculatus*), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina*), жовтий осот болотяний (*Sonchus palustris*), подорожник середній (*Plantago media*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), грічак печучий (*Persicaria maculosa*), осока колючковата (*Carex muricata*), молінія голуба (*Molinia caerulea*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*), грядиця збірна (*Dactylis glomerata*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*) та плетуха звичайна (*Calystegia sepium*). В складі цієї рослинності на березі озера Лебедине в 2020 р. виявлено орхідею коручку болотяну (*Epipactis palustris*), занесену до Червоної книги України (2009а). Виявлено більше 10 клонів коручки генеративного віку.

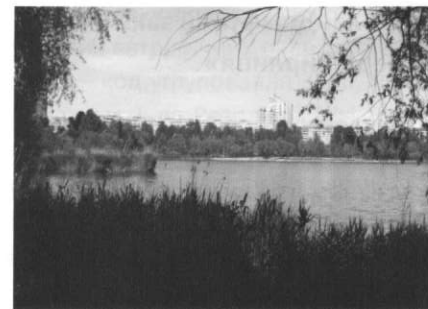
В ярусі чагарників зростають облєпиха (*Hippophae rhamnoides*), береза повисла (*Betula pendula*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), ожина сиза (*Rubus caesius*) та верба сіра (*Salix cinerea*). Наявні молоді деревостани тополі чорної (*Populus nigra*) та осики (*Populus tremula*).

Таким чином, на території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС, зокрема водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

З плазунів біля озер мешкає ящірка прудка (*Lacerta agilis*), яка охороняється згідно Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

У гніздовий період тут постійно тримаються крижні (*Anas platyrhynchos*) та водяні курочки (*Gallinula chloropus*). Взимку озера Лебедине та Позняківське мають велике значення як місця скупчення водоплавних птахів. Тут нараховуються близько 200 особин крижня та до 100 особин лиски (*Fulica atra*) (Бюлетень РОМ, 2017).

Територія проєктованого ландшафтного заказника знаходиться впритул до житлового масиву Позняки, тож має надзвичайно важливе значення для забезпечення рекреації мешканців новобудов. Адже кількість мешканців різко зросла, площа ж природних зелених насаджень скоротилася. До того ж забудова житлового масиву Позняки велася непродумано, внаслідок чого не було залишено жодної великої паркової зони, які найлегше створити навколо описаних вище озер масиву.

Рослинність на озері Лебедине.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Прибережна стіна очерету на озері Лебедине.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Доглянутим місцем відпочинку слугує озеро Позняківське, біля якого розбито парк «Позняки». Тут влаштовано човнову станцію. Навколо озера висаджено кущі форзиції повислої (*Forsythia suspensa*), дерева клену сріблястого (*Acer saccharinum*), гіркогоштану кінського (*Aesculus hippocastanum*), декоративної горобини (*Sorbus aucuparia*) та черемхи (*Prunus padus*). Прокладено алеї для прогулянок. Водночас будівельний бізнес не рахується з цим та наступає на озеро. Зокрема, засипано під будівництво східне узбережжя озера Лебедине.

Щодо озера Лебедине рішенням Київради від 12 липня 2007 р. зафіксовано «Надати водоймі статус озера й назву «Озеро Лебедине» і позначити на його берегах недоторкану захисну смугу». Київрада встановила площу озера з навколишньою рекреаційною зоною у межах захисних смуг – 12,2 га, вирішила створити навколо озера паркову зону, встановити й зберегти межі водного дзеркала й глибину озера. При цьому Київрада визнала такими, що втратили силу, свої рішення від 2003 р. про передачу холдинговій компанії «Київміськбуд» в оренду на 4 роки ділянки 3,96 га у цьому мікрорайоні Позняків для будівництва житлових будинків та рішення про передачу Дарницькій райраді ділянки 1,57 га для будівництва житлових будинків із центром відпочинку. Збереження озера Лебедине є прикладом перемоги місцевої громадської групи, озеро залишилося рекреаційним об'єктом. Проте цієї перемоги мало. На найціннішій ділянці Лебединого триває розбудова парку. Проте при проєктуванні парку було не враховано присутність реліктової ділянки заплави, внаслідок чого необдуманно залито бетоном значну територію узбережжя та знищено половину популяції коручки болотної. Натомість решту популяції врятовано, відгороджено та помічено інформаційним знаком.

6.33. Озеро Вирлиця – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Озеро Вирлиця»

Озеро розташоване на заплаві Дніпра у південно-східній частині Дарницького району Києва між проспектом Миколи Бажана, вулицями Ревуцького і Колекторною. Водойма має природне походження, втім значно збільшена під час забирання піску для гідронамиву тутешніх житлових масивів (50.396584, 30.660766). Площа проєктованого об'єкту близько 100 га. Середня глибина озера 15–16 м. Максимальна глибина – 28 м. Виміри озера 1,32 км на 0,9 км.

Картографічними матеріалами XIX – першої половини XX ст. існування цього озера на заплаві не підтверджується. Як вказує С. Вакулишин (2014), озеро вперше зафіксоване картографами у 1897 р. Перше позначення цього озера з сучасною назвою нам вдалося відшукати на мапі 1943 р., коли воно було невеличким. Попри те, що сучасна Вирлиця сформувалася як величезний кар'єр для забору піску, наразі озеро являє собою повністю сформований своєрідний природний комплекс.

Навколо озера сформувалася розвинена деревна, чагарникова рослинність, таким чином утворивши цінну зелену зону – легені південної частини лівобережних житлових масивів Києва. Це озеро має чи не найбагатшу флору водно-болотяної рослинності з усіх київських водойм. В її складі зустрічаються наступні види рослин: різак алоєвидний (*Stratiotes aloides*), рдесник туполистий (*Potamogeton obtusifolius*), пухирчатка звичайна (*Utricularia vulgaris*), вех широколистий (*Sium latifolium*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrhiza*), ряска трироздільна (*Lemna trisulca*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), очерет (*Phragmites australis*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), рдесники гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*), кучерявий (*P. crispus*), плаваючий (*P. natans*), пронизанолистий (*P. perfoliatus*), Фріса (*P. friesii*), колосовидний (*P. trichoides*), Бертольда (*P. berchtoldii*), лискучий (*P. lucens*) та маленький (*P. pusillus*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) та кільчаста (*M. verticillatum*), гірчак земноводний (*Persicaria amphibia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), водяний жовтець фенхелевидний (*Batrachium foeniculaceum*), жабурник (*Hydrocharis morus-ranae*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) та глечики жовті (*Nuphar lutea*), які охороняються в Києві рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...). Відмічено також загалом рідкісні в Києві харові водорості *Chara sp.* (Савицький, Зуб, 1999).

В прибережній зоні зустрічається також цінна лікарська рослина – обліпіха (*Hippophae rhamnoides*).

У зв'язку з прогресуючою трансформацією річкових долин, біотопи натуральних евтрофічних озер та староріч взяті під охорону Оселищної директиви ЄС – код угруповання 3150. Низка водних угруповань також охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: біотоп вільно плаваючих скупчень жабурника – С1.222, різак – С1.223, вільно плаваючі колонії пухирчатки – С1.224, занурені килимки харофітів у мезотрофних водоймах – С1.25, вільно плаваюча рослинність евтрофних водойм – С1.32, вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм – угруповання рдесників, водопериці – С1.33, мілководні біотопи з водяного жовтеця (*Batrachium sp.*) – С1.3411, мезотрофна рослинність повільно текучих водотоків (рдесники плаваючий та пронизанолистий, водяні жовтеці, водопериця колосиста, латаття біле) – С2.33, евтрофна рослинність повільно текучих річок – С2.34 (Дідух, Альошкіна, 2012; Тлумацький..., 2017).

Один з видів місцевої флори – півники болотяні (*Iris pseudacorus*), охороняються рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...).

В озері зафіксовано багату фауну риб.

Південна частина озера Вирлиця.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Звичайні мартини на озері Вирлиця.
Фото І. Парнікози, 2018 р.

Розлогі водно-болотяні угіддя по берегах, особливо в північній частині озера Вирлиця – багниста система з дрібних озер та плавнів, недоступні для людини. Зважаючи на це, на озері тримається низка видів водно-болотних птахів: крижень (*Anas platyrhynchos*), лиска (*Fulica atra*), чернь чубата (*Aythya fuligula*), пірникоза велика (*Podiceps cristatus*), очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*), кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*), ремез (*Remiz pendulinus*), вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*) та інші горобиноподібні. Трапляється тут також бугайчик (*Ixobrychus minutus*). На весняному прольоті спостерігається чорний крячок (*Chlidonias niger*), на осінньому прольоті

у північній частині озера на ділянці, засипаній щебенем, – коловодник звичайний (*Tringa totanus*) та великий (*T. nebularia*), брижач (*Philomachus pugnax*) та пісочник малий (*Charadrius dubius*). Цікавими є також спостереження на озері у 2014 р. норця червоношийого (*Podiceps nigricollis*), а також 3 співаючі самця нечисельного виду – кобилочки-цвіркуна (*Locustella naevia*) (Мороз та ін., 2015).

Особливу цінність становить тутешня колонія мартина звичайного (*Chroicocephalus ridibundus*), яка знаходиться в очеретяних плавнях південно-східної частини озера. Вона має бути збережена.

В окремі зими озеро відіграє важливе значення як місце зимівлі водно-болотних птахів, зокрема крижня, скупчення якого нараховують до 2000 особин (Пшеничний та ін., 2009). Зважаючи на сучасне значення озера в зеленому каркасі міста та загрозу засипання озера під забудову, необхідно взяти його під охорону, створивши заказник.

6.34. Осокорківська заплава, на південь від озера Тягле – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Високий луг» чи окремі заказники: «Бортницька заплава», «Озеро Небреж» та «Озеро Мартишів»

Об'єкт являє собою останні залишки великого лівобережного заплавного масиву центральної і притерасної заплави Дніпра в межах Дарницького району м. Києва. Межі об'єкту: вул. Колекторна на півночі, східний берег озера Тягле, виключаючи територію ландшафтного заказника місцевого значення «Озеро Тягле» – по краю Бортницької станції аерації (БСА) з урочищем Березівка та рештками заплави на схід від БСА (50.383071, 30.672483) – далі на захід, виключаючи ландшафтний заказник місцевого значення «Осокорківські луки» (148 га), вздовж краю селища Бортничі до адміністративної межі Києва на півдні, далі вздовж адміністративної межі, із заходу межа проходить східним берегом озера Худо – західним берегом озера Мартишів та північним берегом озер Небреж та Тягле. Загальна площа об'єкту – 1882 га.

В княжі часи лівобережжя Києва належало до Чернігівщини. В літописі згадується лівобережна протока Золоча. Тоді уся лівобережна заплава мала природний гідрорежим та регулярно заливалася. Наразі давній Золочі, ймовірно, відповідають Русанівська протока та протока Підбірна, яка починається в районі Південного мосту, впадаючи в Дніпро біля села Вишеньки.

Південна частина київського лівобережжя до ХХ ст. залишалася ареною традиційного землекористування в заплаві Дніпра. Розташовані тут села Позняки, Осокорки та Бортничі мають давню історію. Тутешнє урочище Небреж

зафіксоване топографами 1860-х рр. як заболочені луки зі старицями. Озеро вперше відмічене поміж селами Осокорки та Бортничі картографами 1860–70-х рр., і за півстоліття скоротилося на 500 м. Таким воно залишалося до початку 1960-х рр., коли Небреж перерізала дамба каналізаційного колектора. Аж до середини 1960-х рр. це була погранична місцина між землями громад Осокорків та Бортничів. Інше сучасне озеро Тягле на мапі 1897/1918 р. лежить за 1,5 км від Вирлиці. Протягом 1990-х рр. воно використовувалося як піщаний кар'єр для намівання Осокорків (Вакулишин, 2014).

*Осокорківська заплава.
Фото М. Чернишенко, 2011 р.*

*Озеро Тягле.
Фото М. Чернишенко, 2011 р.*

Після закінчення спорудження Південного мосту гідронамив поховав заплаву мальовничого урочища Чорні лози, на місці якого постали нові житлові квартали. Забудова поступово просувалася на південь вздовж озера Вирлиця. Для гідронамиву активно використовувалися також початково невеличкі заплавні озера Тягле, Небреж та Мартишів. Внаслідок цього вони значно збільшилися у площі. Вздовж річки Дніпро та протоки Підбірна протягнулися суцільні городницькі товариства. Хаотичне захоплення землі тут на початку 1990-х рр. ніхто не контролював. Тож наразі від колись неозорого заплавного масиву залишився невеликий фрагмент, затиснутий між міською забудовою та дачними масивами. Він потребує негайної охорони.

Вказана ділянка характеризується добрим ступенем збереженості усіх типів заплавної рослинності. Саме тут збереглися чи не найбільші в межах міста площі водної, прибережно-водної, лучної, болотяної рослинності та фрагменти заплавної лісів, зокрема в урочищі Березівка, південніше озера Тягле.

Водна рослинність цього заплавного масиву характеризується великим

різноманіттям. Ряски мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*L. trisulca*), а також жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*) є звичайними видами водних поверхонь. З занурених рослин звичайними є кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), елодея канадська (*Elodea canadensis*) та різак алоевидний (*Stratiotes aloides*). В окремих водоймах Осокорківської заплави зрідка трапляється рідкісний у Києві плавушник болотяний (*Hottonia palustris*).

Квітує тирлич звичайний.
Осокорківська заплава.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Надзвичайно декоративні півники сибірські
страждають від обривання на букети.
Осокорківська заплава.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Високу цінність мають поширені тут угруповання сальвінії плаваючої (*Salvinia natans*), водяного горіха (*Trapa natans*), а також латаття білого (*Nymphaea alba*) та глечиків жовтих (*Nuphar lutea*) (в комплексі з сальвінією чи водяним горіхом). Через свою рідкість та вразливість їх включено до Зеленої книги України, (2009). Сальвінія плаваюча та водяний горіх плаваючий охороняються Червоною книгою України (2009а), а інші дві рослини рішеннями Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

Добре розвинутою є прибережно-водна рослинність. Тут зростають очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), широколистий (*T. latifolia*) та рогіз Лаксмана (*T. laxmanii*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), осока гостра (*Carex acuta*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), хвощ болотяний (*Equisetum palustre*), плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), ситник скупчений (*Juncus conglomeratus*), комишівник звичайний або оситняк (*Scirpoides holoschoenus*), ситник членистий (*Juncus articulatus*) та чорний (*J. atratus*), вовоконіг європейський (*Lycopus europaeus*), перстач прямий (*Potentilla erecta*), валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*), фіалка персиколиста (*Viola stagnina*), алтея лікарська (*Althea officinalis*), череда трироздільна

(*Bidens tripartita*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), чистець болотяний (*Stachys palustris*), грічак почечуйний (*Persicaria maculosa*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), а також рідкісна наразі в Києві рослина – їжача голівка зринувши (*Sparganium emersum*), яка охороняється рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

На луках проектного ландшафтного заказника зростають стоколос житній (*Bromus secalinus*) та безостий (*B. inermis*), куничник сіруватий (*Calamagrostis canescens*), катаброза водяна (*Catabrosia aquatica*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), пірий повзучий (*Elytrigia repens*), очеретянка канаркова (*Phalaris canariensis*), тимофіївка лучна (*Phleum pratense*), золототисячник малий (*Centaureum erythraea*), зірочник п'яне сіно (*Stellaria hippoctora*), авран лікарський (*Gratiola officinalis*), мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), кравник звичайний (*Odontites vulgaris*), дивина чорна (*Verbascum nigrum*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*), люцерна серповидна (*Medicago falcata*) та хмелевидна (*M. lupulina*), дивина борошниста (*Verbascum lychnitis*), люцерна посівна (*Medicago sativa*), буркун білий (*Melilotus albus*), чина лучна (*Lathyrus pratensis*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissias*) та лозний (*E. esula subsp. tommasiniana*), еспарцет піщаний (*Onobrychis arenaria*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), польова (*T. arvense*), гірська (*T. montanum*) та повзуча (*T. repens*), горошок чотриринасінний (*Vicia tetrasperma*), кмин звичайний (*Carum carvi*), морква дика (*Daucus carota*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), жовтець їдкий (*Ranunculus acris*) та багатоквітковий (*R. polyanthemos*) та повзучий (*R. repens*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*) та проста (*T. simplex*), цибуля гранчаста (*Allium angulosum*), зніт гірський (*Epilobium montanum*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*), мак дикий (*Papaver rhoeas*), пажитниця багаторічна (*Lolium perenne*), сизюринхій гірський (*Sisyrinchium montanum*), вероніка сива (*Veronica incana*), ситник сизий (*Juncus inflexus*), стиснутий (*J. compressus*) та тонкий (*J. tenuis*).

Зустрічаються і регіонально рідкісні види: китятки чубаті (*Polygala comosa*), ожика багатоквіткова (*Luzula multiflora*) та бліда (*L. pallens*), фіалка персиколиста (*Viola stagnina*), хвощ зимуючий (*Equisetum hyemale*), а також горошок рідкоцвітий (*Vicia laxiflora*). Ці рослини заслуговують бути взятими під охорону на території Києва.

На території проектного заказника виявлено також популяції внесених до Червоної книги України (2009а) рослин: пальчатокорінника м'ясо-червоного (*Dactylorhiza incarnata*), зозулинця рідкоцвітового (*Anacamptis laxiflora*), півників сибірських (*Iris sibirica*) та регіонально рідкісного тирлича звичайного

(*Gentiana pneumonanthe*), який охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. На заболочених ділянках також зростають півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради № 880/2029 від 23.12.2004 р. В лучних травостоях зрідка зустрічається реліктова папороть – вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та рекомендована до включення до Червоної книги України (Перелік рослин та тварин...; Парнікоза, 2012; Парнікоза, Целька, 2018).

Значну площу займають піщані луки, на яких звичайними видами є пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*), костриця Бекера (*Festuca beckeri*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), козельці великі (*Tragopogon major*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), осока лігерійська (*Carex ligerica*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*) та кінський (*R. confertus*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*), нечуйвітер зонтичний (*Hieracium umbellatum*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), псамофіліела мурова (*Psammophliella muralis*) та подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*). Тут також виявлений рідкісний у Києві хвощ галузистий (*Equisetum ramossissimum*).

Фрагменти листяного лісу розташовуються, головним чином, вздовж проток та представлені деревостанами з тополі чорної або осокара (*Populus nigra*) та верби білої (*Salix alba*). Значною є участь осики (*Populus tremula*) та берези повислої (*Betula pendula*). Зустрічаються тополя біла (*Populus alba*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), облепіха (*Hippophae rhamnoides*), верба козяча (*Salix caprea*), ламка (*S. fragilis*) та сіра (*S. cinerea*), дуб черещатий (*Quercus robur*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) та клен американський (*Acer negundo*). Зарості чагарників формують верба тритичинкова (*Salix triandra*) та розмаринолиста (*Salix rosmarinifolia*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*) та ожина сиза (*Rubus caesius*).

В травостої цих лісів зафіксовано різноманіття видів: вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), хвощ зимуючий (*Equisetum hyemale*), бугиля лісова (*Anthriscus sylvestris*), деревій пагорбовий (*Achillea collina*) та звичайний (*A. millefolium*), лопух великий (*Arctium lappa*), полин гіркий (*Artemisia absinthium*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), топінамбур (*Helianthus tuberosus*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), королиця звичайна (*Leucanthemum vulgare*), триреберник непахучий (*Matricaria perforata*), гаркуша нечуйвітрова (*Picris hieracioides*), жовтий осотболотний (*Sonchus palustris*), дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*) та сибірські (*C. sibirica*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вовконіг

європейський (*Lycopus europaeus*), материнка звичайна (*Origanum vulgare*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), перстач гусячий (*Potentilla anserina*) та гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*).

Великого різноманіття досягають сапротрофні та дерево-руйнівні гриби.

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки, алювіальна та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Невеличкі колки з осики та берези, які подекуди ще збереглися на Осокорківських луках, восени багаті на підберезники та підосичники (*Leccinum aurantiacum*), а також білі грузді (*Lactarius resimus*) та сиріожки (*Russula sp.*).

З мохоподібних на території об'єкту виявлений печіночник маршанція звичайна (*Marchantia polymorpha*).

Світ тварин заплави надзвичайно розмаїтий і маловивчений. Але можна констатувати, що різноманітність умов та велика площа проектного ландшафтного заказника забезпечують самопідтримання усіх ланок тваринного світу природних територій. В численних протоках та озерах мешкають великі популяції річкового рака (*Astacus leptodactylus*), що стрімко зникає з водойм Києва внаслідок їх прогресуючого забруднення. З м'якунів поширені численні види ставковиків, катушок, живородок, а також кулька річкова (*Sphaerium rivicola*) та річкова чашечка (*Ancylus fluviatilis*). З рідкісних безхребетних у тутешніх водоймах ще досить часто трапляється занесена до Червоної книги України (2009b) п'явка медична (*Hirudo medicinalis*).

Найбільш багатим є світ комах, серед яких і рідкісні. На берегах протоки Підбірна виявлено махаона (*Papilio machaon*), включеного до Червоної книги України (2009b). Характерними комахами заплави є також плавунець облямований (*Dytiscus marginalis*) та водолюб великий (*Hydrous piceus*), які виявлені нами, зокрема, у водоймах Осокорківської заплави. В 2020 р. тут зафіксовано бабку рівночеревця решітчастого (*Orthetrum cancellatum*). Береги озера Тягле становлять також цінний резерват для листоїдних довгоноскоподібних жуків (Назаренко, 2005).

Озеро Тягле має багату іхтіофауну. Тут зустрічаються плітка (*Rutilus rutilus*), краснопірка (*Scardinius erythrophthalmus*), вівсянка звичайна (*Leucaspis delineatus*), верховодка звичайна (*Alburnus alburnus*), плоскирка (*Blicca bjoerkna*), лящ (*Abramis brama*), щука (*Esox lucius*), триголкова колючка (*Gasterosteus aculeatus*), морська іглиця пухлощока (*Syngnathus abaster*), окунь (*Perca fluviatilis*) та бичок-гонець (*Vabka gymnotrachelus*). 70% видів становить промислова група, що відкриває великі можливості для аматорського рибальства. Найбільш масовими видами є лящ, вівсянка та верховодка (Кундієв та ін., 2005).

Надзвичайно велике значення має територія проектного ландшафт-

тного заказника для птахів, адже урочище розташоване уздовж Дніпровського екологічного коридору. Тож, великі маси перелітних птахів, головним чином коловодних (качки, гуси, кулики) на шляху своєї міграції знаходять тут перепочинок. При цьому слід нагадати, що згідно ратифікованій Україною Конвенції «Про охорону мігруючих видів птахів», наша держава зобов'язалася сприяти охороні перелітних видів та зберігати необхідні для цього місця.

Крім перелітних видів на заплаві мешкають 1-2 пари коловодника звичайного (*Tringa totanus*), пара грицика великого (*Limosa limosa*), пара луня болотяного (*Circus aeruginosus*), пара чайки (*Vanellus vanellus*). На гніздуванні також відмічено пірникозу велику (*Podiceps cristatus*), лиску (*Fulica atra*), яструба великого (*Accipiter gentilis*) та малого (*Accipiter nisus*), бугайчика (*Ixobrychus minutus*), погонича звичайного (*Porzana porzana*), пастушка (*Rallus aquaticus*), рибалочку (*Alcedo attis*), сорокопуда чорнолобого (*Lanius minor*) та тернового (*L. collurio*), перепілку (*Coturnix coturnix*), деркача (*Crex crex*), локалітет очеретянки чагарникової (*Acrocephalus palustris*) та просянки (*Emberiza calandra*), очеретянку велику (*Acrocephalus arundinaceus*) та лучну (*A. schoenobaenus*), плиску жовту (*Motacilla flava*) та білу (*M. alba*), трав'янку лучну (*Saxicola rubetra*), вивільгу (*Oriolus oriolus*), соловейка східного (*Luscinia luscinia*), синьошию (*Luscinia svecica*), ластівку сільську (*Hirundo rustica*) та берегову (*Riparia riparia*), ремеза (*Remiz pendulinus*), вівсянку очеретяну (*Emberiza schoeniclus*) та вусату синицю (*Panurus biarmicus*). На поодиноких деревах осококів гніздують крук (*Corvus corax*), сова вухата (*Asio otus*) та одуд (*Urupa erops*), а також боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*) та підсоколик великий (*Falco subbuteo*). У лісовій та чагарниковій частині території можна спостерігати дятлів великого строкатого (*Dendrocopos major*), середнього (*Dendrocopos medius*) та малого (*Dryobates minor*), сірийського дятла (*Dendrocopos syriacus*), сивого дятла (*Picus canus*), крутиголовку (*Jynx torquilla*), припутня (*Columba palumbus*), кропив'янку сіру (*Sylvia communis*), чорноголову (*S. atricapilla*) та садову (*S. borin*), горихвістку чорну (*Phoenicurus ochrurus*), чикотня (*Turdus pilaris*), чорного (*Turdus merula*) та співочого (*Turdus philomelos*) дроздів, а також дрозда-омелюха (*Turdus viscivurus*), вівсянку звичайну (*Emberiza citrinella*), щиглика (*Carduelis carduelis*), зеленяка (*Chloris chloris*), вільшанку (*Erithacus rubecula*), довгохвосту синицю (*Aegithalos caudatus*), вівчарика весняного (*Phylloscopus trochilus*) та вівчарика-ковалика (*P. collybita*), а зрідка – вівчарика зеленого (*P. trochiloides*).

На озері Мартишів існує колонія чорного (*Chlidonias niger*) та річкового крячків (*Sterna hirundo*), гніздує крижень (*Anas platyrhynchos*), чирянка велика (*A. querquedula*), лиска (*Fulica atra*) та водяна курочка (*Gallinula chloropus*). Регулярно трапляються озерний (*Chroicocephalus ridibundus*) та жовтоногий мартини (*Larus cachinanns*), крячок річковий (*Sterna hirundo*), на озерах зрідка годується крячок малий (*Sternula albifrons*), занесений до Червоної книги України (2009b).

11.06.1995 р. на Осокорках виявлено також кулика-сороку (*Haematoropus ostralegus*) – вид, внесений до Червоної книги України (2009b) (Костюшин, 1998).

Під час міграції та на прольоті тут зустрічаються такі рідкісні види, як луні лучний (*Circus pygargus*) та польовий (*Circus cyaneus*), підорлик малий (*Aquila pomarina*), зміїд (*Circaetus gallicus*), осоїд (*Pernis apivorus*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*) та лелека чорний (*Ciconia nigra*).

З ссавців на території заплавного урочища зустрічаються ондатра (*Ondatra zibethicus*), норка американська (*Neovison vison*), заєць сірий (*Lepus europaeus*), їжак білочеревий (*Erinaceus roumanicus*), ласка (*Mustela nivalis*) та кріт (*Talpa europaea*).

Територія проектного ландшафтного заказника, що знаходиться впритул до житлового масиву Позняки, має надзвичайно важливе значення для забезпечення рекреації мешканців новобудов. Такі паркові зони найлегше створити навколо озер Тягле та Небреж, щоб не повторити помилку повної забудови та освоєння берегів озера Вирлиця. Необхідно зберегти частину заплави з озером В'язки – урочище В'язки та урочище Березівка. Також необхідно включити до складу заказника урочище Вітовець, яке наразі віддане під забудову. Вони не мають повторити долі району Заплавного озера у Бортничах, оточеного забудовою. Майже всю територію Осокорківської заплави аж до південної межі міста роздано під забудову. Проте, мешканці Осокорків не погодилися з таким станом речей та виборюють створення екопарку «Осокорки».

6.35. Озеро Заспа – урочище Конча-Озерна – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Конча-Озерна»

Ландшафтний заказник місцевого значення «Жуків острів» створено рішенням Київради від 02.12.1999 р. № 147/649 на площі 1794,6 га. Проте ця площа була опротестована, тож фактично заказник зменшили, а решта території опинилася під загрозою знищення. В 2020 р. оголошено ландшафтний заказник місцевого значення «Конча-Заспа» – 580,1 га. Втім, навіть цих заходів недостатньо для порятунку усіх фрагментів колишнього заповідника «Конча-Заспа». Для цього необхідне взяття під охорону урочища озера Заспа (50.301498, 30.605044), в околицях якого здійснено гідронамив, район озера Блуква на захід від озера Конча (50.290612, 30.609738), фрагмент урочища Конча-Озерна в межах Києва (50.296857, 30.615949), а також острови Фалеева (Голосіївський район м. Києва, 50.295617, 30.642776), Бакланячий (50.283054, 30.641242) та острови Святополків стан (50.272437, 30.645256). Доцільно було

б включити до складу цього заказника також острови Намистини, розташовані між островом Козачий та Козакою косою (50.328003, 30.607147), а також саму Козачу косу (50.327948, 30.615199). Ці об'єкти, як і острів Фалеева, номінально увійшли до регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», проте реальної охорони в рамках цього об'єкту не отримали.

Територія об'єкту являє собою найпівденнішу частину великого заплавної масиву Жукового острова, район озера Блуква та низку заплавлених островів на Дніпрі. Адміністративно він знаходиться в межах Голосіївського району м. Києва та Обухівського району Київської області.

Урочище Заспа та озеро Заспа, входили до першого заповідника на Київщині – «Конча-Заспа». Першим дійсно заповідним об'єктом Київщини можна вважати озера урочища Конча-Заспа, взяті під охорону Київським відділом Російського Імператорського товариства рибництва та рибальства у 1893 р. За радянських часів першим заповідним об'єктом на Київщині, заснованим радянською владою, став заповідник «Конча-Заспа». Спочатку 1921 р. цей державний рибний заповідник було створено на озерах та прилеглих до них землях. Пізніше до нього була приєднана ділянка соснового лісу Вітяно-Трипільського лісництва, протоки Козача, Лящівка, Осетрова лука та мисливський заказник – острови Козачий, Круглик та урочище Молодецьке.

На території, яку необхідно заповідати розташовується заплавне озеро Заспа. Його площа складає близько 15 га. Глибина його становить від 0,5 до 2,0 м. Під час повені вода заливає луки, розташовані біля озера, куди протоками Козача і Лящівка на нерест проходять плідники риб. В згині озера Конча на ділянці правобережної заплави, розташованому на південь від озера Заспа, є ще одне досі збережене заплавне озеро Блуква. Воно має с-подібну форму, при цьому кінці цієї «літери С» звернені в бік Дніпра.

Найбільші площі в межах проектного заказника займають луки. Остепнені луки з домінуванням тонконогу вузьколистого (*Poa angustifolia*) займають підвищені піщані місця. У складі цих лук місцями значну участь має кунічник наземний (*Calamagrostis epigejos*). Справжні луки представлені переважно угрупованнями костриць лучної (*Festuca pratensis*) та червоної (*F. rubra*), тонконогу лучного (*Poa pratensis*) та мітлиці велетенської (*Agrostis gigantea*). В травостої значна домішка грядиці збірної (*Dactylis glomerata*) та китника лучного (*Alopecurus pratensis*). Різотрав'я представлене такими видами як вероніка довголиста (*Veronica longifolia*) та польова (*V. arvensis*), чорнокорінь лікарський (*Cynoglossum officinale*), морква дика (*Daucus carota*), різущка Таля (*Arabidopsis thaliana*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissias*) та лозний (*E. esula* subsp. *tommasiniana*), горлянка женецька (*Ajuga genevensis*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), суніці зе-

лені (*Fragaria viridis*), перстач повзучий (*Potentilla reptans*), підмаренник північний (*Galium boreale*), кунічник сіриватий (*Calamagrostis canescens*), лопух великий (*Arctium lappa*), бутень п'яний (*Chaerophyllum temulum*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), осот польовий (*Cirsium arvense*), скерда покривельна (*Crepis tectorum*), оман британський (*Inula britannica*), жовтець їдкий (*Ranunculus acris*) та повзучий (*R. repens*), рутвиця блискуча (*Thalictrum lucidum*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), зірочник злаковидний (*Stellaria graminea*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), люцерна серповидна (*Medicago falcata*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), польова (*T. arvense*) та повзуча (*T. repens*), горошок мишачий (*Vicia cracca*) та заборний (*V. sepium*), грядиця збірна (*Dactylis glomerata*), чаполоч пахуча (*Hierochloa odorata*), тонконіг бульбистий (*Poa bulbosa*), подорожник великий (*Plantago major*) та середній (*P. media*) та ситник стиснутий (*Juncus compressus*).

Болотисті луки представлені переважно угрупованнями осоки гострої (*Carex acuta*) та лепешняку великого (*Glyceria maxima*). Звичайним тут є гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), щавель кінський (*Rumex confertus*), хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), вероніка ставкова (*Veronica beccabunga*) та підмаренник справжній (*Galium verum*). По зволожених ділянках зростає цінна лікарська рослина валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*). На болотистих луках зростають занесені до Червоної книги України (2009а) півники сибірські (*Iris sibirica*). Цей вид створює тут стійкі популяції. Рослини добре цвітуть і плодоносять, однак через свою високу декоративність винищуються відвідувачами території.

Болота займають невелику площу, тут переважають угруповання осоки гострої (*Carex acuta*) та лисячої (*C. vulpina*), відмічена значна популяція вовчого тіла болотного (*Comarum palustre*), яке знаходиться тут на південній межі свого суцільного поширення.

Серед лісової рослинності переважають заплавні діброви. На найвищих рівнях заплави збереглися розріджені вікові діброви з дуба черешчатого (*Quercus robur*) з незначною домішкою тополі чорної (*Populus nigra*) і в'язу гладкого (*Ulmus laevis*) (дубові рідколісся). До цих видів домішуються ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), тополя біла (*Populus alba*), осика (*P. tremula*), дуб червоний (*Quercus rubra*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), береза повисла (*Betula pendula*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), татарський (*A. tataricum*) та американський (*A. negundo*), шовковиця біла (*Morus alba*), груша (*Pyrus communis*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), верба біла (*Salix alba*), козяча (*S. caprea*) та сіра (*S. cinerea*). Діброви характеризуються поновленням дуба.

В чагарниковому ярусі зростають крушина ламка (*Frangula alnus*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), бруслина європейська (*Euonymus europaea*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), бирючина (*Ligustrum vulgare*) та ожина сиза (*Rubus caesius*). Подекуди присутні зарості аморфи кущової (*Amorpha fruticosa*). Поширені ліани: хміль (*Humulus lupulus*) і виноград здичавілий (*Vitis vinifera*). Зустрічається також омела біла (*Viscum album*).

В трав'янистому ярусі зростають кропива дводомна (*Urtica dioica*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), осока рання (*Carex praecox*), холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), кінський часник черешковий (*Alliaria petiolata*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та рекомендована до внесення у Червону книгу України (Парнікоза, Целька, 2018), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), кремена несправжня (*Petasites spurius*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*), жіноча папороть (*Athyrium filix-femina*), глуха кропива плямиста (*Lamium maculatum*), пшінка весняна (*Ficaria verna*) та жовтець золотистий (*Ranunculus auricomus*).

Звичайними є конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та хвилівник звичайний (*Aristolochia clematidis*). На галявинах трапляються куртини суніці лісові (*Fragaria vesca*).

На більш вологих ділянках зустрічаються також в'язово-тополеві угруповання. Перший ярус в них утворює тополя чорна (окремі дерева досягають висоти 30 м), другий – в'яз гладенький, підлісок формують свидина криваво-червона, крушина ламка та пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*).

В складі прибережно-водної рослинності трапляються шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), алтея лікарська (*Althea officinalis*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються Рішенням Київради № 880/2290 за 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*) та частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*).

Водна рослинність представлена угрупованнями жабурника (*Hydrocharis morsus-ranae*), водяного різака алоєвидного (*Stratiotes aloides*), куширу зануреного (*Ceratophyllum demersum*) та елодеї канадської (*Elodea canadensis*). Тут також зростають інші рослини: елодея Нуталія (*Elodea nuttallii*), ряска трироз-

дільна (*Lemna trisulca*) та мала (*Lemna minor*).

В складі водної рослинності зустрічається найменша квіткова рослина України та світу – вольфія безкоренева (*Wolffia arrhiza*). Прибережно-водна рослинність представлена угрупованнями лепешняка великого (*Glyceria maxima*), фрагментарно заростями куги озерної (*Schoenoplectus lacustris*), рогозів вузьколистого (*Typha angustifolia*) та широколистого (*T. latifolia*).

На території проектного заказника, збереглися рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги України (2009а): сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), півники сибірські, а з видів, що охороняються на території Києва рішеннями Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та № 880/2029 від 23.12.2004 р. – латаття біле (*Nymphaea alba*), та глечики жовті (*Nuphar lutea*) (Перелік рослин та тварин...). Угруповання сальвінії плаваючої, латаття білого, а також глечиків жовтих та латаття білого в комплексі з сальвінією занесені до Зеленої книги України (2009).

Значна частина правобережної заплави Жукового острова не охоплена охороною.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Група вікових дубів в південній частині Жукового острова.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

На території об'єкту наявні угруповання, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси, заплавні діброви, псамофітні комплекси, справжні та вологі луки, алювіальна та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Зважаючи на великі запаси кормових рослин: селерових (*Apiaceae*) та хвилівника (*Aristolochia clematidis*), тут регулярно відмічаються включені до Червоної книги України (2009b) махаон (*Papilio machaon*) та поліксена (*Zerynthia polyxena*).

На території проектного заказника зустрічається велике різноманіття гідрофільних птахів. Звичайними є крижень (*Anas platyrhynchos*), лиска (*Fulica atra*), чирянка велика (*Anas querquedula*), погонич (*Porzana porzana*), водяний пастушок (*Rallus aquaticus*), водяна курочка (*Gallinula chloropus*), перепі-

ка (*Coturnix coturnix*), деркач (*Crex crex*), очеретянки ставкова (*Acrocephalus scirpaceus*) та велика (*A. arundinaceus*), вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*), ремез (*Remiz pendulinus*) та синьошийка (*Luscinia svecica*). Гніздують підсоколик великий (*Falco subbuteo*), боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*), сова вухата (*Asio otus*), крячок річковий (*Sterna hirundo*), чайка (*Vanellus vanellus*), зустрічається у гніздовий період попелюх (*Aythya ferina*), чепура велика біла (*Egretta alba*), мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*), а також пісочник малий (*Charadrius dubius*), кулик-сорока (*Haematorus ostralegus*) та крячок малий (*Sternula albifrons*). Останні два види включено до Червоної книги України (2009b). Тут харчуються лелека білий (*Ciconia ciconia*), чапля сіра (*Ardea cinerea*), ластівка берегова (*Riparia riparia*), залітають орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*) та шуліка чорний (*Milvus migrans*). На весняному прольоті регулярно спостерігається червонокнижна скопа (*Pandion haliaetus*). На осінньому прольоті присутні багато видів куликів, зокрема брижач (*Philomachus pugnax*), побережник чорногрудий (*Calidris alpina*), коловодник великий (*Tringa nebularia*) та болотяний (*Tringa glareola*). На заплавах луках звичайними гніздовими видами є жовта плиска (*Motacilla flava*), трав'янка лучна (*Saxicola rubetra*), жайворонок польовий (*Alauda arvensis*), кропив'янка сіра (*Sylvia communis*), сорокопуд терновий (*Lanius collurio*), куріпка сіра (*Perdix perdix*), очеретянка лучна (*Acrocephalus schoenobaenus*), кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*), зустрічається щедрик (*Serinus serinus*), зеленяк (*Chloris chloris*) та вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*). На заплавах лісових ділянках гніздує яструб малий (*Accipiter nisus*), горлиця звичайна (*Streptopelia turtur*), припутень (*Columba palumbus*), одуд (*Upupa epops*), вивільга (*Oriolus oriolus*), соловейко східний (*Luscinia luscinia*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), кропив'янки чорноголова (*Sylvia atricapilla*) та садова (*Sylvia borin*), берестянка (*Hippolais icterina*), мухоловки білошия (*Ficedula albicollis*) та сіра (*Muscicapa striata*), дятли середній (*Leiorchus medius*), малий (*Dryobates minor*) та великий строкатий (*Dendrocopos major*), щиглик (*Carduelis carduelis*), костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*), дрозди та синиці. Сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*), внесений до Червоної книги України (2009b), зафіксований 20.01.1996 р. (Костюшин, 1998).

Тутешні водойми багаті різними видами риби. Численні протоки та річища острова, озера та території, що періодично затоплюються водою, є цінними нерестовищами і мають велике значення для відтворення риби Канівського водосховища.

Загалом в межах об'єкта мешкають такі види тварин, занесені до Червоної книги України (2009b): дозорець-імператор (*Anax imperator*), махаон (*Papilio machaon*), йорж-носар (*Gymnocerphalus acerina*), видра річкова (*Lutra lutra*), кулик-сорока (*Haematorus ostralegus*), крячок малий (*Sternula albifrons*) та орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Тут також зустрічаються види, які охо-

роняються згідно Додаткам до Бернської конвенції (Bern Convention 1979): боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*), деркач (*Crex crex*), набережник (*Actitis hypoleucos*), крячок чорний (*Chlidonias niger*) (усі Додаток II) та бобер річковий (*Castor fiber*) (Додаток III).

Ондатра – водний гризун. Жуків острів.
Фото Н. Атамась, 2018 р.

Коручка чемерникова (*Euphrasia helleborine*), острів Покал.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Заплавні біотопи обумовили присутність на ділянці таких ссавців як заєць сірий (*Lepus europaeus*), єнотоподібний собака (*Nyctereutes procyonoides*) та ондатра (*Ondatra zibethicus*).

6.36. Острів Дикий, урочище Княже, острів Рославський та острів Покал – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Княже»

Територія об'єкту включає острів Дикий в межах Голосіївського району Києва, урочище Княже (Бориспільський район Київської області), острів Рославський та острів Покал (Обухівський район Київської області). Орієнтовна площа об'єкту близько 1192 га.

Ця група заплавних урочищ являє собою один з найцінніших об'єктів, які залишилися після затоплення нижньої частини київської заплави водами Канівського водосховища.

Територію лівобережної заплави біля села Вишеньки (зокрема, урочище Княже), як цінне нерестовище намагався заповідати ще відомий київський рибовод Іван Никифорович Фалєєв ще в кінці XIX ст.

Практично не відвідувані фрагменти заплави наразі знаходяться під загрозою освоєння під котеджні ділянки. Так, забудова греблю прокладеною в північній частині вже просунулася в урочище Княже.

На території проектного заказника наявні добре збережені клімак-сні заплавні ліси. На острові Покал їх формує верба біла (*Salix alba*) та ламка (*S. fragilis*), клен американський (*Acer negundo*), аморфа кущова (*Amorpha fruticosa*), крушина ламка (*Frangula alnus*) та шипшина собача (*Rosa canina*). Тут також зростає ожина сиза (*Rubus caesius*). В травостої зустрічаються хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*), жіноча папороть (*Athyrium filix-femina*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), суниці лісові (*Fragaria vesca*), коротконіжка лісова (*Brachypodium sylvaticum*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та звичайне (*L. vulgaris*), шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*) та туполистий (*R. obtusifolius*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), незабудка польова (*Myosotis arvensis*), хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitidis*) та кремена несправжня (*Petasites spurius*).

В цих лісових угрупованнях існують популяції включеної до Червоної книги України (2009а) коручки чемерникової (*Epipactis helleborine*) та регіонально рідкісної вужачки звичайної (*Ophioglossum vulgatum*). Останній вид охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та рекомендований до занесення у Червону книгу України (Парнікоза, Целька, 2018).

В умовах острова Дикий в формуванні лісових біотопів приймають участь тополя чорна (*Populus nigra*), береза повисла (*Betula pendula*), верба біла (*Salix alba*), хміль (*Humulus lupulus*), порічки колосисті (*Ribes spicatum*) та ожина сиза (*Rubus caesius*). В травостої тут зростають авран лікарський (*Gratiola officinalis*), вероніка довголиста (*Veronica longifolia*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), стоколос м'який (*Bromus hordeaceus*) та безостий (*B. inermis*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*), тонкопромінник однорічний (*Erigeron annuus*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*), підмаренник північний (*Galium boreale*) та хрiниця щільноквіткова (*Lepidium densiflorum*).

Тут також наявні псамофітні луки, де зростають хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitidis*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), енотера дворічна (*Oenothera biennis*), щавель кислий (*Rumex thyrsoiflorus*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), миколайчики плоскі (*Eryngium planum*) та пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare*).

Куточок острова Покал.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*)
– реліктова папороть на острові Покал.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Прибережно-водна рослинність острова Покал представлена низкою видів, серед яких очерет (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), берула пряма (*Berula erecta*), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*) та рідкісна в Києві череда трироздільна (*Bidens tripartita*).

В умовах острова Дикий зростають шоломниця звичайна (*Scutellaria galericulata*), плакун лозний (*Lythrum virgatum*) та куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*). У південного закінчення острова є відмілина, на якій зростають латаття біле (*Nymphaea alba*) та глечики жовті (*Nuphar lutea*) – види, які охороняються рішеннями Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та № 880/2029 від 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...).

На території об'єкту наявні біотопи, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Ллумачний..., 2017).

На острові Дикий виявлено бабку красуню блискучу кримську (*Calopteryx splendens taurica*). В районі острова Покал зафіксовано чехоню (*Pelecus cultratus*), плоскирку (*Blicca bjoerkna*), окуня (*Perca fluviatilis*), верховодку (*Alburnus alburnus*) та йоржа (*Gymnocephalus cernua*).

Фрагменти заплави та прилегла акваторія має виняткове значення для збереження дніпровського угруповання крячка чорного (*Chlidonias niger*) та крячка малого (*Sternula albifrons*). Останнього включено до Червоної книги України (2009b). Гніздує крячок малий на намитих піщаних насипах для будівництва котеджів на правому березі, а от харчується виключно на акваторії вздовж островів.

Також на акваторії островів у різні роки розташовані 5–10 колоній чорного

крячка, деякі з яких у окремі роки нараховують до 30–40 пар, що є найбільшою концентрацією для колоніальних поселень цього виду у межах України. Також тут розташовано 3–5 колоній крячка білощокого (*Chlidonias hybrida*). Коса у південній частині острова Дикий слугує місцем концентрації мартинів жовтоногих (*Larus cachinanns*), мартинів звичайних (*Chroicocephalus ridibundus*), крячків річкових (*Sterna hirundo*) та малих (*Sternula albifrons*), пісочника малого (*Charadrius dubius*) та чайки (*Vanellus vanellus*). Це також місце годівлі включеного до Червоної книги України (2009b) кулика-сороки (*Haematorus ostralegus*) та каспійського крячка (*Hydroprogne caspia*) – останнього на весняному прольоті.

Також у південній частині острова Дикий концентруються у літній період крижень (*Anas platyrhynchos*), попелюх (*Aythya ferina*), чирянка велика (*Anas querquedula*) та мала (*A. crecca*), чапля сіра (*Ardea cinerea*) та чепура велика біла (*Egretta alba*), коловодник звичайний (*Tringa totanus*), болотяний (*T. glareola*), лісовий (*T. ochropus*) та великий (*T. nebularia*), брижач (*Philomachus pugnax*), на прольоті спостерігається свищ (*Anas penelope*), галагаз (*Tadorna tadorna*), нерозень (*Anas strepera*), крех середній (*Mergus serrator*) та інші рідкісні водоплавні птахи.

На острові Покал гніздує пара включеного до Червоної книги України (2009b) шуліки чорного (*Milvus migrans*) та дві пари луня болотяного (*Circus aeruginosus*), пара канюка звичайного (*Buteo buteo*), у гніздовий період регулярно зустрічається квак (*Nycticorax nycticorax*). У заростях повітряно-водної рослинності на цій території гніздують також 2 пари бугая (*Botaurus stellaris*).

Території та акваторії цих островів становлять виняткове значення для збереження місць гніздування колоніальних коловодних птахів та місць концентрації водно-болотяних видів під час міграцій.

Територія об'єкту є також дуже цінною з історико-археологічної точки зору. Знахідки в урочищі Княже місцеве населення завжди пов'язувало з Княжим двором. Археологи вважали таке припущення цілком імовірним і доводять, що виявлені тут будівельні рештки можуть бути віднесені як до палацу, так і до каплиці (Я на цій землі зростав, тут сили набирался..., 2002). Поселення періоду Русі 12–13 ст. зазначено в урочищі Княже і на археологічній мапі Київщини (Від трипільської культури..., 2003). В урочищі Княже виявлено також археологічні матеріали післямонгольського часу (Капустін, 2012).

Острів Дикий площею 129,75 га номінально увійшов до створеного 2004 р. регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови» (заповідної зони). Проте, через невизначеність зонування парку, реальної охорони він поки не отримав.

6.37. Єдиний фрагмент непорушеної лівобережної заплави Дніпра на південь від межі Києва на Осокорках – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Гнідинська заплава»

На південь від межі Києва на території Бориспільського району Київської області розміщується фрагмент добре збереженої центральної та притерасної лівобережної заплави Дніпра на схід від озера Святище з заплавленими озерами: Коров'яче, Піщане, Острівки, Плоське, Ревочи та інші.

Тут же на південь від села Бортничі проходить заплавна частина річки Тростяниці-Млинної, яка через озеро Млинне, Прорва та Золоче (з відгалуженням на захід – озера Кальнухи) впадає у Дніпро біля урочища Княже. На місці колишньої осушувальної системи притерасної заплави на південній околиці села Бортничі наразі постали штучні озера – Заплавне та Вітовець (від назви вихідного заплавного урочища). З півночі на південь Осокорківську заплаву перетинає штучний скидний канал Бортницької станції аерації. Навпроти острова Водників у лівий берег, зайнятий дачами, врізається вузька затока Млинова, а нижче на рівні закінчення острова Ольжин, ширша затока Шулягівка.

Вищевказана заплавна ділянка знаходиться в межах земель Гнідинської сільради.

Територію лівобережної заплави біля села Вишеньки, як цінне нерестовище намагався заповідати ще відомий київський рибовод Іван Никифорович Фалєєв ще в кінці XIX ст. Наразі дана ділянка заплави неухильно скорочується внаслідок наступу дачних та котеджних товариств. Починаючи з 2007 р., гідронамивом спотворено західний берег острова Святище. Станом на 2020 р. західний та північний береги цього озера замито піском під забудову.

На території об'єкту наявні біотопи, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: вербові та тополеві ліси, псамофітні комплекси, луки та водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

20.01.1996 р. в районі впадання каналу Бортницької станції аерації в Дніпро спостерігався орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*) – вид внесений до Червоної книги України (2009b) (Костюшин, 1998).

Територія об'єкту надзвичайно цінна з історико-археологічної точки зору. У 1979 р. Д.Я. Телегін розвідав розташовані тут пам'ятки. Матеріали XIII–XV ст. зафіксовано на 5 поселеннях. Так, на північний схід від села Вишеньки Бориспільського р-ну, біля озера Гапониха в заплаві Дніпра зібрано уламки кераміки дніпро-донецької культури та пізнішого часу (Вишеньки 1, за Д.Я. Телегіним). Звідси походить фрагмент вінця горщика кінця XV–XVI ст. (тип Va, за О.В. Оногдою). Далі було обстежено селище на північно-східній околиці села, роз-

ташоване вздовж старого річища Дніпра (Вишеньки 3, за Д.Я. Телегіним). На поверхні високої заплави зібрано кераміку давньоруського часу. Уламки «давньоруського» посуду відносяться до типів II-3-Б (за С.О. Беляєвою) та II-1-Б (за Л.І. Виногородською) і датуються кінцем XIII-XV ст. Два фрагменти горщиків другої половини XIII-XIV ст. (тип II-2-Б, за С.О. Беляєвою) знайдено на поселенні в урочищі Селище (Вишеньки 6, за Д.Я. Телегіним). Воно розташоване на південний схід від села, на березі давньої стариці Дніпра, на піщаному підвищенні вздовж дамби водосховища. Зазначимо, що матеріали післямонгольського часу, зібрані біля села Вишеньки, непоодинокі. Вони зафіксовані також в урочищі озеро Баклажне та Княже (Капустін, 2012).

Згідно археологічній мапі (Від трипільської культури..., 2003), на території об'єкту по краю заплави та на самій заплаві розташовані наступні пам'ятки: село Вишеньки: ґрунтовий могильник зарубинецької культури II ст. до н.е. – II н.е. (зарубинецька культура); поселення 2-1 тис. до н.е., VI ст. до н.е., VI-VII ст. н.е.; могильник 2 тис. до н.е.; стоянка, поселення 5-4 тис. до н.е., 4-3 тис. до н.е. (трипільська культура), 2-1 тис. до н.е., XI-XIII ст. н.е., XIII-XIV ст. н.е.; поселення 3-1 тис. до н.е., поселення 3-1 тис. до н.е.; поселення 2-1 тис. до н.е.; поселення 2-1 тис. до н.е., VI-V ст. до н.е.; поселення 3-1 тис. до н.е., XI-XIII ст. н.е., поселення XII-XIII ст. н.е.; поселення 2-1 тис. до н.е., VI-VII ст. н.е., XI-XIII ст. н.е., XVII ст. н.е.; поселення 3-1 тис. до н.е., VI-VII ст. н.е., поселення 1 тис. до н.е., II ст. до н.е. – II ст. н.е., XI-XIII ст. н.е.; поселення 3-1 тис. до н.е., XII-XIII ст. н.е.; село Гнідин: поселення II ст. до н.е.-II ст. н.е., X-XIII ст.; поселення 3-2 тис. до н.е. (трипільська культура), VI-IV ст. до н.е., VI-VIII ст. н.е.; поселення VI-IV ст. до н.е., II ст. до н.е.-II ст. н.е. (зарубинецька культура), XII-XV ст. н.е. Територія об'єкту межує з територією проєктованого ландшафтного заказника місцевого значення «Процівські луки» площею 4000 га (Васильюк та ін., 2012).

6.38. Луки та фрагменти лісу в районі залізничної станції

Підгірці – проєктоване заповідне урочище «Орхідейні луки»

Об'єкт включає заплавні луки та фрагменти дубово-соснового лісу, розташовані між південною межею Києва (заказник загальнодержавного значення «Лісники» – наразі заповідна зона НПП «Голосіївський») та Дніпровським шосе в районі станції Підгірці в межах Києво-Святошинського району Київської області.

За даними В. Онищенко та (Прядко, Арап, 2014), на території об'єкту збереглася низка рідкісних видів, внесених до Червоної книги України (2009а). Це, зокрема, орхідеї: булатка червона (*Cephalanthera rubra*) – в околицях Києва лише тут наявно кілька популяцій, коручка чемерникова (*Epipactis helleborine*) та зозулинець блощичний (*Anacamptis coriophora*). Також тут зустрічаються червонокнижні косарики черепичасті (*Gladiolus imbricatus*), півники сибірські

(*Iris sibirica*) та лілія лісова (*Lilium martagon*). На схилі понад озером виявлена червонокнижна ковила волосиста (*Stipa capillata*).

За даними В. Онищенко (Прядко, Арап, 2014) також поширені такі регіонально рідкісні види як вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), синюха блакитна (*Polemonium caeruleum*), дягель болотяний (*Angelica palustris*), оман високий (*Inula helenium*), наперстянка великоквіткова (*Digitalis grandiflora*), тирлич хрещатий (*Gentiana cruciata*) та сонцецвіт яйцевидний (*Helianthemum ovatum*). В 2020 р. нами підтверджено зростання тут 5 куртин тирлича хрещатого, який охороняється на території м. Києва рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Наразі лучні біотопи в Європі стають дедалі рідкісними, що зумовлює взяття їх під охорону. Так формації справжніх та деяких типів вологих лук знаходяться під охороною Бернської конвенції та Директиви з охорони біотопів Європейського Союзу (Дідух, Альошкіна, 2012). Зокрема, у випадку наявних на території даного об'єкту біотопів, директивою з охорони біотопів ЄС охороняється всі типи справжніх лук – код 6510 (Siedliska – Przewodnik metodyczny). Згідно Додатку 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції, під охороною перебувають: Е2.2. рівнинні та низькогірні сінокісні луки – (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС); Е3.4. мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки – заплавні луки з домінуванням злаків, комишів та *Scirpus sylvaticus* (відповідають біотопу 6440 Директиви ЄС) та Е3.5. Мокрі або вологі оліготрофні луки – осока гостра, молінія блакитна (відповідають біотопу 6510 Директиви ЄС) (Тлумачний..., 2017). Велику цінність мають також представлені на території об'єкту угруповання дубово-соснового лісу та екотонів до лучної рослинності.

6.39. Заплавне озеро Відро в долині річки Віта – проєктована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Відро»

Об'єкт розташований на території Голосіївського району Києва. Координати 50.308182, 30.556912. Землекористувачем є ДКП «Плесо». Озеро надзвичайно мальовниче та становить собою локальний центр біорізноманіття. Неповдалік від озера за даними В. Онищенко зростають рідкісні орхідеї, занесені до Червоної книги України (2009а): зозулинець болотяний (*Anacamptis palustris*) та пальчатокорінник м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*).

На території об'єкту наявні фрагменти біотопів, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції та Оселищною Директивою ЄС: зокрема водна рослинність (Siedliska – Przewodnik metodyczny; Тлумачний..., 2017).

Озеро також є важливим для мігруючих видів птахів, які зупиняються на ньому на відпочинок.

6.40. Південні відроги Київського плато в межах міста Києва – проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Південні обрії»

Об'єкт являє собою фрагмент добре збережених лесових схилів Київського плато на південній околиці Києва в межах Голосіївського району. Орієнтовна площа проєктованого заказника близько 400 га.

Об'єкт включає фрагменти листяних лісів, лучно-степових біотопів та перелогів на схід від села Хотів та південь від вул. Академіка Заболотного по берегам річки Мала Віта – урочище Серякове (50.335258, 30.511388), а також на схід від нього між південною межею Києва та територією ландшафтного заказника місцевого значення «Церковщина» до Дніпропетровського шосе. Також до складу цього заказника, або до самостійного заказника «Гончарівська гора», варто включити перелоги та яри з фрагментами цінного неморального лісу між селом Пирогів та вул. академіка Заболотного (50.343943, 30.512854). Охорони потребує також фрагмент притерасної заплави в урочищі Володарка (50.330692, 30.541786) та фрагмент заплавної діброви з віковими дубами в урочищі Хутір Вільний (50.318727, 30.538516).

Ось як згадує цю місцевість в своєму описі М. Закревський в 1868 р.: «Пагорб до самого верхечку вкрито лісом та густим чагарником...Глибоку тишу порушує тільки шум ручая (Віти), яка протікає біля підніжжя пагорба» (Вакулишин, 2014).

Мальовничі тутешні гори вабили людей здавна. В околицях урочища Гнилецьке розташовувалася, зокрема, гора Трьох губерній.

«Мені вдавалося бачити багато чудових панорам природи в різних місцях нашої величезної батьківщини і захоплюватися ними. Без сумнівів вони чудові. Але те, що тепер розкинулося під моїми ногами на десятки верст, переважило майже все що було мною побачено раніше» - читаємо про цю гору в нарисі М. Шуцького. Звідси дійсно можна було побачити правобережну Київську губернію, а також на лівобережжі до річки виходив кордон Чернігівської та Полтавської губерній. На вершині виявлено сліди невеликого поселення трипільської культури та великий могильник зарубинецької культури (Дятлов, 2015).

Тут на схилах збереглися рештки неморальних лісів за участі граба (*Carpinus betulus*) та дуба (*Quercus robur*), а також ділянки лучно-степової рослинності, які на інших київських горах майже скрізь деградували. В складі травостою тут трапляються такі види як гвоздика перетинчаста (*Dianthus membranaceus*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*). Тутешні схили формують ландшафтний краєвид правого берега Дніпра та мають бути збережені від забудови.

Тут виявлено кілька біотопів, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції, зокрема, комплекс біотопів Х18 – степи, які заростають лісом, а також біотоп Е1.2 багаторічні трав'яні кальцефітні угруповання та степи (Тлумачний..., 2017).

6.41. Фрагмент Дарницького лісопаркового господарства – проєктоване заповідне урочище «Болото Ковпит»

Об'єкт являє собою фрагмент Дарницького лісопаркового господарства, а саме квартали 15, 23, 29–33, 36–42, 51–54 Білодівровного лісництва та 34 кв. Дніпровського лісництва. Загальна площа об'єкту близько 850 га. Адміністративно об'єкт знаходиться в межах Деснянського району Києва. Землекористувачем є Дарницьке лісопаркове господарство.

Рельєф плоский слабо хвилястий. На піщаних материнських породах сформувалися підзолисті ґрунти.

Вказаний фрагмент Дарницького лісу включає рослинні угруповання соснового, змішаного та подекуди листяного лісу, насичені великим флористичним різноманіттям. Флора даного об'єкту налічує більше 300 видів вищих рослин.

Основним компонентом рослинності урочища є розвинені 3–4-ярусні сосняки орлякові. В перший ярус виходить сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), до неї інколи домішуються дуб черешчатий (*Quercus robur*) та подекуди дуб червоний (*Q. rubra*). В другому ярусі зростають клен татарський (*Acer tataricum*) та черемха (*Padus racemosa*). Багатим є і чагарниковий ярус: тут поєднуються черемха, ліщина (*Corylus avellana*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), крушина ламка (*Frangula alnus*) та рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*). До сосняків примішуються березняки з злаково-осоковою рослинністю.

В трав'яному покриві панує типово бореальна флора: орляк (*Pteridium aquilinum*), дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissias*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), підмаренник руський (*Galium ruthenicum*), фіалка Рівіна (*Viola riviniana*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), купина запашна (*Polygonatum odoratum*) та веснівка дволиста (*Maianthemum bifolium*). По сонячним узбіччям доріг зростає перстач пісковий (*Potentilla arenaria*), фіалка триколірна (*Viola tricolor*), вероніка лікарська (*Veronica officinalis*), чаполоч пахуча (*Hierchloe odorata*) та тонконіг бульбистий (*Poa bulbosa*).

Гронянка багатороздільна (*Botrychium multifidum*). Рис. І. Парнікози

Сон розкритий, проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Болото Ковпит». Фото І. Парнікози, 2014 р.

Велику цінність становить своєрідна піонерна рослинність піщаних грив. Тут, в умовах недостачі елементів живлення, сформувалися ділянки сосняку з суцільним лишайниково-моховим покривом.

На території об'єкту збереглися також фрагменти сосняків вересових та костричникових.

Але найбагатшими за своїм флористичним складом є ділянки сосняків орляково-конвалієвих.

Тутешні соснові бори представляють собою біотоп «Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris*» – G3.4232, який охороняється Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Тлумачний..., 2017).

На знижених ділянках, де кращі умови зволоженості, сформувалися березняки, деревостани з тополі білої (*Populus alba*), верби білої (*Salix alba*) та рештки вільшаників. Вони займають майже всю площу колись дуже великого болота Ковпит, яке тягнеться від київської ТЕЦ-6 до Биківнянської радіостанції. Ще в 1950-х рр. на цьому болоті існували великі багна. Наразі ж Ковпит – це великий простір у лісі, зарослий березняками та заростями черемхи. Вологий ґрунт задерновано трав'янистою рослинністю і злаками. У 2004 р. ця територія зазнала палу, тож дернина вигоріла. Тому зараз болото являє собою унікальний полігон для вивчення сукцесії.

На освітлених узліссях поширена рідкісна і разом з тим цінна лікарська рослина – перстач білий (*Potentilla alba*). Ця рослина охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Найвищу цінність території становлять великі популяції двох рідкісних першоцвітів: сону широколистого (*Pulsatilla patens*), який охороняється Червоною книгою України (2009а), згідно Додатку 1 до Бернської конвенції (Bern Convention 1979) та рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та сону лучного (*Pulsatilla pratensis*), який включено Червоної книги України (2009а). Обидва види зростають на сонячних узліссях, але найбільшу чисельність та щільність має локалітет на пісках лісових насаджень вздовж міжквартильної лінії 36/37 Білодібровного лісництва. Натомість, в кварталі 15 Білодібровного лісництва виявлено місцезростання включених до Червоної книги України видів: гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*) та півників сибірських (*Iris sibirica*).

Показником великої цінності вказаної території є великі запаси лікарських рослин: купини запашної (*Polygonatum odoratum*), малини (*Rubus idaeus*), костяниці (*Rubus saxatilis*), ожини сизої (*Rubus caesius*), чорниць (*V. myrtillus*), брусниці (*Vaccinium vitis-idaea*), вересу звичайного (*Calluna vulgaris*), буквиці лікарської (*Betonica officinalis*), пижма звичайного (*Tanacetum vulgare*), суховершок звичайних (*Prunella vulgaris*), бузини чорної (*Sorbus nigra*) та багатьох інших.

Віддаленість від житлових масивів та малопорушена рослинність обумовлює на території об'єкту велике фауністичне різноманіття. Окрім безлічі безхребетних, фауна об'єкту багата на амфібій та плазунів. Тут, зокрема, поширені сіра жаба (*Bufo bufo*) та гадюка (*Vipera berus*), які охороняються рішенням Київради №879/2289 від 23.12.04 р. (Перелік рослин та тварин...), та звичайний вуж (*Natrix natrix*). А такі тварини, як прудка ящірка (*Lacerta agilis*) та веретільниця (*Anguis fragilis*), охороняються Додатками II та III до Бернської конвенції, відповідно (Bern Convention 1979).

Щодо птахів, тут можна побачити найбільшого у Європі чорного дятла або жовну (*Dryocopus martius*). Тут також зустрічається сова сіра (*Strix aluco*), яструб великий (*Accipiter gentilis*) та малий (*A. nisus*), а також підсоколик великий (*Falco subbuteo*) (С. Вітер, особисте повідомлення, 2018). Усі ці птахи охороняються згідно Додатку II до Бернської Конвенції (Bern Convention 1979).

З ссавців все ще зустрічаються козуля (*Capreolus capreolus*), заєць сірий (*Lepus europaeus*), а також дрібні мишовидні гризуни та комахоїдні. Трапляються заходи лося (*Alces alces*), якого включено до Червоної книги України (Парнікоза І. Заборонити полювання на лося в Україні).

6.42. Фрагмент Дарницького лісопаркового господарства – проектоване заповідне урочище «Дарничанка»

Територія проектованого заповідного урочища являє собою фрагмент Дарницького лісопаркового господарства, а саме кв. 12-16 Микільського лісництва та кв. 8, 9, 11, 14, 15, 17, 21, 24 Дніпровського лісництва. Загальна площа заказника – 115 га. Землекористувачем є Дарницьке ЛПГ. Адміністративно об'єкт знаходиться в межах Дніпровського району Києва.

Об'єкт розташований на боровій терасі Дніпра, якою проклала своє русло річка – притока річки Дарниця. Тут на піщаних материнських породах сформувалися підзолисті ґрунти, а в долині річки – болотисті ґрунти. Вказаний фрагмент Дарницького лісу вкритий угрупованнями старого, не менш як столітнього, дубово-соснового лісу, які поєднуються з старими вільшаниками в долині річки.

Основним компонентом рослинності урочища є розвинені 3–4-ярусні дубово-соснові ліси. Тут зустрічаються старі особини сосни (*Pinus sylvestris*) та дуба черешчатого (*Quercus robur*). В трав'яному присутній багатий травостій за участі таких видів як конвалія звичайна (*Convallaria majalis*) та перстач білий (*Potentilla alba*), які охороняються в місті Києві рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Тутешні мішані ліси представляють собою біотоп «Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris*» – G3.4232, який охороняється Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції.

Вільшаники та прибережно-водна рослинність роблять об'єкт одним з найбільш репрезентативних в межах Дарницького лісопаркового господарства. На території об'єкту знаходяться також озерно-болотяні біотопи. Біотопи непорушених водойм охороняються згідно європейській Оселищній Директиві. Вільшаник – біотоп, який в Києві майже повсюдно винищений і потребує охорони.

Віддаленість від житлових масивів, відносна дикість даної території та непорушена рослинність обумовлює на території об'єкту велике фауністичне різноманіття.

Глухі тутешні ліси вздовж притоки річки Дарниці надзвичайно цінне місце перебування та гніздування рідкісних видів птахів. На територію об'єкту також заходить червонокнижний лось (*Alces alces*).

6.43. Черепанова гора – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Черепанова гора»

Об'єкт знаходиться на території Печерського району Києва і являє собою залишки природного листяного гаю у поєднанні з пізнішими парковими насадженнями на схилах одного з відрогів лесового плато лівого берега річки Либідь – Черепанової гори. Межі об'єкту – від території президент-готелю «Київський», далі по лінії вул. Госпітальний провулок, виключаючи територію головної арени НСК «Олімпійський», на схід від Інституту фізкультури. На півдні межа проходить вул. Ділова та територією геологорозвідувального технікуму, на сході – територією Федерації футболу України та НІАМ «Київська фортеця». Площа об'єкту близько 20 га.

На території об'єкту є кілька землекористувачів.

Назва «Черепанова гора» виникла після 1815 р., коли київським цивільним губернатором був Павло Сидорович Черепанов, тут розташовувалася його садиба. Згодом на горі розбили Олексіївський сад. У 1913 р. поблизу було влаштовано Всеросійську промислово-сільськогосподарську виставку, для якої найкращі архітектори Києва звели високохудожні дерев'яні та муровані павільйони. Ці павільйони знаходилися на місці сучасного стадіону та схилах Черепанової гори. Зелений масив площею близько 50-ти га в 1930-ті роки мав стати парком відпочинку (проект 1934 р). Місцевість наразі збагачена декоративними насадженнями. В середині 1960-х рр. тут розташували стадіон та спорткомплекс (Вакулишин, 2014).

Вказаний масив є одним з останніх великих зелених масивів на території Печерського району. Деревостани представлені поєднанням дуба черешчатого (*Quercus robur*), клена гостролистого (*Acer platanoides*), ясеня звичайного (*Fraxinus excelsior*) та робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia*). В них також зростають гіркокаштан кінський (*Aesculus hippocastanum*), горіх волоський (*Juglans regia*) та липа серцелиста (*Tilia cordata*). На території об'єкту збереглися напрочуд старі дуби (близько 10 особин) та липи, які зростають на західному схилі, що повернутий до арени НСК «Олімпійський». В ярусі низьких дерев та чагарників зростають глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), клен американський (*Acer negundo*), ясен звичайний, явір (*Acer pseudoplatanus*), верба біла (*Salix alba*), тополя чорна (*Populus nigra*) та біла (*P. alba*), здичавіла яблуня (*Malus domestica*) та слива (*Prunus sp.*). Зростає також ліана дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*). Трапляються екзоти: клен сріблястий (*Acer saccharinum*) та спірея Вангутта (*Spiraea x vanhouttei*). Тут також висаджено декоративну форму горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*) та ялівець віргінський (*Juniperus virginiana*). На території об'єкту виявлено виткий чагарник повій звичайний (*Lycium barbarum*).

Наявність старих та засихаючих дерев сприяє існуванню грибів та лишайників.

В травостой наявні лучні види: дивина борошниста (*Verbascum lychnitis*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*) та грястиця збірна (*Dactylis glomerata*). Зустрічаються рідкісні наразі в парковій зоні міста види-ефемероїди: ряст ущільнений (*Corydalis solida*) та зірочки маленькі (*Gagea minima*). Ці види під час квітання створюють яскравий декоративний килим.

Гіркокаштанова алея на схилі Черепанової гори. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Куточок схилів Черепанової гори. Фото І. Парнікози, 2020 р.

Урочище населяють популяції наземних молюсків: цепеї садової (*Seraxa hortensis*) та виноградного равлика (*Helix pomatia*).

Велике значення територія об'єкту має для збереження популяцій горобиних птахів, таких, як зяблик (*Fringilla coelebs*), кропив'янки, синиці, дрозди, соловейко східний (*Luscinia luscinia*). Тут наявні дуплисті дерева, отже трапляються жовна сива (*Picus canus*) та малий строкатий дятел (*Dryobates minor*). Тут також в 2020 р. у шлюбний період зафіксовано вухату сову (*Asio otus*), а також гніздування припутня (*Columba palumbus*) та горихвістки звичайної (*Phoenicurus phoenicurus*). Усі ці птахи охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). Велике значення має гора – останній в цьому районі залишок природних екосистем для зимуючих у місті птахів. Саме тут знаходять взимку прихисток зграї омелюхів (*Bombucilla garrulus*), снігурів (*Pyrrhula pyrrhula*) та чикотнів (*Turdus pilaris*).

Наявність достатньої кормової бази (горіхи, каштани) та належних деревостанів забезпечує існування білок (*Sciurus vulgaris*), а захаращені ділянки – їжаків білочеревих (*Erethaceus roumanicus*).

Черепанова гора – надзвичайно важливий та практично єдиний зелений куточок для відпочинку мешканців прилеглих кварталів Києва. Отже тут необхідно привести в порядок прогулянкові доріжки з максимальним збереженням існуючої зелені.

6.44. Залишки вікових деревостанів та інших листяних і шпилькових порід вздовж вул. Антонова – проектована ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Реліктова діброва»

Об'єкт знаходиться на території Солом'янського району Києва. Землекористувачами є Комунальне підприємство по утриманню зелених насаджень Солом'янського району та Національна академія оборони України.

До складу пам'ятки природи мають увійти ділянка між будинком (буд.) 2/32, корпус (к.) 3 та 2/32, к. 2, торцями буд. 2/32, к. 1 та 2/32, к. 2 та парканом Національної академії оборони України; ділянка між буд. 2/32 к. 4, 2/32 к. 3 та 2/32; між будинками 2/32 к. 4 та 2/32 к. 5, гіркокаштанова алея між буд. 2/32 к. 8 та торцями буд. 2/32 к. 5, 2/32 к. 6 та 2/32 к. 7; зелені масиви між буд. 2/32 к. 6 та 2/32 к. 7, а також буд. 2/32 к. 4а та 2/32 к. 6. Площа об'єкту 8 га. Координати об'єкту 50.429285, 30.461606.

Проектована пам'ятка природи, імовірно, включає один з залишків Кадетського гаю, який колись вкривав усю площу сучасного житлового масиву «Першотравневий» по лесових пагорбах правого берега річки Либідь.

На території об'єкту виявлено три екземпляри дуба черешчатого (*Quercus robur*) віком 200 років, екземпляри віком 100 років, значна кількість екземплярів віком 20–80 років, два великих дерева чорної тополі (*Populus nigra*), численні сріблясті клени (*Acer saccharinum*) віком 20–40 років. Наявний також підріст дуба. Окрім того, є посадки ірги круглолистої (*Amelanchier ovalis*) та горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*), група з 28 дубів, серед яких 5 столітніх, більш ніж 40 сріблястих кленів, з яких десять мають вік більше 40 років, алея з гіркокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*), особини ялини колючої (*Picea pungens*), берези повислої (*Betula pendula*) та ялини звичайної (*Picea abies*). Наявні також декоративні кущі чубушника (*Philadelphus coronarius*), бирючини (*Ligustrum vulgare*), насадження робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia*) з бузиною чорною (*Sambucus nigra*), 36 дубів віком до 100 років. В травостой зростають розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), приворотень звичайний (*Alchemilla vulgaris*), галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora*), підріст клена гостролистого (*Acer platanoides*) та конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

Наявність горищ в оточуючих будинках та дупел в старих деревах на території об'єкту створює сприятливі умови для існування кажанів, які занесені до Червоної книги України (2009b).

6.45. Крайове підвищення Київського плато вздовж вул. Брестської – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Гора Ліпинка»

Гора Ліпинка розташована на території Подільського району Києва і являє собою крайові відроги Сирецьких горбів вздовж вул. Брестської. Межі об'єкту: із півночі – правий берег Ліпінського струмка, із півдня – передній край садових насаджень агрофірми «Пуща-Водиця», із заходу межа проходить правою стороною яру, перпендикулярного вул. Брестської, зі сходу – лінією урвища поблизу лінії гаражів ГК «Брестський». Площа об'єкту близько 7.6 га. Землекористувачем є агрофірма «Пуща-Водиця».

У ландшафтному відношенні урочище являє собою північні схили Київського лесового плато, які на 60 м підносяться над краєм Оболонської заплави. У підніжжя гори протікає Ліпінський струмок, який колись стікав на заплаву Дніпра.

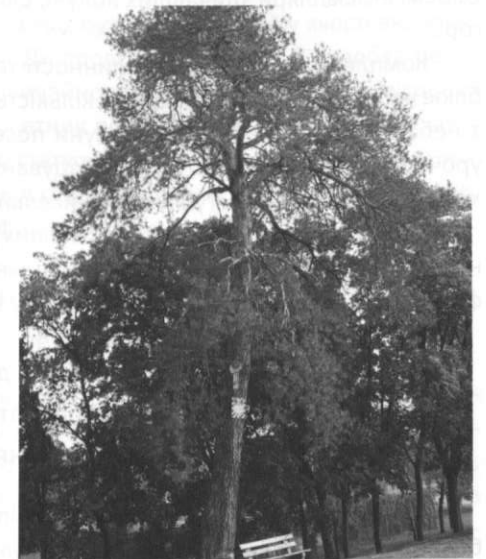
На території об'єкту у верхній частині схилів та на верхівці гори зберігся комплекс рослинних угруповань сухих степових лук, неморального лісу у нижній частині південних схилів гори та вологолюбна рослинність по берегах Ліпінського струмка. Рослинність сухих лучних схилів формує буйно квітуче різнотрав'я: в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), лядвинець рогатий (*Lotus corniculatus*), скабіоза бліда (*Scabiosa ochroleuca*), вероніка сива (*Veronica incana*), дзвоники репчатовидні (*Campanula rapunculoides*), дзвоники кропиволисті (*C. trachelium*) та дзвоники розлогі (*C. patula*). Тут також зростають хвощ польовий (*Equisetum arvense*), лаватера тюрінгська (*Lavatera thuringiaca*), молочай кипарисовидний (*Euphorbia cyparissias*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), берізка польова (*Convolvulus arvensis*), льонок звичайний (*Linaria vulgaris*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), тонколучник однорічний (*Erigeron annuus*), люцерна румунська (*Medicago romanica*), буркун білий (*Melilotus albus*), конюшина лучна (*Trifolium pratense*), повитиця європейська (*Cuscuta europaea*), а також ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*).

Особливої мальовничості схилам надають рожеві квітконоси конюшини польової (*Trifolium arvense*) та жовті підмаренника справжнього (*Galium verum*) і жовтецю багатоквіткового (*Ranunculus polyanthemos*). На степових схилах ще зберігся степовий травостій костриці валіської (*Festuca valesiaca*).

Тут також зростають степові чагарнички: рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*), шипшина собача (*Rosa canina*), глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*) та малина (*Rubus idaeus*), які є цінними лікарськими рослинами. З останніх на горі великі популяції утворюють також суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), свербіжниця польова (*Knautia arvensis*), чебрець Маршала (*Thymus marschallianus*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), гикавка сіра (*Berteroa incana*) та полин гіркий (*Artemisia absinthium*).

Вид з гори Ліпинки на Пріорку, 1963-65 рр. Фото І.К Головащук

Пам'ятка природи «Сосна Нестерова» на Вовчій горі. Фото І. Парнікози, 2020 р.

Деревостани нижньої частини південних схилів формують дуб черешчатий (*Quercus robur*), береза повисла (*Betula pendula*), осика (*Populus tremula*), верба біла (*Salix alba*), слива домашня (*Prunus domestica*), груша (*Pyrus communis*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), клен американський (*Acer negundo*) та гостролистий (*A. platanoides*). Стовбури дерев оплітає витка ліана – дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*).

Під пологом дерев сформувався тіншовитривалий флористичний комплекс. Тут зростають тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), золотушник звичайний (*Solidago virgaurea*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), лопух звичайний (*Arcticum lappa*), суніці лісові (*Fragaria vesca*), гравілат міський (*Geum urbanum*) та малина (*Rubus idaeus*), які є цінними лікарськими рослинами. По вологих берегах струмка виявлено розвинені куртини мохоподібних, у тому числі рідкісних

маршанцієвих. Над струмком схиляються поважного віку екземпляри верби білої.

В другій половині літа та восени під пологом лісу розвивається велика кількість грибів, а розетки лишайників на стовбурах осики, зокрема пармелія борозенчаста (*Parmelia sulcata*) та ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*) свідчать про те, що повітря тут відносно чисте.

Південна межа об'єкту проходить по краю садових насаджень з яблуні. Окремі екземпляри здичавілих яблуні, сливи та груші зустрічаються і на самій горі.

Комплекс різних типів рослинності та близькість фруктового саду приваблює на територію об'єкту велику кількість тварин. В наш час урочище є одним з небагатьох прихистків дикої фауни посеред міста. Особливе значення має урочище для збереження місць гніздування цілого комплексу горобиних птахів, що є природним регулятором чисельності шкідливих комах.

Урочище дивом збереглося до наших днів. Назва гори свідчить, що колись на схилах понад струмком шуміли суцільні листяні ліси. В наш час їх останнім фрагментом лишається гора Ліпинка, яку неодмінно треба зберегти.

6.46. Фрагмент піщаної дюни – проектована ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Вовча гора»

Об'єкт знаходиться на території Дніпровського району Києва і являє собою фрагменти паркового масиву між вул. Малишка та Броварським проспектом від вулиці Будівельників до вул. Братиславської. Площа об'єкту 14 га. Землекористувачем території є Комунальне підприємство з утримання зелених насаджень Дніпровського району.

Даний парк розташований на місці колишнього соснового лісу, про що свідчать численні столітні та навіть двохсотлітні екземпляри сосни (*Pinus sylvestris*), які зростають на піщаній дюні борової тераси Дніпра. Ці сосни та сама зелена смуга збереглися від вирубок як захисна зона колишнього артилерійського полігону. В центрі об'єкту розташована Вовча гора – виразне піщане узвишся (50.459493, 30.621849). Це фрагмент великої притерасної дюни пра-Дніпра, яка колись мала значні розміри. Частина її було вирівняно в цілях будівництва Соцміста (кінець 1950-х рр.) та Комсомольського житлового району (середина 1970-х рр.). Пізніше середину цього узвишся перетнуло полотно метрополітену (1967 р.). Назву узвишся записано від корінних мешканців лівого берегу. Наразі на території об'єкту встановлено пам'ятний знак на честь військових маневрів за участю відомих асів П. Нестерова та Є. Крутеня. Величезна сосна віком 250

років під назвою сосна Нестерова оголошена пам'яткою природи місцевого значення.

Тутешній парковий масив представлено віковими деревами сосни звичайної (*Pinus sylvestris*), висаджено також дерева дуба червоного (*Quercus rubra*), берези повислої (*Betula pendula*), груші звичайної (*Pyrus communis*), липи серцелистої (*Tilia cordata*), тополі Болле (*Populus bolleana*), горіха волоського (*Juglans regia*), ялини колючої (*Picea pungens*), а також кущі спіреї Вангутта (*Spiraea vanhouttei*) та форзиції плакучої (*Forsythia suspensa*).

Парк становить велику цінність та має бути збережений у якості екологічного коридору – частини екомережі Дніпровського району (Розробка регіональної схеми..., 2005). Також це надзвичайно цінне місце відпочинку місцевих мешканців. В парку встановлено пам'ятник поету Андрію Малишку. Тутешній парк досі не має природоохоронного статусу і активно розбирається під різного роду забудову. Наразі від колишньої суцільної зеленої смуги вздовж вулиці Малишка залишилися лише окремі фрагменти.

6.47. Озеро Синє – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Озеро Синє»

Територія об'єкту включає розташоване на території Подільського району Києва озеро Синє та його прибережно-захисну смугу. Зі сходу його територію обмежено житловою забудовою житлового масиву Синьоозерний (буд. 108а та середня школа), із заходу вул. Газопровідною. З півдня об'єкт межує з територією гаражного кооперативу, а з півночі з лісовими кварталами Святошинського ЛПГ. Загальна площа об'єкту 16,8 га. Територія об'єкту не надана у власність чи користування.

Озеро Синє має природне походження та розташовується в льодовиковій западині пісків другої надзаплавної тераси Дніпра. Цей об'єкт добре помітний на карті Києва першої половини XIX ст. Це найбільша природна водойма вододілу басейнів Ірпеня (47 м над його рівнем) та Дніпра (65 м над його рівнем). Довжина з заходу на схід – близько 500 м, шириною до 150 м, глибиною до 3,5 м, площа 6 га. Підживлюється водойма поверхневими та ґрунтовими водами і не має природного стоку. Береги озера плоскі, слабохвилясті, з окремими невеликими підвищеннями та місцевим заболочуванням. На сусідніх піщаних підвищеннях, вкритих лісом, сформувалися підзолисті, а поблизу озера – лугові та болотяні ґрунти. Вода озера відноситься до гідрокарбонатно-кальцієвого класу. Середній вміст мінеральних солей становить 279,9 мг/дм³ (Ситник та ін., 2005).

За даними досліджень Щербака В. І. (2005) озеро Синє має різноманітну флору водоростей, у формування якої провідна роль належить хлорококовим водоростям. Субдомінантами виступають синьо-зелені, евгленові та діатомо-

ві водорості. Озерна екосистема характеризується високою різноманітністю, яка формується водоростями у співвідношенні, характерному для озер Східної та Центральної Європи. В домінуючому за біомасою комплексі фітопланктону пріоритет належить водоростям, представленим крупноклітинними формами. За домінуванням у фітопланктоні видів-індикаторів вода характеризується задовільною якістю, що відповідає вимогам до водойм рекреаційного призначення. Озеро має високі показники рибопродуктивності і використовується для аматорської рибної ловлі.

Водна рослинність представлена, головним чином, угрупованням куширу зануреного (*Ceratophyllum demersum*) за участю рдесника гребінчастого (*Potamogeton pectinatus*). На поверхні ставів розвиваються ряска мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*L. trisulca*), а також спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*). Тут також виявлено лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), очерет (*Phragmites australis*), частуху подорожникову (*Alisma plantago-aquatica*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), елодею канадську (*Elodea canadensis*), водоперицю колосисту (*Myriophyllum spicatum*), гірчак земноводний (*Persicaria amphibia*), кугу озерну (*Schoenoplectus lacustris*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*) та волосистий (*P. trichoides*), водоперицю кільчасту (*Myriophyllum verticillatum*), жабурник (*Hydrocharis morsus-ranae*), мітлицю повзучу (*Agrostis stolonifera*), сальвінію плаваючу (*Salvinia natans*) (занесена до Червоної книги України, 2009а), коношину гібридну (*Trifolium hybridum*) та остудник багатозлюбний (*Herniaria polygama*) (Савицький, Зуб, 1999; Оляницька, Багацька, 2005).

В озері Синьому виявлені рідкісні для водойм Києва угруповання ряска трироздільної. Натомість поширені тут угруповання куширу зануреного є звичайним для київських водойм. Це монодомінантні зарості, які тяжіють до глухих ізольованих ділянок евтрофо-болотних водойм. В озері Синє виявлено також угруповання елодеї, рдесника гребінчастого та рідкісне угруповання рдесника волосистого (*Potamogeton trichoides*). Тут наявні також монодомінантні лімnofільні угруповання водопериці колосистої (*Myriophyllum spicatum*), які поширені на мілководдях (Савицький, Зуб, 1999).

Коловодна рослинність на Синьому озері суцільної стіни не утворює, і займає лише північно-західні береги озера. В її складі присутні куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), очерет звичайний (*Phragmites australis*) лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз широколистий (*Typha latifolia*) та вузьколистий (*T. angustifolia*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*). Місцями береги зарослі вербою сірою (*Salix cinerea*), тритичинковою (*Salix triandra*) та білою (*S. alba*) за участю аморфи кушової (*Amorpha fruticosa*).

На вологих ґрунтах, прилеглих до озера, наявні фрагменти болотистих лук. Вони представлені угрупованнями осоки гострої (*Carex acuta*), рідше ле-

пешняку великого (*Glyceria maxima*). Флористичне ядро в них утворюють такі гідрофільні види як осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), заяча (*C. leporina*) та прибережна (*C. riparia*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), плакун верболистий (*Lythrum salicaria*), а також вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*).

Піски другої надзаплавної тераси займають сосново-дубові ліси. Головним лісоутворювачем є сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), яка формує перший ярус деревостанів. До неї домішуються окремі екземпляри дуба черешчатого (*Quercus robur*). Другий ярус сформовано з липи серцелистої (*Tilia cordata*) та черемхи звичайної (*Padus avium*), а в більш вологих прилеглих до озера ділянках – з верб козячої (*Salix caprea*) та тритичинкової.

На прибережних галявинах та узліссі сформувалися псамофітні угруповання з костриці Бекера (*Festuca beckeri*), куничника наземного (*Calamagrostis epigejos*) та кипця сизого (*Koeleria glauca*). Флористичне ядро формують щавель кислий (*Rumex thyriflorus*), аґалик-трава гірська (*Jasione montana*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*), булавоносець сірватий (*Corynephorus canescens*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), полин дніпровський (*Artemisia campestris*), волошка дніпровська (*Centaurea borysthena*) та сумська (*C. sumensis*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та золототисячник звичайний (*Centaurium erythraea*).

За даними С. О. Афанасьєва та інших (1996) донні безхребетні Синього озера представлені переважно олігохетами та хірономідами. Було зафіксовано 92 види. Найбільшим видовим різноманіттям характеризувалися личинки комарів дзвінців-хірономіди – 28 таксонів. Малоцетинкові черви або олігохети представлені 15 таксонами, черевоногі молюски – 13. Доволі різноманітною була фауна водних комах (32 таксони без хірономід), озеро має велике значення як середовище існування личинок бабок – 9 видів, клопів – 6 видів, жуків – 4 видів, одноденок – 3 та інших родин (1–3 види).

Зафіксовано 4 види п'явок та по одному таксону гідр і водяних кліщів. Найбільшим видовим різноманіттям безхребетних характеризувалися зарості прибережної зануреної та повітряно-водної рослинності, особливо влітку. Кількість видів у пробах з цього середовища в 3 рази вища, ніж бентосу.

Найбільшим видовим багатством характеризувалися слабо замулені піщані ґрунти, найменшим – чорні мулисті ґрунти в центрі озера.

Дуже цінною є знахідка водяного клопа ранатри (*Ranatra linearis*), який на території Верхнього Дніпра вже має статус вразливого виду, і в найближчий час може перейти до категорії видів, що знаходяться під загрозою зникнення.

Загалом, макрзообентос озера характеризувався середніми за значеннями показниками чисельності та біомаси і їх стабільністю впродовж вегетаційного сезону. Це свідчить про стабільність донних та літофільних ценозів озера та водойми в цілому. Згідно середньосезонних значень загальної чисель-

ності та біомаси озеро належить до класу евтрофних водойм, за сумарною біомасою олігохет і хірономід – до класу політрофних водойм. В Синьому озері виявлено також вузькопалого річкового рака (*Astacus leptodactylus*).

За результатами досліджень Кириченко М. Б. та Бабко Р. В. (2005) на території поблизу озера зустрічається 28 видів турунів. За їх фауною це одна з найбагатших водойм в місті. Надзвичайно багатою є фауна стафілінід та довгоносіків (Петренко, 2005, Назаренко, 2005). З представників рідкісної фауни безхребетних тут постійно зустрічається дозорець-імператор (*Anax imperator*), який охороняється Червоною книгою України (Хрокало, 2005; Червона, 2009b).

Цікавою є іхтіофауна озера. За результатами досліджень Кундієва В. А. з співавторами (2005) тут трапляються плітка звичайна (*Rutilus rutilus*), краснопірка звичайна (*Scardinius erythrophthalmus*), вівсянка звичайна (*Leucaspis delineatus*), карась звичайний (*Carassius carassius*), внесений до Червоної книги України (2009b) та карась сріблястий (*Carassius gibelio*), короп (*Cyprinus carpio*), щука (*Esox lucius*), окунь (*Perca fluviatilis*), бичок піщаник (*Neogobius fluviatilis*), триголкова колючка (*Gasterosteus aculeatus*) та піщур звичайний (*Gobio gobio*).

Більш рідкісними є гірчак (*Rhodeus amarus*), щипавка (*Cobitis taenia*), бичок-цуцик (*Proterorhinus* sp.), багатоголкова колючка південна (*Pungitius platygaster*) та в'юн звичайний (*Misgurnus fossilis*), які охороняються згідно Додатку III до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Загалом іхтіофауна озера Синє представлена здебільшого лімнофілами (93,8%) та непромисловими видами (75%) видами.

З плазунів в районі ставків поширена прудка ящірка (*Lacerta agilis*), яка охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Зустрічаються на вказаній території і птахи. В прибережних заростях в північно-західній частині озера влаштовує гнізда велика очеретянка (*Acrocephalus arundinaceus*), яка охороняється Додатком II Бернської конвенції. В заростях прибережної рослинності мешкають водяна курочка (*Gallinula chloropus*) та бугайчик (*Ixobrychus minutus*). Водне дзеркало весною та восени використовують для відпочинку пролітаючі качки та мартини.

Згідно Генеральному плану розвитку Києва до 2020 року територія зарезервована під створення об'єкта природно-заповідного фонду України.

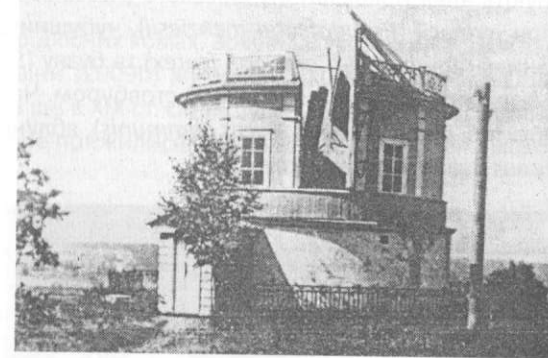
6.48. Узвишся, на якому стоїть будівля обсерваторії

Київського університету – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Обсерваторна гірка»

Об'єкт являє собою вершину одного з найвищих у місті пагорбів (170 м.н.р.м.), який розміщується в межах обсерваторії Київського національного

університету ім. Тараса Шевченка на території Шевченківського району міста. З півночі об'єкт межує з корпусами урологічної лікарні та вул. Коцюбинського, зі сходу з корпусами тієї ж лікарні, із заходу та півдня охоплює схили, які межують з дворами будинку 28а по вул. Гоголівській та 24, 22, 20 по вул. Бульварно-Кудрявської. Загальна площа об'єкта 2,16 га.

В часи будівництва обсерваторії університету св. Володимира вказана місцевість була за містом, тож пагорб був вкритий природною рослинністю. 160 років потому цей клаптик київської природи добре зберігся. Існує популярна версія, що ця гірка – не що інше, як літописна Щекавиця, на якій поховано віщого Олега. До побудови обсерваторії пагорб оточували земляні укріплення XVII ст. Засновник обсерваторії професор В. Ф. Федоров у 1838 р. писав, що місце майбутньої обсерваторії «*приналежащее городу, находится на западном бастионе древнего укрепления города неподалеку от Житомирской заставы*» (Казанцева, Кислюк, 2006).

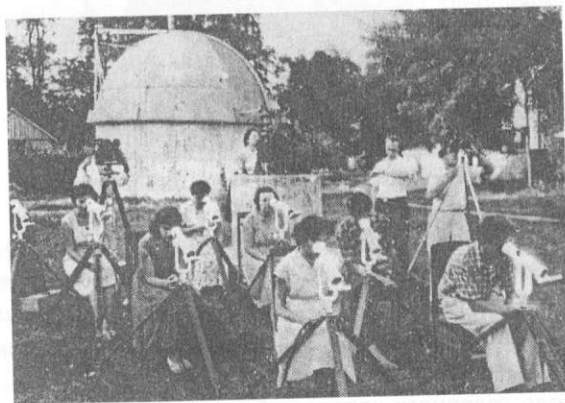
Ще не зарослі схили Обсерваторної гірки. Фото 1895 р. з архіву обсерваторії

Важливо відмітити, що одразу при закладанні обсерваторії за розпорядженням і за активної участі тодішнього завідувача ботанічним садом Київського університету Е.-Р. Траутфеттера, ділянка обсерваторії була по периметру обсаджена деревами, що створювало додатковий бар'єр для пилу та освітлення міста, які заважали спостереженням (Казанцева, Кислюк, 2006).

Зараз навколо головного корпусу обсерваторії – пам'ятки історії науки, спорудженої у 1841–1845 рр. архітектором В. І. Беретті, сформувались насадження з ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), клена гостролистого (*Acer platanoides*), тополь чорної (*Populus nigra*) та білої (*P. alba*), робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia*), явору (*Acer pseudoplatanus*), осики (*Populus tremula*) та в'язу гладкого (*Ulmus laevis*). Збереглися й окремі реліктові дуби-велетні (*Quercus robur*).

Добре розвинутим є чагарниковий ярус. Тут, зокрема, зростають глід кри-

вочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*), калина звичайна (*Viburnum opulus*), ліщина (*Corylus avellana*) та бузина чорна (*Sambucus nigra*). Загальну зімкнутість посилюють пагони ліани дівочого винограду п'ятилисточкового (*Parthenocissus inserta*), що обплітають стовбури і гілки дерев. Багатий травостій формують такі види: розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), фіалка дивна (*Viola mirabilis*) та щавель туполистий (*Rumex obtusifolia*). Тут також поширені надзвичайно рідкісні в Києві рослини: підсніжник звичайний (*Glanthus nivalis*) та цибуля ведмежа або черемша (*Allium ursinum*), які включено до Червоної книги України (2009а). В листяному лісі зростають також проліска дволиста (*Scilla bifolia*) та конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), які охороняються на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...). Разом з природними деревостанами на території об'єкту працівниками обсерваторії в різні часи були насаджені цінні породи дерев та чагарників. Існують алея гіркокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*), окремі екземпляри дугласії (*Pseudotsuga menziesii*), чубушника (*Philadelphus coronaria*), карагани чагарникової (*Caragana frutex*) та бузку (*Syringa vulgaris*). Зростає рідкісна форма осики з трироздільним стовбуром. Частина території займають зрілі фруктові дерева: груші (*Pyrus communis*), яблуні (*Malus domestica*), черешні (*Prunus avium*), а також клумби.

На фото 1958 р. бачимо сформовану зелену зону. Фото з архіву обсерваторії

Наявність на території Обсерваторної гірки компактного поєднання природної рослинності, садів, клумб та низки старих будівель, зокрема два одноповерхові дерев'яні будиночки, збудовані в часи окупації для німецького штабу, обумовлює фауністичне розмаїття. На прогрітих відкритих ділянках звичайною є прудка ящірка (*Lacerta agilis*), яка охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Головний корпус обсерваторії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, за (Казанцева, Кислюк, 2006 р.)

Чимало тут рідкісних комах. Зокрема, тут зустрічається занесений до Червоної книги України (2009b) жук-олень (*Lucanus cervus*). Одним з французьких спостерігачів ще в XIX ст. сюди було завезено виноградних равликів (*Helix pomatia*), які добре прижилися і сформували стійку популяцію.

6.49. Комплекс ставків на річці Совка – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Совські ставки»

Об'єкт включає територію Совських ставків в Голосіївському та Солом'янському районі Києва. Річка Совка – притока Либіді, яка стікає з схилів Київського лесового плато. Вона має витoki у ключах-джерелах поблизу Кадетського гаю. У 1854 р. вона була названа де ла Флізом Рудим Бродом. Інша відома в 1842 р. назва – Пронівщина. У 1618 р. селище Совки було придбане Лаврою. Ставки закладені монахами – власниками селища Совки в кінці XIX ст. В цей час на річці існували два великі і кілька менших ставків. Призначення ставків не вичерпувалося риборозведенням. Тут також заготовляли кригу для льодових льохів міста. Головним їх споживачем була Південно-Західна залізниця. Біля ставків в балці Пронівщина на початку XX ст. був побудований свічний завод, двоповерхова будівля якого збереглася до нашого часу, а пізніше будівля радгоспу «Совка». Рибоводне господарство на місці великого озера в заплаві Совки заклали на зламі 1920–30-х рр. В 1930–1970-х рр. тут існував риборозплідник, який постачав рибицьким господарствам кількох областей мальків коропа. Тут також розмістилася продбаза, яка постачала для Києва овочі. В заплаві річки Совки розмістили також завод «Красный Резинщик», що поклато

початок забрудненню ставків. На початку 1970-х рр. ставки передали Українському товариству мисливців та рибалок (УООР), що мав плани щодо їх використання. Проте прогресуюче забруднення ставків призвело до втрати господарського інтересу до ставків. Їх закинули. Під час великої зливи в середині 1970-х рр. відбувся прорив греблі одного з ставків, внаслідок чого вал води затопив сучасний проспект Лобановського та територію заводу «Красный Резинщик», що супроводжувалось великими збитками (Довідка відносно історії, сучасного стану та перспектив Совських ставків, 1995; Вакулишин, 2014).

Коли господарство в 1980-х рр. занепало, ставки перестали зариблювати, а останні 20 років – і очищувати. Як наслідок ставки «нижнього каскаду» замулилися і поросли очеретом, рівень води тут наразі мінімальний. В результаті сукцесії утворилася ще одна київська зелена зона, яка становить важливу частину зелених легенів Києва. Тут існують великі зарості прибережно-водної рослинності: очерету звичайного (*Phragmites australis*), лепешняку великого (*Glyceria maxima*) тощо. Рослинність справляє значний повітроочищувальний вплив на сусідній район Києва. На ставках також сформувалися деревні насадження з звичайних видів дерев – верби білої (*Salix alba*), клена американського (*Acer negundo*) та інших.

Совські ставки є місцем гніздування численних водоплавних птахів: лиски (*Fulica atra*), курочки водяної (*Gallinula chloropus*), крижня (*Anas platyrhynchos*), черні чубатої (*Aythya fuligula*) та попелюха (*Aythya ferina*). Зустрічається мартин звичайний (*Chroicocephalus ridibundus*). Звичайними на гніздуванні є пликса біла (*Motacilla alba*), сорока (*Pica pica*), ворона сіра (*Corvus cornix*), волове очко (*Troglodytes troglodytes*), зяблик (*Fringilla coelebs*), синьошийка (*Luscinia svecica*), очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*) та кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*).

У верхній частині Совських ставків було зареєстровано рідкісний для України залітний вид – вівчарика зеленого (*Phylloscopus trochiloides*) (Мороз та ін., 2015).

Взимку тут зустрічаються дятел малий (*Dryobates minor*), сойка (*Garullus glandarius*), омелюх (*Bombucilla garrulus*), чиж (*Spinus spinus*) та снігур (*Pyrrhula pyrrhula*).

Територія біля ставків виділена в природне ядро екомережі Солом'янського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

6.50. Лісове урочище у протоки річки Совка – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Совська Пронька»

Об'єкт знаходиться на території Солом'янського району Києва і являє собою лісовий масив з вільхи (*Alnus glutinosa*), осики (*Populus tremula*) з до-

мішкою граба (*Carpinus betulus*), клена гостролистого (*Acer platanoides*) та робінії (*Robinia pseudoacacia*) між вулицями Колоскова, Різдва, Сигнальна та Яблунева. Загальна площа урочища близько 24 га. Координати центру об'єкту: 50.403205, 30.474286.

Схили урочища вкриті листяним лісом. Посередині нього розташований став та джерело, звідки місцеві мешканці беруть воду. У вологій низовині поблизу ставка навесні квітує багато першоцвітів, серед яких проліска дволиста (*Scilla bifolia*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*), який внесено до Червоної книги України (2009а) та ін. Згідно рішення Київради від 19.07.2005 р. №806/3381 «Про затвердження програми розвитку зеленої зони м. Києва до 2010 р. та концепції формування зелених насаджень в центральній частині міста» в цій частині міста мали бути створені парки «Проня» площею 19,37 га із ставком площею 1,0 га та «Між вул. Колоскова та вул. Сигнальною» - дві ділянки площею 17,82 га. З ініціативою створення заказника виступив Комітет мікрорайону Совки. Натомість, цінний природний об'єкт засипається.

6.51. Парк «Перемога» – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Перемога»

Об'єкт знаходиться на території Дніпровського району Києва і являє собою штучно створений парковий ансамбль на місці фрагменту колишнього суцільного Дарницько-Броварського соснового лісу, про що свідчать окремі збережені дуже старі екземпляри сосни. Парк закладений 1965 р. на основі лісових насаджень другої половини 1950-х рр. Об'єкт йде смугою від вул. Навої на півночі, до вул. Будівельників на півдні, між вул. Генерала Жмаченко на сході та проспектом Визволителів та промзоною по західному узбережжю Північно-Дарницького каналу на заході. Парк, який створений ще в 1965 р., досі не має природоохоронного статусу, що сприяє його стихійній забудові. Площа об'єкту 57,8 га. Землекористувачем вказаної території є КО Київзеленбуд (КП УЗН Дніпровського району).

Парк має регулярне планування, розпочинається вхідною композицією з альпійських гірок з колекцією хвойних дерев, серед яких занесений до Червоної книги України (2009а) тис ягідний (*Taxus baccata*), декоративні пірамідальні форми ялівцю звичайного (*Juniperus communis*) – виду, який охороняється на території м. Києва рішенням Київради №219/940 від 2000 р. (Перелік рослин та тварин...). Вхідна група прикрашена сонячним годинником та скульптурною групою, що зображає проводи солдата на фронт, гранітними пілонами з зображеннями ордену «Перемога». Композиційною віссю парку є центральна алея,

на якій знаходиться курган Безсмертя з похованнями загиблих в боях Другої світової війни радянських солдат.

По обидва боки знаходяться соснові насадження з окремими групами різних видів дерев та чагарників, а також штучно насипаними гірками. Територію південної частини парку чітко розкреслено прямими, перпендикулярними до головної алеями. Між гуркотливими магістралями та багатолюдними житловими масивами парк вражає своїм затишком. Велику цінність мають розвинені насадження гіркогокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*), тополи Боле (*Populus bolleana*), берези (*Betula pendula*), липи серцелистої (*Tilia cordata*), дуба черешчатого (*Quercus robur*) та червоного (*Quercus rubra*). Справа і зліва від головної алеї розташовуються декоративні посадки туї західної (*Thuja occidentalis*) та ялівця звичайного пірамідальної форми, численні квіткові клумби та посадки магонії падуболистої (*Mahonia aquifolium*).

Краси парку надають декоративні форми плодкових дерев: яблуні (*Malus domestica*), груші (*Pyrus communis*), вишні (*Cerasus vulgaris*). В травні парк вдягається у суцільні білі шати, а згодом квітують бузок (*Syringa vulgaris*) та чубушник (*Philadelphus coronarius*). Ще раніше рясно квітують форзиція повисла (*Forsythia suspensa*) та хеномелес (*Chaenomeles japonica*).

В північній частині парку вздовж Північно-Дарницького каналу, який тут вдало використано для створення озерних краєвидів, розповсюджені березняки з окремими цінними посадками дуба звичайного.

Територія об'єкту має важливе значення для збереження цілого ряду рідкісних видів тварин, які охороняються Бернською конвенцією. Цікавинкою парку є популяція майже ручних білок (*Sciurus vulgaris*).

Парк має декоративний ставок, паркові споруди, атракціони, відкриту сцену, дитячі майданчики, танцювальний павільйон та крыту льодову арену.

У зв'язку з великим комплексним значенням цього зеленого масиву, доцільно оголосити його територію ландшафтним заказником місцевого значення «Парк Перемога».

6.52. Фрагмент Святошинського лісу – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Скарбовий ліс»

Об'єкт розташований у Святошинському районі м. Києва між вул. Бетховена, вул. Жмеринською та вул. Петрицького, і включає парк Совки та прилеглі зелені насадження.

Окремо розташовано фрагмент сосняку поміж вул. Святошинською, Святошинським провулком та вул. Петрицького.

Територія Скарбового чи Казенного лісу являє собою ділянку колись суцільних Святошинських борів, які прилягали з півдня до селища Святошин. По-

чинаючи з 1930-х рр., від нього відкраювали шматок за шматком, аби влаштувати ізольовані дачі, магазин чи промисловий майданчик. 1965 р. тут влаштовано секретний КП Варшавського договору «Комунізм». До 1975 р. ліс було підпорядковано радгоспові «Совки». 1989 р. тут закладено парк (Вакулишин, 2014).

В північній частині об'єкту наявні стави. Домінують старі сосни (*Pinus sylvestris*), а також також дерева червоного дуба (*Quercus rubra*), берези повислої (*Betula pendula*), клена гостролистого (*Acer platanoides*), робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia*) та осики (*Populus tremula*). В чагарниковому ярусі кущі бузини чорної (*Sambucus nigra*) та свидини криваво-червоної (*Swida sanguinea*). Травостій бореального типу. Наявність старих дерев сприяє поширенню ентомофільних видів птахів, зокрема дятлів.

На території режимного об'єкта, в народі званого «генеральська дача», є кілька ставків, але доступ жителів до водойм закритий бетонним парканом з охороною.

Всі доріжки ґрунтові, на території лісопарку є футбольне поле, дитячі та спортивні майданчики.

Зважаючи на реліктовий характер даного лісового масиву та його важливе значення як рекреаційної зони прилеглих житлових масивів, а також загрозу забудови, його доцільно оголосити ландшафтним заказником місцевого значення.

6.53. Сквер ім. Феодори Пушиної – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Феодорин гай»

Об'єкт знаходиться на території Святошинського району Києва і являє собою залишок дубово-соснового лісу. Межі об'єкту: північна – вул. Ф. Пушиної, південна – проспект Перемоги, західна – по будинку №49 по вул. Ф. Пушиної, східна – по транспортній розв'язці. Площа об'єкту 2.8 га.

Сквер названий на честь радянської санітарки Ф. Пушиної, яка рятуючи важкопоранених солдат, загинула під час німецького нальоту на Святошин в 1943 р.

На території проектного заказника збереглися старовікові деревостани з дуба черешчатого (*Quercus robur*) із домішкою сосни звичайної (*Pinus sylvestris*). Сосни віком 80–100 років зростають групами по 3–5 екземплярів. Поряд з ними зростають дуби віком 80–90 років. Разом з ними зберігся окремих дуб-велет. Значну цінність становить група поважного віку дерев липи серцелистої (*Tilia cordata*). Усі дерева активно плодоносять та поновлюються, другий ярус деревостанів займають екземпляри клену гостролистого (*Acer platanoides*) і 4 старих, діаметром 1,2 м, клени американські (*Acer negundo*),

які незвичайно галузяться. З інших дерев на вказаній території зростають робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*) та в'яз гладкий (*Ulmus laevis*). У сквері висаджено різні екзотичні дерева: модрина (*Larix decidua*), декоративна форма шовковиці (*Morus nigra*), аличі (*Prunus cerasifera*). В червні сквер прикрашають квітки чубушника (*Philadelphus coronaria*). В центрі об'єкта знаходяться дві альпійські горки з ялівцем козацьким (*Juniperus sabina*). Сквер – улюблене місце відпочинку місцевих жителів, тому має багато молоденьких дбайливо висаджених дерев дуба, робінії, липи та клена гостролистого.

В трав'янистому ярусі зростають звичайні види міських парків, серед яких глуха кропива біла (*Lamium album*) та плямиста (*L. maculatum*), а також пшінка весняна (*Ficaria verna*).

На території проектного ландшафтного заказника місцевого значення ще збереглися сухі дуплисті дерева, а також розміщено цілу низку шпаківень, що дають прихисток багатьом видам дикої фауни. На території скверу мешкають горобині птахи, що також охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Створення заказника вимагає також розташований поблизу сквер імені Василя Стуса (50.455861, 30.357909).

6.54. Солом'янський ландшафтний парк – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Кучмин яр»

Об'єкт знаходиться на території Солом'янського району Києва і являє собою залишки природного листяного гаю у поєднанні з пізнішими парковими насадженнями. На півночі об'єкт межує із забудовою радянського часу вздовж вул. Механізаторів, на півдні – з вулицею Солом'янською та корпусами лікарні, із заходу – з кварталом забудови на розі вул. Солом'янської та Механізаторів, зі сходу – з вулицями Кудряшова та Волгоградською. Площа об'єкту 26 га. Землекористувачем є комунальне підприємство по утриманню зелених насаджень Солом'янського району.

Проектований об'єкт включає залишки природного гаю на правому схилі одного з ярів, що розсікають правобережне узгір'я річки Либідь. Днищем яру (сучасна вул. Механізаторів) колись стікав в Дніпро невеликий струмок – річка Мокра. Історична назва місцевості – Кучмин яр.

Кучмин яр є одним з останніх великих зелених масивів Солом'янки. В 1983 р. Кучмин яр було адаптовано до зелених насаджень міста в якості ландшафтного парку. Деревостани представлені поєднанням клена гостролистого (*Acer platanoides*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*) та робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia*). В них також зростають гірकोкаштан кінський (*Aesculus hippocastanum*), горіх волоський (*Juglans regia*), липа серделиста (*Tilia cordata*)

та береза повисла (*Betula pendula*). В ярусі низьких дерев та чагарників зростають свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), ірга круглолиста (*Amelanchier ovalis*), клен польовий (*Acer campestre*) та глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*). Трапляються екзоти: клен сріблястий (*Acer saccharinum*), сніжноягідник (*Symphoricarpos albus*), скумпія або парикове дерево (*Cotinus coggygia*), спірея Вангутта (*Spiraea x vanhouttei*) та форзиція повисла (*Forsythia suspensa*). В травостої домінують тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*) та вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*). Територія парку має ландшафтне планування та розсічена мережею алей. Закладено посадки туї західної (*Thuja occidentalis*).

Солом'янський ландшафтний парк. Фото І. Парнікози, 2013 р.

На території об'єкту все ще зустрічаються багато дрібних ссавців. В лісових ділянках мешкає їжак білочеревий (*Epinaceus gomanicus*). В зімкнутих чагарниках гніздують птахи. Звичайними є дятли та сойки (*Garrulus glandarius*).

Територія парку виділена в природне ядро екомережі Солом'янського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

Враховуючи високу цінність вказаного паркового масиву, територію об'єкту доцільно оголосити ландшафтним заказником місцевого значення.

6.55. Ставки в нижній течії річки Борщагівка – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Святошинські ставки»

Територія об'єкту включає розташовані на території Святошинського району Києва стави на річці Борщагівка (вона ж Нова Гребля, або помилково Нивка), яка є правою притокою Ірпеня. Загальна площа об'єкту 115 га. Передбачається

заповідати також верхній став (№14) на Борщагівці на південь від Житомирської траси. Площа цього об'єкту – 34,2 га.

Річка Борщагівка тут прорізує піски другої надзаплавної тераси Дніпра. Річку перекрито греблями, ставки використовуються для риборозведення. Рельєф плоский, слабохвилястий, з окремими невеликими підвищеннями та місцевим заболочуванням. Існують піщані підвищення, вкриті сухими лучними ґрунтами, а в долині річки поблизу озер ґрунти лугові та болотяні. Об'єкт поєднує штучно створені і природні лучно-болотяні ландшафти.

Рослинність території представлена такими основними групами: водною та прибережно-водною рослинністю, болотистими луками, справжніми луками, псамофітними угрупованнями та вологими вільхово-осиковими лісами.

Водна рослинність представлена в основному угрупованням куширу зануреного (*Ceratophyllum demersum*) за участю рдесника гребінчастого (*Potamogeton pectinatus*) та водопериці кільчастої (*Myriophyllum verticillatum*). На поверхні ставів розвиваються ряска мала (*Lemna minor*) та трироздільна (*L. trisulca*), а також спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*).

Детально вивчена водна рослинність ставу №15. Тут виявлено наступні види: кушир занурений, спіродела багатокоренева, ряска мала, лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогоз вузьколистий (*Typha angustifolia*) та широколистий (*T. latifolia*), очерет (*Phragmites australis*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*), стрілолист (*Sagittaria sagittifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), рдесники пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), Фріса (*P. friesii*), маленький (*P. pussillus*) та лискучий (*P. lucens*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), глечики жовті (*Nuphar lutea*), які охороняються рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...), різак алоевидний (*Stratiotes aloides*), пухирчатка звичайна (*Utricularia vulgaris*), рогіз Лаксмана (*Typha laxmannii*), омег водяний (*Oenanthe aquatica*) та череда поникла (*Bidens cernua*) (Савицький, Зуб, 1999).

Прибережно-водна рослинність на Святошинських ставках суцільної стіни не утворює. Вона сформувалася на шарі торфу товщиною до 3 см. Під цим шаром знаходяться льодовикові піски. В її складі присутні частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), ситник членистий (*Juncus articulatus*) та розлогий (*J. effusus*), ожика багатоквіткова (*Luzula multiflora*), хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), та регіонально рідкісна куга Туберомонтана (*Scirpus tabernaemontani*), лепешняк великий (*Aegopodium podagraria*), рогіз широколистий (*Typha latifolia*) та вузьколистий (*T. angustifolia*), а також бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*). На ставі №15 на Борщагівці виявлено суцільні зарості рогозу широколистого, що в Києві є рідкісним явищем. Місцями

береги заросли лісом з верб сірої (*Salix cinerea*), тритичинкової (*S. triandra*) та білої (*S. alba*) за участю аморфи кущової (*Amorpha fruticosa*).

Вологі луки у 67 кварталі Святошинського лісництва поблизу Святошинських ставків – біотоп пальчатокорінника м'ясо-червоного та вужачки звичайної.
Фото І. Парнікози, 2007 р.

Волога торф'яниста лука – місцезростання жировика Льозеля, вужачки звичайної та хвоща рябого.
Фото І. Парнікози, 2008 р.

По краю Святошинських ставків ще збереглися фрагменти лучних екосистем, в яких переважають костриця лучна (*Festuca pratensis*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*) чи китник лучний (*Alopecurus pratensis*). Тут зустрічаються типово лучні види: волошка лучна (*Centaurea jacea*), молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), смілка зозуляча (*Silene flos-cuculi*) та звичайна (*S. vulgaris*), конюшини лучна (*Trifolium arvense*), повзуча (*T. repens*), гірська (*T. montanum*), альпійська (*T. alpestre*), гібридна (*T. hybridum*) та сумнівна (*T. dubium*), горошок мишачий (*Vicia cracca*) та чотринасінний (*V. tetrasperma*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), смілка поникла (*Silene nutans*), зірочник злаковий (*Stellaria graminea*) та середній (*S. media*), гірчак зміїний (*Polygonum bistorta*), щавель кінський (*Rumex confertus*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), фіалка триколірна (*Viola tricolor*), чина лучна (*Lathyrus pratensis*), дзвінець малий (*Rhinanthus minor*), дивина борошніста (*Verbascum lychnitis*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*) та колосиста (*V. spicata*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*) та великий (*P. major*), пахуча трава звичайна (*Anthoxanthum odoratum*), грястиця збірна (*Dactylus glomerata*), медова трава шерстиста (*Holcus lanatus*), роговик лацентовидний (*Cerastium holosteoides*) та гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*).

Зауважимо, що донедавна Святошинські ставки становили осередок поширення низки рідкісних видів рослин, зокрема орхідних (Тимченко та ін., 2011). Особливу наукову цінність являла собою популяція пальчатокорінника м'ясо-червоного (*Dactylorhiza incarnata*). Цю орхідею включено до Червоної книги України (2009а). Наразі більшу частину популяції пальчатокорінника та інших орхідних знищено. Інститут рибного господарства НААНУ передав цю

територію під забудову. Зважаючи на це, пальчатокорінник лишився лише у кварталі 76 Святошинського лісництва Святошинського лісопаркового господарства, який має лучні біотопи і прилягає до території ставків. Тут виявлено також півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради 23.12.2004 р. за № 880/2290 (Перелік рослин та тварин...).

Окрім того, в складі рослинності вологих болотистих лук виявлено надзвичайно цінну рослину – жировик Льозеля (*Liparis loeselii*). Цей вид включено до Червоної книги України (2009а). Він також охороняється Додатком I до Бернської конвенції (Bern Convention 1979), а також конвенцією СІТЕС (Конвенція про міжнародну торгівлю). Його нормальна популяція налічувала близько 40 екземплярів і заслуговує пильної охорони. Адже це одне з двох в Києві відомих наразі місцезростань виду, який стрімко скоротив свою чисельність у зв'язку з меліорацією. Вказана популяція є вкрай важливою для вивчення існування цього рідкісного виду в умовах антропогенного впливу. На жаль, ця популяція знаходиться на землях, які Інститут рибного господарства НААНУ роздав під приватні ділянки.

На піщаних підвищеннях штучного походження подекуди сформувалися псамофітні угруповання з куничника наземного (*Calamagrostis epigejos*). Тут також зростають щавель кислий (*Rumex acetosa*), очиток їдкий (*Sedum acre*), остудник голий (*Herniaria glabra*), очиток звичайний (*Sedum maximum*) та перстач сріблястий (*Potentilla argentea*).

Територію об'єкту оточують соснові та мішані ліси (квартали Святошинського лісництва Святошинського ЛПГ). На території ставків та у вологих пониженнях та вздовж струмків-притоків річки Борщагівки сформувалися вільхово-осикові ліси. В їх деревостанах окрім вільхи (*Alnus glutinosa*), зростають також верби ламка (*Salix fragilis*), біла (*S. alba*), козяча (*S. caprea*), сіра (*S. cinerea*) та тритичинкова (*S. triandra*), тополя біла (*Populus alba*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), а також груша (*Pyrus communis*). Домішуються береза повисла (*Betula pendula*) та ліщина (*Corylus avellana*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен татарський (*Acer tataricum*), малина (*Rubus idaeus*) та дрік фарбувальний (*Genista tinctoria*).

В лісових біотопах на території об'єкту зростають орляк (*Pteridium aquilinum*), ломиніс прямий (*Clematis recta*), жовтець їдкий (*Ranunculus acris*) та повзучий (*R. repens*), слабник водний (*Myosoton aquaticum*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), фіалка дивовижна (*Viola mirabilis*), жеруха недоторкана (*Cardamine impatiens*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та звичайне (*L. vulgaris*), герань робертова (*Geranium robertianum*) та криваво-червона (*Geranium sanguineum*), бугила лісова (*Anthriscus sylvestris*), смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), вероніка лікарська (*Veronica officinalis*),

розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), дзвоники розлогі (*Campanula patula*), ожика волосиста (*Luzula pilosa*), осока шорстковолосиста (*Carex hirta*) та грушанка мала (*Pyrola minor*).

Тут же наявні зарості рідкісної для Києва наумбургії китицецвітої (*Naumburgia thyrsoiflora*). В таких лісах та заростях чагарників зростає низка рідкісних видів: занесена до Червоної книги України орхідея (2009а) – коручка болотяна (*Epipactis palustris*), а також такі регіонально рідкісні види, як вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*) (охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. та рекомендована до занесення у Червону книгу України (Перелік рослин та тварин...; Парнікоза, Целька, 2018)), хвощ рябий (*Equisetum variegatum*) – наразі це його єдине місцезростання в Києві. В чагарниках зростають також великі популяції грушанки малої та більш рідкісної та надзвичайно декоративної грушанки круглолистої (*Pyrola rotundifolia*).

Відповідно до різноманіття типів рослинності напрочуд багатим є тваринний світ території. Детально досліджено іхтіофауну ставків. Тут виявлено плітку (*Rutilus rutilus*), краснопірку (*Scardinius erythrophthalmus*), вівсянку (*Leucaspis delineatus*), амурського чебачка (*Pseudorasbora parva*), пічкура (*Gobio gobio*), гірчака (*Rhodeus amarus*), карася сріблястого (*Carassius gibelio*), коропа (*Cyprinus carpio*), щиповку звичайну (*Cobitis taenia*), триголкову колючку (*Gasterosteus aculeatus*), окуня (*Perca fluviatilis*), бичка-пісочника (*Neogobius fluviatilis*) та бичка-гонця (*Babka gymnotrachelus*) (Кундієв та ін., 2005).

На території об'єкту мешкає райка (*Hyla arborea*), тритон гребінчастий (*Triturus cristatus*), кумка (*Bombina bombina*), зелена ропуха (*Bufo viridis*), часничниця (*Pelobates fuscus*), гостроморда жаба (*Rana arvalis*) та прудка ящірка (*Lacerta agilis*), які охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Численною і цінною групою тварин на території є птахи. Штучне створення каскаду ставків на річці Борщагівка та існуючий тут господарський режим виявилися дуже сприятливими для утворення центру видового різноманіття коловодних та водоплавних птахів. За їх видовим різноманіттям це унікальне для Києва місце.

Великі водні дзеркала Святошинських ставків дають можливість харчуватися великій кількості мартинів та крячків, сірій чаплі (*Ardea cinerea*), а під час прольоту такому рідкісному, включеному до Червоної книги України (2009b) великому хижому птаху, як скопа (*Pandion haliaetus*). Цей птах, зокрема, спостерігався тут 14.04.1996 р. Також в травні 1995 та 1997 р. тут відмічався також внесений до Червоної книги України (2009b) зміїїд (*Circus gallicus*) (Костюшин, 1998). Обидва види регулярно спостерігаються під час міграції над ставами київськими любителями птахів.

На ставках гніздують лиска (*Fulica atra*), крижень (*Anas platyrhynchos*),

водяна курочка (*Gallinula chloropus*), пастушок (*Rallus aquaticus*), чирянка велика (*Anas querquedula*), попелюх (*Aythya ferina*), пірникоза велика (*Podiceps cristatus*), бугай (*Botaurus stellaris*), бугайчик (*Ixobrychus minutus*), синьошийка (*Luscinia svecica*), очеретянки велика (*Acrocephalus arundinaceus*), ставкова (*A. scirpaceus*) та лучна (*A. schoenobaenus*), а також вусата синиця (*Panurus biarmicus*), вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*) та кобилочка солов'їна (*Locustella luscinioides*). На ставах також присутня велика колонія річкового мартина (*Chroicocephalus ridibundus*).

Регулярно харчується тут і найбільший орел Європи – включений до Червоної книги України (2009b) орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). В наш час, коли кількість водно-болотних угідь придатних для відпочинку мігруючих водоплавних птахів різко скорочується, має велике значення збереження тих, що ще збереглися.

У прилеглих лісових біотопах та деревній рослинності гніздують жовна чорна (*Dryocopus martius*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), мухоловки білошия (*Ficedula albicollis*) та сіра (*Muscicapa striata*), повзик (*Sitta europaea*), вивільга (*Oriolus oriolus*), соловейко східний (*Luscinia luscinia*), кропив'янки чорноголова (*Sylvia atricapilla*), садова (*S. borin*) та прудка (*S. curruca*), вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita*), вівчарик жовтобровий (*P. sibilatrix*), горлиця садова (*Streptopelia decaocto*), жайворонок лісовий (*Lullula arborea*), зустрічається також чечітка (*Acanthis flammea*).

Серед горобиних птахів трапляються і види, занесені до Червоної книги України (2009b), зокрема сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*), зафіксований 20.10.1994 р. (Костюшин, 1998).

Важливе значення мають лучно-болотні комплекси по краю Святошинських ставків для збереження і відтворення цінного мисливського птаха – куріпки сірої (*Perdix perdix*), а також глобально вразливого виду – деркача (*Crex crex*), який охороняється Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). Також тут поширені на гніздуванні трав'янка лучна (*Saxicola rubetra*), кропив'янка сіра (*Sylvia communis*) та сорокопуд терновий (*Lanius collurio*). На прольоті регулярно зустрічаються баранець звичайний (*Gallinago gallinago*), кулик-сорока (*Haematorus ostralegus*) внесений до Червоної книги України (2009b), а також інші види куликів.

Багатство дрібних птахів у різні сезони приваблює на полювання хижаків: великого яструба (*Accipiter gentilis*), підсоколика великого (*Falco subbuteo*), луня болотяного (*Circus aeruginosus*), боривітра звичайного (*Falco tinnunculus*), які охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979), а також включених до Червоної книги України (2009b) шуліку чорного (*Milvus migrans*) та надзвичайно рідкісного на всій території України великого сокола – сапсана (*Falco peregrinus*).

Звичайною твариною вологих лук є кріт (*Talpa europaea*). У 2005 р. в старому дубі над третім ставом виявлено колонію вечірниці дозірної (*Nyctalus noctula*) включеної до Червоної книги України (2009b) (О. Годлевська, особисте повідомлення).

Фрагмент проекрованої ботанічної пам'ятки природи «Людмилін гай». Фото І. Парнікози, 2020 р.

Фрагмент проекрованої ботанічної пам'ятки природи «Людмилін гай». Фото І. Парнікози, 2020 р.

6.56. Старовікові насадження сосни вздовж лінії метро Дарниця-Лісова – проектована ботанічна пам'ятка природи «Людмилін гай»

Об'єкт розташований в межах Дарницького району Києва і являє собою парк на основі старих дерев сосни звичайної (*Pinus sylvestris*) між Броварським проспектом та вул. Попудренка від ринку біля станції метро «Дарниця» до депо метрополітену біля станції метро «Лісова». Подекуди територію об'єкту перетинають лінія метрополітену та вулиця Гната Ходкевича. Загальна площа об'єкту близько 27 га.

Цей парк являє собою реліктові залишки бору вікових сосен, які було збережено на початку ХХ ст. як зону забезпечення Дарницького артилерійського полігону. Тут зберігся вихідний хвилястий рельєф піщаних дюн, на якому зростають окремі величні дерева сосни звичайної, дуба черешчатого (*Quercus robur*) та насадження деяких декоративних порід: яблуні звичайної та райської, глоду (*Crataegus sp.*), клена сріблястого (*Acer saccharinum*) та гостролистого (*Acer platanoides*). Найвні фрагменти насадження берези (*Betula pendula*) та дуба червоного (*Quercus rubra*), особливо декоративного в осінній час. В парку вздовж головної алеї висаджено також липу серцелисту (*Tilia cordata*), шовковицю чорну (*Morus nigra*), сумах пухнастий (*Rhus typhina*), робінію звичайну (*Robinia pseudoacacia*), вербу білу (*Salix alba*), катальпу бігонієвидну (*Catalpa*

bigonioides), ялину колючу (*Picea pungens*), тополю Болле (*Populus bolleana*) та італійську (*P. nigra var. italica*). З чагарників присутні бузок (*Syringa vulgaris*), хеномелес (*Chaenomeles japonica*) та спірея Вангутта (*Spiraea xvanhouttei*). Також наявна надзвичайно декоративна, особливо восени, ліана – дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*). Трав'яний покрив парку являє собою газон. Об'єкт має високе ландшафтне значення та слугує улюбленим місцем відпочинку місцевих мешканців.

6.57. Фрагменти старовікових насаджень колишнього Святошинського бору – проектувана ботанічна пам'ятка природи «Святошинські релікти»

Територія об'єкту становить паркову зону – парк імені Михайла Котельникова – поміж житлових кварталів, обмежених вулицями Верховинною, Котельникова, Петрицького та Крамського в Святошинському районі Києва (50.452701, 30.378427).

Парк імені Михайла Котельникова названо на честь радянського воєнка, що загинув під час боїв за Київ в 1943 р. та створено на основі решток колишнього суцільного Святошинського лісу. Тут наявні 80-ти річні дерева дуба черешчатого (*Quercus robur*), сосни звичайної (*Pinus sylvestris*) віком 100 років, а також окремі екземпляри ще більших сосен. Домішуються клен гостролистий (*Acer platanoides*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), клен американський (*Acer negundo*) та маслинка вузьколиста (*Elaeagnus angustifolia*). Тут також зростає ліана дівочий виноград п'ятилисточковий (*Parthenocissus inserta*). В травостой присутні як аборигенні види – конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), щавель туполистий (*Rumex obtusifolius*), так і інтродуковані та рудеральні види – чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), хрінниця смердюча (*Lepidium ruderale*), буги́ла лісова (*Anthriscus sylvestris*), спориш (*Polygonum aviculare*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), розрив трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), паслін чорний (*Solanum nigrum*), полин звичайний (*Artemisia vulgaris*) та далекосхідна гречка (*Reynoutria sp.*). На дубах зустрічається гриб борошниста роса дуба (*Erysiphe alphitoides*). В парковій зоні функціонує бювет артезіанської води.

6.58. Парк Веселка – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Веселка»

Об'єкт розташований між вулицями Туполева і Салютною у Шевченківському районі Києва. Він являє собою розпланований парк з листяними деревами, зокрема значними площами березняків, сріблястими ялинами (*Picea pungens*), дубом черешчатим (*Quercus robur*), тополями Болле (*Populus bolleana*) та чорними (*P. nigra*), декоративно-квітучими чагарниками спіреї Вангутта (*Spiraea xvanhouttei*) та ін. Тут розташовані доріжки, дитячі площадки та інше. Площа об'єкту 6,5 га.

Зважаючи на наявність цінних зелених насаджень, композицій та те, що парк надзвичайно важливий для мешканців прилеглих житлових масивів, він має бути взятий під охорону.

6.59. Парк по вулиці Уманській – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Кадетський гай»

Об'єкт знаходиться на території Солом'янського району Києва і являє собою залишки дубового гаю природного походження у поєднанні з пізнішими парковими насадженнями вздовж вул. Уманської. Стара назва – парк ім. Першого Травня. Межі об'єкту – на півночі правий берег каналізованої річки Либідь, в обхід територію насосної станції, далі межею гаражного кооперативу «Першотравневий» і смуги відведення залізниці до території гаражного кооперативу «Уманський». Східна межа – територія гаражного кооперативу «Уманський», південна – вул. Уманська, західна межа – вул. Індустріальна. Площа об'єкту 21.76 га, координати: 50.440485, 30.455834. Землекористувачем є Комунальне підприємство по утриманню зелених насаджень Солом'янського району.

Це найбільший фрагмент колишнього Кадетського гаю і один з останніх великих зелених масивів Солом'янки. Згадки про цей лісовий масив знаходимо ще в джерелах XVII ст., що оповідають про ліси вздовж Либіді. В своїй «Історії м. Києва» М. Берлінський вказує, що наприкінці XVIII ст. у верхів'ях Либіді існував так званий Архірейський гай та невелика слобода. Ліс, який пізніше називали Шулявщиною, охороняли від рубок. Назва ж Кадетський гай закріпилася за дібровою після 1857 р., коли неподалік у спеціально зведеній будівлі у стилі пізнього ренесансу розмістився кадетський корпус. З того часу прилеглий гай став улюбленим місцем відпочинку вихованців цього закладу та киян загалом, які полюбили влаштувати тут маївки. Після 1917 р. більшу частину гаю вирубали, територію ж було забудовано.

Отже, наразі збереглося лише кілька реліктових острівців, кожен з яких вимагає охорони.

Деревостани парку по вул. Уманській представлені поєднанням дуба че-рещатого (*Quercus robur*) з ясенем звичайним (*Fraxinus excelsior*). До них домі-шуються клен гостролистий (*Acer platanoides*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), ірга круглолиста (*Amelanchier ovalis*) та береза повисла (*Betula pendula*). Ве-лику цінність мають насадження вікових яворів (*Acer pseudoplatanus*), які усі перебувають в задовільному стані. В ярусі низьких дерев та чагарників зроста-ють свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), в'яз гладкий (*Ulmus laevis*), клен польовий (*Acer campestre*), ялина колюча (*Picea pungens*), гледичія колюча (*Gleditsia triacanthos*), модрина євро-пейська (*Larix decidua*), а також глід кривочашечковий (*Crataegus rhipidophylla*).

Тут також висаджені декоративні дерева та чагарники: клен сріблястий (*Acer saccharinum*), сніжноягідник білий (*Symphoricarpos albus*), скумпія або парикове дерево (*Cotinus coggrygia*), спірея Вангутта (*Spiraea x vanhouttei*) та форзиція повисла (*Forsythia suspensa*). Виявлено невеличкий кущ береки (*Sorbus torminalis*) – дерева, включеного до Червоної книги України (2009а).

В травостой зростають звичайні для парків види рослин: тонконіг дібров-ний (*Poa nemoralis*) та вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), суніці лісові (*Fragaria vesca*), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia*) та коротконіжка лі-сова (*Brachypodium sylvaticum*). Центральна частина парку прикрашена алеєю старих дерев гіркокаштану кінського (*Aesculus hippocastanum*), яка веде до де-коративної ротонди на Кадетський горі.

Частина схилів цієї гори вкрита лучно-степовою рослинністю. В її складі зу-стрічаються такі види, як костриця лучна (*Festuca pratensis*), полин звичайний (*Arthemisia vulgaris*) та дніпровський (*A. campestris*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), золотушник звичайний (*Solidago veirgaurea*), костриця Бекера (*Festuca beckeri*), конюшина лучна (*Trifolium arvense*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), волошка лучна (*Centaurea jacea*) та молочай лозний (*Euphorbia esula subsp. tommasiniana*).

Серед мохів виявлено безволосник хвилястий (*Atrichum undulatum*) та види роду короткокошик (*Brachythecium sp.*).

Територія об'єкту багата на дрібних тварин. В зімкнутих чагарниках та на деревах гніздує велика кількість горобиних птахів: славки, синиці, дрозди та солов'ї. Звичайними є шпаки, сойки та дятли.

6.60. Урочище Протасів яр – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Протасів яр»

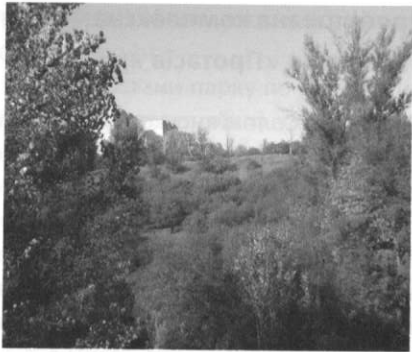
Урочище Протасів яр розташоване на території Солом'янського району мі-ста Києва і являє собою яр між Байковою та Батієвою горами площею близько 17 га. Урочище з півночі та південного заходу межує з житловою забудовою по вул. Солом'янській, з півдня та сходу відмежоване узвозом Протасів яр.

У ландшафтному плані урочище являє собою південно-східний схил Бати-євої гори, який має висоту 70 м над Дніпровою долиною. Батієва гора є скла-довою правобережних лесових горбів Київського плато і є однією з найвищих точок Києва.

Урочище має дуже давню історію. Первісна назва урочища зафіксована на картосхемах Києва 1861 та 1874 рр. як «Батієві могили». Ця назва стосуєть-ся курганних поховань дохристиянського періоду. Розкопки курганів висотою до півтора метра велися випадковими особами. Де зараз заходяться знахідки з них, невідомо. Але багато курганів лишилося нерозкопаними. Встановлено, що курганний некрополь Батієвої гори знаходиться на місці ґрунтового мо-гильника з трупоспаленням доби I–II ст. н.е. і тягнувся до Протасового яру, на лівому схилі якого виявлено сліди багатошарового поселення II тис. до н. е – I тис. н. е. Тобто Протасів яр заселяли племена бронзи – раннього заліза. Ще в 1860 р. тут нараховувалося двісті курганів. Але на схилах яру виявляли свідчен-ня і більш ранніх епох. Так у 1908 р. газета «Киевлянин» писала: «В відкосах тої частини гори, яка прилягає до Протасового яру протягом вересня 1908 р. робітники знаходили кістки мамонта, що залягали на значній глибині від поверхні землі». В той час було виявлено сліди стоянки епохи палеоліту. А в часи Київської Русі біля струмка, що збігав днищем яру у річку Либідь, розта-шовувалось давньоруське поселення (Шаповаленко, 2006).

Сучасна назва урочища походить від імені графа М. Протасова (помер 1887 р.) (Вакулишин, 2014).

Урочище зберегло фрагмент природної рослинності. Деревостани сфор-мовано, головним чином, осикою (*Populus tremula*), березою повислою (*Betula pendula*), в меншому ступені липою серцелистою (*Tilia cordata*) та в'язом глад-ким (*Ulmus laevis*). З спорових рослин тут виявлено жіночу папороть (*Athyrium filix-femina*) та велику популяцію хвоща лучного (*Equisetum pratense*).

Краєвид урочища Протасів яр.
Фото І. Парнікози, 2013 р.

Краєвид урочища Протасів яр.
Фото І. Парнікози, 2013 р.

З тварин в урочищі трапляються численні птахи: звичайна вівсянка (*Emberiza citrinella*), садова славка (*Sylvia borin*), синиця блакитна (*Cyanistes caeruleus*), соловейко східний (*Luscinia luscinia*), великий (*Dendrocopus major*), малий (*Dryobates minor*), середній строкаті дятли (*Leiorpicus medius*) та сирійський дятел (*Dendrocopus siriacus*) та жовна сива (*Picus canus*). Усіх цих птахів включено до Додатку II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979).

Територія парку виділена в природне ядро екомережі Солом'янського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

Зважаючи на значну ландшафтну та природоохоронну цінність, об'єкт має бути оголошений комплексною пам'яткою природи місцевого значення. Згідно Генеральному плану розвитку міста до 2020 року, Протасів яр має стати парковою зоною, тому створення на його території пам'ятки природи є цілком вчасним. В умовах антропогенного забруднення повітря, кожен зелений масив має велике очисне значення. Створення заповідного об'єкту збереже історичну місцевість та створить умови для продовження тут наукових досліджень.

6.61. Озеро Топило – проектоване заповідне урочище «Озеро Топило»

Озеро Топило розташоване на межі Дарницького лісу між вул. Попудренка та вул. Мурманською в Деснянському районі Києва. Площа озера – 7,5 га. Координати озера: 50.463111, 30.653722. Озеро розташоване у віддаленні від людних місць за будівлею Інституту органічної хімії НАН України, є мало відвідуваним і сприятливим для існування дикого життя.

Озеро Топило - це невеликий водний об'єкт, який живиться водами річки

Дарниці. Це озеро знаходиться на краю мішаного лісу. По його берегу зростають розвинені деревостани з тополі чорної (*Populus nigra*), осики (*P. tremula*), дуба (*Quercus robur*), вільхи (*Alnus glutinosa*), клена американського (*Acer negundo*) та сріблястого (*Acer saccharinum*), в'яза гладкого (*Ulmus laevis*), а ближче до самого озера – високі дерева білої верби (*Salix alba*) та кущі верби сірої (*Salix cinerea*) та аморфи чагарникової (*Amorpha fruticosa*). На деревах поширена ліана – хміль звичайний (*Humulus lupulus*), а на їх гілках цінна для зимуючих птахів омела (*Viscum album*). По чагарниках в'ється також паслін солодко-гіркий (*Solanum dulcamara*). В ярусі чагарників зростають ліщина (*Corylus avellana*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*) та крушина ламка (*Frangula alnus*). В травостої зростають осока шорстковолосиста (*Carex hirta*), щавель кислий (*Rumex acetosa*), герань робертова (*Geranium robertianum*) та ін. рослини. Навколишній ліс має багато мертвої деревини, що надзвичайно сприятливо для дикого життя, та сильно заріс, що створює натуральний бар'єр для проникнення людини.

Куточок узбережжя озера Топило. Фото І. Парнікози, 2020 р.

Озеро Топило. Фото І. Парнікози, 2020 р.

Береги озера характеризується розвиненою прибережно-водною рослинністю, за участю надзвичайно високих заростей рогозу широколистоного (*Typha latifolia*) та вузьколистого (*Typha angustifolia*). У прибережній зоні поширені також комиш лісовий (*Scirpus sylvaticus*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), м'ята водяна (*Mentha aquatica*) та ін.

Зважаючи на добрий ступінь збереженості, озеро Топило і його берегова зона мають бути заповідані.

6.62. Гора Юрковиця – проектована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Гора Юрковиця»

Об'єкт розташований на території Шевченківського району Києва. Він включає вкриті листяними насадженнями крайові схили Київського лесового плато – гори Юрковиці (Лисої гори), які тягнуться від Богуславського узвозу до вулиці Нижньоюрківська.

Площа проектованого об'єкту - 14,2 га.

Землі не надані у власність чи користування.

Юрковиця входить до території формування стародавнього Києва. Гора панує над Плоскою місцевістю (на північний захід від історичного Подолу), межує з горою Щекавиця, Татаркою, Кирилівськими висотами. Розділена Юрковицьким яром в напрямку з заходу на схід. Юрковицький ручай (також Сверховиця, Серховиця), що утворив цей яр в давні часи впадав у Почайну. Нині його руслом пролягли вулиці Нижньоюрківська та Юрківська. Проектована пам'ятка природи має включити зелені схили, які до нашого часу зберегли свої первинні абрисы. В наш час, коли у Європі поширюється ідея створення комплексних охоронних територій, які поєднують збереження історичних об'єктів з вихідними ландшафтами, різноманітним рослинним та тваринним світом, цінність території проектованої пам'ятки природи «Юрковиця» важко переоцінити. Саме з цією місцевістю пов'язана велика кількість археологічних знахідок. У кін. XIX ст. розкопки на Юрковиці проводились Вікентієм Хвойкою та Миколою Біляшівським. У 60-ті роки XX ст. – Максимовим Є. В. та Дяденком В. Д. було виявлено сліди людської діяльності та поселення починаючи з кам'яної доби, а також чорноліської, зарубинецької культури та давньоруських часів. Нижні тераси Юрковицького узвишся, на якому були знахідки господарської діяльності, поселення та оборонних укріплень, зруйновані через діяльність цегляного заводу. Забудова верхньої частини узвишся також становить небезпеку тутешнім пам'яткам. Наразі актуальним може бути створення так званих археодромів, що поєднуюватимуть збереження та реставрацію археологічних пам'яток із цілеспрямованим відтворенням рослинності та тваринного світу вказаної історичної епохи. Унікальна можливість такого підходу збереглася на території стародавніх Київських гір. Адже маючи стрімкі схили, розсічені долинами струмків, вони дійшли до наших часів у незабудованому стані. Однією з таких гір є Юрковиця, яка вкрита багатоярусними деревостанами, сформовані, головним чином, спонтанно засіяними листяними деревами та чагарниками.

Територія об'єкту має також важливе рекреаційне значення, адже це єдине з небагатьох місць відпочинку мешканців щільно забудованих прилеглих районів.

Вказане урочище входить до складу природних ядер екомережі Шевченківського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

6.63. Зелений масив в районі витоків річки Либідь – проектований ландшафтний заказник місцевого значення «Парк Відрадний»

Об'єкт знаходиться на території Солом'янського району Києва між вулицями Михайла Донця, Героїв Севастополя та проспектом Любомира Гузара. Площа об'єкту 20 га.

Парк було закладено на місці засаджених лісом в минулому територій та старого плодового саду площею 20 га. На зламі XIX та XX ст. тут існувала ферма Політехнічного інституту. На початку 1930-х рр. тут знаходився комбінат з переробки городини. У 1944 р. на значній території вздовж вулиці Гарматної було засновано господарство для забезпечення продуктами номенклатури: лан, фруктовий сад, малинник, зариблений став. На відродженій фермі утримували у 1951 р. 56 корів, 2888 свиней, близько 3000 голів птахів. У 1959 р. це господарство ліквідували (Вакулишин, 2014).

Парк тут сформувався одночасно із забудовою масиву Відрадний на початку 1960-х рр. Офіційно відкритий у 1971 р. після впорядкування парк отримав статус парку культури і відпочинку та назву «Грушки» від назви іншого хутора, розташованого північніше, який було знесено у 1983 р. Проте серед місцевих мешканців така назва не прижилася, і парк називали так як і масив – Відрадним. Ця назва була «узаконена» лише у 1990-х роках.

З боку вул. Героїв Севастополя парк, окрім вхідної групи, відділяють вузол зв'язку, спорткомплекс та Центр дитячої творчості району. Облаштовано дві головні вхідні групи – з боку вулиць Героїв Севастополя і М. Донця.

В парку знаходиться один з витоків річки Либідь (на честь цього в парку встановлено пам'ятний знак), що дало можливість влаштувати тут дві штучні водойми з акваторією 0,93 га. З 1991 р. навколо меншої північної водойми споруджується центр народознавства «Мамаєва Слобода» (площа землевідводу – 9,2 га).

В ландшафтну композицію парку включено озеро з видовими площадками, мальовничі групи плакучих верб та місток через озеро. Ялини, ялиці та туї прикрашають галявини парку. Тут збережено також частину плодкових дерев. Декоративні скульптури та композиції з валунів доповнюють місцевий ландшафт (Природно-заповідний фонд., 2001).

Територія парку виділена в природне ядро екомережі Солом'янського району (Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві, 2005).

6.64. Інші об'єкти

Турецьке болото. Фото В. Борейка, 2018 р.

Увагу в плані заповідання варто звернути також на інші київські природні об'єкти. Серед них популяції двох видів соню: розкритого (*Pulsatilla patens*) та лучного (*P. pratensis*), які включені до Червоної книги України (2009а) і зростають в 29 кв. у господарській зоні НПП «Голосіївський» та популяцію соню лучного в кварталі 16 Дачного лісництва ЛПГ «Конча-Заспа». Тут мають бути створені охоронні зони в межах НПП «Голосіївський». Мають бути оголошені об'єктами ПЗФ місцевого значення також: **озеро Віра** на Південній Борщагівці (вул. Велика Окружна, 50.411838, 30.387807); **озеро Голубе** на Виноградарі (50.508341, 30.412312); водно-болотяні угіддя в північно-західній частині території АНТК імені Антонова – **урочище Дударів сінокіс** (50.483348, 30.369976); **ставок Кулик** по провулку Водників – з розвиненою навколководною рослинністю та старими дубами на березі (50.517688, 30.444692); **Турецьке болото** – ділянка водно-болотяних угідь в Турецькому містечку (50.413827, 30.470440); **Дніпровська затока** (50.403447, 30.578489), **озеро Видубицьке** (50.415374, 30.574017) з прилеглим **урочищем Наводницьке** (50.421522, 30.569855) – з популяціями рідкісних водних рослин та раритетними рослинними угрупованнями. На території закритої залізничної станції «Лиски» збереглося **озеро Контейнерка** (50.449354, 30.662590) площею 0,7 га. Оголошення пам'яткою природи потребує також **Шулявська балка** (50.457189, 30.464972) на території Київського зоопарку, див. (Майбутнє Шулявської балки...). Балка площею 15 га, з невеличкими озерами, зарослими очеретом, із старими осоками становить значну цінність як практично законсервована зелена зона в межах міста. Статусу ландшафтних заказників місцевого значення потребують також **парк Орлятко** між вул. Василенка, Гарматною та бульваром Гавела (50.443873, 30.427397), **Куренівський парк** по вул. Куренівській (50.487841, 30.472370), **фрагмент соснового лісу біля Святошинського кладовища** (50.447756, 30.361905) **парк**

Дарницького шовкового комбінату (50.457502, 30.635685), **парк «Хутір База»** (50.440664, 30.395075) та **парк на вул. Вінницькій** (50.417091, 30.454043). Охорони вимагає також так званий **«Зелений коридор»** (50.426693, 30.441966) – зелені насадження, які тягнуться вздовж лінії залізниці у Києві між ст. «Київ-Волинський» та «Караваєві дачі». Переміщуючись цим відрізком, пасажир перебуває наче в зеленому тунелі і не бачить міста.

7. ДРУГИЙ ЕТАП РОЗБУДОВИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КИЄВА: СТВОРЕННЯ НОВИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ ЧИ РОЗШИРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»

7.1. Переваги створення національних парків для охорони природи Києва

Стратегія збереження природних територій Києва має враховувати останні фундаментальні досягнення заповідної справи. В сучасній природоохоронній практиці існує дві головні форми охорони природи – концепція активної охорони та концепція невтручання, тобто пасивної охорони або заповідності. Перша концепція передбачає втручання в природний хід процесів, з метою охорони видів чи екосистем, які без людського втручання в умовах сукцесії чи змін, зумовлених антропогенною трансформацією, зберегти неможливо. Друга концепція передбачає запровадження режиму повного невтручання в хід природних процесів, з метою спостереження за натуральною сукцесією, стабілізацією та формування видового багатства. Принцип Краснітського-Диренкова стверджує, що обидві форми охорони природи необхідно поєднувати на природоохоронних територіях відповідного призначення. Проте дані форми охорони природи можна вдало поєднувати і в рамках одного зонованого об'єкта природно-заповідного фонду, яким згідно чинного законодавства може бути регіональний ландшафтний парк на місцевому рівні або національний природний парк чи біосферний заповідник на загальнодержавному рівні. В рамках цих об'єктів пасивна охорона природи реалізується в заповідній зоні, натомість активна може реалізуватися в будь-якій іншій зоні, яка виділена у відповідному об'єкті ПЗФ.

На відміну від об'єктів типу заказників, пам'яток природи чи заповідних урочищ регіональні ландшафтні парки (у ряді випадків) та національні природні парки (завжди) також створюються з спеціальним штатом працівників, що дозволяє налагодити їх функціонування.

Отже створення кількох національних парків: НПП «Дніпровські острови», НПП «Святошинсько-Пуща-Водицького», НПП «Дарницький» або розширення існуючого національного парку «Голосіївський» має переваги над існуванням низки невеликих об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Зважаючи на це, їх створення слід визнати стратегічною метою руху з збереження природних територій Києва.

7.2. Проектований національний природний парк «Дніпровські острови»

Національний природний парк «Дніпровські острови» пропонується створити для охорони заплавних ландшафтів, флори, фауни та історико-культурної спадщини заплави Дніпра у Києва на базі існуючого регіонального ландшафтного парку з цією ж назвою із включенням заплавних урочищ лівого та правого берега.

Детальне обґрунтування природної цінності території парку див. Природна характеристика заплави Дніпра у Києві <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/Nature.html>

Щодо історико-культурної цінності, див. Історія київських островів та заплавних урочищ <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History.html>

Інші складові цінності заплави Дніпра в межах міста Києва <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/kyiv-dnieper-valley-values.html>

7.2.1. Критерії розподілу функціональних зон розширеного регіонального ландшафтного парку – проектового національного природного парку «Дніпровські острови»

Основні критерії, які використовувалися нами при розробці функціонального зонування регіонального ландшафтного (РЛП) – проектового національного природного парку (НПП) «Дніпровські острови», це інформація про локалізацію наступних компонентів, які формують цінність об'єкта, відповідно, і вимоги до охорони:

1. Існуючі, а також проектовані об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення на території, яка включається у проектований РЛП (НПП);

2. Важкодоступні (дикі, непорушені) ділянки в межах Київської заплави Дніпра, які здебільшого позбавлені господарського впливу людини;

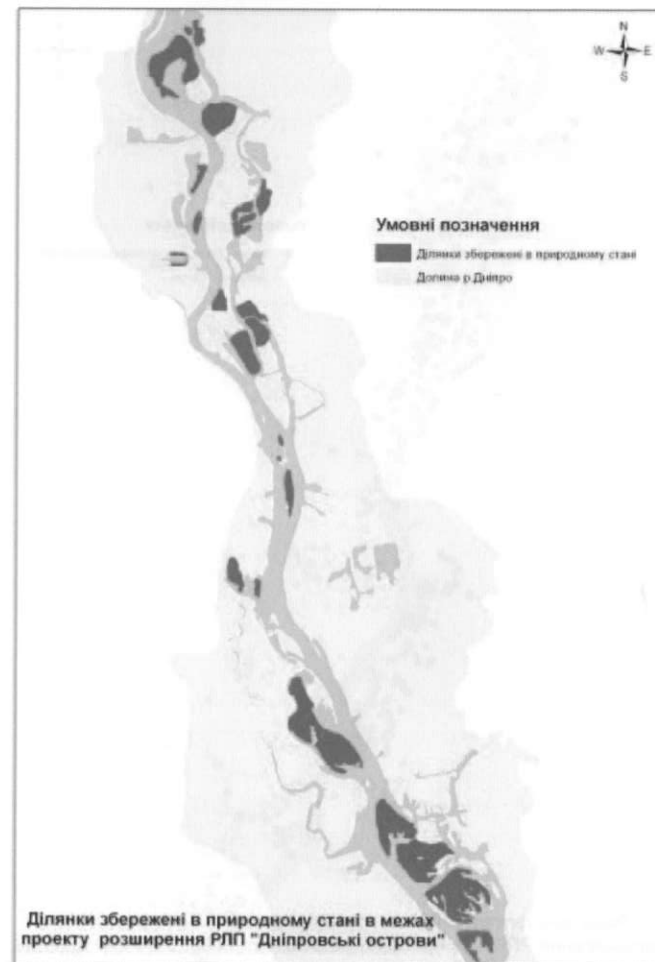

Схема розташування ділянок, які знаходяться в природному чи близькому до природного стану на заплаві річки Дніпро в Києві. Мапа підготована М. Фатіковою

3. Ділянки, які знаходяться в природному стані, а саме цінні біотопи, які відрізняються великим біорізноманіттям чи є типовими і малопорушеними в межах вказаного природного об'єкту;

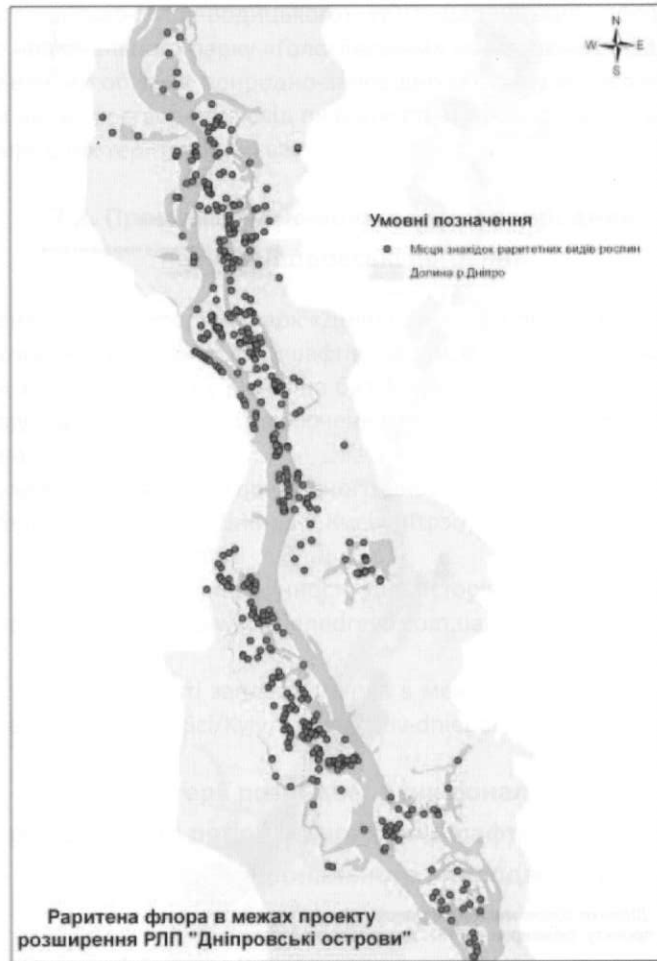

Схема поширення представників раритетної флори на заплаві річки Дніпро в Києві.
Мапа підготована М. Фатіковою

4. Місця поширення (як існуючі, так і потенційні) раритетних видів флори та фауни, занесених до Червоної книги України (2009а, б); Додатків до Бернської конвенції (Bern Convention 1979); Європейського Червоного списку (Європейський Красний список, 1992; Bilz et al., 2011), а також видів, що охороняються рішеннями Київської міської ради (Перелік рослин та тварин...);

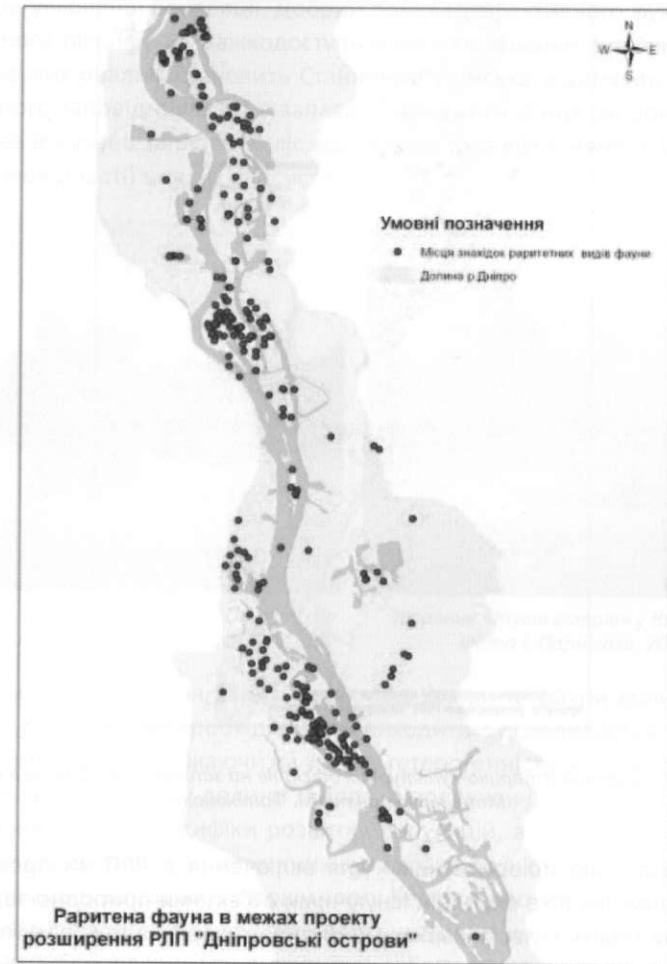

Схема поширення головних історико-представників раритетної фауни на заплаві річки Дніпро в Києві.
Мапа підготована М. Фатіковою

5. Місця полювання, гніздування, зони міграції та зимівлі тварин;
6. Об'єкти, цінні з ландшафто-утворюючої точки зору, об'єкти високої естетичної цінності;
7. Пам'ятки матеріальної культури, археологічні пам'ятки та інше.

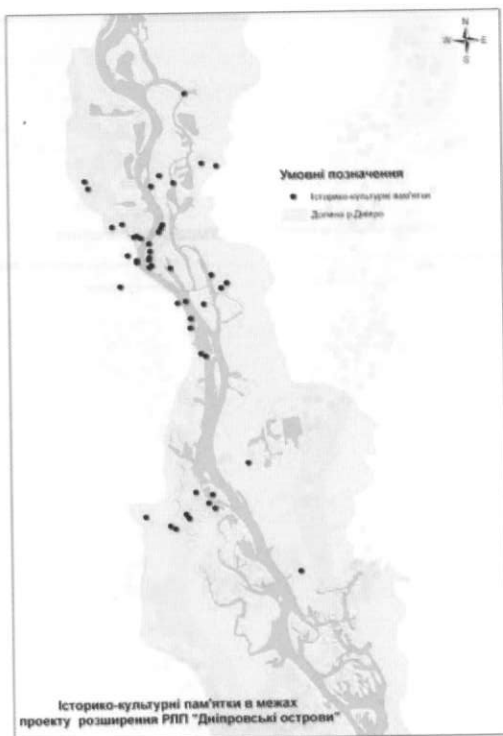

Схема поширення історико-культурних об'єктів на заплаві річки Дніпро в Києві.
Мапа підготована М. Фатіковою

Зрозуміло, що пріоритетними для включення в РЛП чи проєктований НПП є ділянки, які вже охоплені існуючими об'єктами природно-заповідного фонду. Вони мають скласти каркас майбутнього парку, а також увійти до його найціннішої заповідної зони. Проте в жодному разі парк не може обмежитися лише цими територіями. При розробленні зонування увага приділялася важкодоступним ділянкам, які позбавлені або майже позбавлені господарського впливу, а також цінним біотопам, які відрізняються великим біорізноманіттям або є типовими і малопорушеними в межах вказаного природного об'єкту. Саме за їх рахунок необхідно доповнити територію парку, зокрема заповідну зону та зону регульованої рекреації, в залежності від того, пасивної чи активної охорони вони потребують. При цьому важкодоступні території, які є самодостатніми і перебувають в стані природної рівноваги, варто включити до заповідної зони. Натомість суцесійно нестабільні, проте цінні з ландшафтної

точки зору та багаті на раритетні види лучні екосистеми доцільно включати в зону регульованої рекреації. Добрий приклад ефективного функціонування заповідного режиму на важкодоступній малопорушеній заплавної території в українських реаліях становить Станично-Луганське відділення Луганського природного заповідника. Тут в заплаві Сіверського Дінця охороняється практично без втручань заплавної ліс, що демонструє ефективність пасивної охорони (заповідності) в таких екосистемах.

Куточок заказника «острови Ольжин та Козачий». Фото І. Парнікози, 2012 р.

Заказник «Жуків острів» у Києві навесні. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Що ж до поширення раритетних видів флори та фауни долини Дніпра в межах м. Києва, то тут необхідно було виходити з особливостей біології кожного окремого виду. Зважаючи на значну гетерогенність особливостей біології рідкісних видів київської долини Дніпра, а подекуди і недостатнє вивчення їх екологічних вимог, специфіки розвитку популяцій, а також дії на них різних природних та антропогенних чинників, вимоги для їх охорони поки що можна окреслити дуже загально. У першу чергу йдеться про збереження у недоторканості малопорушених та аборигенних рослинних комплексів, забезпечення природного гідрорежиму та відсутності забруднення річкової системи, а також забудови прибережної смуги. У відповідності до цього, ми рекомендуємо включати місця їх зростання у заповідну зону та зону регульованої рекреації розширеного РЛП – проєктованого НПП «Дніпровські острови», де буде заборонена забудова, розчистка прибережної смуги, зміни гідрорежиму, евтрофікація та забруднення. Певну загрозу існуванню популяцій перелічених вище видів становить рекреація, що виливається у масовий збір квітучих рослин, у тому числі на продаж, особливо рекреаційне судноплавство та відпочинок на воді, зважаючи на що рекомендуємо чітко контролювати ці фактори у зоні регульованої рекреації.

Малопорушене заплавне урочище Горбачиха.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

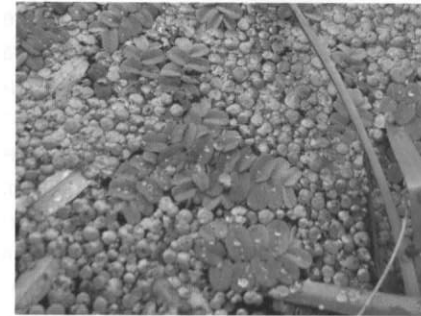

Цінне заплавне урочище – затока Вовкувата.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

У плануванні охорони раритетних рослинних угруповань та окремих популяцій представників флори важливим є врахування досвіду їх охорони в існуючих регіональних ландшафтних та національних природних парках України. Так, наприклад, у складі наддеснянських НПП «Деснянсько-Старогутський» та РЛП «Межиріченський» червонокнижні види представлені як в заповідній зоні, так і у зонах стаціонарної рекреації та господарській, хоча загалом дослідники намагаються рекомендувати включати їх до заповідної зони (Прядко, 2004; Панченко, 2005). Схожий підхід реалізовано і у регіональному ландшафтному парку «Кременчуцькі плавні» (Гальченко, 2006). Тут необхідно зазначити, що низка цінних видів, зокрема лучні орхідеї, негативно реагують на повне заповідання, наприклад, припинення сінокосіння тощо. Адже в такому разі прогресуючі сукцесійні зміни спричиняють їх елімінацію з ценозів. Це зумовлює необхідність їх віднесення до зони, де така (але виключно така діяльність) регулярно проводиться.

Проте, це не має бути господарська зона, де необмежено здійснюється традиційна господарська діяльність, присутні численні негативні тенденції, зокрема надмірний випас на пасовищах, внаслідок чого відбувається активна експансія бур'янів та у землеробстві недотримання агротехнічних норм, внаслідок чого на закинутих полях формуються потужні центри розмноження бур'янів. Зважаючи на це, популяції рідкісних рослин залежних від регуляційних заходів (зокрема, сінокосіння) ми радимо включати до складу зони регульованої рекреації. Необхідно також підкреслити, що незалежно від того, в яку зону РЛП/НПП потрапила та чи інша популяція рідкісної рослини чи фрагмент раритетного рослинного угруповання, вони мають бути забезпечені охро-

ною, що необхідно закріпити у проекті організації розширеного РЛП – проектного НПП «Дніпровські острови», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів.

Сальвінія плаваюча в урочищі Горбачиха.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Водяний горіх плаваючий на затоці Вовкувата.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Розглянемо також конкретні випадки вимог охорони для різних видів рідкісних рослин:

Вважається, що сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) є стійкою до впливу механічного забруднення водойм та рекреації. Втім чисельність її популяцій може варіювати в залежності від температури повітря у літній період та рівня води у водоймах (Макрофіты., 1993; Лукаш, Рає, 2008). Виду загрожують хімічне забруднення водойм та руйнування прибережних ділянок (Червона книга, 2009b). Реальну загрозу існуванню виду в межах заплави Дніпра підтверджує його відсутність у цілій низці водойм Дніпровської заплави, зокрема озера Гнилуша, Радунка, Дзеркалка, системи озер між озерами Радункою та Малинівкою, озер Нижній Тельбин та Тельбин та інших. Отже місця поширення найбільш рясного зростання виду найкраще включати в заповідну зону РЛП або проектного НПП. Можливо також їх віднесення до зони регульованої рекреації, але не до господарської зони.

Руйнування місць зростання та заготівля горіхів загрожують іншій рідкісній дніпровській рослині – водяному горіху плаваючому (*Trapa natans*), (Червона книга, 2009a). Дослідження білоруських вчених щодо розповсюдження водяного горіху та динаміки меж його популяцій свідчать про слабке, і скоріше випадкове розповсюдження та приживання на нових місцях тільки окремих рослин, що найчастіше потрапляють в несприятливі умови. Формування ж нових хоча б невеличких заростей спостерігається дуже рідко. Стратегія виду пов'язана з максимальним закріпленням та нарощенням чисельності в місцях з оптимальними умовами (Тухфатуллина, 2009). Зауважимо, що в межах за-

плави Дніпра в Києві водяний горіх має певний успіх, пов'язаний з тим, що підняття рівня води біля Києва внаслідок будівництва Канівського водосховища та сповільнення течії призвели до формування численних мілководь, придатних для розвитку водяного горіху. Занос водяного горіха на київську заплаву міг відбутися як з місцевих місцезростань, так і з верхнього Дніпра та Десни. Адже показано, що єдиним шляхом рознесення плодів виду є перенос їх в кінці літа та на початку осені на листових розетках, що відірвалися від кореневища (Тухфатуліна, Дорофеев, 2009).

Водяний горіх дуже чутливий до хімічного складу води, за рН 3.0–4.0 зникає, негативно реагує на засолення водою, підвищення вмісту солей кальцію, хоча слабкий антропогенний вплив, який імовірно знижує конкуренцію з іншими видами, переносить нормально (Макрофиты..., 1993). Для збереження водяного горіху рекомендується під час спуску ставків залишати окремі заглибини з водою, а при чистці ставків залишати розетки *T. natans* (Kostrakiewicz, Kozak, 2009). Отже, місця зростання водяного горіху можна відносити до різних зон розширеного РЛП – проектного НПП.

Обидва види латаття (*Nymphaea candida* та *N. alba*) та глечики жовті (*Nuphar lutea*) – рослини, для яких спостерігається часта загибель кореневищ дорослих особин та обривання квіток та листків на букети. Зазначається, що види роду латаття нашої флори знижують життєвість та продуктивність популяцій за умови підвищення антропогенної евтрофікації (Макрофиты..., 1993). Зважаючи на це, найцінніші популяції латаття та глечиків також варто віднести до заповідної зони, а в випадку, якщо це неможливо, до зони регульованої рекреації, де потрібно досягнути достатнього контролю за відвідувачами.

Зозулинець блощичний є суцесійно нестабільним видом заплавної луки Дніпра в Києві.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Місцезростання лучних орхідей на заплаві Дніпра потребують активної охорони.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Охорони також вимагає пальчатокорінник (зозульки) м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*). Згідно Червоної книги України головну загрозу для популяції цього пальчатокорінника становлять збирання на букети та порушення біотопів (Червона книга, 2009а). Вказується також, що вид може зникати внаслідок раннього викошування лук, зміни гідрорежиму або збирання квіток та викошування бульб (Заповідні скарби..., 2001). Аналогічно виглядає ситуація у випадку зозулинця блощичного (*Anacamptis coriophora*). Згідно ЧКУ виду також загрожують збирання на букети. О.В. Лукаш та О.О. Рак (2010) пропонують для цього виду заборонити господарську діяльність в місцях зростання, але проводити періодичне викошування травостою (1 раз на 3 роки), а також періодичне вирубування чагарників. Подібною є ситуація з декоративними півниками сибірськими (*Iris sibirica*) і косариками черепчастими (*Gladiolus imbricatus*). Півники зокрема в межах Києва масово збираються на букети. Водночас півники і косарики теж можуть бути суцесійно нестабільними і залежними від регуляційних заходів.

Отже, місцезростання всіх цих рослин можна віднести як до заповідної зони (за умови здійснення регуляційних заходів), так і до зони регульованої рекреації, де дозволяється періодичне викошування травостою, проте забезпечується контроль за відвідувачами.

Вужачка звичайна в заплавному урочищі Горбачиха у Києві.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Непрохідні зарості Горбачихи сприятливі для існування вужачки. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Вужачкові папороті – гронянка багатороздільна (*Botrychium multifidum*) та вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), також вимагають заповідного режиму. Адже для цих непривабливих з точки зору збирачів рослин головною є відсутність порушення екосистем, в яких вони зростають. Хоча в літературі стверджується суцесійна нестабільність популяцій вужачкових, втім вказується, що при цьому не існує науково обґрунтованих механізмів запобігати при-

родним флуктуаціям їх популяцій чи їх натуральному зникненню (Chadde and Kudray, 2001, Bobrowicz et al., 2004). Окрім того, накопичено достатньо матеріалу про зростання цих видів у кліматичних угрупованнях, в тому числі і на заплаві (Parnikoza, Celka, An Archive of the Ophiglossaceae in Ukraine). Отже місцезростання цих видів найкраще включати у заповідну зону.

Що стосується більшості регіонально рідкісних видів дніпровської заплави, то їх збереження можливе лише за умови збереження непорушності екосистем, з якими вони пов'язані. Зважаючи на це, ми рекомендуємо їх місцезростання до включення у заповідну зону.

Що стосується вимог охорони місць існування птахів, то це перш за все відноситься до виявлених в межах Києва колоній та поселень лелекоподібних птахів, мартинів, крячків, куликів та частково качок. З огляду на це, найціннішим є південний архіпелаг островів від острова Козачий до острова Покал, який має увійти до заповідної зони. Велику цінність становить також озеро Вирлиця, Осокорківська заплава та деякі інші території.

Позитивний досвід запровадження заповідної зони з огляду на гніздувачих птахів накопичений в деяких існуючих річкових НПП України. Зокрема в НПП «Великий Луг» включення архіпелагу островів Кучугури до заповідної зони сприяло появі там на гніздуванні такої рідкісної птахи як косар (В. Бусел, особисте повідомлення).

В свою чергу, такі птахи як сови, дятли, солов'ї дуже залежать від непорушених природних біотопів. Тому місця їх існування, зокрема острови Ольжин, Дикий, Жуків, Вальковський, Міжмостний, частина острова Труханів, Венеціанський, Козачий та інші, мають бути віднесені до заповідної зони. Солов'ї гніздують на землі, як правило при основі кущів, або серед старих неприбранних опалих листків або куп вітровалу. Зрозуміло, що мало вмотивована традиція прибирання листя восени, тяжіння до «прозорих» деревостанів під час численних київських реконструкцій парків становить серйозну загрозу для соловейка східного.

Місцями гніздування рідкісних видів горобцеподібних є острів Пташиний, район островів Козачий та Ольжин, острови Труханів, Оболонський, Вальковський та Долобецький. Одним із улюблених місцем зимівлі багатьох рідкісних видів птахів є канал Бортницької станції аерації.

Під час сезонних кочівель на території дніпровської долини трапляються поодинокі особини болотяної сови (*Asio flammeus*). Окрім того, у київської долини Дніпра на прольоті зрідка можна скопу (*Pandion haliaetus*).

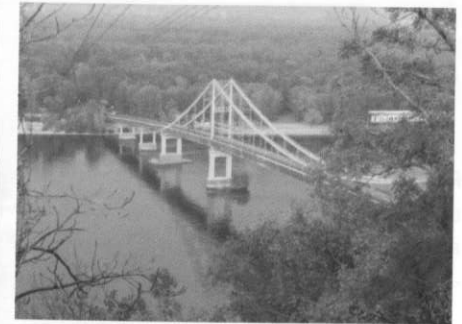
Важливе значення має також виявлення місць зимівлі та зон скупчення мігруючих птахів та взяття їх під охорону. Серед таких місць на київській заплаві район острова Великий Північний, острова Пташиний, а також район півострову Гострий.

Увага зверталася також на раритетні види ссавців. Проте через їх рухливість та малу вивченість важко сказати, де саме на островах знаходяться місця, критичні для їх існування. Найціннішими представниками ссавців в долині Дніпра в межах м. Києва є рукокрилі, зокрема такі види як вечірниця руда (*Nyctalus noctula*), занесена до Червоної книги України, категорія вразливий вид, Додаток II до Бернської конвенції, кажан пізній (*Eptesicus serotinus*) занесений до Червоної книги України, категорія вразливий вид, Додаток II до Бернської конвенції та нетопир лісовий (*Pipisterlus nathusii*), занесений до Червоної книги України, категорія неоцінений вид, Додаток II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979; Червона книга, 2009b). Слід зауважити, що місця існування кажанів на островах в долині Дніпра вивчені поки що недостатньо, проте їх також враховували при складанні зонування. Основними місцями існування наведених вище видів є Жуків острів, заплави річки Віти та урочища Конча-Заспа, острови Труханів та Гідропарк. Місця існування цих видів варто віднести до заповідної зони розширеного РЛП – проектного НПП «Дніпровські острови».

Об'єкти, цінні з ландшафтоутворюючої точки зору, об'єкти високої естетичної цінності враховувалися перш за все як критерій віднесення тих чи інших територій до усіх зон, окрім зони стаціонарної рекреації та господарської зони. Тобто йдеться про те, що дані фрагменти заплави формують неповторний вигляд долини Дніпра і міста Києва загалом і мають бути збережені від забудови.

*Долина Дніпра має велике ландшафтне значення. Вона становить візитівку київського ландшафту.
Фото І. Парнікози, 2018 р.*

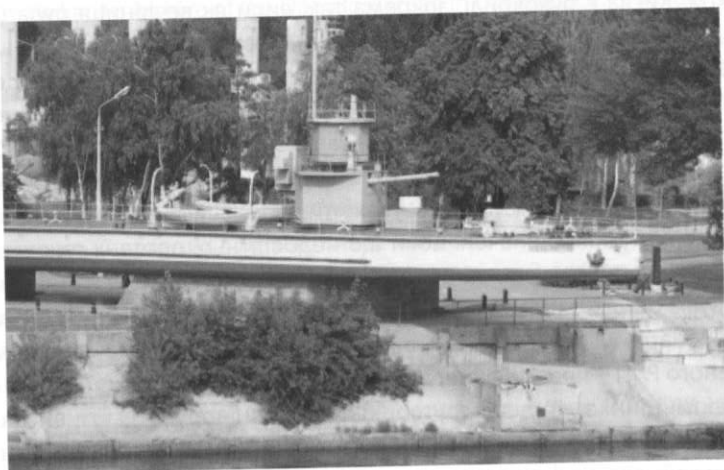

*Такі елементи заплави Дніпра як Труханів острів ключові для збереження її неповторного обличчя.
Фото І. Парнікози, 2013 р.*

Щодо історико-культурної спадщини, то детальний перелік цих об'єктів в заплаві наведений тут (Парнікоза І. Об'єкти історико-культурної спадщини Дніпровської долини).

Загалом, слід зазначити, що саме ця складова цінності дніпровської за-

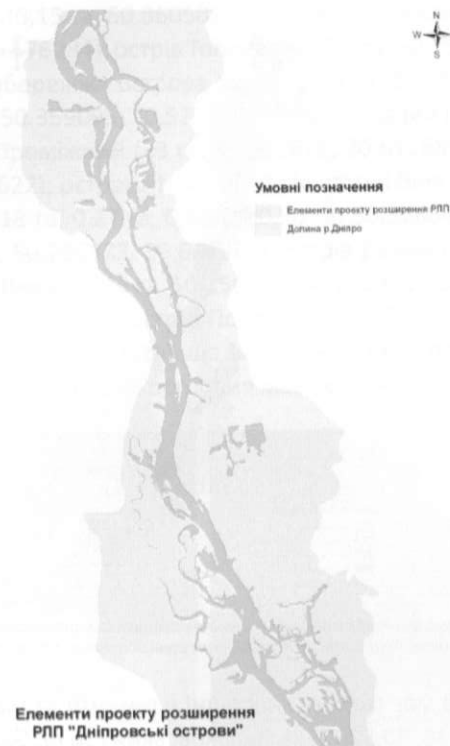
плави, яка є найбільш зрозумілою і привабливою для відвідувачів розширеного РЛП – проектного НПП, має прийняти на себе максимальне рекреаційне навантаження.

Музеєфікований корабель – монітор «Железняков» на Рибальському півострові.
Фото І. Парнікози, 2011 р.

Противоповнєний вал Передмостової Слобідки,
пам'ятка інженерної справи XIX ст.
Фото І. Парнікози, 2016 р.

Фрагменти дніпровської заплави в Києві, які передбачаються для розширення регіонального ландшафтного – проектного національного природного парку «Дніпровські острови». Мапа підготована М. Фатіковою

При цьому, вона має відтягнути відвідувачів та зменшити рекреаційний прес на цінні природні території. Адже як показує світова практика, чим більше відвідуваною є та чи інша пам'ятка чи визначне місце, тим більше турбується локальна влада про її збереження, тим більше вкладається грошей в її реставрацію тощо.

7.2.2. Зонування розширеного регіонального ландшафтного – проектного національного природного парку «Дніпровські острови»

На основі матеріалів попередніх глав розділу ми пропонуємо схему розширеного регіонального ландшафтного парку – проектного національного парку «Дніпровські острови». Територія парку має охопити близько 8444,62 га заплави Дніпра.

Первинна схема функціонального зонування розширеного регіонального ландшафтного – проектного національного природного парку «Дніпровські острови». Мапа підготована М. Фатіковою

Заповідна зона має охопити наступні елементи заплави: острови Пташиний (1,6 га, 50.575746, 30.520798), Вальковський (36 га, 50.574897, 30.526644); Крайній (4 га, 50.535109, 50.535109); острів коси Оболонської затоки (12 га, 50.508506, 30.520665); північно-західне закінчення острова Муромець – урочище Кільнище (98 га, 50.540970, 30.541555); острів Великий Північний (248 га, 50.554618, 30.523351), виключаючи дачний масив на ньому; острів Вербовий на затоці Собаче гирло (0,64 га, 50.528872, 30.521585); острів Оболонський разом з розташованим поруч з ним островом Шарлеманя (17 га, 50.504829, 30.529978); острів Лопуховатий (68 га, 50.505899, 30.558702); острів Міжмостний (26 га, 50.488334, 30.552931); район п'яти озер біля озера Бабиного на Трухановому острові (31 га, 50.474250, 30.543709); півострів Лісовий (Східний) на Трухановому острові (135 га, 50.460697, 30.555418); урочище Південна Горбачиха (41 га, 50.472118, 30.559764); північну частину острова Долобецький (71 га, 50.462274, 30.569219); острів Малий Гідропарк (2,5 га, 50.443560, 30.584138); мілину у Венеціанського острова (2,7 га, 50.431132, 30.573242); острови Малий: включаючи острови Малий Північний з мілиною на захід від нього, Малий Південний та Малий Західний (19 га 50.423442, 30.584238); острів Великий Південний (40 га, 50.404832, 30.590087); острів Сателіт (0,9 га, 50.398310, 30.588448); півострів Гострий (8,5 га, 50.366883, 30.573535); острови

Куличиний Північний (0,15 га, 50.360509, 30.575802) та Куличиний Південний (0,33 га, 50.354178, 30.576284); острів Тополевий (9,7 га, 50.356046, 30.583349); острів Довгий біля узбережжя острова Жуків (2,54 га, 50.354178, 30.576284); острів Рачий (2,18 га, 50.359095, 30.573115); острів Козачий (146 га, 50.328001, 30.598916); острова Проміжний (33 га, 50.313672, 30.611689) та Ольжин (142 га, 50.307431, 30.622622); острова Намистини (в затоці біля Козачої коси, 0,31 га, 0,23 га, 0,51 га, 0,18 га, 0,27 га, 0,49 га, 0,50 га, 50.326668, 30.608165); острів Фалеева (9,19 га, 50.295373, 30.642568); острів Дикий (150 га, 50.284499, 30.651386); урочище Княже (336 га, 50.256835, 30.695382); острів Рославський (397 га, 50.254672, 30.698422); острів Покал (309 га, 50.238272, 30.703008) і прилеглі малі острови. Загалом, площа заповідної зони розширеного РЛП – проектного НПП «Дніпровські острови» має складати близько 2402,42 га.

Заплавний острів Оболонський має увійти до заповідної зони РЛП/НПП «Дніпровські острови». Фото І. Парнікози, 2012 р.

Острів Лопуховатий через свою ізольованість та малу відвідуваність ідеально підходить до включення до заповідної зони. Фото І. Парнікози, 2012 р.

Заповідна зона парку має бути позначена на місцевості спеціальними попереджувальними знаками, а також контролюватися по периферії службою охорони парку.

До **зони регульованої рекреації** доцільно включити центральну частину острова Муромець (біля 566 га, 50.507313, 50.507313); території навкруги затоки Верблюд та Собаче гирло (417 га разом з акваторією затоки Верблюд, 50.533581, 30.524371); Троещинські луки, включаючи масив у затоки Доманя (152 га, 50.536026, 30.562559, можливе також включення частини цієї території в заповідну зону); Північне Запісоччя та Деснянські луки (213 га, 50.512168, 30.569541); основу Оболонської коси (17 га, 50.515420, 30.521671); Парк моряків на Рибальському півострові (2,7 га, 50.473339, 30.527751); затоку Вовкувата (12 га, 50.483748, 30.524047, можливе також включення цієї території в заповідну зону); урочище у правобережного початку Північного мосту (7 га,

50.488875, 30.532316, можливе також включення цієї території в заповідну зону); урочище Наталка (26 га, 50.497974, 30.523864); західну частину острова Труханів (204 га, 50.456737, 30.542235); північну частину урочища Горбачиха (33 га, 50.481323, 30.556878); південну частину острова Долобецький (54 га, 50.452704, 30.575069); південну частину острова Венеціанський (104 га, 50.432824, 30.585525); Наводницький парк (15 га, 50.426265, 30.569568); Русанівську набережну (14 га, 50.441067, 30.589702); Березняківську набережну (9 га, 50.423436, 30.591830); заплаву в районі затоки Берковець (114 га, 50.408075, 30.600795); урочище Покал – Галерний острів (169 га, 50.366690, 30.572998, можливе включення частини цієї території також в заповідну зону); Осокорківську заплаву, на південь від озера Тягле (2030 га, 50.364946, 30.645099, можливе включення частини цієї території також в заповідну зону); частину Жукового острова (1672 га, 50.337705, 30.578720) та Козачої коси (71 га, 50.327211, 30.615069). Загалом, площа зони регульованої рекреації розширеного РЛП – проектаного НПП «Дніпровські острови» має складати близько 5856,7 га.

Заплавне урочище Покал.
Фото І. Парнікози, 2010 р.

Краєвид Галерного острова.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Ці території придатні для відпочинку, проведення освітніх екскурсій, прогулянок на конях та велосипедах. В межах рекреаційних зон доцільно розмістити низку оглядових майданчиків, які зможуть стати місцями відвідування фотографів, живописців, пунктами зупинок екскурсійних та обладнаних інформаційними стендами просвітницьких стежок та маршрутів.

На підвищених територіях необхідно облаштувати майданчики (спеціальні вежі) для спостереження за птахами та життям заплави, а також інформаційні стенди біля історико-культурних пам'яток.

Затока Берковець.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Краєвид Жукового острова.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Зона стаціонарної рекреації. До цієї частини пропонується включити північну частину острова Гідропарк, яка на сьогодні забудована різноманітними розважальними закладами (74 га, 50.446067, 30.574914), фрагмент Труханового острова, на якому розміщені численні спортивні бази (Західний ріг, 27 га, 50.452747, 30.551968), зона будівництва станції метро (12,5 га, 50.470863, 30.544127), а також район перехилу поміж островами Муромець та Труханів (72 га, 50.491449, 30.542746). Загалом площа зони стаціонарної рекреації розширеного РЛП – проектаного НПП «Дніпровські острови» має складати близько 185,5 га.

Сучасний Гідропарк включає північну частину Спортивна база «Спартак» на Західному розі острова Венеціанський та південну частину Труханового острова – зразок рекреаційної забудови острова в післявоєнний період.
Фото І. Парнікози, 2012 р.

Віднесення частини дніпровської заплави до зони стаціонарної рекреації на практиці не має означати забудови цих ділянок сучасними спорудами. Тут слід проводити не руйнівну модернізацію вже існуючих зон відпочинку та використати архітектурні споруди післявоєнного періоду, які вже становлять деяку історико-культурну цінність. Район станції метро, зони відпочинку мають бути оформлені в стилі традицій київських острівних поселень, яка нараховує майже 200 років.

Острів Водників – пропонуване місце для виділення господарської зони парку. Фото І. Парнікози, 2012 р.

База КП УЗН Дніпровського району на острові Труханів також підходить господарській зони парку. Фото І. Парнікози, 2012 р.

До складу господарської зони пропонується включити острів Водників (54 га, 50.345983, 30.593256), де може бути розташована адміністрація південного відділення парку та частина його господарства, а також частину острова Труханів, на якій розміщено базу комунального підприємства з утримання зелених насаджень Дніпровського району (7 га, 50.466973, 30.535532), де доцільно розмістити центральну адміністрацію парку і решту господарства парку. Також доцільно включити до господарської зони парку затоку біля ТЕЦ-5 (11 га, 50.393055, 30.576602), Дніпровську затоку (8,5 га, 50.403475, 30.577926) та Видубицьке озеро разом з розташованим нижче мосту Патона урочищем Наводницьке (39,7 га, 50.415705, 30.574622), які слугують відстійними пунктами для човнів. Тут же може розміщуватися і річковий флот парку. При цьому треба зберегти прибережно-водну та водну рослинність цих ділянок правобережної заплави. Загалом, площа господарської зони розширеного РЛП – проєктованого НПП «Дніпровські острови» має складати близько 120,2 га. Зазначимо, що вищеописаний проєкт відкритий для обговорення.

7.3. Національний природний парк «Святошинсько-Пуца-Водицький»

Після створення заказника «Золотий ліс» (2020 р.) на його базі, а також базі усіх створених раніше на території Святошинського лісопаркового господарства об'єктів природно-заповідного фонду необхідно оголосити національний природний парк «Святошинсько-Пуца-Водицький». До цього ж парку необхідно включити сучасне Святошинсько-Біличанське відділення національного парку «Голосіївський». При цьому дирекція сучасного Святошинського лісопаркового господарства має бути трансформована в дирекцію національного парку.

Рослинність та флора проєктованого національного парку характеризується значним різноманіттям. В її складі збереглися як типові для природних угруповань, так і рідкісні для межі Полісся та Лісостепу угруповання та види рослин.

Деревостани на території проєктованого парку сформовано дубом черешчатим (*Quercus robur*), березою повислою (*Betula pendula*), ліщиною (*Corylus avellana*), кленом сріблястим (*Acer saccharinum*), горобиною звичайною (*Sorbus aucuparia*), кленом гостролистим (*Acer platanoides*) та американським (*Acer negundo*), вишнею (*Cerasus vulgaris*), шипшиною собачою (*Rosa canina*), вербою білою (*Salix alba*) та козячою (*S. caprea*), дубом червоним (*Quercus rubra*), сосною Банкса (*Pinus banksiana*), осикою (*Populus tremula*), вільхою чорною (*Alnus glutinosa*) та іргою круглолистою (*Amelanchier ovalis*). Чагарниковий ярус сформовано бруслиною бородавчастою (*Euonymus verrucosa*), рокитником руським (*Chamaecytisus ruthenicus*), птелеєю трилистою (*Ptelea trifoliata*) та пухироплідником калинолистим (*Physocarpus opulifolius*).

В лісових угрупованнях виявлено такі види трав'янистих рослин, як чина чорна (*Lathyrus niger*) та весняна (*L. vernus*), орляк (*Pteridium aquilinum*), щавель кислий (*Rumex acetosa*), фіалка собача (*Viola canina*), запашна (*V. odorata*) та лісова (*V. reichenbachiana*), верес звичайний (*Calluna vulgaris*), молочай кипарисовидний (*Euphorbia cyparissias*), перстач білий (*Potentilla alba*), який охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), перстач сріблястий (*P. argentea*) та гусячий (*P. anserina*), герань криво-червона (*Geranium sanguineum*), барвінок малий (*Vinca minor*), медунка вузьколиста (*Pulmonaria angustifolia*), вероніка лікарська (*Veronica officinalis*) та дібровна (*V. chamaedrys*), перестріч гайовий (*Melampyrum nemorosum*) та лучний (*M. pratense*), нечуйвітер волохатий (*Hieracium pilosella*) та зонтичний (*H. umbellatum*), наперстянка великоквіткова (*Digitalis grandiflora*), материнка звичайна (*Origanum vulgare*), зміячка низька (*Scorzonera humilis*), пахучка звичайна (*Clinopodium vulgare*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*) та верболистий (*Achillea salicifolia*), чебрець Маршала (*Thymus marschallianus*), оман британський (*Inula britannica*), дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), хвощ польовий (*Equisetum arvense*), сон лучний (*Pulsatilla pratensis*) та розкритий (*Pulsatilla patens*), занесені до Червоної книги України (2009а), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*) – вид, що охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. (Перелік рослин та тварин...), купина лікарська (*Polygonatum odoratum*), жабрій ладанний (*Galeopsis ladanum*), суніці лісові (*Fragaria vesca*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), ситник сизий (*Juncus inflexus*), дивина борошниста (*Verbascum lychnitis*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), гребінчастий (*D. cristata*) та шартрський (*D. carthusiana*),

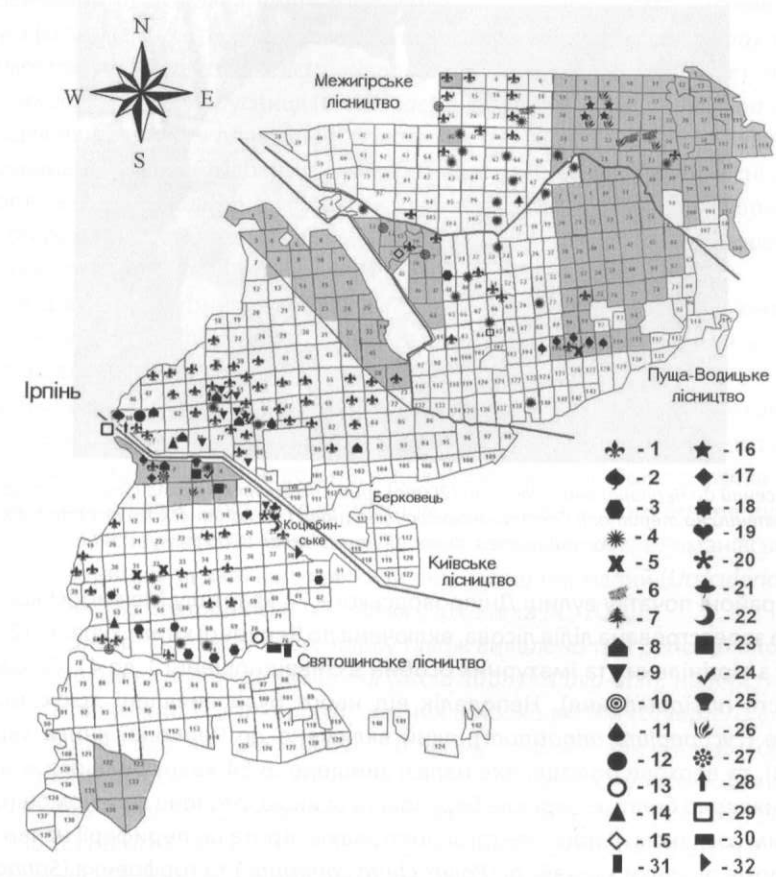
підлісник європейський (*Sanicula europea*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), ортилія однобока (*Orthilia secunda*), грушанка мала (*Pyrola minor*), суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), осока пальчаста (*Carex digitata*), вереснякова (*C. ericetorum*) та рання (*C. praecox*), волошка сумська (*Centaurea sumensis*), ожика волосиста (*Luzula pilosa*), круціата гола (*Cruciata glabra*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), золотушник звичайний (*Solidago virgaurea*), чина лісова (*Lathyrus sylvestris*), льоннок дроколистий (*Linaria genistifolia*), куничник наземний (*Calamagrostis epigejos*), смовдь гірська (*Pseudanum oreoselinum*), костриця борозниста (*Festuca rupicola*), ластовень лікарський (*Vincetoxicum hirundinaria*), парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), підмаренник справжній (*Galium verum*), кислиця звичайна (*Oxalis acetosella*), жіноча папороть (*Athyrium filix-femina*), півники болотяні (*Iris pseudacorus*), які охороняються рішенням Київради № 880/2290 за 23.12.2004 р. (Перелік рослин та тварин...), ушанка дніпровська (*Otites borysthena*), косяниця (*Rubus saxatilis*), шпергель польовий (*Spergula arvensis*), смілка поникла (*Silene nutans*) та звичайна (*S. vulgaris*), а також ломиніс прямий (*Clematis recta*).

З мохоподібних виявлені торфовики (*Sphagnum sp.*), леукобрії сивий (*Leucobryum glaucum*), дикран віничний (*Dicranum scorarium*) та плеурозій Шребера (*Pleurozium schreberi*). З грибів виявлені трутовик сірчано-жовтий (*Laetiporus sulphureus*), гнойовик (*Coprinus micaceus*), зморшок їстівний (*Morchella esculenta*), тремтячка (*Tremella sp.*), строчок (*Gyromytra esculenta*) та трутовик облямований (*Fomitopsis pinicola*). На території 1 кв. Київського лісництва у 2006 р. виявлено рідкісний гриб листочню кучеряву (*Sparassis crispa*), який включено до Червоної книги України (2009а).

На території проектного національного парку «Святошинсько-Пуца-Водицький» виявлено також низку локалітетів рідкісних червонокнижних та регіонально рідкісних рослин.

Велику цінність становлять виявлені в 2008 р. і підтверджені в 2020 р. місцезростання любки зеленоквіткової (*Platanthera chlorantha*), а також виявлене в 2012 р. та підтверджене в 2020 р. місцезростання косариків черепичастих (*Gladiolus imbricatus*) в кв. 60 Київського лісництва.

В 55 кварталі Межигірського лісництва виявлено плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum*) – вид, який охороняється Рішенням Київради № 219/940 від 29 червня 2000 р. (Перелік рослин та тварин...) та торфовики (*Sphagnum sp.*). Останні знайдено також по західній межі 54 кварталу того ж лісництва. Болотисті екосистеми збереглися також на межі Межигірського та Пуца-Водицького лісництва, зокрема, в урочищі Синяки (1 кв. Пуца-Водицького лісництва). Цінним є також фрагмент листяного та мішаного лісу в 50-51 кварталах Пуца-Водицького лісництва.

Поширення рідкісних та зникаючих видів рослин та грибів на території Святошинського ЛПГ: 1 – лілія лісова (*Lilium martagon*), 2 – коручка чемерникова (*Eripactis helleborine*), 3 – спільне зростання соню розкритого та лучного (*Pulsatilla patens* та *Pulsatilla pratensis*), 4 – сон розкритий (*P. patens*), 5 – гронанка базотороздільна (*Botrychium multifidum*), 6 – плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum*), 7 – ялівець звичайний (*Juniperus communis*), 8 – півники угорські (*Iris hungarica*), 9 – гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*), 10 – воронець колосистий (*Actaea spicata*), 11 – орлики звичайні (*Aquilegia vulgaris*), 12 – любка зеленоквіткова (*Platanthera chlorantha*), 13 – любка дволиста (*Platanthera bifolia*), 14 – змієголовник Рюйша (*Dracoscephalum ruyschiana*), 15 – коручка пурпурова (*Eripactis atrorubens*), 16 – плаун річний (*Lycopodium annotinum*), 17 – береза низька (*Betula humilis*), 18 – зимолюбка зонтична (*Chimaphila umbellata*), 19 – ведмежа цибуля (*Allium ursinum*), 20 – підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*), 21 – рясст порожнистий (*Corydalis cava*) та рясст Галлера (*C. solida*), 22 – зозуліні сльози яйцевидні (*Listera ovata*), 23 – зрушанка (*Pyrola sp.*), 24 – синюха блакитна (*Polemonium caeruleum*), 25 – щитник гребінчастий (*Dryopteris cristata*), 26 – торфовики (*Sphagnum sp.*), 27 – листочню кучерява (*Sparassis crispa*), 28 – косарик черепичастий (*Gladiolus imbricatus*), 29 – наперстянка великоквіткова (*Digitalis grandiflora*), 30 – пальчатокорінник м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*), 31 – вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), 32 – сон лучний (*Pulsatilla pratensis*). Замальованими значками позначено виявлені нами популяції, незамальовані значки – літературні дані. Замальовані квартали входять до складу природно-заповідного фонду м. Києва місцевого значення, кв. 1 Святошинського лісництва – пам'ятка природи загальнодержавного значення «Романівське болото». Станом на 2020 р. кв. 2; 26-29; 45-50; 64-69; 82-87; 94-98; 103-106 Межигірського, 1; 6-8; 17-19; 30-37; 48-55; 65-72; 83-106; 117-127 (не заповідними залишилися квартал 97) Пуца-Водицького лісництва увійшли до ландшафтного заказника місцевого значення «Золотий ліс». Дані І. Парнікози. Топографічна основа та виконання Д. Іноземцевої.

Занесений до Червоної книги України (2009а) гриб листовня кучерява (*Sparassis crispa*), виявлений на території Святошинського лісництва Святошинського лісопаркового господарства. Фото Д. Іноземцевої, 2006 р.

В районі початку вулиці Дніпроводської – 74 кварталу Межигірського лісництва зареєстрована лілія лісова, включена до Червоної книги України (2009а) (локус з віргінільних та іматурних особин в співвідношенні 1 до 4) (Синько Б., особисте повідомлення). Неподалік від нього були виявлені локус плауна річного (*Lycopodium annotinum*), який включено до Червоної книги України (2009а), та верхове болітце, яке наразі знищене. В 54 кварталі цього ж лісництва виявлено болітце, заросле березою та осикою, оточене зеленомошно-вересовим сосняком. В його центрі зарості злаків, проте по периферії наявні куртини мохів рунянки звичайної (*Polytrichum commune*) та торфовика (*Sphagnum* sp.). Тут також виявлено плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum*). Місцезростання торфовика виявлено нами також на міжквартальній просіці 7 та 8 кварталів Святошинського лісництва. Тут також зростає родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis*).

У 76 кварталі Святошинського лісництва, прилеглому до Святошинських ставків, було зафіксовано пальчатокорінник м'ясо-червоний (*Dactylorhiza incarnata*). Цю орхідею включено до Червоної книги України (2009а). Тут виявлено також такий регіонально рідкісний вид, як вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum*), яка охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...).

По західному кордону 54 кварталу Межигірського лісництва знаходиться заболочена ділянка з водотоком, оточеним цікавою флорою. Тут в прикорлемих частинах осик зростають мохоподібні та лишайники. Виявлено рунян-

ку звичайну та декілька видів торфовика. Тут також зростає щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), жіноча папороть (*Athyrium filix-femina*), перстач прямостоячий (*Potentilla erecta*), хвощ лучний (*Equisetum pratense*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), брусниця (*V. vitis-idaea*), верес звичайний (*Calluna vulgaris*) та рідкісна рослина – плавушник болотяний (*Hottonia palustris*). Виявлено подушковидні куртини біломоху сизого (*Leucobryum glaucum*). Навесні ділянка затоплюється. Локально виявлено представників неморальної флори: зірочник гайовий (*Stellaria holostea*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*) та медунку темну (*Pulmonaria obscura*).

Згідно літературним даним, для території проектного національного парку наводяться також наступні види включені до Червоної книги України (2009а): альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa*) виявлена в ставку на річці Любка поблизу селища Коцюбинське; береза темна (*Betula obscura*) – декілька екземплярів виявлено на просіці 69/70 Святошинського лісництва; береза низька (*Betula humilis*) наводиться для Романівського болота; осока тінюва (*Carex umbrosa*), яка зростала в прилеглому до Романівського болота дубовому лісі; осока Баксбаума (*Carex buxbaumii*) виявлена на узліссі між Романівським болотом, залізницею та заплавою річки Ірпінь; пухирник малий (*Utricularia minor*) зафіксований на Святошинських ставках (Прядко та ін., 2016).

На території проектного парку також виявлено такі регіонально рідкісні види рослин як мучниця звичайна (*Arctostaphylos uva-ursi*), наперстянка великоквіткова (*Digitalis grandiflora*), щитник широколистий (*Dryopteris dilatata*), багаторядник Брауна (*Polystichum braunii*), тирлич звичайний (*Gentiana pneumonanthe*), осока трясукоподібна (*Carex brizoides*), купальниця європейська (*Trollius europaeus*), родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis*), волошка сумська (*Centaurea sumensis*), білозір болотяний (*Parnassia palustris*), а також хвощ рябий (*Equisetum variegatum*) (Прядко та ін., 2016).

Для території проектного парку наявні також дані щодо поширення мохоподібних. Зокрема, *Helodium blandowii* наводився для Романівського болота, *Warnstorfia fluitans* та *Hypnum lindbergii* виявлено в урочищі Синяки, торфовики виявлено в Межигірському лісництві, *Scapania irrigua* в кв. 72 Пуща-Водицького лісництва, *Riccia huebeneriana* – у Межигірському лісництві на березі ставка у лісі, *Plagiothecium denticulatum* – у Межигірському лісництві у кв. 66 на ґрунті в 30-річних посадках сосни, *Plagiothecium curvifolium* – у Межигірському лісництві, кв. 47 на основі та стовбурі дуба в сосняку, *Othotrichum anomalum* – у Київському лісництві на просіці між кв. 75–76 на стінках ДОТа, *Orthodicranum tauricum* – у Святошинському ЛПГ без конкретної вказівки, *Bryum tenuisetum* – у Межигірському лісництві на березі ставка у лісі, *Bryum ruderales* – у Святошинському лісництві на ґрунті край дороги між лісом та ставом, *Bryum rubens* – у Київському лісництві на трав'янистих схили до річки, на кротовинах, *Bryum*

pseudotriquetrum – на осушеному болоті на березі річки Борщагівки та на Романівському болоті, *Bryum alpinum* – біля села Романівка на піщаному ґрунті у Київське лісництво, *Brachythecium populeum* – на просіці між кв. 75 та 76 на ДОТі (Вірченко, 2006).

Косарики черепичасті, Святошинське лісопаркове господарство, 2012 р. Фото з архіву авторів

Лілія лісова, Святошинське лісопаркове господарство, 2012 р. Фото з архіву авторів

Головну цінність лісового масиву проектного парку складають біотопи, які охороняються Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції: сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris* – G3.4232, а також березові ліси зі сфагновими мохами G1.51 (зокрема на півночі Святошинського ЛПГ). Під охороною знаходяться також комплексні біотопи – Х35 континентальні піщані дюни (Тлумачний..., 2017).

Велику цінність становить рослинність витоків річки Горенка в урочищі Синяки, 71 квартал Межигірського лісництва. Тут в умовах наявності джерел сформувалися осокові болота та невеличкі озера.

Значну цінність становлять розташовані на території об'єкту стави на р. Котурці та Горенці та в урочищі Мушанка (50.531343, 30.442171). Зокрема, в ставку на 14 лінії (став Карачун 50.549630, 30.333552) виявлено рідкісний рдесник туполистий (*Potamogeton obtusifolius*). Натомість, на берегах ставка на 10–11 лінії Пуща Водиці (ставок Двірець 50.543414, 30.338192) виявлено образки болотяні (*Calla palustris*) (Савицький, Зуб, 1999).

На території проектного парку виявлено велику популяцію ящірки прудкої (*Lacerta agilis*) та веретільниці ламкої (*Anguis fragilis*), які охороняються Додатками II та III до Бернської конвенції відповідно (Bern Convention 1979). На території Пуща-Водиці до Другої світової війни фіксувався рідкісний вид – ставкова нічниця (*Myotis dasycneme*), внесений до Червоної книги України (2009b, О. Годлевська, особисте повідомлення).

Гніздівка звичайна, Святошинське лісопаркове господарство. Фото І. Парнікози, 2013 р.

Зозулині сльози яйцевидні, Святошинське лісопаркове господарство. Фото І. Парнікози, 2009 р.

В основу зонування НПП «Святошинсько-Пуща-Водицький» мають бути покладені наші пропозиції щодо зонування Святошинсько-Біличанського природоохоронного науково-дослідного відділення національного природного парку «Голосіївський», які, на жаль, наразі не враховані.

На підставі комплексного дослідження Святошинського лісопаркового господарства, яке проводиться нами з 2000 р., інформації про розміщення популяцій рідкісних видів рослин, а також враховуючи сучасний і прогнозує майбутній рівень відвідування території Біличанського відділення, ми пропонуємо виділити три кластера його заповідної зони:

«Приірпінський» включає територію 18–22, 26–30, 38–42 та 47–54, 61–68 кварталів Київського лісництва;

«Долина річки Любки» на території 1–10 кварталів Святошинського лісництва;

«Романівський» – квартали 28–32, 39–43 Святошинського лісництва.

В 1 масиві – «Приірпінському» виявлено популяції наступних рослин, які охороняються Червоною книгою України: гніздівки звичайної (*Neottia nidus-avis*), лілії лісової (*Lilium martagon*), гладіолусів черепичастих (*Gladiolus imbricatus*), сон-трави розкритої (*Pulsatilla patens*), любки зеленоквіткової (*Platanthera chlorantha*) та півників угорських (*Iris hungarica*). Тут також виявлено популяцію синюхи блакитної (*Polemonium caeruleum*) – виду, який охороняється на території Києва рішенням Київради (Перелік рослин та тварин...). Значну цінність становлять ділянки збереженого тут мішаного дубово-сосново-орлякового лісу, які характеризуються значним потенціалом відновлення та біологічним різноманіттям. Як свідчать наші спостереження, даний фраг-

мент лісу віддалений від Києва та Пущі-Водиці, а також від Ірпеня болотистою долиною однойменної річки і тому є маловідвідуваним. З метою відпочинку та транзиту до Києва використовуються квартали вздовж залізниці та пагорби над річки Ірпінь, які до масиву заповідної зони не включені.

2 масив – «долина річки Любки» включає в себе біологічно цінний фрагмент долини малої притоки Ірпеня – річки Любки з верховим болотом Романівським. Останнє являє собою місцезростання багатьох рідкісних видів рослин, серед яких береза низька (*Betula humilis*). На болоті проживає також колонія бобрів. В кв.1 Святошинського лісництва виявлено також рідкісний гриб – листочню кучеряву (*Sparassis crispa*), занесений до Червоної книги України (2009а). Для збереження гриба необхідний режим заповідності, зокрема елімінація санітарних рубок та збирання сухостійної деревини.

3 масив – «Романівський» включає в себе фрагменти цінних дубово-соснових лісів з популяціями рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України (2009а), а саме гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*). Популяція була дуже великою і налічувала близько 100 особин. Наразі (2020 р.) у зв'язку з впливом лісового господарства, залишилися лише окремі особини. Також тут зростає сон трава розкрита (*Pulsatilla patens*) – по світлим просікам, та лілія лісова (*Lilium martagon*) – розріджено по всій зазначеній території. Даний фрагмент віддалений від Києва та межує лише з селом Романівка, проте відвідування відбувається переважно в прилеглих до села кварталах, які до заповідної зони не включаються.

Введення режиму заповідної зони позитивно позначиться на природно-му відновленні корінних типів лісу, а також динаміці розвитку популяцій зазначених вище видів.

До складу заповідної зони національного парку мають увійти також 13, 39, 40, 41, 52, 53 квартали Святошинського лісництва як місця існування денних хижих птахів.

7.4. Національний природний парк «Дарницький»

Окремий національний парк – «Дарницький» необхідно створити на базі лісництв комунального підприємства Дарницьке лісопаркове господарство. Проте організація та зонування цього парку вимагають спеціальних досліджень. Цінність Дарницьких лісів, які вкривають борову терасу Дніпра, не підлягає сумнівам. Адже вони являють собою невід'ємний компонент усього комплексу біотопів Дніпровської долини. Це типові ліси поліського типу на боровій терасі Дніпра (Гаврилюк, Речмедин, 1956). Звичайно, внаслідок непродуманої людської діяльності деградували унікальні болотні масиви – релікти пра-Дніпра – Рибне озеро та інші. Проте, їх територія лишається незабудова-

ною, що залишає можливість рекультивувати ці території та залишити разом з топонімами для нащадків.

Основною створення національного парку «Дарницький» мають стати існуючі на території Дарницького лісопаркового господарства об'єкти природно-заповідного фонду: лісовий заказник місцевого значення «Біла діброва» – кв. 40 та 41 Білодібровного лісництва (3 га); ботанічний заказник місцевого значення «Березовий гай» – кв. 71–72 Броварського лісництва (2 га); лісовий заказник місцевого значення «Рибне» – кв. 7, 17, 27 Дніпровського лісництва (4 га); ландшафтний заказник місцевого значення «Пляхова» – кв. 20–25 та 28 Дніпровського лісництва (100 га); проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Болото Ковпит» – кв. 15, 23, 29–33, 36–42, 51–54 Білодібровного лісництва, 34 кв. Дніпровського лісництва (близько 850 га); проєктований ландшафтний заказник місцевого значення «Дарничанка» – кв. 12–16 Микільського лісництва та кв. 8, 9, 11, 14, 15, 17, 21, 24 Дніпровського лісництва (115 га). Велику цінність становить заказник «Пляхова». Тут нижче та вище озера Берізка, влаштованого на струмку Дарниця, існують цінні деревостани чорної вільхи (*Alnus glutinosa*) з домішкою рідкісної сірої вільхи (*Alnus incana*).

Велику цінність становлять фрагменти дубово-соснового лісу в Броварському та Білодібровному лісництвах. Зокрема, в Броварському лісництві вціліли дуже старі дерева. Шість вікових сосен і один дуб в Броварському лісництві м.Києва, ростуть в кв. 33, виділ 10, кв. 70, вид. 6 і кв.59, вид. 23. Найстаріша сосна має обхват 3,6 м, висоту 35 м, вік більше 200 років. Решта сосен мають обхват від 2,3 м до 3,5 м. Обхват дуба 3 м. Вік сосен і дуба близько 200 років. Заповідані в 1999 р. з ініціативи КЕКЦ. Деревя огорожені, встановлені охоронні знаки (Фотогалерея видатних дерев Києва).

Пляхівське болото було розчищено земснарядом в 1956–57 рр. у зв'язку з створенням зони відпочинку. Так виникло озеро Берізка (Вакулишин, 2014).

У 2008 р. нами було досліджено фору урочища Пляхова. Деревостани тут формують дуб черешчатий (*Quercus robur*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), береза повисла (*Betula pendula*), граб (*Carpinus betulus*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), груша (*Pyrus communis*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), тополя чорна (*Populus nigra*), верба біла (*Salix alba*) та сіра (*S. cinerea*), черешня (*Padus avium*), клен американський (*Acer negundo*), гостролистий (*A. platanoides*), сріблястий (*A. saccharinum*) та татарський (*A. tataricum*), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*), в'яз шорсткий (*Ulmus glabra*), осика (*Populus tremula*) та вишня (*Cerasus vulgaris*). Виявлено ліану хміль (*Humulus lupulus*).

У ярусі чагарників зростають пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolius*), карагана деревна (*Caragana arborescens*), рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus*), свидина криваво-червона (*Swida sanguinea*), бруслина європейська (*Euonymus europaeus*), крушина ламка (*Frangula alnus*),

жостір (*Rhamnus cathartica*), бузина чорна (*Sambucus nigra*) та барбарис (*Berberis vulgaris*).

У травостої зростають хвощ польовий (*Equisetum arvense*), жіноча папороть (*Athyrium filix-femina*), щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*), орляк (*Pteridium aquilinum*), анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*), сон розкритий (*Pulsatilla patens*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*) та багатоквітковий (*R. polyanthemus*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), смілка звичайна (*Silene vulgaris*), мерингія трижилкова (*Moehringia trinervia*), гірчак почечуйний (*Polygonum persicaria*), щавель прибережний (*Rumex hydrolapathum*) та туполистий (*R. obtusifolius*), фіалка дивна (*Viola mirabilis*), кінський часник черешковий (*Alliaria petiolata*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*) та брусниця (*V. vitis-idaea*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), одинарник лісовий (*Trientalis europeae*), молочай кіпарисовидний (*Euphorbia cyparissias*) та лозний (*E. esula*), очиток звичайний (*Sedum maximum*), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria*), полуниця (*Fragaria × ananassa*) та суниця (*F. vesca*), гравілат міський (*Geum urbanum*), перстач білий (*Potentilla alba*, який охороняється рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р., Перелік рослин та тварин...) та повзучий (*P. reptans*), в'язіль різнобарвний (*Securigera varia*), коношина альпійська (*Trifolium alpestre*), горошок плотовий (*Vicia sepium*), герань болотна (*Geranium palustre*) та робертова (*G. robertianum*), розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), ягиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), бугиля лісова (*Anthriscus sylvestris*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), північний (*G. boreale*) та руський (*G. ruthenicum*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*), живокіст лікарський (*Symphytum officinale*), перестріч дібровний (*Melampyrum nemorosum*), дивина борошніста (*Verbascum lychnitis*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), подорожник великий (*Plantago major*), горлянка женевська (*Ajuga genevensis*), м'яточник чорний (*Ballota nigra*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea*), самосил гайовий (*Teucrium chamaedrys*), дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), золотушник канадський (*Solidago canadensis*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale* aggr.), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), яка охороняється на території міста рішенням Київради № 219/940 від 29.06.2000 р. (Перелік рослин та тварин...), вороняче око чотирилисте (*Paris quadrifolia*), ожика волосиста (*Luzula pilosa*), осока гостра (*Carex acuta*) та шорстка (*C. hirta*), купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum*) та лікарська (*P. odoratum*).

З озером Пляхова пов'язані вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*), м'ята водна (*Mentha aquatica*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), ряска мала (*Lemna minor*), а також рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*).

Зауважимо, що за свідченням В.І. Ракова, Дарницький струмок на території лісового масиву за результатами хімічних аналізів має чисту воду. Тут під камінням трапляються личинки волохатокрильців та одноденок, які є індикаторами чистих проточних вод.

На території проектного національного парку наявні численні ділянки цінного старовікового дубово-соснового лісу орлякового. Цей біотоп під назвою «Сарматські ліси степової зони з *Pinus sylvestris* – G3.4232», охороняється Додатком 1 до Резолюції №4 Бернської конвенції (Тлумачний..., 2017).

Головну флористичну цінність території проектного парку становлять великі популяції сону розкритого та лучного – видів занесених до Червоної книги України (2009а). Тут В.І. Мельником також виявлено надзвичайно цінну занесену до Червоної книги України (2009а) рослину – гронянку багатороздільну (*Botrychium multifidum*), яка поширена на території 15 кв. Білодівровного лісництва поблизу Дарницької ТЕЦ.

Територія проектного національного парку також є надзвичайно цінною з огляду на добре вивчену та багату флору мохоподібних. В своїй статті 1932 р. Д.К. Зеров вказує для околиць Рибного озера рідкісні геліофіти: *Meesia longiseta* (вид внесено до Червоної книги України (2009а) як зниклий в Україні), *M. triquetra* (вид внесено до Червоної книги України (2009а) як зникаючий в Україні), *Pseudocalliergon lycopodioides* (вид внесено до Червоної книги України (2009а) як вразливий) (Вірченко, 2006). Можливо, локалітети цих видів тут ще збереглися.

Меезія довгоніжка (*Meesia longiseta*) – червонокнижний мох, який виявлений в районі Рибного озера. За (Червона книга, 2009а)

Меезія тригранна (*Meesia triquetra*) – червонокнижний мох, який виявлений в районі Рибного озера. За (Червона книга, 2009а)

Бойко М.Ф. у 1974 р. з Дарниці наводить *Vixbaumia aphylla*. Загалом бриофлора Дарницького лісопаркового господарства оцінена в 104 види. При цьому виявлено 32 нових види для Дарницьких лісів та низку нових видів

для лісопаркової зони Києва: *Orthotrichum striatum*, *Leptodictyum riparium*, *Drepanocladus sendtneri*, *Calliergon giganteum* та *Homalothecium sericeum*. М.Ф. Бойко також вперше порушив питання про необхідність охорони мохів Дарницького лісу. Важливим місцем зростання сфагнових мохів у Києві було також Рибне озеро (Вірченко, 2006).

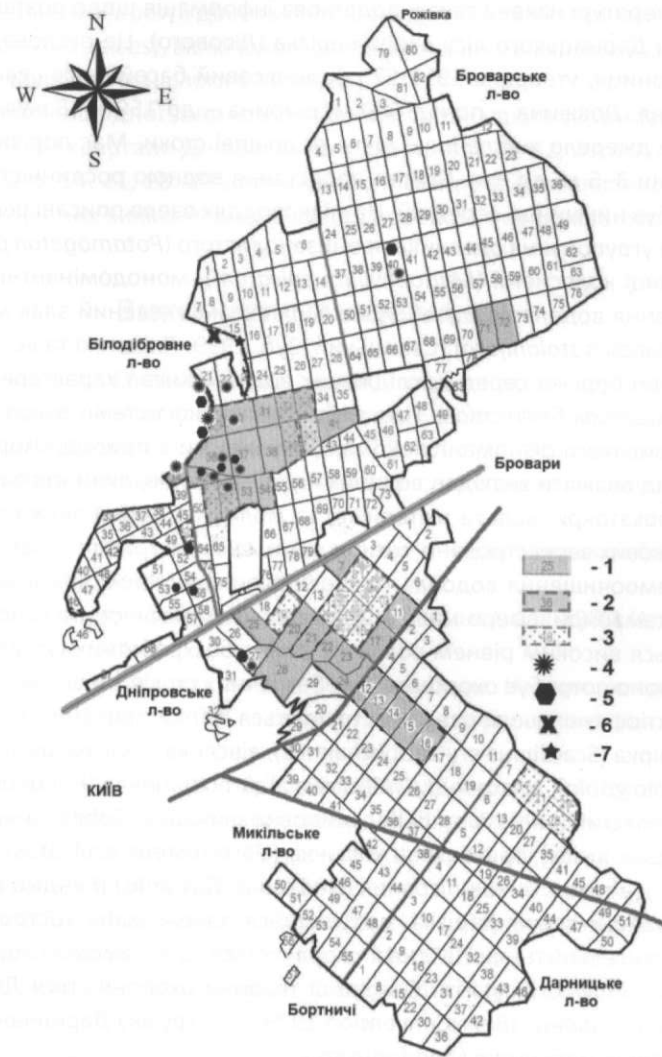
Явище збіднення бріофлори обумовлене комплексом причин: вирубками старих дерев, рекреацією, забрудненням повітря тощо. Низка видів мохів зникли з околиць Києва через антропогенний вплив: *Splachnum ampullaceum*, *Meesia longista*, *M. triquetra*, *Fontanalisis antipyretica* та *Pseudocalliergon trifarium*.

На території Дарницького ЛПГ знайдено два види, які, можливо, занесені сюди нещодавно – *Synodontium polycarpon* та *Riccia rhenana*, яка зростала на вогкому мулі у вільшанику (Вірченко, 2006).

Pseudocalliergon lycopodioides, який відмічався на території Дарницьких лісів (Червона книга, 2009b)

Наводиться інформація щодо місцезростань низки інших видів: *Orthodicranum tauricum* – Дарницьке ЛПГ без конкретної вказівки, *Synodontium polycarpon* – кв. 54 та 65 Білодібровного лісництва, *Bryum subapiculatum* – кв. 31 Дніпровського лісництва у мішаному лісі на кротовинах, *Bryum rubens* – Микільське лісництво, кв. 27, край дороги в листяному лісі, Броварське лісництво, на просіці між кварталами 20 та 21 на стінках ями, *Bryum pseudotriquetrum* – Микільське лісництво, блюдцеподібне зниження, *Barbula convoluta* – кв. 31 Дніпровське лісництво на відкритому трав'янистому місці (Вірченко, 2006).

Розташування існуючих об'єктів природно-заповідного фонду - 1, проєктованих ПЗФ та природничо-цінних ділянок - 2, ділянки існування рідкісних видів птахів - 3, місцезростання сону розкритого (*Pulsatilla patens*) - 4, місцезростання сону лучного (*Pulsatilla pratensis*) - 5, місцезростання півників сибірських (*Iris sibirica*) - 6 та гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*) – 7 на території Дарницького лісопаркового господарства. Сон лучний виявлений також на території на південь від Лісового кладовища. Дані І. Парнікози, основа та виконання Д. Іноземцевої. Використано також (Василюк та ін., 2019).

В літературі наявна також додаткова інформація щодо розташованого на території Дарницького лісу озера Берізка (Лісового). Це руслова водойма на річці Дарниця, утворена 1955-57 рр. як лісовий басейн між селищами ДВРЗ та Биківня. Довжина – понад 600 м, ширина – до 150 м (Вакулишин, 2014). Основне джерело живлення – річка та дощові стоки. Має порівняно невеликі глибини 3–5 м, до 9 м. Ступінь заростання водною рослинністю станом на 2005 р. був нижчий за середній. На мілководдях озера описані реофільно-лімнофільні угруповання рдесника пронизанолистого (*Potamogeton perfoliatus*) та водопериці колосистої (*Myriophyllum spicatum*), монодомінантні лімнофільні угруповання водопериці колосистої. Тут також виявлений злак мітлиця пагоносна (*Agrostis stolonifera*) (Савицький, Зуб, 1999; Ляшенко та ін., 2005).

Озеро Берізка серед досліджених водойм Києва характеризувалося високим видовим багатством. Про добрий стан екосистеми озера свідчила наявність високого різноманіття комах (важливими в природоохоронному значенні слід вважати знахідки водяних жуків та клопів, личинок бабок, одноденок, волохатокрильців та метеликів) та молюсків, серед яких тільки крупних двостулкових зареєстровано чотири види. Останні грають вагому роль в процесах самоочищення водойм. Певне значення як корм для риб можуть становити гамариди. Озеро має вищу за середню трофність та сапробність і відзначається високим рівнем розвитку фауни безхребетних (усього 139 видів). Проте, воно потребує охорони від небезпечних стоків (Ляшенко та ін., 2005).

В іхтіофауні цього озера зустрічаються плітка звичайна (*Rutilus rutilus*), краснопінка (*Scardinius erythrophthalmus*), вівсянка (*Leucaspius delineatus*), пічкур (*Gobio gobio*), верховодка (*Alburnus alburnus*), гірчак (*Rhodeus amarus*), карась сріблястий (*Carassius gibelio*), щиповка звичайна (*Cobitis taenia*), щука звичайна (*Esox lucius*), триголкова колючка (*Gasterosteus aculeatus*), окунь (*Perca fluviatilis*), а також бичок-пісочник (*Neogobius fluviatilis*) (Кундієв та ін., 2005).

В районі озера Берізка зустрічається також жаба гостроморда (*Rana arvalis*), чисельність якої в Києві скорочується, а в самому озері – болотяна черепаха (*Emys orbicularis*). Обидві ці тварини охороняються Додатком II до Бернської конвенції (Bern Convention 1979). На струмку Дарничанка зафіксована популяція жабурниці (*Anodonta* sp.).

В рамках проектного національного парку усі природничо-цінні ділянки необхідно включити у заповідну зону. Це, зокрема, дозволить взяти під охорону популяції рослин, занесених до Червоної книги України (2009а): півників сибірських (*Iris sibirica*) та гронянки багатороздільної (*Botrychium multifidum*) – біля ТЕЦ-6 (кв. 15 Білодівровного л-ва), сону лучного (*Pulsatilla pratensis*) (кв. 36, 37, 42 Білодівровного, кв. 27, 52, 53, 56 Дніпровського та кв. 40 Броварського лісництва) та сону розкритого (*Pulsatilla patens*) (кв. 22, 29, 30, 36, 37, 42, 52 Білодівровного лісництва, кв. 27, 34 Дніпровського та кв. 40 Броварського

лісництва), а також зберегти ділянки, придатні для існування тваринного світу, зокрема лося (*Alces alces*), включеного до Червоної книги України (Парнікоза І. Заборонити полювання на лося в Україні).

До складу заповідної зони національного парку мають увійти також 8-10, 14, 15, 16, 19, 50 квартали Дніпровського лісництва, 29, 32, 33, 39, 40, 51, 52 Білодівровного, 14, 21, 28, 29 Дарницького лісництва. Тут виявлено існування рідкісних денних хижих птахів (С. Вітер, особисте повідомлення, 2017).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Афанасьев С.А. Характеристика гидробиологического состояния разнотипных водоемов г. Киева // Вестник экологии. – 1996. – № 1–2. – С. 112–118.

Безусько Л.Г., Мосякін С.Л., Безусько А.Г. Закономірності та тенденції розвитку рослинного покриву України у пізньому плейстоцені та голоцені. – К.: Альтерпрес, 2011. – 488 с.

Бойко М.Ф. Українські назви мохоподібних // Чорноморський ботанічний журнал – том 11, № 2 – 2015. – С. 178-216.

Борейко В.Е. История охраны природы Украины: X век-1980. Изд. II, доп. – К.: КЕКЦ, 2001а. – 544 с.

Борейко В.Е. Словарь деятелей охраны природы. Издание второе дополненное. – К.: КЕКЦ-ЦОДП СОЭС – Серия: История охраны природы, Вып. 25, 2001б – 524 с.

Борейко В.Є., Мельник В.І., Грищенко В.М., Листопад О.Г. Гордість заповідної Київщини. Серія: охорона дикої природи. Вип. 4. – К.: КЕКЦ, 1997– 127 с.

Борейко В.Є., Подобайло А.В., Руденко В.Х. Захист місцевих природно-історичних святинь. – К.: КЕКЦ, 2003 – 136 с.

Борейко В. Е., Галущенко С. В., Парнікоза І. Ю. Территории строгого природоохранного режима (категории I-a, I-b МСОП/IUCN). Международный и европейский опыт. – К.: Логос. – Серия «Охрана дикої природи». Вип. 84, 2018. – 112 с.

Бюллетень РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга. – Вып. 11. Зимние сезоны 2011-2017 гг. / Под. Ред. В.А. Костюшина, Ю.А. Андрущенко. – 2017. - 100 с.

Вакулишин С. Топонімія Києва ХХ ст. - Київ: Центр ДЗК, 2014. – 260 с.

Василіук О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. – К.: НЕЦУ, 2012. – 338 с., з дод.

Василіук О. В., Богомаз М. В., Шевченко Н. М., Шевченко М. С., Іноземцева Д. М., Плига А. В., Костюшин В. А., Коломицев Г. О. Знахідки рослин, зане-

сених до Червоної книги України та резолюції 4 Бернської конвенції, в існуючих і перспективних територіях природно-заповідного фонду Київської області та м. Києва // Знахідки рослин і грибів Червоної книги та Бернської конвенції (Резолюція 6). – Т. 1 (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 11). – Київ-Чернівці: Друк Арт, 2019. – С. 122–136.

Від трипільської культури до сучасності (Відпочивайте в селах Київщини): Путівник-довідник. Упорядник Трачук О.В. – К.: СПД Кравчук В.К., 2003 – 336 с.: іл.

Вірченко В.М. Мохоподібні лісопаркової зони м. Києва. – К.: Знання України, 2006. – 31 с.

Воробйов Є.О., Любченко В.М., Соломаха В.А., Орлов О.О. Класифікація грабових лісів України. – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – 252 с.

Гаврилюк В.С., Речмедін І.О. Природа Києва та його околиць: Фізико-географічна характеристика. – К.: Вид-во КДУ ім. Т. Шевченка, 1956. – 70 с.

Гальченко Н.П. Регіональний ландшафтний парк «Кременчуцькі плавні». Рослинний світ // Природно-заповідні території України. Рослинний світ. – 2006. – № 5. – С. 172-176.

Дідух Я. П., Альошкіна У.М. Біотопи міста Києва. – К.: НаУКМА, Аграр Медіа-Груп, 2012 – 163 с.

Довідка відносно історії, сучасного стану та перспектив Совських ставків. 1995 р. Архів І.Ю. Парнікози.

Домашевский С.В. Пролет хищных птиц над территорией г. Киева // Актуальные проблемы изучения и охраны птиц Восточной Европы и Северной Азии. Мат. международной конференции, Татарстан, 29 января–3 февраля 2001 г. – Казань, 2001. – С. 216-217.

Домашевский С. В. Наблюдения за миграциями хищных и околоводных птиц в нижнем течении р. Десна // Авіфауна України. – 2002а. – №2. – С. 52-59.

Домашевский С. В. Численность и характер пребывания пустельги обыкновенной (*Falco tinnunculus*) и сапсана (*Falco peregrinus*) в городе Киеве // Вісник зоології. – 2002б. – Т. 36 – №2. – С. 60.

Дятлов В.А. Печерне урочище «Церковщина» – К.: Либідь, 2015 - 88 с.

Дубровський Ю.В., Гулейкова Л.В., Плігін Ю.В., Короткевич Т.М., Матчинська С.Ф., Некрасова О.Д., Шеремет В.П., Яковенко Н.С. Оцінка екологічного стану рекреаційних озер Києва за розвитком гідрофауни // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 110-143.

Европейский Красный список животных и растений, находящихся под угрозой исчезновения во всемирном масштабе. Нью-Йорк: ООН, 1992. – 167 с.

Екологічний атлас Києва. – К.: ТОВ «Людопринт-Україна» з іноземними інвестиціями, 2017 – 60 с.

Зелена книга України / Під загальною редакцією чл.-кор. НАН України Я.

П. Дідуха. – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.

Зиль А. Скарби праотчої землі <https://borinfo.com.ua/boryspil-products-news-2014-11-453-6/> (04.07.2020)

Ізотова Н.В., Партика Л.Я. Мохоподібні парків м. Києва // Укр. ботан. журн. – 1988. – Т. 45. – №6. – С. 42-46.

Ілюстрована історія Києва. – К.:Фенікс, 2012.-424 с.

Казанцева Л., Кислюк В. Київське вікно у всесвіт (Історія Київської астрономічної обсерваторії в контексті історії розвитку національної та світової науки). – К.: Наш Час, 2006 – 197 с.

Капустін К. Археологічні пам'ятки Дніпровського Лівобережжя середини XIII–XV ст. (за матеріалами розвідок 40-х – 70-х рр. XX ст.) // Сіверянський літопис. - 2012. - № 3-4. – С. 9-20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sl_2012_3-4_3

Кириченко М.Б., Бабко Р.В. Населення турунів (Coleoptera, Carabidae) прибережних смуг водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 68-74.

Климат Києва / Под ред. д-ра геогр. наук, проф. Л. И. Сакали. – Л.: Гидрометеоздат, 1980. – 288 с.

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення / <http://www.webcitation.org/6HfQvw0aY> (02.09.2018)

Костюшин В.А. Птицы островов Днепра в пределах Киева. // Вестник зоологии. – 1994. – № 4. – С. 40-48.

Костюшин В.А. Новые встречи «краснокнижных» видов птиц в Киевской области в 1994-1998 гг. // Вестник зоологии. – 1998. – № 1-2. – С. 150.

Костюшин В.А., Полуда А.М. Учеты водно-болотных птиц на Днепре в районе Киева зимой 2005/2006 гг. // Беркут. – 2007. – Т. 16, № 2. – С. 275-284.

Коханова Л.Л. Акліматизаційний сад імені акад. М.Ф. Кащенко // Охрана, изучение и обогащение растительного мира. – 1975. – № 2. – С. 73-77.

Кравцова О.В. Оцінка стану водойм мегаполіса за різноманіттям фітопланктону // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 10-річчю створення національного природного парку «Голосіївський», м. Київ, 7-8 вересня 2017 р. – Х.: «Діса Плюс». –2017.- С. 48-52.

Кундієв В.А., Ткаченко В.О., Чеченюк М.І., Ситник Ю.М., Голуб О.О. Іхтіофауна внутрішніх водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 182-203.

Лопарев С. О. Орнітофауна населених пунктів центру України та її зміни: Дис... канд. біол наук: 03.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. с. 348.

Лукаш О.В., Рак О.О. *Salvinia natans* (L.) All. на Східному Поліссі // Інтродукція рослин, 2008, №1. – С. 38-43.

Ляшенко А.В., Маковський В.В., Зоріна-Сахарова К.Є., Лещенко Н.М. Макрозообентос та літофільна фауна деяких озер м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 144-181.

Майбутнє Шулявської балки / <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2013/news/1270119634.html> (19.06.2020).

Макрофити-індикатори изменений природной среды / Под ред. С. Генны и К.М. Сытника – К.: Наукова думка, 1993. – 433 с.

Мороз В.О., Казанник В.В., Домашевський С.В., Bijlmakers P., Сімон А.О. Нові дані по рідкісних та маловивчених птахів Київської області // Беркут. – 2015. – Т. 24 – № 2. – С. 87-92.

Назаренко В.Ю. Довгоносикоподібні жуки (Coleoptera, Curculionoides) деяких водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 88-96.

На озері Йорданське висаджено рожеве латаття (<https://shotam.info/ukyievi-na-oboloni-aktyvisty-ozelenyly-ozero-lotosamy-foto/>).

Оляницька Л. Г., Багацька Т.С. Сучасні фітокомплекси і угруповання рослин водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 49-55.

Панченко С. М. Флора національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся / Під заг. ред. С. Л. Мосякіна. – Суми: Університетська книга, 2005. – 92 с.

Парнікоза І. Ю. Рослинність та флора долини Десни. // Деснянський екологічний коридор / Під заг. ред. В. Костюшина, Є. Прекрасної. – К.: НЕЦУ, 2010. – С. 15-37.

Парнікоза І.Ю. *Ophiglossum vulgatum* L. в долині Дніпра у Києві // Динаміка біорізноманіття 2012: зб. наук. пр. / За ред. І. Загороднюка; Держ. Закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2012. – С. 69-73.

Парнікоза І. Горбачиха: дика і незнана / <http://h.ua/story/336469/> (01.09.2018)

Парнікоза І. Малі острови на Дніпрі. Цикл науково-популярних статей / <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/Appendices/dnipro-small-islands.html> (30.08.2020)

Парнікоза І. Гуго Конвенц – піонер охорони природи в Європі / <http://h.ua/story/419004/> (17.08.2020)

Парнікоза І. Заборонити полювання на лося в Україні / <http://h.ua/story/434280/> (01.09.2018)

Парнікоза І. Прадавня історія заплави Дніпра у Києві / <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/Prahistory/dnieper-in->

[prehistoric-times.html](http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/AncientRus/Obolon-et-al-Rus.html) (01.09.2018)

Парнікоза І. Київ в часи Русі / <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/AncientRus/Obolon-et-al-Rus.html> (01.09.2018)

Парнікоза І. Заплава Дніпра в Києві в період становлення України (від 1240 р. до сер. XIX ст.) / <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/dnieper-valley-1240-half-XIX.html> (01.09.2018)

Парнікоза І. Об'єкти історико-культурної спадщини Дніпровської долини / <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/kyiv-dnieper-valley-values/dnieper-valley-cultural-heritage.html> (21.06.2020).

Парнікоза І., Вортман Д. Природа Києва // Ілюстрована історія Києва / Під ред. В. Смоля. К.: Фенікс, 2012. – С. 8-29.

Парнікоза І.Ю. Список флори судинних рослин островів та заплавної урочищ Дніпра, м. Київ / Parnikozha I. List of vascular plants flora of the Dnieper Islands and floodplain tracts in Kyiv city / Електронний ресурс: [<https://www.myslenedrevo.com.ua/index.php?Node=307163&Lang=uk>]. 19.06.2020].

Парнікоза І., Целька З. Обґрунтування включення *Ophiglossum vulgatum* L. та *Botrychium simplex* E. Hitchc. до Червоної книги України // V Міжнародна конференція «Рослинний світ у Червоній книзі України: Впровадження глобальної стратегії збереження рослин», 25-28 червня 2018, Херсон. – С. 71-75.

Перелік рослин та тварин, що охороняються в м. Києві / <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora/Appendices/Protected.html> (01.09.2018).

Петренко А.А. До вивчення прибережних стафілінід (Coleoptera, Staphylinidae) озер та ставків м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 75-87.

Подобайло А.В. Методика оголошення заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ. – К.: Фітосоціоцентр, 2001 – 28 с.

Пономаренко Л., Різник О. Київ. Короткий топонімічний довідник. Довідкове видання. – К.: Видавництво «Павлім», 2003. – 124 с.

Природно-заповідний фонд м. Києва. Довідник / Редкол. М.М. Мовчан та ін. – К. 2001. – 64 с.

Природно-заповідний фонд м. Києва. Електронний ресурс / <http://pryroda.in.ua/kyiv-pzf/> (17.08.2020).

Прядко О. І. Ценотичне та флористичне різноманіття РЛП «Міжжеричинський» (Чернігівська область) // Вісник Запорізького державного університету. – 2004 – №1. – С. 190-195.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Нові види рослин, включені до Червоної книги України та їх ценотична приуроченість на території НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослинний світ у Червоній книзі України: реалізація глобальної стратегії охорони рослин / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

- (4-7 червня 2014 р., м. Львів, 2014. – С. 234-237.
- Прядко О.І., Арап Р.Я., Дацюк В.В., Волохова О.В. Рідкісні види рослин Святошинсько-Біличанського масиву національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Рідкісні рослини і гриби України та прилеглих територій: реалізація природоохоронних стратегій. Матеріали IV Міжнародної конференції (16-20 травня 2016 р., Київ, Україна). – К: Паливода А.В., 2016 – С. 128-130.
- Пшеничний С.В. Зимівля водоплавних та коловодних птахів Київсько-Трипільської агломерації 2005-2006 рр. // Біологія XXI століття: теорія, практика, викладання. Матеріали міжнародної наукової конференції. – 2007. – К.: Фітосоціоцентр. – С. 241-243.
- Пшеничний С.В., Турчик А.В., Мартюшева О.О. та ін. Зимові обліки птахів водно-болотного комплексу у 2008-2009 рр. // Фальцфейнівські читання – 2009. Збірник наукових праць. – 2009. – Херсон. – С. 308-313.
- Рішення Київської міської ради за №47/3054 від 21 вересня 2017 р. Про створення охоронних зон навколо гнізд рідкісних видів птахів, занесених до Червоної книги України.
- Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві. Анотований звіт. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Державне підприємство Центр екологічного моніторингу України. К. 2005 – 51 с.
- Савицький О.Л., Зуб Л. М. Рослини водойм м. Києва // Український ботанічний журнал, 1999 – Т. 56 – №3. – С. 266-275.
- Ситник Ю.М., Івашкевич К.О., Князева Є.С., Лапшова С.О. Гідрохімічний режим деяких водойм міської зони Києва взимку та навесні 2002 р. // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 13-29.
- Собко В. Г. Орхідеї України / В.Г. Собко. – К.: Наукова думка, 1989. – 192 с.
- Стецюк В., Романчук С., Щур Ю. та ін. Київ як екологічна система: природа-людина-виробництво-екологія. – К.: Центр екологічної освіти і виховання, 2001. – 259 с.
- Тимченко І. А., Парникоза І. Ю., Чернышенко М. С. Состояние некоторых видов Orchidaceae Juss. в долине р. Нивки (г. Киев) // Охрана и культивирование орхидей. Материалы IX Международной конференции (26-30 сентября 2011) – М.: Товарищество научных изданий КМК. – С. 422-425.
- Титар В.М. Бабки (Odonata) острова Труханова: зміни за майже століття // VI з'їзд Українського ентомологічного товариства. Тези доповідей. – Біла Церква, 2003. – С. 122-123.
- Тлумачний посібник оселищ Резолюції №4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою та потребують спеціальних заходів охорони. Перша версія адаптованого неофіційного перекладу з англійської (третього проекту офіційної версії 2005 р.) / А. Куземко. С. Садогурська, О. Василюк. – К, 2017.– 124 с.

- Тухфатуллина М. С. Дорофеев А. М. Способы распространения плодов водяного ореха *Trapa natans* L. // Фундаментальные и прикладные исследования в биологии. Материалы I международной научной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. – Т.1, Донецк, 2009. – С. 429-430.
- Удра І.Х., Батова Н.І. Особливості стратегії розмноження рідкісних видів рослин – основа для рекомендацій щодо їх охорони // Заповідна справа в Україні. – 1999. – Т. 5.– № 1. – С. 25-30.
- Фонтаний Е. Как истреблялись киевские сады и парки // Сегодня, 20.03.04. Фотогалерея видатних дерев Києва / <http://ecoethics.ru/category/kyivoldtrees/> (01.09.2018).
- Хрокало Л.А. Бабки (Insecta, Odonata) внутрішніх водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 61-67.
- Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009а. –900 с.
- Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Видавництво «Глобалконсалтинг», 2009b. – 600 с.
- Чорний М. Г., Чорна Л.О. Канівський природний заповідник: передумови створення, ретроспективний аналіз діяльності, сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2013 – 384 с.
- Шарлемань Э. Краткий путеводитель по Киеву и его окрестностям для естественно-исторических экскурсий. Издание Киевского Орнитологического общества имени К. Ф. Кесслера. Киев, 1916. – 47 с.
- Шаповаленко О. Батькова гора чи заказник кучмізму. Обґрунтування необхідності оголошення пам'ятки історії та природи місцевого значення на базі Батькової гори та урочища «Протасів Яр» м. Києва та занесення їх до державного реєстру нерухомих пам'яток // Екологічна газета, № 45-46 (79-80), 2006. – С. 5.
- Шулькевич М.М., Дмитренко Т.Д. Киев: Архитектурно-исторический очерк. Изд. перераб. и доп. – К: Будівельник, 1982. – 448 с.
- Щепець М.С., Арсан О.М., Кундієв В.А., Ситник Ю.М. Гідроекологічні проблеми водойм міської зони Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 6-12.
- Щербак В. І. Структурно-функціональна організація фітопланктону деяких різнотипних водойм м. Києва // Екологічний стан водойм м. Києва / За ред. Кундієва В.А. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – С. 97-109.
- Я на цій землі зростав, тут сили набирався... (Інформаційне видання під ред. Бурмістрова В.М та ін. Бориспільський державний історичний музей, Бориспільська організація українського товариства охорони пам'яток

історії та культури, 2002

Bern Convention 1979. The Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats / <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/104> (01.09.2018)

Bilz M., Kell S.P., Maxted N., Lansdown R.V. European Red List of Vascular Plants. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011, 130 pp. / <https://www.iucn.org/content/european-red-list-vascular-plants-1> (19.06.2020).

Bobrowicz G., Narkiewicz C., Szczeńniak E. (2004) Occurrence of *Botrychium matricariifolium* (Retz) A. Braun ex W.D.J. Koch (Ophioglossaceae) in lower Silesia // Acta Botanica Silesiaca 1. – S. 161-166.

Chadde S., Kudray G. Conservation Assessment for *Botrychium lunaria* (Common Moonwort) USDA Forest Service, Eastern Region, 2001 – 37 p.

Kostrakiewicz K., Kozak M. Nowe, obfite stanowisko kotewki orzecha wodnego *Trapa natans* na Opolszczyźnie // Chrońmy Przyrodę Ojczystą. – 2009 – Vol. 65, No 1. S. 61–64. / http://panel.iop.krakow.pl/uploads/wydawnictwa_artykuly/972301f7a08c67a38cefb26971b0a7ce76e57ff5.pdf (01.09.2018).

Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 537 s.

Siedliska – Przewodnik metodyczny / <http://siedliska.gios.gov.pl/pl/publikacje/21-kategoria-pl/publikacje> (16.06.2020).

Парнікоза І.Ю., Атамась Н.С., Колінько В.В., Пинзеник О. О.,
Яловий К.В., Мальований А.М., Король О.В., Борейко В.Є.

КИЇВ ЗАПОВІДНИЙ.

Перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на території Києва

Надруковано державними коштами
Розповсюджується безкоштовно

Підписано до друку: 15.12.2020 року
Надруковано у повній відповідності
оригінал-макету, наданого авторами

Замовник КП «Київський міський Будинок природи»
Брошура А5 в готовому виді 60*84 1/16,
внутр блок: 90 гр мат, 264 стр , друк 4+4; обкладинка - 250 гр,
друк 4+0, мат ламінація (1+0) , термобіндер

Виконавець: ТОВ «Мішутка Арт». Тираж: 1300 прим.
Особа відповідальна за випуск: Марценюк Дана
Згідно договору № ВБ-2020-4, від 4 грудня 2020 року

